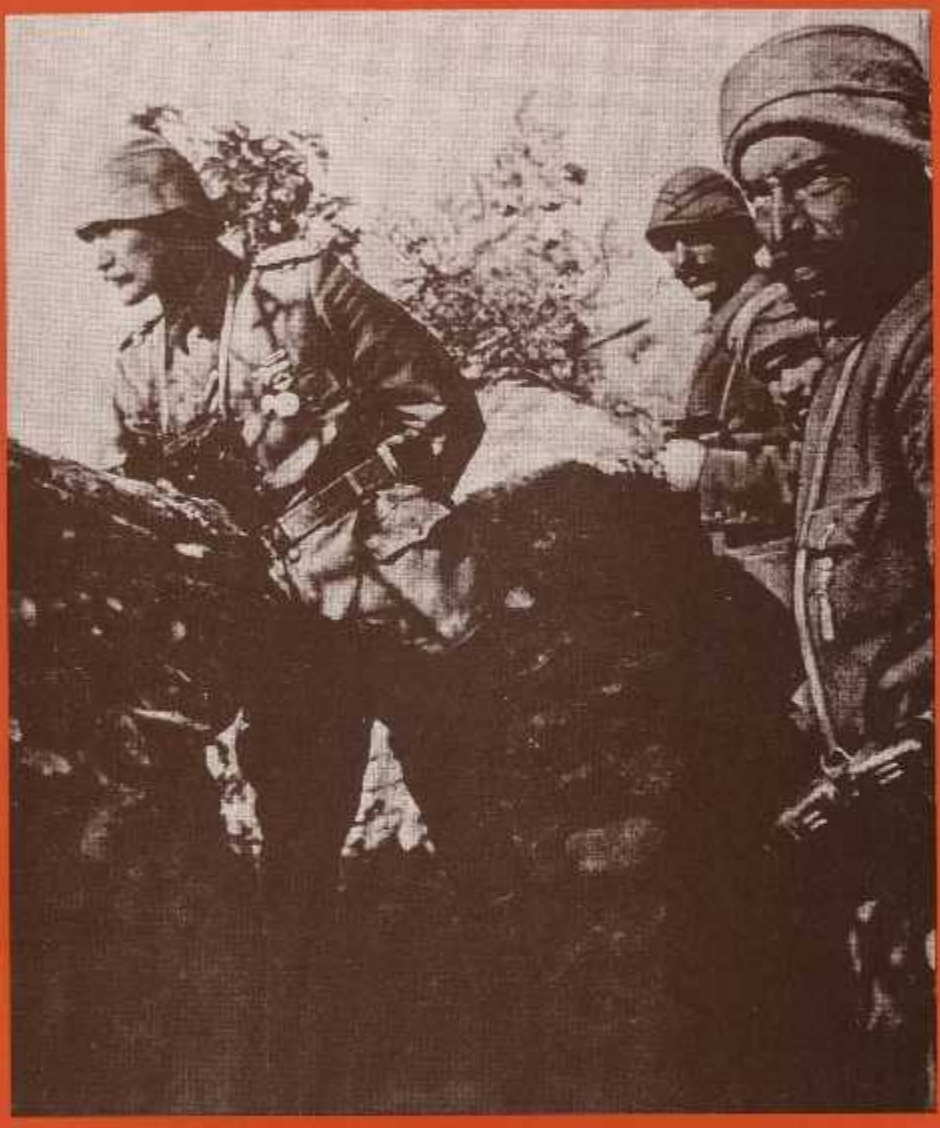
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

ISSN 1011 - 727X

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

ÇANAKKALE ZAFERİ'NİN 80. YILDÖNÜMÜ ÖZEL SAYISI

Cilt : X Kasım 1994 Sayı : 30

Levent Sahverdi Arsivi

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

ISSN 1011 - 727X

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

ÇANAKKALE ZAFERİ'NİN 80. YILDÖNÜMÜ ÖZEL SAYISI

Cilt : X Kasım 1994 Sayı : 30

Yeni Çağrı Matbaa ve Mücellithanesi Tel : 324 12 76 ANKARA

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

ÇANAKKALE DENİZ ZAFERİNİN 80. YIL KUTLAMALARI :

BAŞBAKANIMIZ SAYIN PROF. DR. TANSU ÇİLLER'İN KONUŞMASI 531

PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL : Onsekiz Mart 1995 Çanakkale Zaferi'nin 80. Yılında Millî Birlik ve Beraberlik 535

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI İLE ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ İŞBİRLİĞİYLE DÜZENLENEN "ÇANAKKALE ZAFERİNİN 80. YILDÖNÜMÜ SEMPOZYUMU" :

ÇANAKKALE VALİSİ SAYIN HÜSNÜ TUĞLU'NUN Açış Konuşması 543

PROF. DR. BAYRAM KODAMAN : Harp, Büyük Devletler, Çanakkale Muharebeleri 547

PROF. DR. SÜLEYMAN HAYRİ BOLAY : Çanakkale Savaşlarının Kazanılmasında Manevî Gücün Rolü 553

PROF. DR. REFİK TURAN : Tarihî Seyir ve Çanakkale'de Değişen Tarih .. 559

DOÇ. DR. M. ALİ ÜNAL : Çanakkale Savaşları ve Sömürgeciliğin Sonu 567

DOÇ. DR . MUSTAFA SAFRAN : Bir Kahramanın Doğuşu, Çanakkale Savaşları ve Sonuçları 573

YRD. DOÇ. DR. HÜSAMETTİN ÖZTÜRK : Çanakkale Savaşlarının Millî Mücadelemize Etkisi 579

YRD. DOÇ. DR. HÜSEYİN AĞCA : Tarihte Liderlik ve Çanakkale Zaferinde Liderler 589

YRD. DOÇ. DR. ALİ YAKICI : Çanakkale Savaşları Etrafında Oluşan Menkıbelerin Türk Folkloru İçindeki Yeri 599

Levent Şahverdi Arşivi

E. TÜMG. TURHAN OLCAYTU : 18 Mart Çanakkale Zaferinin Tarihteki ve Ulusal Yaşantımızdaki Yeri **609**

VEHBİ TANFER : Çanakkale Savaşlarının Tarihimizdeki Yeri ve Önemi **663**

M A K A L E L E R :

E. KORG. SUAT İLHAN : Çanakkale Muharebeleri **673**

E. TUĞG. FAHRİ ÇELİKER : Çanakkale Muharebeleri ve Atatürk **685**

YRD. DOÇ. DR. M. AKİF TURAL : Kahramanlık Kavramı ve Atatürk'ün Kişiliğinde Bu Kavramın Yeri (Trablusgarp, Çanakkale ve Sakarya'dan İzmir'in Alınışına) **695**

UZMAN CEMAL AVCI : Çanakkale Savaşı'nın Sonuçları ve Millî Mücadele'ye Etkileri **717**

UZMAN NİLGÜN İNCE : Anzak Gözüyle Türk Askeri ve Atatürk **721**

UZMAN NEŞE ÇETİNOĞLU : Tarihî Bir Dönüm Noktası : Çanakkale Zaferi **725**

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ DİZİNİ

UZMAN NİLGÜN İNCE : Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Dizini (1-30. Sayılar) **729**

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT : X KASIM 1994 SAYI : 30

ISSN 1011 - 727X

ÇANAKKALE DENİZ ZAFERİ'NİN 80. YIL KUTLAMALARI

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

BAŞBAKANIMIZ SAYIN PROF. DR. TANSU ÇİLLER'İN, ÇANAKKALE DENİZ ZAFERİNİN 80. YIL KUTLAMALARI'NDA 18 MART 1995 GÜNÜ YAPTIĞI KONUŞMA

Taşı toprağı destan, taşı toprağı şehit, şu toprağa taşı toprağı bayrak Çanakkale, Kahraman Çanakkaleliler. Bugün ülkemin birlik ve beraberlik bayramında hepinizi saygı ve sevgiyle selâmlıyorum.

Bugün bu destanın, bu birlik ve beraberlik destanının, bu bütün ülkemi kapsayan destanın dününü, bugününü ve geleceğini kutluyoruz. Bakın, dünü dedim, bugünü dedim ve geleceği diyorum. Niye dünü, niye bugünü, niye geleceği? Bu destanın bugünü çünkü 18 Mart 1916'den bu yana 80 yıl geçmiş. 80. yılını kutladığımız bu destan Çanakkale'nin geçit vermediği, Arıburnu ve Anafartalar'ın geçit vermediği, Atatürk'ün ve milletinin devleştiği, tarih yazdığı gün! O günden bu yana bu birlik ve beraberlik bütün danyaya tarih yazarak haykırmış.

Niye birlik ve beraberlik? Çünkü ülkemin her yerinden, Şırnak'tan, Hakkari'den her yerinden buraya akmış. 18 yaşında, 24 yaşında evlatlarımız gelmiş. Bakın şimdi onları böylece yad edelim. Bu 253 bin şehidimin bütün ülkemin evlatlarını yad edelim. 1891 Denizli doğumlu Ali oğlu Bekir, 1890 Çanakkale-Dereoba doğumlu Ali oğlu Hasan, 1891 Afyon-Emirdağ doğumlu Baki oğlu Yusuf, 1891 Antalya-Kumluca doğumlu Bayram oğlu Şaban, 1893 Gaziantep-Araban doğumlu Memiş oğlu Baki, Diyarbakır doğumlu Bekir oğlu Etem, 1893 Aydın doğumlu Şerif oğlu Yekta, 1893 Bingöl doğumlu Şehmuz oğlu Şifa, 1890 Artvinli Erol oğlu Kemal, Erzurumlu Veli oğlu Reşit, Şırnaklı, İzmirli, Selçuk doğumlu Esat oğlu Murat, Kocaeli doğumlu Ziya oğlu Musa, bu böyle gidiyor. Şırnak doğumlu Şehmuz oğlu Mahmut! Hangi yöreden, hangi ilimden benim burda gömmediğim evladım var? Hangi yöreden anası ağlamamış, torunlarına miras bırakmamış bir destan var? İşte geçmişte bütün bunlar ne yöre demiş, ne ırk demiş, ne köken demiş, ne mezhep demiş. Ne demiş, yegâne borcum vatana demiş. Millete demiş, bayrağa demiş. İşte şimdi de biz aynı şeyi söylüyoruz. Yegâne borcumuz vatana ve bayrağa, ayırım yok, köken yok, mezhep yok. Bir var,

Levent Şahverdi Arşivi

bütün var. O da Türk Milleti! İşte onun için de bu birliği ve beraberliği, burada abideleştirdik. Çanakkale geçit vermedi. Neye geçit vermedi? Birliği ve bütünlüğü bozmaya çalışanlara geçit vermedi. Neye geçit vermedi? Bize geçit vermemeyi öğretenlere, tarih yazdıranlara şükranlarımı sunuyorum. Dün olduğu gibi bugün yine bu birliğin ve beraberliğin destanını yazacağız. Ve yazıyoruz da, hep beraber yapıyoruz bunu. Bugün yine hile ile dış odaklar veya iç odaklar karşımıza çıkabilir. Ülkemizin ve milletimizin bölünmez bütünlüğüne gözlerini dikebilirler. Diyebilirler ki sen şu mezheptensin, diyebilirler ki mübarek bir cumada hepimizin beraber ibadet ettiği, yakınlaştığı, kardeşleştiği bir günde birbirinize düşün. Ama nasıl Çanakkale geçit vermediyse bugün de benim vatandaşım hiçbir şer odağına geçit vermemiştir. Çünkü bunları anlamıştır. Çünkü Çanakkale Ruhu devleşmiştir. Sadece dün değil, bugün de o ruh bir abide gibi, bir dev gibi Çanakkale'de var. Ve bugün Çanakkale sadece Çanakkale değil. Bugün onun için Çanakkale Artvin, bugün onun için Çanakkale Şırnak. Bugün onun için Çanakkale İzmir, Antalya, İstanbul, Samsun, Kastamonu. Onun için biz biriz, onun için biz bütünüz. Onun için güçlüyüz, onun için geçit vermeyiz, vermeyeceğiz! Onun için bundan Çanakkale! Burada Türkiye'nin sathından bütün vatandaşlarıma sesleniyorum. Ve tekrar şükranlarımı sunuyorum ki, diyorum ki, biz bu birliği ve beraberliği 253 bin Çanakkale şehidine borçluyuz.

Diyorum ki, bu birliği ve beraberliği Anafartalar'daki şehitlerimize, Sakarya'da- ki şehitlerimize, Dumlupınar'daki şehitlerimize borçluyuz. Onun için geçit vermeyiz. Dıştan ve içten de şer odaklarına işte bu abideler ve Çanakkale'den cevap veriyoruz. Beraberce veriyoruz, bütünleşerek veriyoruz, o ruhu sonsuza dek yaşatarak cevap veriyoruz. Bu şer odakları, bizi koruyan güçleri gözbebeğimiz silâhlı kuvvetleri veya ondan ayırmaya çalıştıkları polisi veya vatandaşı devletin karşısına dikmeye çalışabilirler. Ama buna geçit vermeyiz! Çünkü bu bizim birliğimize ve beraberliğimize göz dikmektir. Buna geçmişte Çanakkale'de geçit vermedik; bugün buna bütün Türkiye sathında gene geçit vermeyiz!.

Bunu geçmişte Çanakkale'de yapmak isteyenler, yine Türkiye adına cevaplarını gayet iyi aldılar. Şehitlerimizin üstündeki örtüyü, o güzel ormanlarımızı çok yakın bir geçmişte kaldırmak isteyenler ormanlarımızı yaktılar. Şehitlerimizin üstündeki o aziz örtüyü yok etmek istediler. Şehitlerimizi elbette örtüsüz bırakmayız. Çıplak bırakmayız dedik. En güzel cevabı yine Çanakkale'de verdik. Örtüyü Kurtuluş Savaşı'na kadar, 7 ay gibi kısa bir zamanda yine bütün ülkeden seferber olarak, heryerden bir ağacı, ülkenin her yerinden bir ağacı, bir bir-

Levent Şahverdi Arşivi

lik, bir bütünlük simgesi olarak yine Çanakkale'ye diktik. Çünkü Çanakkale geçit vermez! Çünkü Çanakkale şehidini örtüsüz bırakmaz! Çünkü benim ülkem nereden gelirse gelsin bu şer odaklarına anında cevabını verir, verecektir de! Bu birlik ve beraberlik ve medeniyet destanının bugün burada geleceğini de kutluyoruz.

Bakın ulu önder Atatürk ne demiş :

"Asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük medenî vasfı ve büyük medenî kabiliyeti bundan sonraki inkişafı ile âlinin yüksek medeniyet ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır."

Evet, Çanakkale bir beraberliğin ve medeniyetin abidesi olacaktır! Bu medeniyette bizim yeni bir güneş gibi doğmamızı hiç kimse engelleyemeyecektir! Çünkü biz tarihimizle, kimliğimizle, dinimizle ondan gelen ufkumuzla bütün bölgede ve Avrupa'da yeni bir güneş gibi parlayacağız! Ve bu güneş benim milletimin ufkunda var! Birliğinde, bütünlüğünde ve kimliğinde var! Değerli Çanakkaleliler, burada bütün ülkeme seslenirken size şunu söylüyorum. Bakın çok yakında buraya tekrar geleceğim. Hep beraber ülkenin her tarafından evlâtlarımızla, kadınlarımızla birlikte geleceğim. Çünkü bu birliğin, beraberliğin şefkatle örülü kolları daima kadınlarımız olmuştur. Bu kadınlar dün nasıl birliğin ve beraberliğin şefkatli kolları olmuşsa, nasıl bu yanan yine sarsılmaz inancıyla o birliği ve beraberliği analığıyla, kardeşliğiyle, ailenin temel taşı olarak ortaya koyuyorsa gelecekte de koyacaktır. Niye beraberce gencimle geleceğim? Çünkü gençler bu birliğin ve beraberliğin koruyucusu olarak ilelebet yaşayacaktır! Laik Türk Cumhuriyetini ilelebet yaşatacaktır! Onun için geleceğim ve yapacağız! Burada geleceğin birlik abidesini bir kez daha pekiştireceğiz! Bir köprü kuracağız, bu köprü dünyayı Türkiye'ye ve Çanakkale'ye bağlayan bir köprü olacaktır. Bu köprü Şehitler Köprüsü'nün adını "Birlik Köprüsü" koyacağız. Beraberlik köprüsü koyacağız ve birlik ve beraberlik bir kez daha abideleşecek. Yine çok yakında Çanakkalemiz'de destan yazmış bu ruha bir medeniyet abidesi olarak da cevap vereceğiz. Bu medeniyet abidesi uluslararası bütün en iyi mimarların elinden çıkacak bir barış parkını, bir medeniyet ve barış parkını yine Çanakkale'ye kazandıracak. Niye barış, niye medeniyet ve niye barış ve medeniyet parkı? Çünkü yine yüce ve ulu önder Atatürk burada bizimle savaşmaya gelmiş karşı askerlerin, bize silâh çekmeye gelmiş askerlerin şehit olduğu bu topraklarda onu gömerken demiş ki;

"Artık sen de bizim evlâdımız oldun, bu topraklarda bizim şehitlerimizden ayrılmadan yat."

İşte onun için bir barış simgesi olacak. Bütün dünyaya bugün uzattığımız barış elimizi kucaklayan bütün dostlarımıza bir barış ve medeniyet parkını da

Levent Şahverdi Arşivi

aynı zamanda hediye etmiş olacağız ve oraya bütün dünyadan insanlar gelecek.

Bizimle çarpışmaya gelenler de gelecek. Kültürümüzü görmeye gelenler de gelecek ve biz bir yandan medeniyet ufkunda yeniden bir güneş gibi doğarken ve azimle bu karardan hiç vazgeçmeden önümüze ne çıkarsa çıksın bu yolda devam ederken kendi kimliğimizi ve kendi kültürümüzü ve barış misyonumuzu bütün dünyaya Çanakkale'den bu barış parkından duyuracağız.

Hayırlı olsun diliyorum. Hayırlı olsun işte onun için bugün Çanakkale'de şehitlerimize olan borcumuzu dünün birlik ve beraberlik ruhuyla bugün ebediyete kadar buradan haykıracak olan birlik ve beraberlik destanıyla ve yarın gelecekte bir birlik köprüsüyle, şehitler köprüsüyle ve barış ve medeniyet parkıyla cevaplandıracağız. Bu ülke ilelebet yaşayacaktır ve onun birlik, beraberlik ve medeniyet destanı ilelebet yaşayacaktır! Ne mutlu benim Türk ulusuma!

Ne mutlu Türküm diyene!..

Levent Şahverdi Arşivi

ONSEKİZ MART 1995
ÇANAKKALE ZAFERİ'NİN 80. YILINDA
MİLLÎ BİRLİK VE BERABERLİK

Prof. Dr. ABDURRAHMAN GÜZEL

Sahibi olmayan vatanın batması haktır,
Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır

diyen şairin ifade ettiği, vatanı uğruna canını seve seve veren bir millet vardır, onun adı "Türk", onun vatanı da "Türk Eli"dir.

Bu millet, tarihin ilk devirlerinden itibaren destanlar yaratan bir millet olarak bilinir. Bu destanları yaratırken de onun kalbi asil duygularla örülüdür. Bu duygular: Şiir, san'at, samimiyet, şefkat, mertlik, efendilik vb.. dir. Türk milletinde ebediyen var olan sevgi, iman, hoşgörü ve merhamet duygularına âşina olmayan yabancılar, Türkler'deki bu altın kalbi de anlayamamışlardır[1]. Bu sebeple yine Türk tarihine yüzeyden baktığımız zaman, bu sevgiden yoksun yabancılar tarafından Türk Milleti, kaç defa arkasından vurulmuş olduğunu görmüştür. Türk'ü, Türklüğü yer yüzünden silmek için kaç defa "Hiyânet Yuvası" kurulmuş, gizli, açık, kaç birleşme, anlaşma, antlaşma yapılmış biliyor muyuz? Geleceğimiz açısından bilmekte ve hatırlamakta fayda vardır sanırım. Dünden bugüne dünyada "Türk Düşmanlığı"nın "Meslek ve Mezhep" haline geldiğini, hatta ayrı bir "Din" gibi benimseyenlere, az da olsa, tesadüf edilmektedir.

Halbuki Türk Milleti hiçbir zaman saldırgan olmamıştır. Ancak, istiklâl ve hürriyetinden en ufak fedakârlığa katlanamayan şuurlu, gururlu şerefli bir millet olmuştur. Hürriyet, onun ezelî ve ebedî hakkıdır.

Ben ezelden beri hür yaşadım, hür yaşarım
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım

beyitiyle, o şaşkınlara haykırır ve bu zavallıların hallerinin, düşüncelerinin birer hayal olduğunu bildirir.

Türk milleti; kendi hakkını kimseye kaptırmadığı gibi, başkalarının haklarına karşı da saygılıdır. Mecbur kalmadıkça şeref ve haysiyetimiz söz konusu

Levent Şahverdi Arşivi

olmadıkça, devletin bütünlüğü, milletin bölünmezliği, millî menfaatlerimiz tehlikeye girmedikçe silâha sarıldığımız görülmemiştir. Fakat mecbur olunca da en büyük vasfımız *yenilmezliğimizi, görene görmeyene göstermektir.*

"Yenmek-Galip Olmak", Türk'ün tabiatının bir parçasıdır. Bakınız, burada yendiğimiz ve yenildiğimiz savaşların bir dökümünü kısaca verecek olursak görürüz ki:

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan, Birinci Dünya Harbi (1918) sonuna kadar biz, tam 192 harbe girmişiz. Bunun 155'ini kazanmışız, 11'inden kesin sonuç alamamışız, 26'sını da kaybetmişiz. Bunların tek tek tahliline girersek, kaybettiklerimizi de kaybetmiş olarak göremiyoruz.

Meselâ : *Çanakkale'de, Galiçya'da, Kutu'l-amare'de, Kafkasya*'da galibiz. Her cephede kahramanca çarpıştığımız halde, savaştığımız devletler topluluğu mağlup sayıldığı için, biz de mağlup sayıldık. Kim buna yenilgi diyebilir ki?

Ya kazandıklarımızı nasıl kazandık?

Eşit şartlar içinde mi? Hayır. Silâh, mühimmat, araç, gereç, asker sayısı bizden kat kat üstün koca ordulara karşı...

"Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik"

mısrasını söyleyen şair, hayalî değil, tarihi hakikati söylemiştir. Türk'deki iman gücü bu işi halleder[1]. M. Akif İstiklâl Marşı'nı yazarken Çanakkale Zaferi'ni yaşatan Mehmetçiğe tam bir güvenle

"Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var"

demiştir. Çünkü O Allah'ın adını yüceltmeye memur edilmiş bir millettir. Bu sebepden istiklâl O'nun hakkıdır. Türk'ün "İman dolu göğsü", şüphesiz garbın ve bütün istilâcıların, uçaklı, zırhlı, ezici silâhlarından daha kuvvetlidir. Nitekim, bu imanın zaferi büyük bir lider Mustafa Kemal'in komutasında Çanakkale'de bütün istilâcı cihanın teknik dehşetine karşı kazanılmıştır. Türk'e zaferi "Allah vadetmiştir". Bunun için hiç şüphe yok ki O'nun vadettiği günler doğacaktır. Ne zaman? Sen imanlı, dürüst, vatanına, bayrağına sahip olduğun ve vatanın tehlikede bulunduğu zaman O'ndan yardım istediğinde bu yardım sana mutlaka verilecektir.

Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın

Kimbilir belki yarın belki yarından da yakın

beyitinde ifadesini bulduğu gibi doğacaktır. Nitekim bu günleri tarihte çok gör-

Levent Şahverdi Arşivi

müşüz. Mohaç Meydan Muharebesi'ni Kanuni Sultan Süleyman 29 Ağustos 1526'da sadece iki saatte kazanmıştır. 31 yaşındaki Kanuni, bu emsalsiz strateji dehası, emrindeki akıncı kumandanların cengaverliği, askerin iman ve kahramanlığı sayesinde

"Allah'a giden yolda Meleklerle karıştık"

diyebilmiştir.

Yukarıdan beri kısaca izaha çalıştığımız Türk'ün zaferler yaratan ruhu, Çanakkale'nin savunulmasında ortaya çıkan câlib-i dikkat ruh ve felsefede yatmaktadır. Zira,

"Bir hilâl uğruna, Yarab, ne güneşler batıyor."

diyen Akif, kızıl kanlar içinde güneşler gibi gömülen Çanakkale şehitleri için kelimelerin dizisinden bir TÜRBE yapmak istemiştir.

Ben burada, bir hususu belirtmeden geçemeyeceğim. Biraz evvel de ifade ettiğim gibi Anadolu'ya, müslüman Türkler'i getiren ilâhi görev ile, Çanakkale'yi koruma hizmetini veren "İlâhi emir" aynıdır. Çanakkale korunmazsa Anadolu ve Orta Doğu bitmiştir. Bu sebeple, Türkler'in Anadolu'da güçlü olması, bütün Orta Doğu ve İslâm âlemi için hayırlı olmuştur. Bunun şuurunda olan İslâm âlemi; Türkler'in bayrağı altında bir çatı oluşturmuştu. Bugün de Anadolu'da Müslüman Türkler İslâm aleminin kuzey ve batının taassubuna karşı koruyucusudur. Bütün Orta Doğu'nun idrakında olmalı, Çanakkale'nin ise bu geçidin "kilidi" olduğunu bilmelidirler.

İşte bu sebeple, Çanakkale Harbi Türk ve Dünya Tarihinde önemlidir. Çanakkale geçilirse, Müttefik Devletler, gayelerine ulaşacaklar. Bu sebeple denizden ve karadan bir avuç askere, bütün dünya savaş açmıştı. Yenmemeleri için teknik bir sebep yoktu. Bunu biliyorlardı. Ama yenildiler. Nasıl yenildiler? İsterseniz bu hususla ilgili olarak şöyle bir soru soralım :

Düvel-i muazzama mensubu İngilizler, her türlü harp tekniğine, harp malzemesine, askerine fazlası ile sahip iken, Çanakkale'yi alarak İstanbul ve bütün Anadolu'yu almayı plânlamış ve kabullenmiş iken, neden alamadılar?

Türkler harp tekniği, malzemesi, askeri bakımından İngilizler'in ancak 6'da biri iken İngilizler'in kazanmaması mümkün değil iken neden kaybettiler?

Bu soruların cevabını da şöyle verelim :

İngilizler kaybettiler. Çünkü karşılarında Mustafa Kemal gibi imanlı bir

Levent Şahverdi Arşivi

kumandan ve imanlı bir Türk ordusu vardır. Onlar saldırmıyordu. Müdafaa ediyordu. Hem de vatanını müdafaa ediyordu. Bu askere bu inancı kim vermişti?

"Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var."

diyen Türk ordusu onlara gerekli cevabı vermiştir.

Çünkü o,

Arkadaş, yurduna alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın;
Doğacaktır, sana vaadettiği günler Hak'kın
Kimbilir belki yarın, belki yarından da yakın.

ve Hak'kın vaadettiği günler doğmuştur. Türkler bu imanla Çanakkale'de teknik bakımdan mümkün görülmeyen bu zaferi, iman tekniği ile mümkün kılmışlardır.

Ne demektir? Koskoca bir vücuda bir şarapnel değmiyor da, sadece cepdeki bir Omega saatine değiyor? Saat kendini *Türk milleti için feda ediyor. Türk ordusu, kumandansız kalır mı? Hayır. Türk Milleti kumandansız kalmaz.*

İşte bu ve bunun gibi sorulara nasıl cevap verirsiniz?

Deriz ki, Allah bu Milleti çok seviyor. Mağlup olmasını, vatansız kalmasını istemiyor. Onun için de ordunun kumandanı koruyor. O'nun askeri sayıca az da olsa Allah o orduyu muzaffer ediyor. Bu mucizeyi başka hiçbir millette göremeyiz. Ancak bu Millet'e mahsus bir mucizedir. Çünkü Türkler, Allah rızası için, vatan, millet, namus, bayrak ve haysiyetleri tehlikeye düştüğü zaman harp ederler. Yani, nefs-i müdafaa ederler. İşte bu iman onları muzaffer ederdi. "Allah, kendi rızası için harp ve her türlü ameli işleyeni muzaffer kılar" emrini biliyorlardı.

Görülüyor ki, Çanakkale'de Türkler, büyük bir orduya karşı mucizeler yaratmıştır. Burada çarpışan kuvvetler ve askerî malzemeler bakımından arada büyük farklar olmasına rağmen Türk'ün Kumandanı ve askeri ile birleşen iman gücü, o yıkılmaz kuvveti tarumar ediyordu. Hepsi denize gömülüyor. Tıpkı üç asır önce Venedikli Kör Kaptan'ın gemisi gibi, İngiliz gemileri de suya gömülüyordu. Hiç bir cenk, yenilenlere bu kadar pahalı, yenene bu kadar ucuza mal olmadı. 18 Mart 1915 yalnız zaferimiz değil, bir verip bin alışımızdır. Çanakkale Harbi'ni anlatan Hamilton raporunda;

Levent Şahverdi Arşivi

- "Türkler kovanından fırlayan arılar gibi saldırıyordu."

- "Türkler, Allah, Allah diyerek yeleleri kabarmış aslanlar gibi üzerimize yükleniyorlardı." demekten de kendini alamıyordu.

Çanakkale'de düşman güçler, askerlerinin, gemilerinin, harp malzemelerinin çokluğuna rağmen, kısacası koskoca bir ordu olmalarına rağmen, hatta Türklere karşı da çokluklarına rağmen, yenildiler. Yok oldular. Buna rağmen, gururları, buradan *"gitme"* diyordu. Fakat Türk'ün süngüsü *"git"* dedi. En sonunda süngünün dediği oldu. İngilizler bir gece yarısı kaçıp gittiler. Binbaşı Mulman: *"Türk gibi ölüme gülerek bakan bir askeri başka hiçbir millette bulamazsınız;* yalnız ona iyi bir kumandan gerektir" der.

Harbin kazanılmasındaki keramet, asker ve kumandanın buluşması, birleşmesidir. Mustafa Kemal'in kumandanlığı boyunca bu bütünleşme daima olmuştur. Ayrıca tarihte de bunu görürüz. Kırk bin Mehmetçiğin başında bir Osman Paşa olduğu zaman, üç yüz bin Moskof'u altı ayda tırpanlayan bir Plevne yaratır.

50 bin Mehmetçiğin başında bir Mustafa Kemal, iki yüz bin İngiliz'i, Düvel-i Muzzama Ordusunu birkaç ay içinde yerle bir eder, zaferler yaratır.

İşte bu,

Mustafa Kemal Düvel-i Muazzama'nın keşif askerine karşı, Anafartalar ve İstiklâl Savaşı esnasında millî ve askerî dehasıyla böylece düşmana galebe çalıp, vatanı kurtarmış ve bu zaferi *"KILICI"* ile destanlaştırmıştır.

Mehmet Akif de bu *"Kılıcın Zaferler Destanı"*nı dünya edebiyatlarında bir eşinin dahi bulunmadığı bizim için *"millî birlik ve beraberliğin"* simgesi olan sesini ebedileştirerek *"Çanakkale Şehitleri"* ve *"İstiklâl Marşı"*nı kalemi ile destanlaştırmıştır.

Görülüyor ki, Çanakkale'deki bu millî ruh, İstiklâl Savaşı'nda da devam etmiş ve bütün imkânsızlıklara rağmen Türk Milleti düşmanı vatanından kovmuş ve hürriyetinden taviz vermemiştir. Bütün bunlar elbetteki birlik ve beraberlik neticesinde gerçekleşebilmiştir. Ulu önder Atatürk bu birlik ve beraberliği *"Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı, Makedonyalı, hep aynı milletin evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır. Bütün dünya bilmelidir ki, Türk Milleti, hakkını, haysiyetini, şerefini, tanıtmaya kadirdir. Türk vatanının bir karış toprağı için bütün millet tek vücut olarak ayağa kalkar. Haysiyetinin bir zerresine, vatanının bir avuç toprağına vuku bulacak tecavüzün bütün mevcudiyetine vurulmuş bir darbe olacağını Türk Milleti'nin farketmediğini sanmak büyük gaflettir. Birlik ve emelde ısrar eden millet, mağrur ve mütecaviz her düşmanı eninde*

Levent Şahveroğlu Arşivi

sonunda gurur ve tecavüzünde pişman edebilir." sözleri ile dile getirmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki zaferin 80. yılını idrak ettiğimiz bu günlerde *din, dil, sanat, ahlâk, dünya görüşü, örf ve adetler tarih ve vatanımıza sahip çıktığımız sürece* Türk Milletini bölmeye hiç kimsenin gücü yetmeyecektir.

Muhterem misafirler!

Üniversitemiz adını bu *"Zaferler Destanı"* ndan almıştır. İşte bu üniversiteye Rektör olarak atanmanın mutluluğunu duruyorum. Bu isme lâyık olmaya çalışacağız. Çanakkale Zaferi'nin 80. yılında, şehitlerimiz için bazı projeler yaptık. Fakat maddî imkansızlıklar sebebi ile akîm kaldı. Onlardan bazıları;

1 - 80. Zafer Yılı Takvimi

2 - 80. Yıl Zaferler Şiir Antolojisi

3 - Çanakkale Prestij Kitabı

4 - Çanakkale Muharebeleri Belgesel (Türkçe-İngilizce)

İnşallah gelecek yıllarda bu ve başkalarının tahakkuk edecek ve bütün dünyaya bu harbin gerçek yüzünü vermeye çalışacağız.

Ayrıca, Mehmet Akif'in Çanakkale Destanı, beyitler halinde mermerlere yazdırılarak harbin başladığı yerden ve zaferin buluştuğu mekana kadar yol boyunca "Çanakkale Deniz ve Kara Harbi'ni" canlı olarak anlatmaya çalışacağız. Çünkü bu harpte Mustafa Kemal kılıcı ile Mehmet Akif de kalemi ile birleşerek şehitlerimize gerçek Türbeyi;

Ey şehit oğlu şehit, isteme benden makber;

Sana ağuşunu açmış duruyor Peygamber.

mısralarıyla yapmıştır. Mısır Devlet Başkanı, Mustafa Kemal Atatürk'e

- "Çanakkale'de olduğu gibi, lûzümde vatanımızı kurtarıp, istiklâl ve hürriyetimize kavuşturabilir misiniz?" diye ricada bulunur.

Mustafa Kemal, Mısır Devlet Başkanı'na:

- "Vatanı için şehit olacak bir buçuk milyon Mısırlı genciniz varsa bu işi yapabiliriz. Bunun haricinde olamaz." deyince, Mısır Devlet Başkanı:

- "Ölecek bir buçuk milyon gencimiz yok" deyince Mustafa Kemal Atatürk de:

- "O zaman sizin de Hürriyet ve İstiklâle hakkınız olamaz!" demiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK
ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI İLE
ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
İŞBİRLİĞİYLE DÜZENLENEN
"ÇANAKKALE ZAFERİ'NİN
80. YILDÖNÜMÜ SEMPOZYUMU"

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ÇANAKKALE VALİSİ SAYIN HÜSNÜ TUĞLU'NUN AÇIŞ KONUŞMASI

Çanakkale Deniz Zaferi'nin 80. yıldönümü sebebiyle düzenlenen sempozyuma katılan sayın davetliler ve sevgili öğrenciler...

Bugünkü sempozyumda Çanakkale Savaşları'nın tarihimizdeki yeri, bu işin ehli ve kompetanı olan değerli konuşmacılar tarafından size anlatılacak. Çanakkale çok büyük bir destandır. Dünyada eşine ender rastlanan destanlardan birisidir. "Çanakkale Geçilmez" destanını yazan ve mübarek kanlarıyla bu vatan topraklarını sulayarak kutsallaştıran, Türk millî birlik ve beraberliğini ne gibi harika destanlarla yarattığını simgeleyen ay-yıldızlı bayrağımıza rengini kanlarıyla veren aziz şehitlerimizi bir kez daha minnetle, şükranla, rahmetle, saygıyla anarken bir kez daha hepinizi saygıyla, sevgiyle selâmlıyorum.

Osmanlı İmparatorluğu, Balkan Savaşları'nda yenik düşmüş, ordumuz tamamen dağılmış, perişan olmuş, Balkanlar elden çıkmıştır. Öteden beri imparatorluğun topraklarında gözü olanların, Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak isteyenlerin Balkan bozgunuyla iştahları kabarmıştır. Devletler gruplaşmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri dağılmış, yorgun, hasta, yoksul, büyük imkânsızlıklar içerisinde, ne yapacağını şaşırmış durumdadır. Başlangıçta İngiltere, Fransa kurduğu ittifakların sınırlarının garanti edilmesiyle, kapitülasyonların kaldırılması şartıyla geri almak istediyse de, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak niyetinde olanlar bunu kabul etmeyince Osmanlı İmparatorluğu da Almanlarla gizli bir ittifak yapmak mecburiyetinde kaldı.

Başta İngiltere olmak üzere, Çörçil dünyanın en kuvvetli İngiliz ve Fransız donanmasını biraraya getirdi. Osmanlı'ya hasta adam olarak bakıyordu. Ve hatta "Hasta, ihtiyar biri" diyordu. "Bu hasta ihtiyar adamın boğazını sıktınız mı nefessiz kalır ve ölür" diyordu. Sıkmak istedikleri boğaz Çanakkale'ydi. Çanakkale Boğazı'ndan geçecekler, İstanbul'u işgal edecekler, Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşta safdışı bırakacaklar, Rusya'ya yardım edecekler, harbi galip olarak bitirecekler, Osmanlı topraklarında yaşayacaklardı. Ancak hasta dedikleri, boğazını

Levent Şahverdi Arşivi

sıkmak suretiyle nefessiz bırakalım dedikleri bu boğaz dünyanın en kuvvetli, en kudretli, yenilmez denilen o kocaman donanmasına mezar oldu. Çanakkale geçilmeyecekti ve Çanakkale destanlaşacaktı. Bu muazzam donanma ile boğazı geçemeyenler, karadan çıkarma yapmak suretiyle boğazı geçmeyi denediler. 18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zaferi'nin akabinde, büyük bir askerî güçle, bu büyük donanmanın ateş desteği altında Gelibolu yarımadası kıyılarına çıkartma yapmaya başladılar: 25 Nisan 1915.

Gelibolu yarımadasına çıkartma yapmadan önce, gösteri çıkarması yaptılar. Kumkale, Beşige bölgesi ve Saroz Körfezi civarında gözükmeye başladılar. Çanakkale cephesini korumakla görevli 5. ordunun başında bulunan Alman Mareşal Limon Von Sanders hep kafasını düşmanın Saroz Körfezi'nden çıkarma yapacağına takmıştı. Bütün plânlarını orada yapıyordu. O zamanlar Sofya ataşeliğinde Mustafa Kemal aktif görev talebinde bulunmuş, İstanbul'a gelmiş 19. tümeni kurmakla görevlendirilmiştir.

Mustafa Kemal derhal Tekirdağ'a gelir. 19. tümeni teşkil eder. Malibos'a hareket eder. Malibos dediğimiz yer; bugün Eceabat dediğimiz yer. Bölgeyi gezdikten sonra çok isabetli, ileri görüşlü bir kararla, düşmanın Arıburnu'ndan çıkarma yapabileceğine kesin olarak kanaat getirir ve karar verir. 33 yaşındaki bu çok genç yarbay, daha üst rütbede olan komutanlara bu kanaatını devamlı empoze etmeye çalışır. Gerçekten de asıl çıkarma yeri Mustafa Kemal'in tahmin ettiği gibi Seddülbahir Bölgesi'yle, Arıburnu cephesidir. 25 Nisan sabahı, Fransız ve İngilizler Seddülbahir'den; iki Avusturalya bir de Yeni Zelanda tümeninden kurulu Anzak kolordusu ise donanmanın ateş desteği altında Arıburnu'ndan Gelibolu Yarımadası'na çıkmaya başlarlar.

Okurum şehitleri size! Beraber kan verdik, beraber can verdik! Bu vatanı hep beraber yaptık! Çanakkale, yalnız Çanakkale'de oturanların değil, 76 ilimizin, 76'sından da kan ve can veren kahraman Mehmetlerin kutsal vatanıdır, kutsal toprağıdır. Geçilmez Çanakkale bu 76 il asla, ebediyete kadar.

Çanakkale Savaşları'nda, Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal'in rütbesi yarbay, yaşı 33... Çıkarmanın Arıburnu'ndan olacağını tahmin etmişti demiştim. Kendisi 19. tümeniyle Bigalı köyünde ordunun yedeğidir. Mustafa Kemal'in 2 alayı vardır. 57. alay ve 27. alay. 57. alayın bir kısmı cepheye doğru ilerlemiştir. Mustafa Kemal cephede ne olup bittiğini anlamak için, yerinde duramaz, atına atlar ve cepheye gelir. Birkaç askerin kaçtığını görür. "Niye kaçtınız?" diye sorar. "Düşman" derler. "Nerede?" deyince gösterirler. "Düşmandan kaçılır mı?" der. "Cephanemiz kalmadı" derler. "Cephaneniz kalmadıysa sün-

Levent Şahverdi Arşivi

günüzde mi yok" der ve "Süngü tak, yere yat" emrini verir. Gözcü olarak çıkan bir avuç asker yere yatıp süngü takınca sel gibi gelen düşman yere yatmak zorunda kalır. Evet, düşman taarruzu durdurulmuştur. Arkadan kuvvetler yetişir. Atatürk'ün 57. alayı gelir. Başında Manastırlı Yarbay Hüseyin Avni Bey vardır. Atatürk "Ben size taarruz değil, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içerisinde yerimizi başka kuvvetler alabilir" der. Evet, 57. alay, Ata'sının emrine uyarak ölümü göze alır. 25 Nisan 1915 sabahı bir Kurban Bayramı günüdür. Alay imamının gür sesiyle okunan Kuran-ı Kerim ve yapılan duadan sonra, siperdeki erler ve subaylar kucaklaşır, bayramlaşır ve helâlleşir. Bir Kurban Bayramı günü 57. alay vatanın birliği, bütünlüğü, vatan topraklarının kurtarılması için kendini kurban etmeye karar verir. 26 Nisan 1915 günü başta 57. Alay Komutanı Manastırlı Yarbay Hüseyin Avni olmak suretiyle, Sakaeli'ne varıncaya kadar 628 kişilik alaydan tamamı hayatını kaybetmiştir ama karşılarında 25.000 kişilik düşman kuvvetini 628 kişi bulundukları yere mıhlamıştır. Bu kahraman alaya altın madalya verilmiştir. Bu madalya birkaç gün sonra Bigalı köyünde hazin bir törenle alayın kanlı sancağına takılmıştır. Çanakkale destanı yazılmıştır ama çok kolay yazılmamıştır. Yine Mustafa Kemal'in ağzından Bombasırtı olayı : "Karşılıklı siperler arasındaki mesafe sekiz metre, birinci hattakiler hiçbiri kurtulmaksızın düşüyor, ikinci hattakiler üç dakika sonra öleceğini biliyor ama hiçbir irkilme yok aslanlar gibi ileriye atılıyor. Kuran-ı Kerim okumasını bilenler Kuran-ı Kerim okuyarak, bilmeyenler Kelime-i Şahadet getirerek Cennete girmeye hazırlanıyoruz. Çanakkale Zaferi'ni kazandıran ruh işte bu ruhtur." diyor.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu büyük Atatürk en büyük eseri Cumhuriyeti gençlere armağan etmiştir. Öyle zannediyorum ki, 33 yaşındaki bir Yarbay, 18-19 yaşındaki gençleri Çanakkale Zaferi'nde gömmüş, gençlere orada inanmış ve bu inandığı gençlere, en büyük eseri olan Cumhuriyeti emanet etmiştir. Cumhuriyet gençlere emanettir! Cumhuriyeti ebediyete kadar muhafaza edecektir ve koruyacaktır! Bu konuda benim inancım tamdır. Gençlere güveniyorum, inanıyorum!

Bu tarihi inceleyiniz, hiçbir zaman güçlü olmamızı istememişlerdir. Ne zaman Osmanlı İmparatorluğu çok güçlenmişse Batı onu ezmeye çalışmıştır. Ne zaman zayıflamışsa doğudan Rusya yıkmaya çalışmıştır. Ve bu yüce milletin tüm tarihi cephelerde geçmiştir. Bu yüce milleti cephelerde dize getiremeyenler taktik değiştirmişlerdir. Yöntem değiştirmişlerdir. Cephelerde savaş değil, psikolojik savaşa girmişlerdir. Felsefe: Böl, parçala, yut! Bu nedenle fırsat buldukları yerlerde etnik köken ayrımı yaparak vatandaşı birbirine düşürmekte, fırsat

Levent Şahverdi Arşivi

ve imkan buldukları yerde mezhep ayrılıkları yapmak suretiyle insanları birbirine düşürmekte, fırsat buldukları yerlerde işçi-işveren ayrılığı yaratmakta, fırsat buldukları yerlerde milleti birbirinden ayırmak için insafsızca, alçakça, şerefsizce her türlü yönteme başvurmaktan çekinmemektedirler.

Çok değerli dinleyiciler! Fevkalâde uyanık olmak gerek, bakınız Cumhuriyetin temeline, vatandaşlık bağıyla olarak herkesi Türk kabul eder. Hiç kimsenin kökenine asla ve asla bakmaz. Anayasamız demokratik, laik hukuk devletidir. Laiklik Cumhuriyetin en vazgeçilmez, en sağlam temellerinden birisidir. Laik Cumhuriyetimizde din- mezhep ayırımı olur mu? Din ve mezhep ayırımı yapmaya kalkanlar Cumhuriyete düşman olanlardır! Onların bu ülkede yeri yoktur! Her kim ki bu ülkede, bu ay yıldızlı bayrağın gölgesi altında, bu vatanda yaşayıp da vatandaşların arasında ırk, köken ayrımı yapmaya kalkarsa çekinmeden ona hain diyebilirsiniz; Türkiye'nin ve Cumhuriyetin haini diyebilirsiniz!

Türkiye Cumhuriyeti Devleti hür, demokratik, laiktir. Demokrasi demek hoşgörü demektir. Saygı demektir. Sevgi demektir. Kucaklaşmak demektir. Ben inanıyorum ki yüce milletimiz, milli birlik ve beraberliği devam ettiği sürece gerektiğinde nice nice Çanakkaleler yaratacak güçtedir, kuvvettedir, kudrettedir, azimdedir, kararlılıktadır ve dünya varoldukça bu ülke de varolacaktır!

Meselelerden çekinmeyiniz, birbirinizi seviniz, saflarınızı sıklaştırınız, nerede olursanız olunuz. 76 ilden 76 şehit kucak kucağa beraber öldüler. Yaşayan sizler 76 ilimin bütün insanlarıdır. Kucaklaşarak yaşayınız. Ölülerimiz bile kucaklaşmış niçin biz kucaklaşamıyoruz, niçin tek yürek olmuyoruz? Hiçbirimizin gideceği başka vatan yok! Ebediyyen hep beraber birlik ve bütünlük içerisinde bu vatanda yaşamak, bu vatanı yüceltmek, bu vatanı yükseltmek ve bizden sonraki nesillere, bizden öncekilerin canlarını ve kanları vermek suretiyle teslim ettikleri bu vatanı daha yücelmiş, daha yükselmiş daha çağdaşlaşmış olarak gelecek nesillere devretmek hepimizin görevidir.

Levent Şahverdi Arşivi

HARP
BÜYÜK DEVLETLER
ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

Prof. Dr. BAYRAM KODAMAN

Son onbeş, yirmi yıl içinde özellikle A.B.D. ve İngiltere'de Sosyobiliyoji adı altında yeni bir ilim dalı pek revaçtadır. Bu ilim dalı (Sosyobiyoloji) sosyal davranışların biyolojik temellerini araştırmakta, yani sosyal davranışları biyolojik temeller üzerine oturtmaya çalışmaktadır.

Mücadele, kavga, harp de sosyal bir davranış türü olduğuna göre pek çok ilim adamı aynı türler içindeki ve farklı türler arasındaki kavganın ve mücadelenin biyolojik temelleri üzerinde araştırmalar yapmışlardır. Neticede kavganın, mücadelenin ve bu çerçevede saldırganlığın, savunmanın özellikle omurgalı canlıların hayatını düzenleyen-hayatına yön veren belli başlı unsurlardan biri olduğu şeklinde genel bir kanaate varılmıştır. Zaten hayatın mücadeleden ibaret olduğu da bilinen bir gerçektir.

Bu açıdan bakıldığında saldırganlık, coğrafî bir mevki (toprak, mekan, barınak, ev vs.) kazanmak ve cazip bir sosyal hiyerarşik pozisyon elde etme arzusunun sosyal tezahürüdür. Savunma ise elde edilmiş bulunan coğrafî mevkinin ve sosyal pozisyonun muhafaza edilmesi ve daha da güçlendirilmesi hedefine dönük bir sosyal davranış türüdür. Zira insan olsun, hayvan olsun elinde bulundurduğu ve yeniden elde edeceği coğrafî ve sosyal mevkii sayesinde diğer veya kendi türlerine göre imtiyazlı hale gelirler. Bu imtiyazlardan istifade edenler, hayatta pek çok hususta özel kolaylıklara sahip olurlar. Bu imtiyazlar ve kolaylıklar onların yaşama imkanını ve mutluluk şansını daha da artırır. Bu çerçevede saldırganlığın-savunmanın (kavganın) biyolojik yani genetik bir temeli olduğu muhakkaktır. Zira hayatın her anında insan ve hayvan topluluklarında genellikle şu veya bu şekilde kavga (saldırganlık-savunma) görülmektedir. Bunun bir açıklaması olması gerekir. Bunun açıklamasını biyolojik temellere kadar götüren araştırmalar mevcuttur.

Levent Şahverdi Arşivi

Kavga derken mutlaka savaşla (ölümle) neticelenen bir davranışı kastetmiyoruz. Bağırmak, kaş çatmak, korkutma, bazı güç gösterileri gibi hareketler kavganın bir başka yoludur. Öldürme (savaş) gayesi her zaman yoktur. Taraflardan biri mağlubiyeti kabul edebilir, galip onun hayatını bağışlayabilir. Bazen kaçmak, boyun eğmek de ilerdeki başarının ve yaşama şansını sürdürmenin bir aracıdır. Özellikle insanlar, milletler arasında mücadele ve kavga bu tür davranışlarla yumuşatılmıştır.

Savaş en son müracaat edilen yöntemdir. Savaşta *karşılıklı mukabele stratejisi* esastır. Buna göre evvela *kuvvet gösterisi taktiği*, sonra bir tarafın şiddeti giderek artan *tedrici saldırıcı taktiği*, öbür tarafın ise şiddeti-direnci gittikçe artan *tedrici reaksiyon-savunma* taktiği uygulanır. Kısaca *"şahin"* taraf düşmanını öldürünceye veya boyun eğdirinceye kadar saldırır. *"güvercin"* taraf savunur, geri çekilir, kaçabilir.

Vatan (toprak-coğrafya, mekan) mücadelesinde, kavgasında ev sahibi taraf genellike *"şahin"*dir. Meşru hakkını koruyan toprak sahibi-ev sahibi, düşmanı kovar. Başkasının vatanına-toprağına saldıran şahin gibi görünse de esasen *güvercin* rolündedir; genellikle kavgayı terk eder. Fakat saldırganın bazen gücü araya girerse tabii mücadele-kavga kurallarını bozar. Tabiî ve eşit şartlar altındaki kavga-mücadele-seleksiyon kavgacılar lehine, korkaklar aleyhinedir. Teknik ve teknolojik donanımla bu denge bazen bozulabilir. İşten insanlar-milletler aklını kullanarak teknik ve teknolojiyi kullanarak kavgayı kendi lehine sonuçlandırmaya çalışırlar.

Fakat yanlış bir anlaşılmaya meydan vermemek için, hayatın esası barış ve sukûnettir. Kavganın istisnaî bir davranış tarzı olduğunu belirtmekte fayda olduğu kanaatindeyiz.

Bu girişten sonra I. Dünya Savaşı'na ve onun bir parçası olan Çanakkale Muharebeleri'ne baktığımızda şu değerlendirmeyi yapmak mümkün görünmektedir.

İstisnaî de olsa kavga (saldırganlık-savunma) biyolojik temellere dayalı bir davranış türü olduğuna göre insanlığın, insan hayatının önemli bir parçasıdır. İnsanlığın laboratuarı olan tarih de bunun böyle olduğunu bize göstermektedir.

Dünyamız insanların, kavimlerin, milletlerin mücadele sahnesidir. Bu mücadelenin son halkası kavgadır, savaştır. Yer yüzündeki her millet bu kavganın içindedir. Fakat esas mücadele, büyük milletlerin arasında verilmektedir. Büyük milletler derken şunu anlıyoruz: Dünya hakimiyetine oynayan, dünya ha-

Levent Şahverdi Arşivi

kimiyetinde, medeniyetinde, kültüründe iddiası olan, bunu tarihte ispat etmiş olan milletleri kastediyoruz. Büyük millet olmanın ise objektif (somut) şartları vardır. *Coğrafya, nüfus, millî kültür* gibi üç temel unsur milletlerin büyüklüğünün, potansiyelinin ölçüsüdür. *İlim-teknoloji, zenginlik* ise milletleri güçlü yapan iki ana faktördür.

Tarihe, dünya siyasetine hem *"büyük"* (nüfus, coğrafya, millî kültür) hem de *"güçlü"* (ilim, teknoloji-zenginlik) olan milletler yön vermiş dünya bunlar arasında paylaşılmış, medeniyetleri, kültürleri bunlar etkilemiştir. Buna göre bir sınıflandırma yaptığımızda dünyada altı büyük millet vardır. Bunlar: *Anglo-Sakson* dünyasında İngilizler (İngiltere, A.B.D, Avustralya, Yeni Zellanda, Kanada vs.) *Germen* dünyasındaki *Almanlar* (Almanya, Avusturya vs.), *Slav* dünyasındaki Ruslar (Rusya, Polonya, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ vs.), *Çin* dünyasındaki Çinliler, *Arap* dünyasındaki Araplar (Suriye, Irak, Mısır, Ürdün, Libya, Fas, Tunus, Cezayir, Suudi Arabistan, Yemen, Sudan vs.), *Türk* dünyasındaki Türkler (Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan, Kuzey Kıbrıs vs.), *Latin* dünyasında Fransızlar, İtalyanlar vs. vardır.

Bu büyük kavimler arasında *ilim-teknolojiyi ve zenginliği* yakalayan milletler, büyük güçleri temsil etmişlerdir. Ancak ilim, teknoloji-zenginlik gibi iki temel güç unsurunu, ebediyen elde tutmak, hiç bir millete nasip olmamıştır. Bu unsurlar gelip-geçici olmuştur. Bazı çağda, bu iki unsur bir veya birkaç milletin elinde iken, öbür çağda, başkalarının eline geçebilmiştir. XV. ve XVI. yüzyıllarda bu güç Türkler'in elindedir. Bu bakımdan, daima büyük millet olan Türkler aynı zamanda da büyük güçtüler. Sonra bu gücü kaybetmişlerdir. Arkasından bu gücü İngilizler yani Anglo-Saksonlar, Germenler, Slavlar, Latinler ele geçirmişlerdir. Son birkaç yüzyıl içinde, güç-kuvvet bunların elindedir. Bu yüzden bunlara Düvel-i Muazzama (Büyük Devletler) denmiştir. Bunların dışında nicelik ve nitelik yönünden orta ve küçük çapta pek çok devlet vardır. Ancak bunların dünya siyasetinde, hakimiyetinde iddiaları yoktur. Bunlar şahin, kartal, aslan rolünden ziyade serçe, karga, akbaba, tilki, çakal ve papağan rolüne talip görünürler. Bununla beraber her biri kendi çapında saygı duyulacak birer kültürel varlıktırlar.

XX. yüzyıl başlarında dünya siyasetine baktığımızda manzara şudur: Büyük milletler ve büyük güçler kendi aralarında dünyayı paylaşma yarışına girmişlerdir. Bu yarışta, sahnede Latin, Anglo-Sakson, Germen, Slav dünyası sıradadır. Önce kendi aralarında, kavmî-ırkî rekabet, sonra Ortadoks, Katolik, Protestan, Anglikan gibi mezhebi rekabet vardır. Ayrıca dinî alanda müslüman-hıristiyan rekabeti-mücadelesi de söz konusudur. İslam dünyasında da, Türk-Arap

Levent Şahverdi Arşivi

bir blokta gibi görünse de, temelde kendi aralarında, Türk-Arap-Fars çelişkisi de söz konusudur. Kısaca her din, her mezhep, her millet veya her devlet kendi prestijini, kendi ekonomik, siyasî, stratejik menfaatini artırma ve dünyada daha iyi coğrafî ve sosyal mevkiî elde etmek peşinde olduğu bilinen bir gerçektir.

Ancak burada şunu hatırlatmaka şüphesiz fayda vardır: Bu rakip devlet ve milletler içinde Germenler, Anglo-Saksonlar, Latinler, Slavlar büyük millet-devlet oldukları halde Osmanlı Devleti (Türkler) sadece büyük millet olup, büyük güç olma özelliğini yitirmişti. Halbuki Türkler aynı zamanda İslam dünyasının temsilcisi durumundaydılar.

İşte I. Dünya Savaşı büyük devletler, kavimler veya büyük güçler arasında bir hesaplaşmadır. Bu savaşta hem hıristiyan dünyasındaki güçler, hem hıristiyan-müslüman dünyası, hem de Türkler-Araplar kendi aralarında hesaplaşma mücadelesine girişmişlerdi. Her biri dünyadan fazla pay alma, hakimiyetini artırma, üstünlüğünü kabul ettirme peşindeydi.

Neticede savaşa tutuştular. Böylece I. Dünya Savaşı patlak verdi. Bu savaşın öncekilerden önemli dört farkı vardı;

1 - Tahmin edilenden daha fazla, yani dört yıl sürdü. Dolayısıyla stratejik bir yıpratma savaşına dönüştü.

2 - Coğrafî bakımdan çok geniş bir sahaya yayıldı.

3 - İştirak eden insan sayısının çokluğu bakımından önceki savaşlardan farklıydı.

4 - Zamanla topyekûn harp halini aldı.

İşte Çanakkale Muharebeleri böyle büyük bir savaşın önemli bir safhasıdır. Çanakkale'de Anglo-Sakson dünyasının temsilcisi İngiltere, Latin dünyasının temsilcisi Fransa, aynı zamanda da hıristiyan dünyasının temsilcileri olarak Çanakkale'de idiler. Karşılarında hem Türk dünyasının, hem de İslam dünyasının temsilcisi Osmanlı İmparatorluğu, yani Türkler vardı.

Fransa ve İngiltere büyük güç ve büyük millet olarak dünya hakimiyeti için Türklere, yani İslâm dünyasının önderi Osmanlı'ya saldırıyordu. Hedefleri ne idi? Ne için savaşıyorlardı? Görülen hedefi ve menfaati dünya hakimiyeti idi. Ancak Çanakkale'deki askerleri ne için savaştıklarının farkında değildiler.

Türkler ne için savaşıyorlardı? Meşru haklarını savunmak için, vatanlarını müdafaa için, canlarını, mallarını, namus ve şereflerini muhafaza etmek için savaşıyorlardı. Türkler bu bakımdan *"şahin"* olmak durumunda idi; oldular da düş-

Levent Şahverdi Arşivi

manı kovuncaya kadar dayandılar. Bu dayanma - savunma, darbe vurma davranışı Türklerin genetik yapılarının gereğidir. Türkleri, "ordu millet" yapan sebep, onların biyolojik yapılarından kaynaklanmaktadır.

Türklerin meşru, biyolojik, manevî üstünlükleri, Fransız ve İngilizlerin teknolojik-maddî üstünlükleri vardı. İşte Çanakkale'de çarpışan unsurlar bunlardı. Neticede Çanakkale'de meşru hak, biyolojik özellik, manevî üstünlük, maddî gücü yenmiş, haksız saldırıyı durdurmuştur.

Bu savaşların dünya tarihi-siyaseti açısından önemine gelince;

1 - Türkler'in dünya hakimiyetinde hâlâ var olduğunu ve büyük millet rolünü oynamaya devam ettiğini göstermiştir.

2 - İslâm dünyasını Türkler'in temsil ettiğini ve islamın üstünlüğünü ispat etmişlerdir.

3 - Anadolu ve Trakya'nın, Türkler'in vatanı olduğunu dünyaya kabul ettirmiştir. İstiklâl Harbi'nin kazanılmasında bu inancın önemli rolü olmuştur.

4 - Millet - Devlet - Coğrafya arasındaki sıkı ittifakın savaştaki önemini ortaya koymuştur.

5 - Araplar'ın Türkler'e karşı tutumuyla islam dünyasında meydana gelen önemli çatlağı sergilemiştir.

6 - Emperyalist hıristiyan güçlerin, gerektiğinde mağlup edilebileceğinin göstergesi olmuştur.

7 - Rusya'daki komünist ihtilâlin çıkışını kolaylaştırmakla, hıristiyan Slav dünyasının, hıristiyan kapitalist dünyadan ayrılmasını sağlamıştır.

8 - Bütün bunlara rağmen Türk ve İslam dünyasının müesseseleşmiş temsilcisi Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasını engelleyememiştir. Böylece İslam ve Türk Dünyası, büyük güç olmaktan çıkmış ve kendi kabuğuna çekilmiş, parçalanmıştır.

9 - Çanakkale Muharebeleri Mustafa Kemal'i tarih sahnesine çıkarmış; dolayısıyla Anadolu Türklüğünün ve Müslümanlığının istiklâlini sürdürmesine, yani TÜRK İSTİKLÂL HARBİ'nin kazanılmasına ve TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'nin kurulmasına yolaçmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ÇANAKKALE ZAFERİNDE MANEVÎ GÜCÜN ROLÜ

Prof. Dr. SÜLEYMAN HAYRİ BOLAY

Önce bir olayı anlatarak söze başlamak istiyorum.

Onsekiz Mart Üniversitesi; benden böyle bir konuşma istediği zaman uzun süre tereddüt ettim; kabul edeyim mi, etmeyeyim mi? Geçirdiğim bir rahatsızlıktan dolayı doktor, uzun ve yorucu yolculuğu yasaklamış, yorulmamamı istemişti. Bir taraftan da içimde buraya gelmek için bir arzu vardı. Bu tereddüt içerisinde iki hafta kadar dolaştım. Bir gün öğle namazına duracağım sırada hayret verici bir şey oldu, içimden kuvvetli bir ses:

- Ne tereddüt edip duruyorsun? Amcanın ruhu seni bekliyor! Tereddüt birden kayboldu. İçime birdenbire bir huzur ve sükûn hakim oldu. Günlerdir süren git-gitme çatışması, birdenbire durmuştu. Bunda bir hayır var deyip, toplantıya katılmaya karar verdim.

Demek ki benim buraya katılmamda bir "manevî güç" rol oynadı. Bu ruh, amcamın ruhudur. Babamın büyüğü olan amcam "İsa Efendi", İstanbul'daki medreselerde yüksek tahsilini tamamlamıştı. Medrese mezunları o zaman askere alınmazdı. Buna rağmen amcam, gönüllü olarak, Birinci Cihan Harbi'ne katılmış ve Çanakkale'de şehit düşmüştü. Ama şehadetinden seksen sene sonra, onun ruhu yeğenini Çanakkale'ye çağırıyordu. Bu benim için en büyük saadet idi!..

İşte size Çanakkale Zaferi'nde manevî gücün nasıl bir rol oynadığını anlamakta yardımcı olacak küçük bir olay.

Şimdi esas meseleye gelelim :

Çeşitli harplerde olduğu gibi, Çanakkale muharebelerinde de bir takım fevkâlede olaylar görülmüştür. Meselâ bir askerin tek başına 276 kiloluk bir top mermisini kendi başına kaldırıp, basamaklardan çıkıp topun namlusuna sürmesi, fevkalâde bir olaydır. Bunu bir insanın tek başına başarması mümkün değildir. Çünkü, bu olay, en kuvvetli insanın takatının da üstündedir. Nitekim aynı kimse harpten sonra, aynı şeyi denediği halde mermiyi yerinden kaldıramamıştır. Demek ki ortada bir fevkalâdelik var. Bu fevkalâdelik nereden gelmektedir?

Levent Şahverdi Arşivi

Bence bu, insanın imanından ve ruh gücünden gelmektedir. Ruh diye, maddeden bağımsız bir varlık var mıdır? Maddenin varlığından başka bir varlık kabul etmeyen materyalistlere göre, maddeden başka bir şey yoktur. Ruh denilen şey, maddenin bir özelliğidir.

Bu takdirde onlara şöyle sormak lâzım :

Bütün fonksiyonları sağlam olarak çalışan genç bir adamın vücut makinası birdenbire duruveriyor. O, gepegenç, güçlü-kuvvetli adam bir külçe gibi yığılıveriyor. Eğer, her şey maddeden ibaret ise, madde (beden) olduğu gibi ortadadır. Gençtir, yıpranmamıştır, dinamiktir. Ama kıpırdaması bile mümkün değildir. Öyleyse neden yığılıp kalmaktadır?

İşte ruh, o koca bedeni çalıştıran, koşturan, hareket ettiren, daha da mühimi onu düşündüren, ona hayat veren candır. O çıkınca, ne beden hareket edebiliyor, ne motor (kalp) çalışabiliyor, ne de madde (beyin) düşünebiliyor.

Ruh, böyle güçlü bir varlıktır. Ruha önem veren, onu iyi besleyenler de manevî gücü yüksek olan insanlar ve toplumlardır.

Burada esas mesele, manevî gücün maddî güce nasıl üstün geldiğidir. Nasıl oluyor da teknik medeniyete, teknolojinin üstünlüklerine insan galip gelebiliyor? Bir atom bombası, bir kimyasal silah, bir anda milyonları mahvedebilirken, insan maddî-bedenî güçsüzlüğüne rağmen nasıl mücadele edip galip gelebiliyor?

Önemli olan nokta, bu meselede, şudur: İnsana nasıl bakmalıyız? İnsan tabiatın bir parçası mıdır? Hayvanın gelişmiş şekli midir? Yoksa tabiattan ve hayvandan ayrı yaratılışta bir varlık mıdır? Tarih boyunca, kavganın merkezi de bu nokta olmuştur.

Natüralistler ve materyalistler, insanın mekanik bir varlık olduğunu söylerler. Yani insan onlara göre bir makinedir. Hatta aydınlanma döneminin filozoflarından La Metterie'nin "Makina İnsan" diye bir kitabı var. Bu anlayışa göre insan, adeta bir robot, bir otomattır. Böyle maddî bir varlığı, maddî medeniyet ile, teknolojinin ürünleri ile mağlup etmek veya yok etmek mümkündür.

Hatta "Rüzgara Karşı Yürüdüğü" söylenen "Adam":

"Trum Trum Trum

Makineleşmek istiyorum" diyordu.

Makineleşmiş bir medeniyet, insana ne verebilir? İnsandan neler alır? Teknik, insanın bir gayeye göre, eşyaya şekil vermesidir. Ama bu şekil verme, he-

Levent Şahverdi Arşivi

defini aşar da tabiatı hakimiyeti altına alma amacına düşerse, tabiattan şiddetli tepki gelebilir.

İspanyol filozofu Ortegay Gasset, diyor ki :

"İnsanın tabiatı yoktur, tarihi vardır." İnsan, tarih yapan bir varlıktır. Bundan dolayı, hayvanın tarihi yok, tabiatı vardır. İnsan, tabiatını yenen, tarihe yön ve şekil veren varlıktır.

Teknik, bizatihi bir moral değeri taşır mı? Yahut temsil eder mi?

Evvelâ makinede, hayal gücünün, bilincin, imanın olmadığını söylemek gerekir. Makine, milliyeti, dini, ırkı dikkate alamaz. Çünkü şunun bunun taleplerine göre hareket etme özelliği yoktur. Makina determinizme bağlıdır. Orada iradî hareket ve hürriyet yoktur.

Makineleşme ve sanayileşme çok önemli bir hadisedir. Ondan vazgeçilemez. Ama dikkatli makineleşmek lazımdır. Yani insanın içini boşaltmadan onu yüzaltı elementten meydana gelmiş bir madde yığını olarak görmeden makineleşmek gerekir. İnsan, maddeye ve cansız tabiata indirgenince, onun maneviliği ve ruhsal üstünlüğü kaybolur. Bu da teknokrasiye ve neticede sömürüye yol açar. Şuursuz makineleşme ile insan sadece tüketicidir, hatta tüketen bir hayvandır. O zaman insanın, insanî özellikleri kaybolur. Tabiatta olmayan manevî dünyası ve inançları yok olur.

Mühim olan makineye teslim olmamaktır. Makine ile bütünleşmemektir. Makineyi ve maddeyi putlaştırmamaktır. Makine bir aletken, insanı esir almamalı, ona yön vermemelidir.

Batı medeniyetinde makine zihniyeti galip gelmiştir. Bu da neticede şiddetli sömürgeciliğe yol açmıştır. Batılı toplumlarda maddeci zihniyete ve teknolojinin açtığı yaralara karşı mücadele eden akımlar, felsefeler ve dinî anlayışlar vardır. Fakat bunlar çok etkili olamamaktadırlar.

Onun için, insana madde ve makine gözüyle bakan sömürgeci zihniyet, teknik üstünlüğüne güvenerek, Çanakkale'ye çullanmıştı. Bunların hesapları sağlamdı, teknik ve teknolojik üstünlük ile sayıca fazlalık, her şeyi halledecek, düşmanlarını yerle bir edeceklerdi.

"Kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ" olan sömürgeci ve kaba kuvvete tapan kişiler, kısa zamanda hesaplarının tıkandığını anladılar. Gerçi tarihte de bunun örnekleri çoktur. Alparslan'ın ellibeş bin kişilik ordusu, vaktiyle, ikiyüzbin kişilik Bizans ordusunu yenmişti. Kanunî Süleyman'ın ikiyüzbin kişilik

Levent Şahverdi Arşivi

ordusu, beşyüzbin kişilik Macar (Haçlı) ordusunu perişan etmişti. Fakat tarihi okuyan kimdi?

Madde ve tekniği gaye edinen zihniyet, Allah'ın rızasını kazanmayı gaye edinen zihniyet karşısında büyük ve ummadığı bir mağlubiyet tatmıştı.

Modern makineleşme, enerji kaynaklarıyla beslendiği için, geri bıraktırılan toplumların sömürülmesi lâzımdı. Böylece enerji makineyi beslemekte, makine sömürdükçe canavarlaşmakta idi. Mehmet Akif'in "Tek dişi kalmış canavar" dediği olay bu idi. Bu anlayışta manevî hayat, maddeye dönüştürüldüğü için de ahlâkî değerlerin yeri yoktu veya varsa bile kendilerine, menfaatlerine elverdiği nispette vardı.

Mehmet Akif Ersoy merhum, 20. asrın ne kadar gözdesi varsa "Hakkıyla sefil" olduğunu bu sebepten dolayı söylüyordu. Bu medeniyetin teknik imkanlarının çok yüksek olması, her birinin bir ülkeyi harap edecek güçte olması, insanları ve toplumları ürkütmektedir. "Çelik zırhlı duvarlarla" örülmüş bir medeniyetin tahrip edemeyeceği hiç bir kuvvet olmaması gerekirdi.

Halbuki "Mehmetçik"i, o yüksek imanı ile, o cihat ruhu ile, o vatan sevgisiyle "Ne çelik tabyalar" korkutabiliyor, ne de sayısız uçakları, gemileri ve topları yıldırabiliyordu.

Müstahkem mevkilerin bir bir düşürülmesi onu sindiremedi bile. Çünkü Mehmet Akif Bey'in ifadesi ile *"Beşerin azmini tevkif edemez sun'i beşer"* yani insanın yaptığı işler, kurduğu tuzaklar ve yarattığı üstün teknoloji, *"İnsanın azmini"* hapsedemez, durduramaz yani teknoloji ve teknik üstünlük, insan ruhunu fethedemez; insanın azmini kıramaz, iradesini yok edemez, hele hele iman kalesini hiç hiç elegeçiremez.

"Alanır Kal'a mıdır göğsündeki kat kat iman" Mehmet Akif merhum, maneviyatın maddeye üstünlüğünü ve teknolojik üstünlüğün âcizliğini de şöyle ifade etmektedir.

"Hangi kuvvet, onu hâşâ, edecek kahrına râm?"

Evet, hangi kuvvet onu kahredebilecek? Hiç biri. Mehmet Akif merhum, "Hâşâ" sözüyle bir kuvveti istisna ediyor: Allah'ın yüce kudreti.

Maddî üstünlüğün iman kalelerini ele geçirememesinin sebebi nedir? Yani maddî güç, manevî gücü niçin yenemiyor? Yine Akif Bey bunun sebebini şöyle izah ediyor: *"Çünkü Te'sis-i İlâhi o metîn istihkâm"*

Levent Şahverdi Arşivi

Zira, ele geçirilmez istihkam mevkiî Allah yapmıştır; O, ilahî bir tesistir.

İman kalelerinin yeri olan göğüsler ise Hüdâ'nın *"ebedi serhaddi"*dir. Bu serhaddi tesis ederken de Allah, insana şöyle seslenmiştir: *"O benim sun'i Bediim, onu çiğnetme!.."*

Yani *"O benim en güzel eserimdir, onu iyi koru ve düşmana çiğnetme!"*

Mehmetçik de onu lâyıkıyla korumuştur. Mehmetçik iman kalesinin değerini bildikçe, Allah'a bağlılığı devam ettikçe, fizik ve manevî güçleri arasındaki dengeyi korudukça, teknolojiye ve teknik üstünlüklere en azından yenilmeyecektir.

Maddeye ve tekniğe esir olmayan ruhlar daima üstünlüklerini ve şahsiyetlerini korumuşlar ve koruyacaklardır. Kıyamete kadar bu manevî üstünlükleri ve bundan kaynaklanan şahsiyetleri ile anılacaktır. 63 kişiyle üçbin kişilik İngiliz çıkartmasını önleyen Yahya Çavuş ve daha nice ünlü-ünsüz kahramanlar, Çanakkale muharebelerinde o maneviyatın tekniğe ve ezici kaba kuvvete galibiyetinin unutulmaz destanını yazmışlardır. Bunu manevî güçle başarmışlardır. Mustafa Kemal'in dediği gibi "öleceğini bildiği halde, ölümü küçümseyerek ve Allah'ına, onun cennetine kavuşmak arzusu ile nefsini feda ederek..."

İşte Manevî Güç ve zaferdeki rolü!..

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TARİHÎ SEYİR VE ÇANAKKALE'DE DEĞİŞEN TARİH

Prof. Dr. REFİK TURAN

Tarihin Seyri veya Akışı

Tarih içindeki milletlerle, coğrafyanın ana materyali nehirler arasında şaşılacak bir benzerlik vardır. Dünyada nehirlerin bazılarının kaynağı güçlü olup bol sulu ve coşkulu akarlar. Bu hareketli sular, dağları yarar, ovalar sular, çöller geçer, âdeta mesafelere meydan okuyarak akarlar. Bazıları ise zayıf kaynaklı olarak akış yolculuğuna başlarlar, ama daha başlangıçta çaresiz ve cılızdırlar. Yeni kaynak ve yağmurlara rastlamazlarsa herhangi bir müdahaleyle ortadan kalkıp giderler. Bu müdahale bazen güneşin sıcaklığında buharlaşma, bazen rastladığı çölün susuzluğunda kaybolma, bazen de herhangi bir yer yarığında kaynama olabilir.

Akarsular ya da nehirlerin herbirinin bir akış hedefi vardır; yeryüzünde kendisine uygun bir mekan, bir boşluk bularak orada birikmek, göl olmak, hatta deniz olmaktır. Küçük veya büyük her akarsuda bu şaşırtıcı bilinç var gibidir.

İşte milletler de çıkış kaynaklarının güçlülüğü ve zayıflığıyla tarih içindeki zaman ve mekan yolculuklarına çıkarlar. Bu yolculukta kimi kendi gücü gereği dar bir çerçevede kalıp, etrafına tesirsiz bir şekilde hayatını sürdürmeye çalışır, kimi, zamanın kendisine hazırladığı sürprizler ve sıkıntılara dayanamaz yok olur giderler. Bunlara karşılık, bazıları da tıpkı güçlü nehirler gibi olaylara, krizlere, buhranlara dayanırlar, yeni kaynaklardan istifade ederler, müsait zemin bulurlar, büyürler, genişlerler, halden istikbale geçiş yaparlar. Bir milletin kaynağını kültürü oluşturur. Bu kültür ne kadar güçlü olursa, o millet o kadar dayanıklı olur. Yeni kültürlerden istifade eder hacmini genişletir, bünyesini güçlendirir. Bazen milletler, diğer kültürlerle kendileri arasında paralellik kurarak, başka kültürlerin de aktığı daha geniş bir havzaya akabilirler. Bu durumda medeniyetler ortaya çıkar. İslâm Medeniyeti, Batı Medeniyeti bu şekilde oluşmuştur. Türk Milleti Orta Asya'daki menbaından yola çıkarak, genelde batıya doğru yönelmiş ve dünya tarihinin en önemli rollerinden birini üstlenmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Tarih Çağları ve Türk Milleti

Tarihçiler, toplumların hayatını değerlendirirken, değerlendirmeyi kolaylaştırmak ve hadiseleri iyi aktarabilmek için tarihi zaman dilimlerine ayırmışlardır. "İlk çağ, Orta çağ, Yeni çağ, Yakın çağ" şeklindeki isimlendirme yeryüzündeki toplumların ve olayların genel özelliklerine bakılarak yapılmış bir tasniftir ve izafîdir. Yani tarihi, bir başka bakış açısıyla değişik bir tasnife tâbi tutmak mümkündür. Örnek olarak yeryüzünde tarihî hadiselerin içinde rol oynayan milletlere göre bu tasnifi yapmak mümkündür. Yeryüzünde zaman içinde gelişme gösteren milletler emsalleri arasında büyüyerek dönem dönem dünyayı etkilemişlerdir. Dünyanın son 2500 yıllık tarihinde her devirde bir öncü siyasî gücün varlığı ortaya çıkmıştır. Örnek olarak; Büyük İskender Devleti ilk kıtalararası siyasî ve kültürel güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Arkasından Roma, onun devamı Bizans, Avrupa, Asya ve Afrika'da üstünlüğü ele geçiren güçler olarak çıkmışlardır. Hun Türkleri'ni de bu sıralamaya koymak mümkündür. Asya'nın devi haline gelen Çin, Orta Doğu'yu, Afrika'yı, Endülüs'ü etkisi altına alan İslâm gücü, dünyada belli devrelere damgasını vurmuştur.

Milâdî IX. asırdan itibaren Türkler genişleyen Çin gücü karşısında çok zayıflamışlar, adeta Sarı Medeniyetle, İslâm Medeniyeti arasında sıkışıp kalmışlardı. Var olmak için birinden birini tercih etmek zorundaydılar. Onlar da İslâm Medeniyeti'ni tercih ettiler. Böylece tarih içinde yeni bir başlangıç yaptılar. Bu tercihin manivelâsını Talas Muharebesi oluşturur[1].

Dünya tarihinde Türkler'in Müslüman oluşuyla beraber bir Türk çağı başladı. Türkler, Selçuklular ve Osmanlılar gibi iki evrensel devlet kurdular. Bunlardan Selçuklular, Çin sınırından Akdeniz'e kadar uzanıyordu. Bulunduğu geniş alanda sosyal barışı sağlamış, siyasî ve askerî gücünü belli başlı dış güçlere kabul ettirmişti. Zaten Çin daha önce durdurulmuş, yine devrin güçlü bir devleti olan Bizans, Selçuklular tarafından yenilip geri çekilmeye mahkum edilmişti.

Osmanlı Devleti ise Anadolu'da vücut bulmuş, Balkanlar'da dolayısıyle Avrupa'da genişlemiş, muhteşem bir siyasî yapı olmuştu. İngiliz düşünürü Arnold Toynbee, dünyada kurulmuş en büyük üç devletten biriydi der. Batılılar, Os-

1 Talas Muharebesi M. 751yılında Müslüman Araplarla, Asya'da çok güçlenen Çinliler arasında oldu. Asya'nın istikbali açısından çok önemli olan bu muazzam karşılaşmada başlangıçta güçler arasında bir denge oluştu. Savaş sırasında oluşan bu dengeyi bölgedeki Türklerin savaşa girişi bozdu. Müslüman Aralar yanında savaşa giren Türkler, Çin'in yenilmesinde tarihî bir rol oynadılar. Dünya tarihinin gidişatında inkar edilmez bir yeri olan bu hadisenin Türk Tarihinin akışında da fevkalâde tesiri oldu. Çin ve İslâm Medeniyeti arasında sıkışmış olan Türkler, yönlerinin İslâm Medeniyetine doğru döndürdüler.

Levent Şahverdi Arşivi

manlıların güçlü olduğu klâsik dönemlerini "Osmanlı Barışı (Pacta Ottamana)" diye adlandırmışlardı. XVII. Yüzyılın sonundan itibaren dünyada Türk çağı sona ermeye başladı[2]. Bu sona erişin nirengi noktası 1683 Viyana Bozgunu oldu. Türkler için Viyana'dan dönüş sadece siyasî, askerî bir başarısızlık değil, yeryüzünde siyasetten kültüre her şeyi etkileyen bir güç merkezi olma kabiliyetinden düşüştü.

XVIII. Yüzyılda güçler mücadelesine sahne olan dünya, XIX. Yüzyılda bu güçlerden birinin ön plana çıktığına şahit olmaktadır. Bu güç, Avrupa kıtasının en batısındaki adada parlayan İngiliz gücüydü. Askerî, siyasî ve ekonomik yönden kademe kademe gelişme gösteren İngiltere bu yüzyılın başında rakiplerine üstünlük kurmayı başardı. Bunu da deniz teknolojindeki başarısı sayesinde gerçekleştirdi[3]. Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı işgali, İngiliz gücünü ortaya çıkardı[4]. İngilizler, bu işgal sırasında Fransız donanmasını İskenderiye önlerinde batırdılar. Artık Avrupa'da, Afrika'da, Amerika'da, Asya'da ön planda hep İngiltere vardır. Çin, Maçin, Hindistan, İran, Tibet, Orta Asya, Avustralya ve Okyanusya'da bu devlet söz sahibiydi. İki milyar civasında olan dünya nüfusunun yarısını yine İngiltere kontrol ediyordu. Sömürgeleşen dünyada daima en büyük payı O alıyor, kıtalararası mücadeleleri genelde kazanıyordu.

İngiliz kamuoyu haklı olarak aşağıdaki şekilde ülkesiyle ve devletiyle iftihar ediyordu:

"Kuzey Amerika ve Rusya ovaları bizim ekin tarlalarımızdır. Chicago ve Odesa bizim ambarlarımızdır; Kanada ve Baltık bizim kereste ormanlarımızdır; Avustralya'da bizim koyun çiftliklerimiz vardır; Arjantin'de ve Kuzey Amerika'nın batısındaki kırlarında bizim öküz sürülerimiz yayılır, Peru, altınını gönderir, Güney Amerika ve Avustralya altını Londra'ya akar; Hindular ve Çinliler çayı bizim için yetiştirirler ve bizim kahve, şeker ve baharat çiftliklerimiz tüm Hint Adaları üzerindedir. İspanya ve Fransa bizim bağlarımız, Akdeniz mevye bahçemizdir. Uzun süre Güney Birleşik Devletlerini kaplayan bizim pamuk alanlarımız, artık dünyadaki sıcak bölgelerin her yanına yayılmaktadır"[5].

Çok tabiî olarak Osmanlı Devleti hakkındaki kararlarda birinci merci hep İngiltere oluyordu. Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı'nda Osmanlı Devleti yı-

[2] Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IrCICA, İstanbul, 1994, s. 54 ve dv.

[3] Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev. : Birtane Karanakçı, Ankara, 1994, s. 177

[4] Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi., Ankara, 1970, s. 25

[5] P. Kennedy, a.g.e., s. 178-179

Levent Şahverdi Arşivi

kılmakla burun buruna geldiğinde İngiliz donanması İstanbul'a geldi ve Osmanlı Devleti'nin devamını sağladı[6]. 1856'da Osmanlı Devleti, Rusya karşısında İngiltere tarafından yalnız bırakılmadı ve Rusya mağlup edildi[7]. 1877-78 Osmanlı Rus Harbinde yine İngiltere devrede idi. Ancak Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki yakınlık bu tarihlerde sona erdi. İngiltere bundan böyle politikasını değiştirdi. O zamana kadar klâsikleşmiş "Osmanlı Devleti'nin zayıf da olsa devamını sağlama" politikasından vazgeçti. Dünyanın bu kıdemli devletini bir an önce parçalayarak, geriye kalan varlığından en büyü payı kapmanın planlarını yapmaya başladı. Bunun sebebi 1871'de birliğini tamamlayan ve kısa sürede Avrupa'da hatırı sayılır bir güç haline gelen Almanya idi. Almanyada Osmanlı Devleti ile yakından ilgileniyor ve ekonomisine büyük bir pazar olarak görüyordu. Gelecekte de bu devletin varlığından âzamî şekilde istifade etmek istiyordu. Üstelik bu konuda Almanya, Osmanlı Devleti'nden yakınlık da görüyordu. Bütün bu gelişmeler İngiltere'nin planlarına ve isteklerine ters geliyordu.

1914 yılına gelindiğinde İngiltere için Osmanlı yıkılması gereken bir devlet, varlığı paylaşılması gereken ganimet, Türk Milleti de yok edilmesi gereken zararlı bir güçtür. İşte bu niyet için İngiltere 1915 Şubatı'nda Çanakkale'dedir. Bir solukta Boğazı geçecek, Balkanlar'da Türk varlığını silecek, devleti sükût ettirecek, gerekirse Türk başkenti İstanbul'u çöplüğe çevirecektir[8]. Fakat tasarlanan olmadı. Dünyanın en büyük donanması, Çanakkale'de hayalinden geçirmediği bir mukavemetle karşılaştı. Kasvet gibi çöken İngiliz savaş bulutu, âdeta karşıdan esen sert Türk rüzgarıyla dağıtıldı. İnanılmaz oldu, hesap bozuldu, İngiliz gücü Çanakkale'den geri döndü. Nusret Mayın Gemisiyle, Mehmetçiğiyle, Mustafa Kemaliyle Türk varlığı direndi. Taşıma suyla değirmen değil, fakat akan şehit kanıyla koca bir milletin belki de devamı sağlandı.

Çanakkale'de Değişen Tarih

Çanakkale'de Dünya İmparatorluğu'na soyunmuş, yeryüzünü tek elden idare etmek azmiyle yola çıkmış İngiliz Krallığı'nın, büyümesi durdu. Üzerinden

6 E. Ziya Karal, Osmanlı Tarihi V., Ankara, 1970, s. 25

7 1856'da Rusya tek başına Osmanlı Devleti'ni yıkarak topraklarının büyük bir kısmına hâkim olmak istedi ve Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Ancak İngiltere ve Fransa buna müsaade etmediler. Savaşta Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldılar. Kırım Harbi denilen bu savaşta Rusya yenildi ve planı uygulanmadı. E. Z. Karal, a.g.e., s. 238-242.

8 22 Şubat 1915 "The Times" Gazetesinde İngilizlerin Çanakkale taarruzuyla ilgili şu ilginç haber geçmektedir: "Savaşın askerî ve politik sonuçlarının, başarı sağlandığında ne olacağını belirtmek gereksizdir. Balkanlardaki bütün şartlar lehimize dönecektir. İstanbul ya teslim alınmalı ya da çöplüğü döndürülmelidir. Karadeniz ticareti yeniden açılacak, düşman en hassas yerinden darbe yemiş, tarafsızlar kazanılmış olacaktır."

Levent Şahverdi Arşivi

güneş batmayan imparatorluğun bir süre sonra üzerinden güneş batar hale geldi. Sömürgelerdeki İngiliz hakimiyeti gücünü ağır ağır yitirdi. Bedbin Kara Afrika, milyonlarca insanı üzerinde barındıran Hind ayağa kalkmaya başladı. İngiliz idarecilere sahip dominyonlar, artık biz de ayrı varlığız bilincine eriştiler[9]. Çok değil 25-30 yıl içinde İngiliz sömürge İmparatorluğu tasfiye edildi. Dünya hakimiyetine giden İngiliz, Çanakkale'den geri döndü. Tıpkı yıllar önce Çin'in Talas'dan, Osmanlı Türkü'nün Viyana'dan döndüğü gibi.

Çanakkale muharebeleri, Türk nesillerinin zihninde nasıl bıçakla kazınmış tarihî bir vaka ise, aynı şekilde İngiliz nesillerinin zihnine de yerleşti ve silinmesi imkansız bir hâle geldi.

Tarihin akışı sadece İngiliz Milleti için değil, Rus Milleti için de büyük değişiklik gösterdi. Rus milleti için herşeye rağmen bir yükseliş başladı. Bu yükseliş II. Dünya Savaşı'yla ivme kazandı.

Sovyet Rusya'nın yükselişi 1989'a kadar devam etti. Özellikle Afganistan yenilgisi Ruslar'ın durmasındaki en önemli olaylardan biri oldu.

Türk milleti için ise Çanakkale, tarihin en ağır imtihanlarından birisi oldu. Türk toplumu maddî ve manevî kaynaklarının büyük kısmını kaybetti. Özellikle Türk aydını ve entellektüeli büyük darbe yedi. Türk Tarihinin bu muhteşem zaferinin bedelini düşünürken Galatasaray Lisesi mensuplarından Mehmet Muzaffer adındaki yedek subayın artık menkıbe olmuş başarısını zikretmek yerinde olacaktır:

"Muzaffer, Çanakkale'de birliğinin alay karargâhında görevliydi. Alayın kamyon ve otomobil lastiği ile diğer bir takım malzemeye ihtiyacı vardı. Bunlarsa ancak İstanbul'dan sağlanabilirdi. O devirlerde bu gibi alımlar için açık artırma veya ilân yoktu. Zaten bunun için zaman da yoktu. Herşey "itimat"la yürütülürdü. Muzaffer, uyanık ve becerikli bir İstanbul çocuğu olarak bilindiğinden, karargâh, gerekli malzemenin temin ve alımı için onu memur tayin etti. Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne hitaben yazılı bir tezkere de eline verildi.

O yıllarda İstanbul'da otomobil ve kamyon nadir rastlanan vasıtalardı. Bunların lastikleri ise yok denecek kadar azdı ve karaborsadaydı.. Muzaffer aradı, uğraştı, nihayet Karaköy'de bir Yahudi'de istediklerini buldu. Fiyatlar pek fahişti, ama yapacak başka bir şey yoktu. Anlaşmaya vardı... Lazım gelen parayı almak üzere Erkân-ı Harbiye'ye gitti. Elindeki tezkereyi tediye merciine havale etti. Ancak görevli Muzaffer'e dik dik baktı:

[9] P. Kennedy, a.g.e., s. 337-342

Levent Sahverdi Arşivi

- Bana bak oğlum! Ben askerin ayağına postal, sırtına kaput alacak parayı bulamıyorum. .Sen otomobil lastiğinden bahsediyorsun! Haydi yürü git, insanı günaha sokma.. Para mara yok!

Muzaffer selâmı çaktı, dışarı çıktı. Harbiye Nezareti'nin bahçesinden dış kapıya ağır ağır yürürken ne yapacağını düşünüyordu. Malzemelere alayın ihtiyacı vardı. Eldeki iki Mersedes-Benz kamyon ve iki binek arabası lastiksizdi. Diğer malzmeler de mutlaka lazımdı. Kendisi bulur alır diye görevlendirilmişti. Malzemeyi bulmuştu, fakat para yoktu. Eli boş dönemezdi. Bir çaresini bulmak lazımdı... Muzaffer bunları düşüne düşüne Beyazıt Meydanı'na vardı. Birden durdu, kendi kendine güldü. Aradığı çareyi bulmuştu! Doğru tüccar Yahudi'ye gitti :

- Paranın tediye muamelesi akşam üstü bitecek. Ezandan sonra gelip malları alamam, gece kaldıracak yerim yok. Yarın öğleden evvel vapurum Çanakkale'ye kalkıyor, yetiştirmem lazım. Onun için, sabah ezanında geleceğim. Malları mutlaka hazır edin..

Tüccar, "peki" dedi. Muzaffer tam ayrılırken ilave etti :

- Altın para vermiyorlar, kağıt para verecekler!

Yahudi yine "peki" dedi. Ertesi sabah Muzaffer, merkez komutanlığından sağladığı araba ve neferlerle Yahudi'nin kapısındaydı. Ortalık henüz ışıyordu. Tüccar malları hazırlamıştı. Hava gazı fenerinin yarım yamalak aydınlattığı loşlukta mallar arabaya yüklendi. Muzaffer, bir yüzlük kaime (yüz liralık kağıt para) verdi. Araba dörtnal Sirkeci'ye yollandı. Malzeme derhal gemiye aktarıldı. Az sonra gemi, Çanakkale yolunu tutmuştu.

Üç gün sonra, Yahudi elindeki yüzlük kaimeyi bozdurmak üzere Osmanlı Bankası'na gitti. Ancak bankacıların şaşkın bakışlarıyla karşılaştı. Zira elindeki para gerçeklerinden çok zor ayırdedilebilecek bir kopya idi. Muzaffer, Karaköy kırtasiyecilerinden aldığı malzemeyle eve gelmiş sabaha kadar çalışmış, kopya parayı yapmıştı. Yalnız parada çok dikkat edilince görülen bir farklılık bulunmaktaydı. Paraların altında "Bedeli Dersaadette altın olarak tesviye olunacaktır (karşılanacaktır)" ibaresi bulunmaktaydı. Muzaffer, bu yazıyı "Bedeli Çanakkale'de altın olarak tesviye olunacaktır" şekline dönüştürmüştü. Böylece hem tüccara mesajını bırakmış oluyor, hem de Çanakkale mücadelesinin manasını bir kelime değişikliğiyle ifade etmiş oluyordu[10].

[10] Ziyad Ebuzziya, Bedeli Çanakkale'de... Parmak İzi Mecmuası, Sayı: 5, s. 5-7, Mayıs 1935

Levent Sahverdi Arşivi

Nitekim Çanakkale'de yedek subay Muzaffer'in dediği gibi bir vatanın, bir milletin neredeyse koca bir tarihin bedeli ödendi. Hem de hiçbir kaimeyle ölçülemeyecek yüzbinlerce Mehmetçiğin kanıyla.. Fakat Muzaffer'in mürekkebinden çıkan sanat şahaseri bir gecelik kaime, herhalde bu şehitlerin kanından hiç de geri kalmayacak değer ve mahiyet taşıyordu.

Çanakkale mücadelesi Türk Milleti için bir dönüş ve yeni bir başlangıç oldu. Bir kere Millî Mücadele'nin başlamasıyla Çanakkale arasında inkâr edilemez bir bağ vardır. Malum olduğu üzere Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti her yönden sükût etti. Devlet çöktü, işgal başladı, en kötüsü ordu terhis edildi. Bu terhisten sadece bir ordu birliği istisna olarak kaldı. Doğudaki 15. Kolordu. Bu arada Çanakkale yoluyla yardımın ulaşmaması Rusya'daki ihtilâli kolaylaştırdı. Rusya'daki ihtilal aynı zamanda Doğu Anadolu'daki Rus işgalini de sona erdirdi. Böylece 15. Kolordu için bölgede yollar açıldı. Bu ordu, özellikle işgalci Ermenilere karşı büyük bir harekât başlattı. Kars'ı ve Batum'u kurtardı, Bakü'ye kadar ulaştı. Bu ordu, bu zaferleriyle de kalmadı. Tıpkı kan kaybeden vücutta kalan son kan miktarının kendisini yenilemesi ve vücudu ayağa kaldırması gibi, Yeni Türk Devleti'nin ordusunun çekirdeğini oluşturdu. Türk Milleti'nin ayağa kalkmasındaki en önemli faktörlerden biri oldu.

Dün Çanakkale'de şehidi olmayan köy yoktu, mahalle yoktu, okul yoktu. Bugün Nusret mayın gemisini bilmeyen, Anafartalar kahramanını tanımayan, Seyyit Mehmet Çavuş'u hatırlamayan Türk ferdi yok. Yeni nesiller dünün bu kahramanlarını şükranla, gıptayla hatırlıyor.

[11] Selahaddin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar III., Ankara 1978, s. 231-244.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Sahverdi Arşivi

ÇANAKKALE SAVAŞLARI VE SÖMÜRGECİLİĞİN SONU

Doç. Dr. MEHMET ALİ ÜNAL

Birinci Dünya Savaşı başladığında sömürgecilik altın çağını yaşıyordu. Sanayi kapitalizmini gerçekleştirmiş Batı Avrupa ülkeleri dünyanın büyük kısmını kontrol altına almış ve sömürge haline getirmiş bulunuyorlardı. Emperyalist Avrupa devletlerinin ortak özelliği Grek, Roma ve Hıristiyan kültür temeline dayanması idi. Hatta hıristiyanlık daha ön planda idi. Bu sebeple sömürge olarak seçilen ülkeler ve sömürülen toplumlar genel olarak hıristiyan olmayanlardı.

1914'e gelindiğinde dünya üzerinde Avrupa'nın sömürgesi haline gelmemiş, istiklalini muhafaza eden tek müslüman devlet olarak Osmanlı Devleti kalmış idi. Afrika, Hind Okyanusu'nda kıyısı bulunan ülkeler, Orta Asya toplumları, Uzak-doğu tamamıyle Batı'nın dominyonları haline getirilmiş bulunuyordu. Buralarda yaşayan toplumların ortak özelliği hıristiyan olmaları idi. Avrupa'nın en güçlü sömürgeci ülkesi Britanya İmparatorluğu'nun müslüman tebası Osmanlı Devleti'ninkinden fazlaydı. Sahip olduğu teknoloji, organizasyon, bilgi birikimi sayesinde büyük bir güç olarak ortaya çıkan Avrupa devletleri Osmanlı Devleti'nin zirveden düşüşüyle birbirinden farklı birçok milleti esareti altına almış ve Avrupa dışındaki bütün kıtaların insan ve ekonomik kaynaklarını kendi sanayi kapitalizmini sürdürmek için istismar etmeye başlamıştı.

Emperyalizm sömürü düzenini devam ettirebilmek için kendi kültür ve inançlarını sömürge toplumlarına kabul ettirmeye çalışmış ve bunda da büyük ölçüde başarılı olmuştu. Başarılı olamadığı ülkeler, halkı müslüman olanlardı. Birçok Afrika toplumu Batılılar'ın dilini ve dinini kabul ettiği halde müslüman olan toplumlar inançlarını değiştirmemişlerdir. Ancak inanç konusundaki hassasiyet dil konusunda gösterilememiş ve birçok müslüman ülke sömürgecilerin dilini konuşmaya başlamıştır.

XX. yüzyıla girildiğinde Osmanlı Devleti de kültürel ve ekonomik bakımdan âdeta yarı sömürge haline getirilmiş bulunuyordu. Ancak Türk milleti siyasî hakimiyetine son derece düşkündü ve bu konudaki kararlılığını sürdürüyordu.

Levent Sahverdi Arşivi

Birinci Dünya Savaşı esas itibariyle sömürgeci Avrupa devletleri arasında sanayileşme, pazar ve sömürge kapma alanında bir rekabetin sonucu idi. XIX. yüzyılın sonlarına doğru millî birliğini sağlayan ve sanayileşen Almanya'nın sömürgelere ve mallarını satabileceği pazarlara ihtiyacı vardı.

Oysa bu konuda Afrika, Asya ve Amerika, İngiltere, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi ülkeler arasında paylaşılmış bulunuyordu. Almanya'nın güçlenmesi ve sömürge arayışına girişmesi İngiltere'yi son derece rahatsız etti. Arada kıyasıya bir rekabet başladı. 1870 savaşında Almanya'nın Fransa'yı yenmesi ve Alsas Loren bölgesini ele geçirmesi Fransa'yı ittifak arayışlarına itti. Yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı İngiltere Fransa'nın tabiî müttefiki durumundaydı. Zamanla aralarına diğer sömürgeci bir devlet olan Rusya'yı da aldılar.

Rusya, XVI. yüzyıldan itibaren Türk ve İslâm dünyası aleyhine adım adım ilerleyerek XVIII. yüzyılda büyük bir güç olarak ortaya çıkmıştı. Osmanlı Devleti'nin askerî bakımdan zaafa uğraması ile Balkanlar'da ve Kafkasya'da ilerlemeye başlamıştı. Ayrıca Orta Asya yönünde ciddi bir direnişle karşılaşmadan doğuya doğru ilerlemekteydi. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Rusya, bütün Orta Asya'da kontrolü sağlamış ve Büyük Okyanus'a kadar uzanan ülkeleri sömürge haline getirmişti. Bu sebeple XX. yüzyılın başlarında İngiltere ve Fransa ile birlikte en çok sömürgeye sahip ülkeler arasında geliyordu.

Savaş sömürgeci devletler arasında çıkmıştı ama, sömürgeci bir güç olmayan bilakis emperyalizmin boy hedefi haline gelmiş olan Osmanlı Devleti de bu savaşa sürüklendi. Aslında Osmanlı Devleti'nin böyle bir savaşa girmekte hiç bir menfaati yoktu. Galip gelen tarafta olsa dahi sonuçtan faydalanabilmesi zor görünüyordu. Ne var ki genç, atak fakat siyasî basiretten ve devlet idaresi konusundaki tecrübeden mahrum İttihat ve Terakki ileri gelenleri, devleti ve milleti topyekün bir felaketin içerisine atmaktan çekinmediler. Halbuki savaşa girmemiş bir Türkiye işgale uğramayacak ve topraklarının çoğunu kaybetmeyecekti.

Türkiye'nin, Almanya'nın yanında savaşa girmesi savaşın seyrini ve planlarını değiştirdi. Boğazlara sahip olması sebebiyle İtilaf devletlerinin ana hedefi durumuna geldi. Yapılan planlara göre İtilaf devletleri Çanakkale boğazını ele geçirirlerse hem Türkiye'yi saf dışı etmiş olacaklar, hem de Alman orduları karşısında güç duruma düşen müttefikleri Rusya'ya yardım edeceklerdi. Ayrıca Türkiye ile Almanya'nın irtibatı kesilecek ve savaş kısa sürecekti. Fakat evdeki hesap çarşıya uymadı. Büyük güçlerce ciddiye alınmayan ve hesaba katılmayan Türk ordusu Çanakkale'deki deniz ve kara savaşlarında destanlık bir savunma yaptı. O zamana kadar insanoğlunun icat ettiği en gelişmiş ve öldürücü silahlarına karşı ve-

Levent Sahvedi Arşivi

rilen bu mücadele ender görülen zaferlerinden biri olarak dünya tarihine geçti.

Türk askerinin direnme gücünün, fedakârlık ruhunun, millet ve vatan sevgisinin bir âbidesi olan bu zafer, dünyanın en iyi donatılmış orduları karşısında kara, deniz ve havada sürdürülen insanüstü bir mücadele ve gayretin sonucu idi. Bu eşsiz galibiyetin dünya toplumları üzerindeki yankıları ve tesirleri de o derece muazzam oldu.

Sömürgeci Avrupa devletlerinin bütün hesapları boşa çıktı. Rusya, müttefiklerinden yardım alamayınca Almanya karşısında bozguna uğradı ve ülkede ihtilal çıktı. Böylece Orta Asya ve Kafkasya'daki toplumlar istiklallerini elde etmek konusunda ümitlendiler.

Asya'nın ve Uzak-doğu'nun esaret altındaki diğer milletleri de mağrur ve müreffeh Avrupa devletlerinin Çanakkale'de gururlarının kırılmasından son derece memnun oldular. Çünkü onlar emperyalizmin teknik üstünlüğü ve zenginliği karşısında vatan sevgisi ve milliyetçiliğin zaferinden dolayı kendi istiklalleri için de bir ümit ışığı görmüşlerdi.

Öte yandan Çanakkale zaferleri Orta-doğu'da ve umumiyetle halkı müslüman olan ülkelerde Türkiye'nin prestij ve nüfuzunu artırdığı gibi, sömürgecilere karşı yer yer direniş hareketlerinin doğmasına da yol açtı. Psikolojik olarak Avrupa devletlerinin yenilmezliğine inanmış olan Doğu toplumları Çanakkale sayesinde kendilerinde yeni bir güç ve şevk buldular ve kendine güven duygusu kazandılar.

Bu arada Mısır başta olmak üzere Kuzey Afrika ülkeleri ve Hindistan kıtasında yaşayan milletler arasında milliyetçilik akımları güçlendi. İleride millet temeline dayalı bağımsız devletler ortaya çıktı. Böylece XX. yüzyıl tarihe milliyetçilik çağı olarak geçti.

Türk milleti topkeyün emperyalist güçler karşısında mazlumları temsil ediyordu. Her ne kadar Birinci Dünya Savaşı sonunda Mondros Mütarekesi gibi Türk tarihinde eşi benzeri görülmemiş meşum bir antlaşma imzalanmak zorunda kalınmışsa da Türk milleti kendisi için biçilmek istenen esaret elbisesini kabul etmemiş ve istiklal için derhal mücadeleye atılmıştı. İşte Milli Mücadele'ye ruh veren Çanakkale zaferleri olmuş ve asker, aydınlar ve toplum, inanç ve kendine güven duygusunu burada kazanmıştır. Eğer Çanakkale destanı olmasaydı, Milli Mücadele olmazdı!

Çanakkale'yi dünyanın en güçlü donanmalarının ve kara kuvvetlerinin geçemeyişi ve emperyalist güçlerin mağluben ve menkuben geri dönüp gitmeleri

Levent Sahverdi Arşivi

bütün sömürge toplumlarında tesirini göstermiş yüzyıllardır devam eden sömürüye bir son vermek konusunda hareketler başlamıştır.

Asya'nın ve Afrika'nın mazlum milletleri bu sebeple Türkiye'nin istiklal mücadelesi sırasında maddî ve manevî desteklerini esirgememişlerdir.

Anafartalar Cephesi Komutanı Mustafa Kemal Bey, Çanakkale muharebelerinde gösterdiği üstün başarılarla ün kazanmış ve adı bütün Türk ve İslam dünyasına yayılmıştı. Onun Millî Mücadele'nin önderi olarak yükselmesinde birinci derecede rol oynayan unsur Çanakkale'deki başarıları idi. O, daha sonra mazlum milletlerin nazarında istiklal ve hürriyet sembolü haline gelmiştir. Yıllarca sonra sömürgecilere karşı istiklal savaşı veren Cezayir ve Tunus'taki müslüman mücahitlerin göğsünde çok defa Türk bayrağı ile Atatürk'ün resimleri bulunmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'ndan İngiltere, Fransa ve İtalya gibi sömürgeci ülkeler galip çıkmışlarsa da, onlar da Çanakkale başta olmak üzere Türkler'le olan mücadelelerinde çok yıpranmışlar ve eski güçlerinden çok şey kaybetmişlerdi. Bu yüzden İtilaf devletleri savaştan sonra Türkiye'yi fiilen işgal edecek gücü kendilerinde bulamadılar.

Diğer taraftan bu ülkeler savaştan sonra sömürgelerini elde tutmakta zorlanmaya başladılar. İkinci Dünya Harbi sonunda ise artık sömürü düzenini devam ettirmenin mümkün olmadığını anlamışlardı. Zira Türk İstiklal Harbi'ni ve Türk milletinin mücadelesini örnek alan mazlum milletler sömürgecilere karşı ayaklanmalara başlamışlar, kendi millî devletlerini kurmak için savaşa girişmişlerdi. Hindistan ve Pakistan'da önceleri pasif direniş olarak başlayan istiklal mücadeleleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında başarıya ulaştı. Bunu Orta-Doğu ülkelerinin kurtuluş savaşları takip etti.

Bugün, Birleşmiş Milletler'e üye 50 civarında müslüman ülke bulunmaktadır. Bu sayıya müslüman olmayıp da bağımsız birer devlet haline gelen ülkeler dahil değildir. Halbuki yukarıda temas ettiğimiz üzere 1914 yılında Türkiye'den başka müstakil İslam devleti kalmamıştı. Bu sonuçta Türk kahramanlığının bir zafer âbidesi olan Çanakkale'nin büyük payı vardır.

Avusturyalı, Yeni Zelandalı, Anzaklar vs. gibi İngiliz bayrağı altında Çanakkale savaşlarına katılan toplumların bile millet bilincine Çanakkale savaşları sonucunda ulaştıkları ve İngiltere'nin kendilerini sürekli istismar ettiğinin farkına vararak yeni bir kimlik kazandıklarını kendileri ifade etmektedirler.

Netice olarak Çanakkale'deki emperyalizme karşı meydan okuyuşun maz-

Levent Sahverdi Arşivi

lum milletlerin şahsiyet ve istiklallerini kazanmalarında son derece önemli rol oynadığı ve bu zaferin sömürgecilik için sonun başlangıcı olduğunu söyleyebiliriz.

Ben, büyük zaferin 80. yıldönümünde şehitleri ve gazileri rahmetle anarken Türk milletinin istikbali hususunda yüce Allah'tan yardım ve mağfiret dileriz.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Sahverdi Arşivi

BİR KAHRAMANIN DOĞUŞU
ÇANAKKALE SAVAŞLARI VE SONUÇLARI

Doç. Dr. MUSTAFA SAFRAN

Tarih, celâdet gösterenlerin tarihidir. Celâdet; kahramanlık, yiğitlik, metanet demektir. Anadolu'nun işgal altında olduğu, milletimizin en umutsuz günlerinde, "Bu durumdan memleketin nasıl kurtarılması lâzım geleceğini" soran devrin padişahına, Mustafa Kemal'in verdiği cevap da budur.

"Celâdet gösteriniz efendimiz".

Ancak bu hasletin bir toplumu, millet bütünlüğü halinde, başarıdan başarıya koşturmak için yeter bir faktör olmadığı da muhakkaktır. Cesur fakat cahil, korkusuz fakat fikir ve duygu yoksunu öyle kütleler vardır ki, neticeleri bakımından makbul olmayan, sönük ve çok kere insanlığa zararlı boğuşmalara atılmışlardır. Bu gibilerin gayesi, bencilce gururlanmak ve kendi hesaplarına talihsiz kurbanlarını sömürmek noktasında toplanır.

Türkler bu bedbaht kısır telâkkileri taşıyanlar kategorisinin dışında yer almıştır.

Savaş gibi bir ölüm kalım muhasebesinde başarı şansı; barış döneminin millî beraberliği koruyucu ve pekiştirici çalışmalarıyla çok yakından ilgilidir. Mücadele çok daha önceleri barış yıllarında kazanılır veya kaybedilir.

Barış yıllarını ekonomik, siyasî ve askerî alanda müthiş bir rekabet ve bloklaşma ile geçiren Avrupa devletleri, I. Dünya Savaşı gibi cihan tarihinin en mühim hadisesinin müsebbibi olmuşlardır. Gerçi ateş kudreti ve tahribat bakımından II. Dünya Savaşı ilkini geride bırakmıştır. Fakat dünya düzenine getirdiği değişiklikler birincisinden fazla değildir.

Osmanlı Devleti'nin 1914'ün son aylarında Almanya'nın yanında I. Dünya

Levent Sahverdi Arşivi

Savaşı'na katılması İtilâf Devletleri'ni zor durumda bıraktı.

Müttefikleri Ruslara yardım etmek, diğer taraftan doğu cephesi üzerindeki Alman tazyikini azaltmak maksadıyla İngilizler ve Fransızlar, Osmanlı İmparatorluğu'nu en zayıf, en stratejik bir yerinden vurmayı düşündüler. Yakındoğu'nun hassas noktası olan İstanbul'u zaptetmek üzere, Çanakkale Boğazı zorlanacak olursa, Karadeniz'de sıkışıp kalan Rus donanması rahatlayacak, Rusya ile doğrudan doğruya temasa geçilecek, Türkler burada meşgul edilerek Süveyş Kanalı ve Mısır üzerindeki tehditler ortadan kalkacaktı.

İtilâf Devletleri bu plânda başarılı olursa harbe girmekte tereddüt eden Balkan ülkelerini de kendi cephelerine çekecekler ve bu suretle çıkmaza girmiş gibi görünen harbin gidişi üzerinde büyük bir tesir hasıl olacaktı.

Yakın tarihî hadiselerin hatırlattığı olaylar- özellikle hasta adam imajı- ile İtilaf Devletleri, Türklerin ciddi bir mukavemet gösteremeyeceklerini zannetmişler ve bu kendileri için yanlış ve tehlikeli bir hesap olmuştur.

Vatan müdafaasında, savunma savaşında Plevne'den ders almayanlar, Çanakkale Savaşları boyunca mevzî tutmak hususunda Türk'ün gösterdiği fevkalâde cesareti sadece takdir etme fırsatı bulabilmişlerdir.

Tarih göstermiştir ki, bu millet en güç şartlar altında bağrından çıkardığı büyük liderlerin sevk ve idaresinde karanlık günlerini aydınlatabilmiş, milletler mücadelesinde tarihini asırlardan asırlara taşımıştır.

Her kültür çevresi kendi tipini yetiştirir. İnsanları yönlendiren kültür ortamı ile olayları yönlendiren insan birlikte değerlendirilmelidir.

Uzun mücadeleler sonunda kurulan ve dünyanın büyük imparatorluklarından birisi olan Osmanlı İmparatorluğu, çağlar boyunca kendi hukukunu ve adaletini geniş bir alanda egemen kılmıştır. Mustafa Kemal, gelenekleri, kahramanları, zaferleri, şehitleri ve düşünürleri ile kök saldığı Balkanlardaki topraklarından milletinin sökülerek koparılmasını önlemeye çalışan, bütün bu büyük ve ağır yıkıntıya omuz veren şanssız fakat yüce bir kuşağın çocuğudur.

O zaman bir fırka kumandanı olarak katıldığı Çanakkale Savaşlarında üç ayrı yerde kendi inisiyatifi ile giriştiği hareketlerde, bir savaşın ve hatta bir ulusun kaderini değiştirecek yücelikte bir zafer kazanmıştır.

Levent Sahverdi Arşivi

Verdiği emirler bugün hâlâ hafızaları meşgul etmektedir. Askerlerine "Size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum" diyebilen bir komutan yoktur. Ölme emrini tereddütsüz yerine getiren Mehmetçikten başka bir asker, Türk milletinden başka bir millet de bulunmaz.

Biliyoruz ki, bu emri alan 57. alayın komutanı dahil tüm mensupları Çanakkale'de şehit düşmüşlerdir.

Önce denizde daha sonrada karada bir yıl kadar süren Çanakkale Savaşları sonunda istilacı zihniyetin o çok güvenilen muhteşem donanması zafer umutlarını ve gururlarını sonsuza dek Türk kalacak Çanakkale sularına gömerek gittiler.

Hafızalarında terennüm ettikleri de "Türkler kendilerini anlamayanlara- kim olursa olsunlar- kendilerini anlatmak yolunu biliyor. Onları bu yola niçin sürüklemeli?" sorusu olmuştur.

Her Türk ailesi Çanakkale'de bir ferdinin kanını akıtarak bu zaferde pay sahibi olmuştur.

Türkiye'nin, doğu ve batı kültürleri öğretilerek yetiştirilmiş son nesli yedek subay olarak bilhassa Çanakkale'de, sonra da Sarıkamış ve Sakarya'da telef olmuş; Türkiye bu eksikliğini bugüne kadar telâfi edememiştir.

Memleketin tanınmış şairlerini, ediplerini, ressamlarını, heykeltraşlarını, musikişinaslarını, tarihçilerini, mühendislerini burada kaybettik.

O devirde Fatih Medresesi'nin başmüderrisi (rektörü) olan Hasan Fehmi Başoğlu "Çanakkale 25 bin talebemi yedi" derken bu acı hakikati bir başka şekilde ifade ediyordu.

Çanakkale Zaferi'nden, I. Dünya Savaşı'nın kördüğümünü çözme plânları yapan İtilâf Devletlerinin bütün hesapları bir anda alt üst olmuş, bu zafer büyük siyasî, askerî ve sosyal olayların sebebi olmuştur.

Çanakkale Zaferi'nin sonuçları olarak da nitelendirebileceğimiz bu hususları kısaca şu şekilde ifade edebiliriz.

1 - Türk Ordusu'nun gösterdiği celâdet ile İtilâf Devletleri bugün dünyada askerî alanda büyük prestij kaybına uğramıştır.

2 - Balkan Devletleri bir süre daha tarafsız kalarak savaşa katılmadılar. Bu sırada Sırbistan çöktü.

Levent Şahverdi Arşivi

3 - Zafer, müttefikleriyle Rusya'nın irtibatını önlemiş, savaş iki yıl uzamış bu arada çıkan bolşevik ihtilâli ile komünizm gibi bir rejim, Rusya'da yerleşmiştir. İhtilâl Rusyası ile müttefikleri birbirlerinden ayrılmış, Millî Mücadele yıllarında kuzeyden güvenlik endişesi duymayarak zafere ulaşmamız kolaylaşmıştır.

4 - Özellikle İngiltere'de siyasî değişikliklere yol açmış sefer kararı veren liberal hükümet önce koalisyona daha sonra da 1916'da istifa ederek, yerini başka bir hükümete bırakmıştı. Harekatın mimarlarından Winston Churcill Bahriye Nazırlığından ayrılarak bir piyade taburuna komuta etmek üzere Fransa'ya gitti.

5 - Çanakkale Zaferi bir bakıma, Asya'nın ve esaret altındaki milletlerin, mağrur Avrupa'ya karşı bir zaferidir. Burada sınırsız vatan sevgisi, tekniği dize getirmiştir. Türk ordusunun zaferi İngiltere ve Fransa'nın sömürgeleri üzerindeki prestijlerine bir darbe, esir milletlere bir ümit ve istiklâl ışığı olmuştur.

6 - Bilindiği gibi, büyük hadiseler olağanüstü şahsiyetleri, büyük ve müstesna kaabiliyetleri meydana çıkarır. Arıburnu, Conkbayırı, Anafartalar savaşları, üstün komutanlık vasıflarına haiz henüz 34 yaşındaki "mukadderatın adamı" Mustafa Kemal'i ortaya çıkarmıştır. Bu suretle Türk âlemi 1699'dan beri makûs istikamette gelişen talihini yenecek olan liderini bulmuştur.

Nitekim, Millî Mücadele yıllarında Ordu ve Millet Anafartalar kahramanının bu işi başaracağına inanmış ve onun ardından gittikçe büyüyen bir kütle halinde yürümüştür. İşte bu güven Atatürk'ün Millî Mücadele'yi zaferle sona erdirmesinde genç, dinamik ve yepyeni bir Türkiye Cumhuriyeti kurmasında en büyük ilham ve kuvvet kaynağı olmuştur. Bu manada Çanakkale, Millî Mücadele'nin BİR NEVİ BAŞLANGICIDIR.

"Ya istiklâl ya ölüm" parolası ile milletini özgürlük ve bağımsızlığa kavuşturduktan sonra "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi ile en büyük siyasî tutkusu barışçıl kişiliğini ön plâna çıkaran Atatürk; bir gün Çanakkale'ye giden bakanlarından birine, kahraman düşman savaşçılarını da saygıyla anmasını söyleyerek şu sözlerini dikte ettirmiştir.

"Bu memlekette kanlarını döken kahramanlar, burada bir dost vatanın toprağındasınız, huzur içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçikle yanyana koyun koyunasınız... Uzak diyarlardan evlâtlarını harbe gönderen analar, gözyaşlarınızı siliniz, evlâtlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler. Onlar bu toprakta

Levent Sabırdi Arşivi

canlarını verdikten sonra artık bizim evlâtlarımız olmuşlardır".

Bugün Çanakkale tabyalarında yazılı olan bu sözler; mağlûplar karşısındaki asil tavrın ifadesi, zaferin sınırsız zevki ile olgun maneviyat arasındaki ilginin tezahürüdür.

Çanakkale Zaferi'nin 80. yıldönümü münasebetiyle aziz şehitlerimizi ve kahraman gazilerimizi saygıyla anıyoruz. Sizlere, özellikle genç nesillere milletine hizmetlerini adayanları ve tarihimizin bir sayfasını tanıtma ve anlatma fırsatı bulduk.

Burada özellikle Atatürk'ün tarih, millî tarih hakkındaki sözlerine dikkatinizi çekmek istiyorum.

"Bir milletin ne gibi meziyetlere ve kabiliyetlere sahip olduğunu anlayıp öğrenebilmek için, o milletin idarecilerinin insanlık tarihini ve bilhassa millî tarihini çok okumuş ve hazmetmiş olması şarttır. Başarılı olmanın birinci sırrı burada bulunmaktadır. Aksi takdirde, idare edenler hüküm ve kararlarında daima başarısızlığa uğramaya mahkumdurlar."

Millet gelecekte başarılar yolunu açacak olan örnekleri ancak geçmişin gerçeklerinden, yani millî tarihinden alır.

Bu sözlere çağımızın teknik bir terimi ile açıklık getirerek konuşmama son vermek istiyorum.

"Tarih en kapsamlı erken uyarı sistemidir". Semalardaki Awack uçaklarından da alâ... Üstelik tarih bedava ve zihnimizin içinde, mükemmel bir "erken uyarı sistemi" ama, şüphesiz erken uyarılabilir olanlara mahsus... Yoksa gaflet uykusundakilere davul, zurna azdır.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ÇANAKKALE SAVAŞLARININ MİLLİ MÜCADELEMİZE ETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. HÜSAMETTİN ÖZTÜRK

XX. yüzyıl, Avrupa Emperyalist Devletlerinin "Şark Meselesi"ni gerçekleştirmek için atağa geçtikleri bir asırdır.

Bu asır başlarında, II. Meşrutiyetin ilânını fırsat bilen batının emperyalist güçleri "Şark Meselesi"nin çarklarını daha seri çevirmeye başlayarak; Avrupa'dan Türkleri atmak için pek çok senaryoyu sahnelemeye başladılar. Bunun sonucu: Bosna-Hersek, Trablusgarp, Ege'deki bütün adalar Girit ve bütün "Evlad-ı Fatihan" birbiri peşi sıra elimizden çıkıp gitti.

Özellikle Balkan topraklarımızın elimizden çıkışı, milletimizi can evinden yaralamıştı. Türk Milleti, Balkan bozgununu hiç unutamadı. Zira Balkanlardan milyonlarca Türk canını kurtararak Anadolu'ya göçmek zorunda bırakılmıştı.

Elden çıkan Balkan topraklarını ve Edirne'yi düşman ellere bırakmak istemeyen İttihatçılar, Bab-ı Ali Baskını ile devlet yönetimini ele geçirdiler.

İttihatçılar, Millete verdikleri sözleri tutamadıkları gibi Edirne dışında bütün Evlad-ı Fatihan yurdu elimizden gitti.

İşte bu ortamda devlet yönetimini elinde bulunduran İttihat ve Terakki yöneticileri, Avrupa'daki gelişmeleri de takip ediyorlardı. Ama Avrupa'lı devletler artık Osmanlı Devleti'ni ciddiye falan almıyorlardı. Çünkü Balkan Savaşlarında gördükleri Osmanlı Devleti orduları, onların plânlarını gerçekleştirebilecekleri bir noktaya getirilmişti; dost veya düşman olması önemli değildi. Bunun için Osmanlı Devleti'nin dostluk teşebbüslerini, cevapsız bıraktılar.

Osmanlı Devleti'nin varlığına son vermek için kararlı duygular besleyen Hıristiyan dünyasının beklediği zaman gelmek üzereydi. Çünkü Osmanlı orduları, dünün Devlet-i Aliyye vilayetleri olan, bugünün küçük devletciklerinin orduları karşısında, nasıl perişan olmuş, nasıl dağılıp gitmişlerdi. Hıristiyan dünyasının asırlardır beklediği; Osmanlı Devleti'nin ise aklından bile geçirmediği bu durum,

Levent Sahverdi Arşivi

her şeyin açıkca ortaya konmasına sebep oldu. Artık Osmanlı Devleti için geriye sayma başlamıştı. Dün Rusya'ya karşı devletin sınır güvenliğini bile korumakta kendilerini görevli sayan batılı devletler, bu gün, Avrupa'daki gruplaşmada, Rusya ile işbirliğine girmişlerdi.

XX. Yüzyıl başlarından itibaren, Orta Avrupa Devletleri ile, Batı Avrupa Devletleri arasındaki ekonomik rekabet öylesine hızlanmış ve öyle bir noktaya gelmişti ki, ufak bir bahane bile her şeyi bitirebilecekti. Nitekim öyle oldu. 28 Haziran 1914'teki bir suikast olayı, bardağı taşıran son damlayı teşkil etti.

Osmanlı Devleti, Avrupa'daki bu gelişmeleri endişe ile takip ediyor, bir taraftan Almanya ile mevcut dostluğu devam ettirmeye çalışırken; diğer yandan İngiliz ve Fransızların da dostluğunu kazanmak için, kapılarını çalmaya devam ediyordu. Fakat bu dost olma istekleri, birer birer geri çevrilmiş ve Osmanlı Devleti tamamen gözden çıkarılmıştı. Bu durum, bu eli boş dönüş, devlet yöneticilerinin gururunu zedeliyor ve ister istemez bu yöneticileri (Osmanlı Devleti'ni yanında tutmada sayısız çıkarları olan) Almanya'ya daha da yaklaştırıyordu.

İşte 1914 yılı içinde durum kısaca bu merkezdeydi.

Böyle olunca, Osmanlı Devleti de bir olup bitti ile Cihan Savaşı'na dahil oldu.

Bu savaşa girdiğimiz günlerde Duyun-ı Umumiye'de görevli İngiliz Sir Adam Block şöyle diyor: "Eğer Almanya kazanırsa, siz de Almanya kolonisi olacaksınız. Eğer İngiltere kazanırsa mahvoldunuz."[1]

Bu İngiliz görevlinin sözlerini pekiştiren bir başka ifade de Talat Paşa'ya aittir. Talat Paşa, İstanbul Amerikan Büyükelçisi Morgenthau'ya:

"Dünya üzerinde tek dostumuz yok. Müttefikimiz Almanya bile bizden yana değil. Bir savaşa girmek... Bunu istemiyoruz. Ama savaşın dışında da kalsak, girsek de değişecek birşey yok. Müttefikler kazanırlarsa bizi paylaşma plânlarını uygulayacaklardır. Müttefikimiz Almanya Savaşı kazanırsa, bunun bedelini bize çok ağır şekilde ödetecektir."[2]

Artık İttihadçılar gerçekleri görmeye başlamışlardı. Çünkü Avrupa'daki Türk topraklarında gelişen olaylar, yapılan ihanetler, Balkan Savaşlarında Türk'e

1 Emekli Tüm. Gen. Nusret Özselçuk, "XX Yüzyılda Dünyanın Türkiye'ye Bakışı" Tercüman Gazetesi s. 2 (4.11.1984).

2 İlhan Bardakçı, "Osmanlı'nın Son Zaferi: Çanakkale" Tarih ve Medeniyet Dergisi, Sayı;2 Nisan 1984 s. 9.

Levent Sahverdi Arşivi

reva görülen zulüm ve işkenceler, Talat Paşa'yı gerçeklerle yüzyüze getirmiş ve şu acı ibretli itirafta bulunmuştu.

"Ben o kara günlerde hayatımı dert ummanına atan suale, ancak kendimizi Dünya Harbinin içinde bulunca, doğruluğuna şu anda da ısrar ettiğimiz cevabı buldum. Biz Hristiyan Avrupa'nın bağrında asırlarca hükmetmiş tek Müslüman millet olmanın hesabını vermemek için, daima kudretli ve kuvvetli olmaya mecbur ve mahkum olduğumuzu anlayamamışız."[3]

Özellikle Balkan Savaşları, Avrupalı'nın gerçek yüzünü ortaya koymuş ve Osmanlı Devleti'ni yalnızlığa itmişti. Bu yalnızlık içindeki Osmanlı Devleti, bütün gücünü, Avrupalı Devletlerin aralarındaki kavgalarında tarafsızlıktan yana koymaya çalışırken, İttihatçılar, Almanların dostluğunu kazanmaya çalıştı ve sonuçta Almanların tuzağına düştü. Çünkü Alman menfaatleri Osmanlı'yı mutlaka savaşın içine çekmekten geçiyordu. Öyle de yaptılar, senaryolarını çok iyi oynadılar.

İttihatçı liderler, Almanlarla yaptıkları gizli anlaşma gereği, her konuda alacakları yardımın, kısa bir süre sonra, vaad edildiği gibi verilmediğini anlamaya başladılar. Almanlara olan güven zedelenmişti.

Hatta İngiliz Amirali Robeck hatıralarında :

"Aldığımız istihbarata göre, Çanakkale Boğazı'na tek bir mayın bile döşenmiş değildi. Oysa, sürekli mayınlara çarpıyor ve zayiat veriyorduk."[4] Bu esrar perdesini Enver Paşa şu ifadeleri ile aralıyor :

"Ruslara karşı Karadeniz Boğazı'na döşediğimiz mayınları Çanakkale'ye taşımıştık.

Bu işi, tam bir ay içinde sonuçlandırmıştık. Mayınların Çanakkale'ye naklinde, müttefiklerimiz Almanları bile haberdar etmemiştik."[5]

Osmanlı Devleti, bir oldu bitti ile kendisini I. Dünya Savaşı'nın içinde bulunca, İtilâf Devletlerinin gözleri üzerimize çevrildi ve daha 3 Kasım 1914'te Çanakkale'nin bombardıman edilmesi ile bu cephe de açıldı.

I. Dünya Savaşı'nın 4 yıllık süresi içinde tam dokuz cephede savaşmışız, ama bunların içinde özellikle Çanakkale cephesinin yeri ve manası çok başkadır. 18 Mart 1915 Deniz Zaferi daha sonra başlayan 25 Nisan 1915 kara savaşları ile,

[3] Cemal Kutay, Şehit Sadrazım Talat Paşa'nın Hatıraları, istanbul 1983, c, 11, s. 270
[4] İlhan Bardakçı - a.g.e. s. 11.
[5] İlhan Bardakçı - a.g.e. s. 11.

Levent Sahverdi Arşivi

Millî Mücadelemize kadar uzayacak Türk'ün tam bir ateşle imtihanının başlamasıdır.

İtilâf Donanmasının Çanakkale Boğazı'ndan geçip Rusya'ya yardım götürme fikri, İngiliz Bahriye Nazırı Winston Churchill'e aittir. Onun plân ve düşüncelerine göre:

"Osmanlı Ordusu, savaşa hazırlıksız ve ancak bir maceradan ibaret ümitlerle girmiştir. Bu büyük hatasının ilk faturasını Kafkas cephesinde ağır şekilde ödemiştir. İstihbaratımızın bilgilerine göre, Kafkasya'da en elit Türk tümenleri tamamen imha edilmiş ve 20 günde 90 bin zayiat vermişlerdir." diyor ve şeytani plânını da açıklıyor.

"Rusya'ya en kısa yoldan, en az kayıpla ulaşabilmenin tek yolu, Yunanistan'dan geri çektiğimiz kuvvetleri yedeğe alarak Çanakkale ve İstanbul Boğazlarını zapt etmek ve geçmekle mümkündür. En kısa yol budur. Üstelik, donanmalarımızın Marmara denizini geçerek İstanbul önüne gelmeleri; Osmanlı başkentinin ve Hilâfet merkezinin savaş dışı kalmasına yol açacak ve bütün Osmanlı ülkesinde moral çöküntüye sebep olacaktır. Osmanlı'nın saf dışı kalması ise, Türklerin bu harekât sonunda teslim olmaları anlamına gelir. Böylece; askerî bir çıkartma harekâtına hacet kalmadan, hem Osmanlı savaş dışına çekilecek, hem de aynı zamanda donanmalarımızın açtığı yoldan Rusya'ya askeri malzeme sevki mümkün olacaktır.[6]

İşte Türk'ün ateşle imtihanı, Çanakkale'de böyle başlamıştır. Cevat Paşa ve bataryaları Nusrat Mayın Gemisi'nin döktüğü mayınlarla, Çanakkale'nin geçilmezliği 18 Mart 1915'te ilk defa gösterilmiş, fakat İtilâf Devletleri bu gerçeği göremeyerek bu defa karadan bu işi denemeye kalkmışlardır.

Seddülbahir'e yaptıkları çıkartmada, 63 eri ile Ezine'li Kahraman Yahya Çavuş'u geçemediler. Arıburnu'na yaptıkları çıkartma sırasında da, karşılarında plânlarını büsbütün altüst eden Mustafa Kemal'i bulmuşlardır.

O Mustafa Kemal ki; Balkan Savaşlarında küçük Balkan devletciklerinin karşısında hiçbir varlık gösteremeyerek perişan olan Türk askerini şahlandırmış, Dünya tarihinde eşine emsaline rastlanamayacak bir emirle: "Size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum..." diyerek vatan için can dahil herşeyin verilebileceğini orada göstermiştir.

[6] İlhan Bardakçı - a.g.e. s. 8.

Levent Sahverdi Arşivi

Arıburnu Savaşlarındaki başarının tesadüf olmadığını bir kere de Anafartalarda göstermiştir.

Seddülbahir ve Arıburnu çıkartmalarında başarılı olamayan İngilizler, bu defa Anafartalara çıkardılar. Conkbayırı ve Koca Çimen'e ulaşmaya çalıştılar. 9-10 Ağustos 1915'te Conkbayırı sırtlarında tarihte nadiren görülebilecek savaşlardan birisi daha cereyan etti. O günün en sıcak hatırasını bizzat Mustafa Kemal'den dinleyen 16. Kolordu Kurmay Başkanı Bnb. Haydar Bey (Alganer) şöyle anlatır.

"Akşam yaklaştı, Mustafa Kemal Erkan-ı Harbiyesi ile beraber karargaha geldi. Liman Von Sanders de bizimle beraber ayağa kalktı. Hepimiz M. Kemal'in ne söyleyeceğini bekliyorduk. O, Fransızca olarak Sanders Paşa'ya şöyle hitap etti:

Düşmanı süngü hücumuyla denize dökmeye karar verdikten sonra 19. ve 8. tümenlerini sabah olmadan süngü hücumuna hazırladım. Vereceğim işaretle bütün cephe üzerinden hücuma geçilmesini emrettim. Bu, aynen böyle vâki oldu. Mehmetçikler a'eş etmeden, Allah'ın kendilerine bahsetmiş olduğu tarifi ve ölçüsü kabil olmayan cesaret ve mertlikle düşmana o şekilde, Allah Allah nidaları ile atıldılar ki, düşman bir adım ilerlemeye muvaffak olamadan denize kadar sürüldü.

Büyük kumandan bu sözleri söylerken, biz hepimizi ağlıyorduk. M. Kemal, Sanders Paşa'ya hitap etti :

- Ekselans! bu muazzam hücum esnasında bir kurşun benim kalbimin üzerine geldi, fakat saatim, hayatımı kutradı, dedi ve cebinden kırık saatı çıkardı, Alman kumandana verdi."[7]

Çanakkale'de üst üste kazanılan bu zaferler, Türk'ün uzun süredir özlediği ve beklediği kahramanlık destanlarıydı. Bu zaferlerler hayat sahnesinden çekilip giden Osmanlı Cihan İmparatorluğu'nun kapanış perdesindeki son parlak ışık olarak kalmamış, imparatorluğun enkazından yeni bir devlet, vatan çıkaracak ümidi, genç kumandanı ile beraber sahneye çıkarmıştır.

İlk defa kumandan olarak Çanakkale'de adını duyuran M. Kemal, bu askerle herşey yapılır hükmünü vermiş, Türk askeriyle Çanakkale'de tanışmıştır. Kuva-i Milliye Çanakkale'den yükselen bir ruhtur. O, "Türk yenildi, derlerse inanmayınız. Yenilen Kumandandır." diyordu ve bu inancında da Çanakkale'de haklı çıkmıştı.

7 Prof. Dr. Süleyman Yalçın, "Anafartalar Zaferi ve Şehitlerimiz" Tercüman Gazetesi s. 2 (1985 Ağustos).

Levent Sahverdi Arşivi

Çanakkale dışındaki diğer pek çok cephede aynı başarı gösterilememiş, Almanların savaştan çekilmesi ile biz de yenik sayılmıştık ve Boğazlar bölgesi işgal edilmeye başlamıştı.

Dört sene önce hayata doyamamış Türk gençlerinin kanları ve canları pahasına kahramanca savunduğu Çanakkale'yi, bugün düşmana teslim burukluğu ve hüznü içinde olan Çanakkale Boğaz Mevkii Müstahkem Komutanı birliklerine yayınladığı emrinde şöyle diyordu: "... Şimdiye kadar her vazifesini şeref ve haysiyetle başaran Müstahkem Mevkii mensupları arkadaşlarımın, memleket menfâat ve selametinin gerektirdiği bu ağır ve elemli vazifeyi ve sukûnetle ve vakarla yapacaklarına güveniyorum... İnşallah barıştan sonra Sevgili Kal'amızı iyi bir durumda geri alırız."[8]

30 Ekim 1918 de imzalanan Mondros ateşkesi, Osmanlı döneminin bittiğini ve yeni bir dönemin başladığının habercisiydi.. Bu dönem, Millî Devlet olma dönemi idi. Bunun kolay olması beklenemezdi. Çünkü haçlı güçler, 1071'den beri Türk Milletini Anadolu'da, ilk defa böyle yok olma noktasına getirebilmişlerdi. Onun için bütün güçleri ile yüklendiler. Türk yurdunu esir edebileceklerini sandılar. Bu düşünceyle Anadolu'yu ve boğazları işgale başladılar. Sanki yılların intikamını alır gibiydiler. 10 Kasım 1918'de Çanakkale'ye, 13 Kasım'da da İstanbul'a girdiler. Bu durum, İtilaf devletlerinin barışı beklemeye gerek görmeden, Osmanlı topraklarını işgale başlaması, onların niyetlerinin ne olduğunu belli etmişti. Devlet yöneticilerinin bütün uysallıklarına rağmen, Türk Milleti'nin bu işgal olayını, kabullenmesi beklenemezdi.

Özellikle Yunanlılar'ın İzmir ve çevresini işgallerine kadar genelde işgalcilere karşı sert bir tepki ve direniş olmamıştı. Ama, Yuman kuvvetlerinin Anadolu'ya ayak basmalarına izin verilince durum değişti. Yunan Ordusu'nun işgali, Türk halkında büyük bir tepkinin doğmasına yol açtı. Anadolu'da ve İstanbul'da, yer yer protesto gösterileri yapılmaya başladı. Çünkü Kuva-i Milliye ruhu harekete geçti. Bu ruh; "Türk Milliyetçiliği'nin kuvvet ve iktidarını göstermektedir... Türk Milleti için de, ayakta durmanın hakkiki tek şartıdır."[9]

Halide Edip Hanım, 23 Mayıs 1919 günü Sultan Ahmet mitinginde yaptığı konuşmasının bir yerinde: "... Hakka ve Allah'a dayanan Türk Milleti'nin son yolunu, davasını size ve dünyaya ilân ediyorum."[10] diyerek, bu ruhu harekete geçirmeye çalışıyordu.

8 Gen. Kur. Başkanlığı, Türk İstiklâl Harbi 1, Mondros Müterakesi Tatbikatı, s. 113.
9 Samet Ağaoğlu - Kuva-i Milliye Ruhu, s. 6.
10 Nihat Sami Banarlı - Türk Dili ve Edebiyatı Ans., c. 1 s. 36.

Levent Sahverdi Arşivi

M. Kemal, İstanbul yöneticilerinin benimsediği teslimiyetçi politikayı benimsemeyip te, Anadolu'da Millî Mücadelemizin ilk yazılı belgesi kabul edebileceğimiz "Milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." ifadelerinin yer aldığı "Amasya Genelgesi"ni bütün yurda yayınladığı zaman, devrin İçişleri Bakanı Ali Kemal, 23 Haziran 1919'da bütün illere gönderdiği telgrafta aynen şöyle diyor :

"M. Kemâl Paşa büyük bir asker olmakla beraber, günün siyasetinden o derece haberi olmadığı için, büyük vatanseverlik ve gayretine rağmen, yeni vazifesinde asla başarı gösteremedi... Kendisinin İstanbul'a getirilmesi Harbiye Nezareti'ne ait bir vazifedir..."[11]

Anadolu'da Millî Mücadele ruhu geliştikçe bu durumdan son derece rahatsız olan işgalciler, aralarına devrin İstanbul yöneticilerini de alarak, Türk Milleti'ni bölebilmek için, iç isyanlardan başka İngiliz Muhipler Cemiyeti ve buna benzer cemiyetler bile kurmuşlardı.

İtilâf devletleri, Cihan Savaşı'nda kendileri ile savaşan diğer bütün devletlerle barış andlaşması yaptıkları halde; Osmanlı Devleti ile, barışa bir türlü karar verememişlerdi. Böyle olmasına rağmen, mütareke hükümlerini kendi çıkarlarına göre yorumlayıp, Türk yurdunu baştan başa işgale hazırlanıyorlardı. Bu konuda İngiliz görüşü; "... yere serilmiş olan Türkiye'nin ancak verilecek hükmü bekleyen bir suçlu olduğu..."[12] şeklindeydi.

Anadolu'da Kuva-i Milliye ruhu yeniden canlandırılmaya çalışılırken, İstanbul Hükümeti'nin Dahiliye Nazırı Ali Kemal yayınladığı 24 Haziran 1919 tarihli genelgesinde; "... işgallerden ne derece müteessir olursa olsun, hükümet ne Yunanistan ve ne de kimse ile bu esnada harp ve darbe tutuşamaz... Müdafaa sebepleri hazırlayanları menediniz, haklarında insafsız davranınız. Bunlar eski düşmanlarımızdır."[13] ifadeleri ile, Türk Milleti'nin mücadelesine karşı çıkıyorlardı.

İtilâf devletleri, Osmanlı Devleti'ne imzalatacakları barış antlaşması taslağı hazırlıklarının sonlarına yaklaştıkları bir sırada; Ankara'da açılan TBMM, özellikle İngilizlerin Kuva-i Milliyecilere düşmanlıklarını arttırdı. O güne kadar Milen hattında beklettikleri Yunan Ordusu'nun yürüyüşüne ve Anadolu'yu işgallerine, yakıp yıkmasına izin verdiler. Bundan sonra İngiliz maşası megalo idialı Yunan kuvvetleri ile, Türk'ün, Anadolu'da yeni bir mücadelesi, ölüm kalım savaşı başladı.

[11] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk c, 1, s. 43.
[12] Gathart Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri s. 195.
[13] Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Ankara 1981, s. 18.

Levent Sahverdi Arşivi

Türk'ün özbağrından çıkmış meclisi, ordusu ve eşsiz kumandanları ile; Türk'ü Anadolu'da diri diri toprağa gömmek vatanını bu yolla elinden almak isteyenlere karşı, tam bir iman ve inançla savunmaya geçtiler.

Bu savunma Sakarya'ya kadar devam etti. Burada var olma, yok olma noktasına kadar gelindi. Yunan Ordusu kendisinden son derece emin bir şekilde Sakarya'ya kadar geldiler. İşgal ettikleri Anadolu topraklarını öyle benimsemişlerdi ki, 1921 yılı içinde Bursa, İzmir, Balıkesir ve Biga bölgesinin Yunan idaresine geçtiğine dair, Atina'dan gelen bir fermanı, Biga işgal komutanı belediye balkonundan halka okumuştu. Bu yetmiyormuş gibi, işgal bölgesindeki Türk halkından Yunan Ordusu'na asker toplamaya başlamışlardı. Atase arşivinde rastladığımız şu ibretli belgede :

"Kal'a-yı Sultaniye'nin Yunan işgali altındaki kasabalarında, önlerinde Yunan bayrağı, davul ve zurna olduğu halde Yunanlılar tarafından orduya köylü asker toplamakta oldukları Çanakkale Jandarma Taburu Komutanlığı'nın 2 Nisan 1337 tarihli iş'arına atfen arz olunur."[14] denilmektedir.

Türk Milleti vatanı için, ya istiklâl ya ölüm noktasına getirilmiştir. Sakarya'da 22 gün 22 gece amansız bir savaşın içine girdiği zaman; başlarında yine, Çanakkale'de kendilerine taarruzu değil, ölmeyi emreden komutan vardı. Ve bu defa ordusuna; "Hattı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaş kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz..."[15] emrinden sonra, Türk Milleti'nin gerçek anlamda makûs talihi ile birlikte, Yunan orduları da yenilmişti. Neticede de Akdeniz'e dökülmekten kurtulamadılar.

Türk Milleti, asırlardır unuttuğu bu heyecanı, Çanakkale'den sonra bir kere daha kendi Millî Devleti'ni kurarken yaşadı.

Sonuç :

İşte Çanakkale'de kazanılan bu eşsiz zaferin izlerini kısaca şu şekilde değerlendirebiliriz.

Boğazlardan yardım alamayan Rusya iç çelişkileriyle boğulmuş, savaştan çekilerek Kurtuluş Savaşı'nı kolaylaştırmıştır.

14 Atase Bşk., Klasör 519, Dosya (8) 103, Fihrist 21.
15 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c. II, s. 618.

Levent Sahverdi Arşivi

Çanakkale'de bozguna uğrayan İngilizler, Kurtuluş Savaşı'na doğrudan müdahale edememişlerdir.

Çanakkele Zaferi Lozan'da da pazarlık gücümüzü arttırmıştır.

Mustafa Kemal Çanakkale Zaferinden aldığı güç ve ünle, Milli Mücadele'nin başına geçebilmişti.

Çanakkale Zaferi, ne Alman Genelkurmayı'nın ne de İttihatçı subayların olmayıp, Mustafa Kemal'in askeri dehası ve Türk askerinin vatan sevgisinin eseridir.

Çanakkale'de parlayan vatan sevgisi, bizi, Milli Mücadelemizde vatanımızla kucaklaştırmıştır.

Konuşmama Mithad Cemal'in Çanakkale için söylediği, ama Milli Mücadelemiz için de geçerli olan şu şahlanmış mısraları ile son veriyorum.

Etlerle kemiklerle örülmüştür ufuklar;
Ey Akdeniz, insan bedeninden kapımız var.
Ejdersen eğer yerleri yık, gökleri yık, ez!
Uğrunda fakat öldüğümüz nokta "geçilmez".

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TARİHTE LİDERLİK VE ÇANAKKALE ZAFERİNDE LİDERLER

Yrd. Doç. Dr. HÜSEYİN AĞCA

Muhterem Dinleyiciler

Türk halkı bir coğrafi alanın büyüklüğünü anlatmak için "Ucu-bucağı görünmez" tabirini kullanır.

Çanakkale, bir ucundan öte yakası görülen küçük bir deniz yoludur.

Yani şairin diliyle "Ufacık bir kara" parçası ve çabuk geçilen bir deniz boğazı.

Peki ya üzerinde yazılan Tarih. Bu "Varmı ki Dünyada eşi" diye insanlığa sorulan, 253 bin şehide Cennet yolunu açan "Şu Boğaz Harbi niye bu kadar büyük.

Peki ya 10 KASIM 1938 sabahı, Alman Prof. Hirch'e, "Bizde bugüne kadar bu kadar büyük bir insan ölmedi ki ne yapacağız bileyim." dedirten Askerin (Mustafa Kemal) dehasındaki enginlik.

Ben ve "80'nci Yılda Çanakkale" konulu ilmi toplantıya katılan çok değerli ilim adamları bu, esareti yaşamamış Yüce Milletimizin yazdığı efsanevi destanın oluşumundaki maddi ve manevi unsurları anlatmak için huzurunuza çıktık.

1956'da Aziz Vatanımızın bütün illerinden birer avuç toprakla Çanakkale'ye gelen 67 gençten biri olan ben, hepinizi o günlerin heyecanı ile selamlıyorum.

Ben, Çanakkale destanını yazan 300 bin Mehmetçik'ten her birinde derece derece bulunan "Liderlik" niteliğinden ve onların sembolü olan büyük komutanların liderliğinin, zaferlere imzasını atan dehasından sözedeceğim. Önce ve özellikle şunu belirtmek isterim. Deha ancak millete hizmettedir. Dehalar da sadece şanlı, şerefli milletlerin çocukları arasından yetişir. Çünkü Deha, sağlıklı bir vücut, yoğunlaşabilen güç, çalışan, uyanık, amaçlı ve sarsılmaz bir cesaretle uy-

Levent Sahverdi Arşivi

gulanan beyin gücüdür.[1]

Lider, yüksek bir strateji uygular. Kısa vadede askeri zafer kazanmaya çalışır. Ama ana düşüncesi, zaferden sonraki sevk ve idarede başarıya ulaşmaktır.

Zafer sarhoşu olup ve mağluplara zulmederseniz, onların direnci artar. Nitekim Versay Antlaşması'nın ağırlığının bilincinde olan Fransa Başbakanı Clemenceau, imzadan sonra şunları söylemiştir. "İkinci Dünya Harbinin top seslerini duyuyorum."[2]

Pensilvania Üniversitesi'nden psikoloji araştırmalarıyla tanıdığımız Dr. Samuel Mc. Carthy dehayı, normal deha ve üstün deha olarak tarif eder.

Kanaatimizce tarihe yön veren liderler bu ikinci gruptan çıkıyor. Çünkü bunlar tek değil çok yönlüdürler. Yetenekleri; güzel sanatlardan, askerliğe kadar pek çok alanda şaheser meydana getirecek güçtedir. Şair, ressam, hattat, silahşör ve stratejik padişahlar bu tiplerin somut örnekleridir.

A.B.D.'de strateji araştırmalarıyla tanınmış Prof. Dr. Richard D. Robinson, tarihte etkili olan liderlerin şu beş niteliğinden söz eder.[3]

a. Kişisel cesaret

b. Hasmın stratejisini seziş yeteneği

c. Sabır, metanet

ç. Amacını saklama ve hasmı yanıltma gücü

d. Hasmın gücünü tarafsız bir gözle değerlendirme ve gerçekçi tavır alma.

Hakikaten bir lider için, çok önemli olan bu niteliklerden, meselâ sadece "Hasmın stratejisini seziş yeteneği" bile, Çanakkale'de stratejik bir komuta makamında bulunmayan Mustafa Kemal'e, Liman Von Sanders'e rağmen, Boğazlar ve İstanbul'u savunma şansı vermiştir.[4]

Çünkü gerçek liderler, pek sıradan lider mankenleri gibi, düzenli bir gül bahçesinin baş bahçıvanı değildir. Onlar en güç şartlarda, yaygın deyimi ile, farelerin gemiyi terkettiği anlarda, geminin bordrosundaki ümitsizlik deliklerini zeka, sabır ve sevgileriyle tıkayıp sağ salim bir sahile ulaştırırlar.

Liderin bir tek hedefi ve bu hedefe ulaşmak için sürekli atılım stratejisi var-

1 Nusret Baycan, Atatürk ve Askerlik Sanatı, Genkur. Yayını. Ank. 1985, s. 58.
2 Baycan, a.g.e s. 58
3 Celal Erikan, Komutan Atatürk, İş Bankası Yay., Ank. 1972, s. 33
4 Gen. Kur. Bşk. lığı, S.T. 105 Ank. 1965, s. 3 devamı

Levent Sahverdi Arşivi

dır. Eğer amaç zaferse, bu yolda kişisel hedefler hiçtir. Sadece bir hiç. Örnek mi istiyorsunuz. İşte size Japonların Albay Kuji Malanda'sı, Amiral Tagolanda'sı, General Nagilesde'si. Bunlar 20 Y.Y.'ın başında binbir üzüntü, sonsuz ümitsizlik içinde zafer şarkıları söyleyerek, "Büyük oğlumu defnetmeyiniz, çünkü çok yakında küçük oğlum ve ben de vatan için öleceğiz. Birlikte gömersiniz." diyen seçkin liderlerdir. Günümüzde o mümtaz kimlikleri taşıyan kaç kişi kaldı acaba? Fazlaca iyimser olmayı çok isterdim. Ama örneklerin çoğu böyle değil. Başında bulunduğu il, tabii bir afette yerle bir oluyor. Resmî lider izinde. İline üçüncü günde dönebiliyor. Umuyorum bu örnekler her gün azalır.

Buna karşılık; karanlık bir gecede Dicle kıyısında kaybolan keçinin mesuliyetini vicdanında duyan İslâmi şuurla, "Ben sadece önderim. Zafer; Kumanda etmesini bilen komutanlarla, savaşmasını, ölmesini bilen Mehmetçiklerindir." diyen Türk seciyesinin sentezinden doğacak liderlere uzak olmadığımıza inanmak istiyorum. Çünkü çağdaş anlamda bir liderin kalbinde vatan sevgisi kök salıp hizmet ağacı yeşermiştir. Vicdanındaki itici şuur ise, bu sevgiyi Hak adına halka hizmete dönüştürür. Ülkesini tanır, savunur. Onun dilinde yalan, ruhunda uşaklık yoktur.

"Vatan için ölmek de var. Fakat hakkın yaşamaktır." ilkesini "Bu hak, halka hizmete dönüşürse anlam kazanır." şeklinde anlar. Sloganların esiri değil, heyecanlarının tere dönüşen timsalidir. O, ülkesi için göznuru döker, güç harcar, memleketinin kurtuluşu için üzerine düşen görevi, 20 dakika gecikmeyle yapmayı millî vicdanına sığdıramaz ve bu mesuliyet onu şehadete ulaştırır. Bu münasebetle, arza çalıştığım Büyük Taarruz'un yiğit kahramanı mülazım-ı sani Hüsnü Efendi'yi rahmetle anıyorum.

Hepimizi üzerinde abdestsiz dolaşılamayacağına inandığım 253 bin şehit için duaya davet ediyorum. Nur içinde yatsınlar. Ulu Haktan onların mertebesine acizane talebimi arz ediyorum.

Bu tip liderlerin, en belirgin özelliği şudur: Her şeye rağmen, önüne düştükleri kurum yahut kitlelerin kabul gören amaçlarına ulaşılması için, kendilerini onlara karşı sorumlu tutmak. Bu duyguyla hareket geçmek, Genelde kamuya ait sorumluluk üstlenecek liderlerde bulunması gereken özel nitelikler arasında şunlar kabul görmüştür.[5]

a. Uyanık, yargılama gücü olan yüksek zeka ve buluşçuluk.

[5] Turgay Ergun, Türk Kamu Yönetiminde Önderlik Davranışı, T.O.D.A.İ.E. Ank. 1981, s. 2 (Stogdill'den naklen).

Levent Sahverdi Arşivi

b. İspatlanmış başarılar.

c. Sorumluluk duygusu ve bunu olaylarla doğrulama.

ç. Saygı görme, sevilme, insan sevgisi.

d. İşbirliği yapabilme, katılma.

Türklerin askerî, idarî ve iktisadî tarihleri bu niteliklere sahip sayısız örnek insanlarla doludur.

Bu gazetenin araştırma birimi tarafından hazırlanan "Kutlanan gün ve haftalar"[6] adlı çalışmada, sadece Mart ayı içinde 138 tane önemli gün tespit edilmiştir. Bunlardan 38 tanesi dünya tarihine olumlu yönde yön veren liderlere aittir. 1992 Erzincan depremindeki (ki 1000'e yakın şehidimiz vardır. Rahmetle anıyoruz.) 1920 İstanbul'un işgaline kadar önemli 138 olay içinde %27'sinin liderlerle ilgili olması, dünya tarihinin çok ehemmiyetli bir bölümünün, liderlerin biyografileriyle örülmüş olduğunu gösterir.

Bu paraleldeki görüşler oldukça yaygındır. Newton'a gelinceye kadar pek çok akıllı adamın başına elma değil taş bile düşmüştür. İngiliz zulmüne uğrayan Hindistan'da, pek çok Hintliye; İngiliz polisi 1'nci mevki vagonlarında seyahat etmemesi için uyarıda bulunmuştur. Servet-i Fünun'cuların Türkçeyi içine düşürdükleri yozlaşmayı, dönemin pek çok yoz aydını sadece seyrederken, gerçekten bir lider tipinde olan Mehmet Emin Yurdakul, bakınız bizi her şeyden daha çok biz yapan Türkçe için neler söylüyor.[7]

"Biz Oğuzlar soyu olan Türkleriz,
İlk ateşi parlatan
İlk sabanla sert toprağa tohun atan
İlk ocağa temel koyan hep biziz.
Her bucakta vahşi yeller eserken
Isığ gölde çadır kuran biz vardık.
Urallarda boz ayılar gezerken,
İlk kervanı, biz Uygurdan çıkardık.
Bakın bizim Öz Türkçemiz ne hoş dil,
Onun her bir nağmesi Gökten gelen hitap gibi saf sesi

6 Türkiye Gazetesi 1994, İstanbul.
7 A. Kemal Meram, Türkçülük ve Türkçülük Mücadeleleri Tarihi, İst. 1969, s. 160

Levent Sahverdi Arşivi

Ne bülbüle, ne tutiye eş değil.
Bu dil ala geyiklerin içtiği
Yakut renkli çaylar gibi şarıldar.
Orhun ile Kızılırmak gibi ki,
Sularında ruhlarımız parıldar.
Eğiliniz ey zaferler, ey şanlar.
Ey ırklara altın destan yazanlar
Biz devlerin ve fillerin
Diz çöktüğü kuvvetiz.
Eski yeni dillerin
Anlattığı milletiz."

19 Mayıs 1919 Pazartesi günü saat 06'da Mustafa Kemal ile birlikte Samsun'a çıkanlar, Dünyada eşi bulunmayan millî mücadeleyi gerçekleştiren altın liderler halkasının sadece 18 baklasıdır.[8]

Lider en umulmadık ortamda öne çıkan ve zor olanı, fakat umulanı başaran insandır.

Muhterem Ali Kemal Meram, "Türkçülük ve Türkçülük Mücadeleleri Tarihi" adlı kıyametli çalışmasında bu konuyla ilgili olarak şunları yazıyor.

"... Rejimlerin adları ve türleri ne olursa olsun, Hükmedici kadro olarak başa geçenler, olumlu, olumsuz yönetimleri sonucu ülkeyi ve ulusu yüceltir ya da batırırlar. Bir ulusu tutsaklıktan özgürlüğe, bağımlı, uydu durumundan bağımsızlığa, başıboş, anarşi düzeyinden düzenli yönetime, ya da karşıt dönüşümlere götürenler, yine biliyoruz ki bu başlar, bu yönetici kadrolardır.[9]

Ancak şunu da belirtmeden geçemiyeceğim. Ancak büyük milletlerdir ki, onun civanmert erkekleri ve iffetli kadınları lider adayları evlat sahibi olurlar. Bakınız M. Kemal ne diyor. "Ben bir tehlike anında ortaya çıktımsa, beni bir Türk anası doğurmadı mı? Türk anaları, daha nice M. Kemaller doğurmayacaklar mı?[10]

Nitekim Türk toplum hayatının değişik dönemlerinde liderlerimizde aranan nitelikleri şöyle sıralayabiliriz.[11]

8 Dr. Fethi Tevetoğlu, Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar Ank. 1987, (1. Baskı), s. 16.
9 Meram, a.g.e. s. 11
10 Meram, a.g.e. s. 194
11 Hüseyin Ağca, Millî Mücadele Döneminde Liderlik, M. Necati Sempozyumu, Kastamonu 1991, s. 225

Levent Sahverdi Arşivi

a. Nitelikli vatandaş

b. Uyumlu, sorumlu, aile üyesi

c. Mümin insan

ç. Cesur, kahraman (Alp tipi)

d. Millî kültür değerlerini benimseyen, yaşayan, millî kimlik sahibi şahsiyet

e. Çağdaş, ilmî düşünceye açık olmak.

Böyle bir büyük milletin millî kimlik sahibi liderleridir ki, kendilerine bu kimliği kazandıran değerlerin gözüpek savunucusu olurlar. Her fırsatta kendi dilini konuşur. Kendi kültürünü yaşarlar.

Hazar Devleti'nin subaşılığından, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruculuğuna yükselen Selçuk Bey, Cend şehrinde ve Onuncu asrın ikinci yarısında Müslümanlığı kabul ettikten hemen sonra, kendilerinden haraç isteyen gayri Müslim Türk beylerine şu cevabı veriyor: "Müslüman bir Türk beyi, Müslüman olmayana haraç vermez."[13] İşte millî şuuru yaşamak budur. Tatlı su sineği olmak değil.

Milli şuuru kısa sürede bu seviyede yücelten manevi gücün, insanın liderliğe yükselişine sağladığı desteği başka örneklerle de doğrulamak çok kolaydır.

Bu güçtür ki, Sevr Antlaşması'nın şartlarının açıklandığı gün, bu paçavrayı imzalayan mağrur Fransızların tek kollu, sakallı generali Gourand'ı, Tük millî kuvvetleri ile, İskenderun ve civarını boşaltacağına dair antlaşmayı imzalamak zorunda bırakıyordu.[14] Onu bu mecburiyet noktasına getiren güç, Sütçü İmam'a "İşgal altındaki topraklarda cihat, ibadetten üstündür. Cuma namazı kılmak yerine, iffetli bacılarımıza tecavüze yeltenen alçaklar üzerine cihada kalkınız." mealindeki sözleri söyletiyordu.

Milletimizin gücüne inanan pek çok genç adam, liderliğe giden çetin yollarda ter, göz nuru ve kan dökerek ilerlemiştir.

Çanakkale'deki kiralık askerlerden biri olarak yaralanan genç subay, birkaç yıl sonra Avustralya Genel Valiliğine yükselecek olan Sir William Smith'ti. Hem genel vali hem de Mareşal [15].

13 Mehmet Açıkgözlü, İslam Devletleri Tarihi, İst. 1975, s. 98
14 David Volden, Çanakkale Olayı, İst. 1970, s. 104.
15 Alan Moorehead Çanakkale Geçilmez, İst. 1972, s. 381

Levent Sahvedi Arşivi

Ülkemizde bilinçli, sürekli ve metotlu yürütülen "Yabancılaştırma hareketinin" ağına düşen köksüzlere en iyi cevabı, yine bir lider tipi olan Ziya Gökalp'ten aldığımız ve tam gerçeğin kendisi olan mısralarla verebiliriz.

Bakınız "Türklük" adlı manzumesinde neler söyleniyor:

"Garbın dinler sesini, garba sesler dinletir.

Kalbini de söyletir, kalbini de inletir.

* * *

Ey Türklüğün düşmanı, kitaplara göz gezdir,

Farabiler kimlerdir, Uluğ Beyler kimlerdir.

* * *

Kimlerdendir unutma, büyük İbn-i Sina'lar

Kimlerdendir unutma kahraman Atilla'lar[16]

Nitekim, Raif Karadağ'ın 530 sayfalık belgeli çalışmasında; Yeteneksiz yani gerçek liderlik vasıflarına sahip olmayanlar, etkili noktalara geldiklerinde o ülke talihsiz bir dönemi yaşamaktadır. Bundan zarar gören ise topyekun milletdir. Hangi millet?[17] Divan-ı Lügat İt Türk'te dili, ülküsü, kültür değerleri temellendirilen millet. Kutadgu Bilig'de devletin tarzı belirtilen millet. Orhon Kitabelerinde, hem yıkılış hem de kurtuluş sebepleri ifade edilen millet.

Dandanakan'da, Malazgirt'te, Nigbolu'da, Kosova'da, Deren'de, Çanakkale'de, Dumlupınar'da dinî bir, dili bir, ülküsü bir, omuz omuza çalışan, üreten, bölüşen ve cihad eden millet.

Türk ama, Türk'e ve Türkiye'ye yabancı kalma bahtsızlığına uğramış bir grup gence, Afyon'da yeni tesis edilen Kocatepe şehitliğini gezdiriyordum. Bir genç kızımız 10 dakikalık ziyaretin sonunda bana döndü.

- Hocam burada Muğla'lı Hüseyin'in yanında, Mudurnu'lu Veli, Midyatlı Cafer, Maraşlı Hasan, Manisalı Kürşat yan yana yatıyor. Bu gerçek mi?

- Şüphenin sebebini öğrenebilir miyim? Dedim, cevaben:

16 Serge A. Zenkausky, Rusya'da Pan Türkizm ve Müslümanlık, Ank. 1971, s. 167
17 Raif Karadağ, Muhteşem İmparatorluğu Yıkanlar, İst. 1970

Levent Sahverdi Arşivi

- Şüphe değil hocam. Bize Millî Mücadele'yi burada yan yana yatanların başlatıp zaferle sonuçlandırdığını yazan tarihin yanlış olduğunu yıllardır söylüyorlar. Ben burayı görmeseydim...

Genç kız sustu.

Kimler konuşmalıydı. Doğruları bilen, bildirmekle sorumlu olanlar konuşmalı ve belgeleri gün ışığına çıkarmalıydılar. Hileyi bozmak için gerçeği açıklamak" en doğru harekettir.

Devletin yönetimine, liyakatinden gelsin, talihin ve tesadüfün imkanından gelsin, herkese ibret olacak şu sözlerde dile getirilen fikirlere dikkati çekmek istiyorum.

I. Murat ile Selanik Fatihi Hayrettin Paşa sohbet ediyor.

H. Paşa : Devletin geleceğinden ve zaferden nasıl emin oluruz sultanım?

Sultan - Allah'ın verdiği fırsatlardan faydalanarak, inançla dövüşen fedakar askerlere güvenerek.

H. Paşa : Fırsatlardan nasıl faydalanılır?

Sultan : Aklımızla, Muhakeme yaparak fayda ve mahzurları düşünerek.

H. Paşa : Çabuk, doğru karar verme ve hızla uygulamayı da ihmal etmeyelim.

Ayrıca, büyük lider demek, hareketten önce iyice düşünen, iş fiiliyata dönüşünce de yıldırım hızıyla hareket eden, sonuç alan demektir.[18]

Bu konuşmadaki lider nitelikleri arzetmenin önemli bir sebebi de şudur.

Padişahın huzurunda, yani liderin yakınında dalkavuklar yok. Kahraman ve fazıl bir kişi var. O kişi padişahın fikrî eksikliğini tamamlıyor ve sultan bunu sabırla dinliyor. İşte gerçek lideklik örnekleri. Kısaca sırdan insanların bezen yeteneksizlik, bazen tevekkül, bazen umursamazlık, fakat her seferinde tepkisiz kaldıkları ve genellikle olağanüstü durumlarda lider tipler müdahalecidir. Öndedir ve Önderdir. Zaferlerin zor kazanılacağı hallerde çare üreten, sorumluluk üstlenen ve başaranlardır.

Bu büyüklüğü ve milletten bilip milletiyle paylaşanlar işte bu kutsal toprakları vatanlaştıran, yurt kuran, mutlu yuvalar kuran güzel insanlara şükranları-

[18] A. de Lamartine, Aşiretten Devlete, 1. Cilt, s. 139 (1001 Temel Eser, Tercüman)

Levent Sahverdi Arşivi

mızı arz ederek, dualar gönderiyor ve diyorum ki;

Kimse şu günlerde ki buhranlarımız üzerine yanlış hesaplar yapıp çocukça hareketlere kapılmasın, Ağaran saçlarımızla şerefli bir tarihin coşkun sularından ilahi güç olarak yine ayaktayız.

Yiğit gençlerimiz, aziz kızlarımız iffetli bir geleceği ak süt emecek kahramanlar yetiştirecek güçtedir. Kılıç artıklarımıza yeni zafer türküleri, yeni destanlar yazacak sazımız, sözümüz ve "Bir ordumuz var ki Adını Türk koydum" diyen bir ihlasla dolu kalplerimiz var. Diriyiz, duruyuz, ayaktayız ve böyle olmaya kararlıyız.

Hodri Meydan.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ÇANAKKALE SAVAŞLARI ÇEVRESİNDE OLUŞAN MENKIBELERİN TÜRK FOLKLORU İÇİNDEKİ YERİ

Yrd. Doç. Dr. ALİ YAKICI

Yurt savunmasına gidememesinin burukluğu içinde kıvranan bir şairin, Veysel'in şu mısraları, Türk'ün hislerine tercüman olması bakımından önemlidir:

"Olaydım cephede kahraman asker
Çalışırdım memleketin işine
İçimde duygular uyanan hisler
Taşırırdı beni hudut dışına

Ne yazık ki bana olmadı kısmet
Düşmanı denize dökerken millet
Felek kırdı kolum vermedi nöbet
Kılıç vurmak için düşman başına

İftihar ettiğim büyük muradım
Türk oğluyum, temiz Türktür ecdadım
Şehid ismi yazılsaydı soyadım
Kanım ile mezarımın taşına"[1]

Aynı hisleri besleyen binlerce Türk genci, vatan sevgisinin imanlaştığı gönüller ve gönüllüler olarak tarlasından, iş yerinden, camisinden, okulundan çıkıp Çanakkale'ye koşmuş, burada, harcı iman olan bir kale inşa etmişlerdir. Ve sonuçta, "kanı ile mezar taşına adını yazmak"tan öte, kanı ile tarihin unutamaycağı bir destan yazmışlardır.

"Müderris Emin Efendi, sınıfa girdiğinde boş sıralarla karşılaşır. Gözü tahtadaki yazıya ilişir. Sindire sindire okur tahtada yazılanları :

[1] M. Öcal Oğuz, "Aşık Veysel'de Türklük Şuurunun Temelleri" Milli Kültür, 82, Mart 1991, s. 13.

Levent Sahverdi Arşivi

"Muhterem Hocam, Ayasofya Camii'ndeki hutbeleriniz ve dershanedeki derslerinizden, Çanakkale'de milletimizin namusunun korunması gerektiğine inandığımız için gidiyoruz. Yüreğiniz rahat olsun. Orada, milletimizin namusu olan Çanakkale'de, senin talebelerin bir gönüllü birliği oluşturarak ve tek bir kişi gibi hareket ederek sömürgecilerin karşısına çıkacak. Duaların üstümüzden eksik olmasın. Hakkını ve emeklerini helal et."[2]

Bu iman ve coşkuyla gelinen Çanakkale'de, gerçekten, dünyanın unutamayacağı bir destan yazılmıştır. Ayrıca türküsü söylenmiş, anıları anlatılmış, efsane ve menkıbeleri teşekkül etmiş, insanımızı Çanakkale inancı ve gücü etrafında birleştiren bir folklor oluşmuştur.

Folklor, "halk hayatının veya kültürünün ilmidir" şeklinde tarif olunabilir. Medeni bir millet içinde tahsil ve mektep terbiyesi görmüş insanların kültürüne zıt olarak yaşayan bütün kalabalıklar, onun efsane yolundan tecrübe ile elde ettiği maddi ve manevi bilgiler, folklorun konusunu teşkil etmektedir.[3]

Bilindiği gibi Anayasamız "Türk devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür" der. Anayasada zikrolunan Türk devleti ve milleti kavramları, milattan önceki zamanlardan bu yana üç kıtada hüküm sürmüş ecdadımızın tarih şuuru içinde geliştirip bize emanet ettiği müesseselerdir. Bu müesseseler, tarih boyunca yaşadığımız hayat tarzlarının bugüne getirdiği bir yüksek kültür birikimidir. Bu kültür, devlet ve millet anlayışımızı meydana getirmiştir. Yabancılardan iğreti bir elbise gibi alınmayan bu kültür, bizim her gün hissetmeden içinde yaşadığımız hayattır. Türkçemiz, dinimiz, gelenek ve göreneklerimiz, musikimiz, oyunlarımız, türkülerimiz, inançlarımız, kurduğumuz müesseseler, halk sanatlarımız, ecdadımızdan gelen terbiye tarzımız, dünyaya bakışımızdır.[4] Bunlardan biri de efsane, destan ve menkıbelerimizdir.

Çanakkale Savaşları etrafında teşekkül etmiş bir menkıbe halkası oluşmuştur. Bu konuda yapılan bazı derleme çalışmaları da kitap haline getirilerek araştırıcıların hizmetine sunulmuştur.[5]

Türk folkloru için yararlı olan bu çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü, Çanakkale Savaşları çevresinde oluşmuş güçlü bir sözlü kültür ve edebiyat vardır. Bunların ilmi açıdan ele alınıp değerlendirilmesi,

2 M. Necati Sepetçioğlu, Ve Çanakkale 1-Geldiler..., İstanbul, 1989, s. 317-318.
3 Şükrü Elçin, "Folklor ve Halk Edebiyatının Milli Birliğin Oluşmasındaki Rolü", Türk Kültürü 351, Temmuz 1992, s. 391
4 Elçin, a.g.m., s. 394
5 Mehmet İhsan Gençcan, Çanakkale Savaşları ve Menkıbeler, İstanbul, 1994

Levent Sabverdi Arşivi

bir tasnife tabi tutulması gerekmektedir.

Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak halk arasında anlatılan menkıbe, efsane ve destanlaşmış benzeri olaylar Türk folklor ve edebiyatı içindeki yerini almış ve almaya devam edecektir. Çünkü, bu konuda yazılmış başta Akif'in "Çanakkale Şehitlerine" adlı destanı olmak üzere yüzlerce şiirin yanı sıra hikayeler, tiyatro ve film senaryoları ve romanlar[6] bulunmaktadır.

Türk Edebiyatı içinde Çanakkale Savaşlarıyla ilgili bu tür eserler zamanla daha da çoğalacak ve bir bilim adamımızın belirttiği şekilde "Milli Mücadele Edebiyatı" gibi bir "Çanakkale Savaşları Edebiyatı" şubesi meydana getirecektir.[7]

Çanakkale Savaşları etrafında oluşan ve gelişen menkıbelerde tasnife esas olmak üzere dikkat çeken bazı hususlar şunlardır :

1. İki yüz kilonun üzerinde bir mermiyi kaldırarak olağanüstülük gösteren Seyit Onbaşı v.b. kişiler çevresinde oluşan menkıbeler :

"Ne hikmetse bataryada tek top ayakta kalabilmiş, fakat onun da vinci kırılmış olduğundan mermileri namluya sürülemiyordu. Yüzbaşı Hilmi Bey, etrafındaki birliklerden yardım alabilmek düşünesiyle bataryadan uzaklaştığı sırada Niğdeli Ali ile Koca Seyit ümitsiz ve perişan ne yapacaklarını düşünüyorlardı. "Ulu ve yüce Allah'tan başka hiç bir güç ve kuvvet yoktur" duası Seyit'in ağzından nur tanesi gibi dökülmeye başladı.

Seyit bu duayı defalarca okudu.

Bu yakarış şüphesiz hiç kimseninkine benzemiyordu. Aşk ile kendinden geçmesi ve 215 okkalık top mermisini kucaklayıp omuzuna alması bir oldu. Demir basamakları tam üç kez inip çıktı. Yanında bulunan Niğdeli Ali, Seyit'in göğüs ve omuz kemiklerinin çatırtısını duyuyor, hayret ve dehşet içinde kalıyordu. Topun namlusuna sürülen üçüncü mermi savaşın kaderini değiştiren olayı yaratmış ve İngilizlere ait "Ocean" isimli zırhlı, bu merminin isabetiyle korkunç yara almıştı.

Aynı gün geç saatlerde Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevki Kumandanı Cevat Paşa, ödül olarak Seyit'e onbaşılık rütbesi verdi. Merminin bir defa da

6. M. Necati Sepetçioğlu, Ve Çanakkale 1-Geldiler, 2-Gördüler, 3-Döndüler, İstanbul 1989 serisi.

7 Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, "Çanakkale Muharebelerinin Oluşturduğu Destanlar ve Halk Edebiyatı", Askeri ve Siyasi Açıdan Çanakkale Muharebeleri Sempozyumu (Çanakkale-16-17 Mart 1985)'dan sunulan bildiri

Levent Sahverdi Arşivi

kendi huzurunda kaldırılmasını istedi. Bunun üzerine Seyit Onbaşı, Cevat Paşa'ya şu cevabı verdi :

"Ben bu mermileri kaldırırken gönlüm Allah'ın feyziyle doldu. Ancak bu kuvvetin sırrı o anda bana Allah'ın ihsan ettiği bir vergi idi. Bu ağırlığı kaldıracak kadar bir makama varmışsam bu dua ve rıza ile olmuştur. Ama şimdi kaldırmam mümkün değildir kumandanım."[8]

2 - Yer adlarıyla ilgili olarak oluşan menkıbeler :

Oğuz Kağan gibi eski Türk destanlarından bu yana gördüğümüz menkıbeler "Hasan-Mavsuf" ya da "Kanlı Dere" gibi örneklerle Çanakkale Savaşları'yla ilgili olarak da karşımıza çıkmaktadır.

"Çanakkale'nin şimdiki Hasan-Mevsuf tepesinin olduğu yerde toplarımız varmış. Bizim toplar, oradan gemilere ateş ederlermiş. Düşman gemilerinden de o topları susturmak için ateş açılırmış, ama o tepeyi bir türlü tutturamazlarmış. Hasan ile Mevsuf orada teğmenmiş. Yanlarında müfrezeleri var. Müfrezelerin de hiçbirisi yara almıyor. Sanki bir ordu gibi görünüyorlar düşmanın gözüne, o tepeyi koruyorlar. Düşman gemilerinden atılan topların hiçbirisi o tepeyi tutturamıyor. Sonra düşman o tepeden bir topla ateş edildiğini anlıyor. Var gücüyle o tepeye yükleniyor. Sonra bütün müfrezeleri şehid ediyor. En son olarak da Hasan ile Mevsuf şehid oluyor. Şimdi o tepenin adı Hasan-Mevsuf Tepesidir. Orada bir de Hasan-Mevsuf olarak anılan bir şehitlik bulunmaktadır. Bu şehitlik Çanakkale'nin Kabaklı Köyü (Anadolu yakasında) ile Mehmetçik Abidesi (Rumeli Yakası - Seddülbahir'de) arasında bir çizgi çekersek bu çizginin tam ortasındadır. Savaşta kullanılan top bile hâlâ orada bulunmaktadır."[9]

"Alçıtepe köyünün hemen yakınından geçen bir dere vardır : Kanlı Dere.. Savaşı yaşayanların anlattığına göre çarpışmaların en şiddetlisi bu derenin başında olmuş. Zaten İngiliz askerlerinin çıkabildikleri en son durak da orası imiş. Süngü süngüye yapılan o çarpışmalarda o kadar insan kanı akmış ki dereden su yerine kan akmaya başlamış. Hatta, derenin alt taraflarında bulunan iki Mehmetçik, çok susamış, dereden su akıyor içelim demiş ve içtiklerinde görmüşler ki dereden akan su değil kandır. Köylülerin anlattığına göre Çanakkale Savaşı'ndan

8 Gençcan, a.g.e., s. 26-29.
9 Nilay (Başaran) Karaçay, Çanakkale'de 1987-1988 Yılında Yaşayan Çanakkale Savaşı Gazilerinin Hatıraları, Ankara, 1988 (Basılmamış Lisans Tezi), s. 214-215.
10 Karaçay, a.g.e., s. 221-222

Levent Sahverdi Arşivi

seneler sonra bile o derenin yatağından kırmızımsı bir su akmıştır. Bu sebeple oraya Kanlı Dere adı verilmiştir."[10]

3 - Ağaçlar etrafında oluşan menkıbeler :

Nuri Yamut Paşa menkıbesi... Anlatıldığına göre "Bugünkü Nuri Yamut Paşa Abidesi'nin bulunduğu tepenin denize bakan kısımlarında o kadar büyük çarpışmalar olmuş ki belli bir zaman sonra tepe kemik yığını haline gelmiş. Nuri Yamut Paşa kemikleri toplatmak istemiş, fakat bakmış ki toplamakla başa çıkılamayacak, askerleri ve yöredeki köy halkını seferber ederek o yamaçları ağaçlandırmış. "Bu kemikleri ancak bu ağaçlar örtebilir" demiş. Gerçekten orası çamlarla kaplı bir tepe haline gelmiş".[11]

4 - Rüya ile ilgili olarak teşekkül eden menkıbeler :

Cevat Paşa'nın gördüğü rüya :

"Müstahkem mevki komutanı Cevat Paşa, o gece geç vakit yatağa girdi. Çok yorgun ve huzursuzdu. Hemen dalıverdi. Rüyasında Allah tarafından buyruldu ki: "Ey Cevat, sen Müslüman Türk topraklarının kumandanısın. Bu topraklar üzerinde yaşayan sizler, benim kelamıma hürmet ve tazim ederseniz. Size müjdeler olsun ki yakında zafere müyesser olacaksınız. Denizin üzerine bak. Dönüp denize baktı. Denizin üstü bir nurla kaplıydı. O nurlu dalgalar arasında çiçeklerle bezenmiş "Kef" ve "Vav" harflerini gördü. Ardından da uyandı. Ölen kızı Bedile Hanım'ın mezarına gitti. Defne dallarıyla tezyin edilmiş mezar taşının başında duasını okudu. Tam ayağa kalkacağı sırada, rüyasında aşina olduğu sesi burada da işitti: "Ey Cevat, depolardaki 26 mayını denize döşe." Dönüp ardına baktığı zaman kimsecikleri göremedi. Bulunduğu yerden gitmeye başlamıştı ki pir yüzlü bir zat karşısına dikildi. Paşa'nın kolundan tutarak "bir derdiniz mi var" dedi. Paşa bir çırpıda rüyasını anlattı. Pir yüzlü zat, biraz düşündükten sonra rüyayı şu şekilde yorumladı :

"Kafirler hiçbir zaman bu topraklara hakim olamayacaklardır. Deniz üzerindeki nur zaferin işaretidir. Bu nişaneyi hazırlayan "Kef" ve "Vav" harfleridir. Ebced hesabında gördüğün ve tarif ettiğin "Kef" harfi 20, "Vav" ise 6 rakamını bildirir. Bu iki sayıyı topladığınız zaman 26 rakamı ortaya çıkar. Bu 26 mayını hemen denize döşeyin ki zaferinize sebep olsun."

Gerçekten de daha önce Boğaz'a döşenmiş bulunan 377 Alman mayının arasından hiç yara almadan geçen İngiliz ve Fransız donanması, Cevat Paşa'nın

11 Karaçay, a.g.e. s. 222-223
12 Gençcan, a.g.e. s. 11-13

Levent Sahverdi Arşivi

rüyası üzerine Nusret Gemisi tarafından döşenen bu 26 adet halis Türk mayınını geçememiş, darmadağın olmuştu."[12]

5- Şehitlerin ölümsüzlüğü üzerine söylenen menkıbeler :

Bu konuda çok sayıda menkıbe anlatılmaktadır. Bunlardan biri de, 1961-1967 yılları arasında Eceabat-Alçıtepe Köyü'nde öğretmenlik yapmış olan İffet Başaran'ın anlatmış olduğu menkıbedir:

"Ben, 1960-1961 yılında Edirne Öğretmen Okulu'ndan mezun oldum ve Çanakkale Savaşları'nın en yoğun geçtiği Alçıtepe Köyü'ne tayin edildim. Köylüler savaş sonrası Romanya'dan göçmen olarak gelmiş, buraya yerleştirilmişlerdi. Köye vardığımda bana "Hoca'nım, biz buraya yerleştiğimiz günlerde, yağmur yağdığı zaman yerden kırmızı su fışkırırdı. Bizim köyümüzün her karış toprağı şehit kanıyla sulanmıştır. Bunun için, olur olmaz yerlere olur olmaz şekilde çöp dökmeyin, hele hele besmelesiz hiç gezmeyin" dediler.

Bu sözlerden çok etkilenmiştim. Her gece yatmadan önce şehitlerin ruhlarına bildiğim bütün duaları okur öyle yatardım. Bu durum aylarca devam etti. Bir gece, gecenin ilerlemiş bir saatinde at sesiyle, yüzlerce, binlerce atlı, nal, zincir sesiyle uyandım. O anda camdan dışarı bakmak istedim. Fakat cesaret edemedim. Evim cadde üzerindeydi. Aynı zamanda köy, askeri bölge olduğu için bir askeri deniz taburu vardı. Herhalde bir alarm vardır diye düşündüm. Ertesi gün, babaları subay olan öğrencilerim vardı, onlara sordum : "Bu gece alarm var mıydı? Babanız evde miydi?" diye. Onlar da babalarının evde olduğunu, alarm filan da olmadığını söylediler.

Ertesi gece, yine aynı saatlerde binlerce atlı sesi camımın önünden geçiyordu. Atlı sesleri, zincir sesleri öylesine çoktu ki, gidiş yönlerinin bugünkü Mehmetçik Abidesi'nin bulunduğu Morto Koyu'na doğru olduğunu hissettim. O tarafa doğru gidiyordu atlılar. Ve ben tekrar kalkıp oturuyor ve o sesi dinliyordum.

Aradan bir müddet geçtikten sonra bu sefer tüm atlı sesleri aksi yöne doğru gidiyorlardı. Aradan bir saat geçti-geçmedi o at seslerinin bu sefer ters yöne, Nuri Yamut Paşa Abidesi'ne doğru gittiğini hissediyordum. Ayak sesleri o tarafa doğru gidiyordu.

Bu durumu anneme anlattım. O da bana "yok kızım, öyle şey mi olur, sen çok korktuğun için öyle gelmiştir dedi". Ben de kendisine "eğer bu sesleri yeniden duyarsam, seni de uyandırıp sana da duyurtacağım" dedim.

Bir süre sonra bir gün yine at seslerine, nal seslerine uyandım. Sanki birisi

Levent Sahverdi Arşivi

beni dürtüyor, sarsarak uyandırıyordu. Ben de hemen anneme seslendim, onu da uyandırdım. O da uyandı ve dinledi. O da aynı sesleri duydu. O da cesaret edip bakamadı, korktu.

Öylesine huzursuz olmuştum ki, devamlı kulaklarımda bu sesler vardı.

Bir gün bir aile toplantısında konu şehitlerden açıldı. Şehitlerle ilgili olarak herkes bir şeyler anlatıyordu. Bu konuyu en iyi bilenin İsmet Teyze olduğunu söylediler. Ben de gittim her şeyi olduğu gibi İsmet Teyze'ye anlattım. O zaman o bana dedi ki; "ah evladım, neden korktun? Korkulacak hiç birşey yok ki. Eğer perdeni açıp da dışarı baksaydın binlerce, onbinlerce atlının, üzerlerinde bembeyaz kefenleriyle Morto Koyu'na doğru gittiğini görecektin. Ben de buraya ilk geldiğimde (İsmet Teyze Şehitler Abidesi'ni yapan mimar-mühendisin annesidir) şantiyede aynı sesleri duydum, birdenbire kalkarak perdeyi açtım. Bir de ne göreyim. Mehmetçik Abidesi'nin denize bakan kesiminde binlerce, onbinlerce beyaz kefenli namaz kılıyordu. Bir müddet sonra hepsi atlarının üzerine binip nal sesleri arasında kaybolup gittiler" dedi. Sonra devam etti: "Kızım, sen onlara çok dua okuduğun için sana görünmüşler. Bundan sonra onları görmek istemiyorsan, korkuyorsan dua okuma, onlar da sana görünmezler."

Ben de İsmet Teyze'nin dediğini yaptım. Bir daha da ne seslerini duyabildim, ne de kendileri gördüm."[13]

6 - İslamiyet'in koruyuculuğu etrafında teşekkül eden menkıbeler :

Aslında gördüğümüz ve dinlediğimiz bütün menkıbelerde dolaylı da olsa dini bir sır yer almaktadır. Fakat bazı menkıbeler doğrudan insanların Müslüman oluşundan dolayı teşekkül etmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Şefik Başaran (Banka Müdürü) şunları anlatmaktadır :

"Düşman gemileri Çanakkale'yi sürekli top ateşine tutmuşlar, fakat kolayca isabet ettireceklerni sandıkları deniz kıyısındaki evlere hiç tutturamamışlardır. Hep arkalara ve iç kısımlara isabet ettirmişlerdir. Çünkü deniz kıyısındaki evler hep Müslümanların evleri, arkalardaki evler de Rumların evleridir. Toplar hep Müslümanların evlerine hedeflenerek atıldığı halde top savrularak Rumların evlerine düşmüş, deniz kıyısındaki Müslüman evleri sağlam kalmış, Rum evleri İngiliz ve Fransız toplarıyla harap olmuştur.[14]

7 - Hızır-İlyas inancı etrafında teşekkül eden menkıbeler :

[13] Karaçay, a.g.e. s. 220-221
[14] Karaçay, a.g.e., s. 215

Levent Sahverdi Arşivi

Zaferin kazanılmasında Hızır'ın yardımı doğrudan olmasa bile dolaylı olarak büyük ölçüde etkili olmuştur. Hızır, bazan bulut olmuş, bazan fırtına olmuş ama mutlaka Mehmetçiğin yardımına koşmuştur. Bu menkıbelerden bazıları özetle şu şekildedir:

"25 Nisan 1915 sabahı şafakla birlikte Haçlı Orduları, bir yandan İngiliz ve sömürgeleri, öte yandan Fransızlar, zamanın en mükemmel silahlarıyla donatılmış askerini taşıt gemilerine yüklemiş, savaş muhrip ve kruvazörlerin refakatinde çıkarma harekatına başlamışlardı. Fransızlar, bir tümen gücündeki askerini Anadolu'nun Beşige'ler önündeki kıyı sularına getirdi. Savaş gemileri kıyılara ve derinlik arazisindeki başlıca taktik noktalara tam bir saat bombardımanda bulundu. Bu ateşe, zaman zaman bölgeye gelen Rus kruvazörü de refakat etmekteydi.

Uzun süren bombardımanlardan sonra asker dolu filikalarını gemilerden denize indirerek bir çıkarma harekatına geçmişlerdi ki birden havada büyükce bir bulut belirdi. Süratle deniz üzerine inip bölgeyi görünmez bir hale getirdi. Filikalar hareket edemedi. Bombardımanlar kesilmiş, koyulaşan sis altında hareket imkanı lakmamıştı. Sis, gökten inen ilâhi bir perde gibi çevreyi maddi gözle görülmez hale getirmiş, kutsal vatanımızı "Şühedâ-yı Erham" sarmış, sarmalamıştı. Bu manevi gücü, düşmanın mermisi aşamıyordu. Fransız tümen komutanının emriyle filikalar tekrar gemilere alındı ve saat 11'de Bozcaada istikametinde çekilerek gözden kayboldular."[15]

Bulut korumasıyla ilgili bir başka menkıbe ise Bayram Namazı kılınmasıyla ilgili olarak anlatılmaktadır. Savaş sırasında 28 yaşında olan Gelibolu 9. Tümen İmamı'nın anlattığı menkıbe özetle şu şekildedir :

"Ramazan ayı Miladi 1915 yılında 13 Temmuz Salı günü başlamış, 11 Ağustos Çarşamba günü ise bitiyordu. Arife günü Cephe Kumandanı Vehip Paşa beni çağırdı : "Hafız, askerin bir talebi var. Yarın Ramazan Bayramı. Sabah hep birlikte Bayram Namazı kılmak istiyorlar. Eratın toplu bir halde bulunması tehlikeli ve düşman için bulunmaz bir fırsattır. Tekliflerini kabul etmedim. Sen de münasip bir lisan ile anlatırsın" dedi.

Paşa'nın yanından ayrılmıştım ki ulu bir zat karşıma çıktı. Bana "Sakın ola ki erata bir şey söyleme. Gün ola hayır ola. Allah ne derse o olur" dedi.

12 Ağustos 1915 Perşembe günü, yani bayram sabahı erkenden kalktım.

[15] Gençcan, a.g.e., s. 72-73

Levent Sahverdi Arşivi

Müslüman Türk askerinin bayram namazını eda etmesini istiyordum. Yüzlerce asker bir yere toplanmış, insan seli oluşturmuştu. Üstümüzde hevenk hevenk bulutlar oluşmağa başlamıştı. Başımızı göğe kaldırdık, bulutlar yere doğru iniyordu. Herkes "Allahu Ekber" deyip secdeye kapandı. Hepimizin içinde ince bir huzur çiçeklenmiş ve Allah bizi bulutlar arasında görünmez hale getirmişti.[16]

Menkıbelerde bir başka mucizevi yardım da bir İngiliz alayının bulutların içinde kayboluşu biçimindedir. Olayın asıl oluş biçimi şu şekilde anlatılmaktadır:

" O gün Kraliyet Alayı taze kuvvetlerle bu saldırıda görev aldı. Sağ cenahta yer alan bu alay, daha az bir mukavemetle karşılaştığı için hızla ilerlemeye başlamıştı. Alay, Azmak Deresi'nin kuru yatağını geçmiş, Kayacık Ağrılı mevkiinden Damakçı Bayırı'na doğru yürüyordu. Karşılarında küçük bir tepe vardı. Tepenin üzerinde garip, soluk renkte bir bulut durmaktaydı. Alay, sol taraftaki Ağıl Dere'ye inmeden tepeye doğru ilerledi ve bulutun içine girip kayboldular. Yeni Zelanda askerlerinin Mestan Tepe'den şaşkın bakışları arasında 7-8 değişik bulutla daha birleşerek Trakya istikametine doğru uçup gittiler. Orada bulunan 267 İngiliz askerinden hiçbirinin izine bir daha rastlanamamıştır."[17]

Biz burada, Çanakkale Savaşları etrafında teşekkül eden menkıbeler üzerinde küçük bir tasnif denemesi yaptık. Elbette, yeni menkıbeler ortaya çıktıkça bu tasnif değişecek, belki de bu konu master ya da doktora seviyesinde ele alınarak hem en doğru anlatımlara ulaşılacak, hem de menkıbelerin sosyo-kültürel, sosyo-psikolojik v.b. yönleri de incelenecektir. Bu, hem Çanakkale Savaşları'nın bir çok yönüyle aydınlatılması bakımından önemlidir, hem de Türk kültür tarihi bakımından.

Çünkü "bir devrin ve toplumun faaliyetlerini, düşünce tarzını yansıtan dünya folklorunun tetkiki bir bakıma insanlığın tetkiki demektir. Bu eserler karanlık devirleri aydınlattıkları gibi bizi de terbiye ederler. Çünkü bunlar, bir takım mahalli adetlerin, insani bir kısım tasavvurların hatıralarıdır. Bu sebepledir ki menkıbeler bir bakıma tarihten daha gerçek olup kıymetli birer belgedirler. Onlar, halkın hayatını inceler ve bize tarihi olayların kuruluğundan daha heyecan veren

16 Gençcan, a.g.e., s. 76-77
17 Gençcan, a.g.e., s. 83-84
18 Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Kaynaağı olarak Menâkıbnâmeler, Ankara, 1992, s. XI

Levent Sahverdi Arşivi

duyguların sıcaklığını iletirler."[18]

Ayrıca "Arkeologların yaptıkları kazılarda elde edilen çanak, çömlek ve benzerlerinin parçaları muhtelif devirlerdeki maddi kültürün inkişaf safhalarını öğrenmek için yegane kaynakları teşkil ettikleri gibi epope, hikaye, masal v.b. manevi kültür mahsülleri de, o geçmiş muhtelif devirlerin karanlık noktalarını aydınlatırlar. Bunlar kazılardan elde edilen çanak-çömleklerden daha mühimdirler. Çünkü bunlar toprak altında ölü kalan kırıntılar değil, cemiyetin ruhunda binlerce yıl yaşayan vesikalardır."[19]

Menkıbeler, büyük bir destanın, Çanakkale Destanı'nın küçük birer parçasıdırlar. Çünkü bu destanın her zerresinde, yurdu, milleti, namusu, şerefi, bağımsızlığı uğrunda şehit olmayı en yüce görev bilen Müslüman Türk insanının kanı ve canı vardır :

"Efsane olacak o eski şanlar
Kavgalar, zaferler, şerefler, şanlar
Birleşip her yerde yüksek iz'anlar
Tarihi saracak ve devirecek.

Fakat şu müstesna zafer eline
Koşanlar anacak bu günü gene
Boğaz'da muazzam şan heykeline
Her sancak eğilip selam verecek"[20]

Savaşın bile türküsünü söyleyerek onu bir sanat haline getirmiş olan ince ruhlu insanımızın, vatan müdafaası sırasında en büyük güç olarak gördüğü inancı ve imanıyla duygularını birleştirerek ortaya koyduğu menkıbeleri Çanakkale Savaşı Destanı'nın en nadide taşlarıdır. Konuyla ilgilenen araştırıcıların bu nadide taşlar üzerinde çalışması ve onları bir araya getirmesi Türk kültürü açısından da unutulmaz bir hizmet olacaktır.

19 Ocak, a.g.e., s. XI
20 İbrahim Alaaddin Gövsa, Çanakkale İzleri, Ankara, 1989, s. 71.

Levent Sahverdi Arşivi

18 MART
ÇANAKKALE ZAFERİNİN TARİHTEKİ
VE
ULUSAL YAŞANTIMIZDAKİ YERİ

E. Tümg. TURHAN OLCAYTU

GENEL :

3 KASIM 1914 - 18 MART 1915 tarihleri arasında Çanakkale Boğazı'nda cereyan eden bir seri deniz savaşlarıyla GELİBOLU yarımadasında 25 NİSAN 1915-8/9 OCAK 1916 tarihleri arasında yapılan kara savaşları Türk tarihinin en şerefli sayfalarını dolduran birer zafer destanıdır.

ÇANAKKALE'nin deniz ve kara savaşları; Türk Ulusal tarihinin 1800'lü yıllarının hemen çoğunluğunda görülen yenilgilerden sonra askeri ve siyasal varlığını birkez daha kanıtladığı savaşlardır.

Harp tarihine bakıldığında askeri zaferlerin daima taarruzi bir harekatın sonunda kazanıldığı görülür. Çanakkale savaşları ise savunan orduların taaruz edenleri yenilgiye uğratmış olduğu, hemen tek örnektir.

ÇANAKKALE SAVUNMASI : Öz yurdunu korumak için şahlanan yaralı bir ulusun, sayı ve maddi açılardan üstünlüğü tartışılmaz olan düşmanlarını yenerek, onları felce uğrattığı bir savaştır. Bu durumuyla dünya harp tarihlerine geçmiş ve Türk tarihine de altın harflerle yazılıp Türk'ün kahramanlık ve şeref abidesi olmuştur.

Bu zaferler, büyük Türk Ulusuna Atatürk gibi dahi bir lider hediye etmiştir. Mustafa Kemal'in Anafartalarda parlayan yıldızını 18 MART'ın şafağı aydınlatmış, bu zafer, Türk'e, öz benliğini ulusal kimliğini bulma yolunu göstermiş, Türk bağımsızlık savaşının temelleri ÇANAKKALE'nin sularında ve Conk Bayırı'nda atılmıştır.

Levent Sahverdi Arşivi

18 MART Çanakkale Zaferi, Anafartalar yangınının bir kıvılcımıdır. Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihe geçen ilk kahramanlığı 18 MART'ın beşiğinde doğmuş; bu şahsiyet, Sakaryalarda şahlanmış, Dumlupınar'da Türk'ün kaderini değiştirmiş 9 EYLÜL 1922'de Ulusumuzu dünya uluslararasındaki şerefli mevkiye yükseltecek son zaferi kazanmıştır. Bu olayların moral dayanağını kuşkusuz ÇANAKKALE'ler oluşturmuştur.

Çanakkale savaşları ve kazanılan zaferler; Türk kurtuluş ve bağımsızlık savaşına maya çalmış; ulusal bilinci ve ulusal ruhu yeniden ateşlemiş ve Türklük, tarihteki şanlı ve seçkin yerini böylece almıştır. İstiklal Savaşımızın temelinde böylesine muhteşem zaferler bulunmasaydı, 19 MAYIS 1919'un ufkunda Mustafa Kemal Paşa belki gene doğabilirdi ama ulus; onu Anafartalar Kahramanı, İstanbul'a düşmanın girmesini önleyen komutan olarak ÇANAKKALE'den tanımasaydı acaba etrafında toplanıp kısa sürede kenetlenmesi o kadar kolay olabilir miydi.

Bu bakımdan ÇANAKKALE; Türk ulusal tarihinin akışı içinde çok önemli bir yere sahip olmakla beraber, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden biçimlenen Dünya ve bu dünyada ki siyasal rejim sistemlerinin yeniden şekillenmesi; siyasal sınırların yeniden çizilmesi ve dönemin üç büyük imparatorluğunun (Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Rus Çarlık İmparatorlukları) yıkılarak yeni yeni ulusal devletlerin tarih sahnesine çıkışı ile de bu zaferin yakın ilişkisi vardır. Şunu da belirtmeliyim ki, bu zaferler Rus Çarlığı'nın yıkılmasına neden olduğu için yukarıda sıraladığımız etkileri göstermiştir. Eğer Çanakkale'de kazanılan Zaferler, Birinci Dünya Savaşı'nın diğer cephelerinde de devam etse idi ve Almanya ile birlikte ya da sadece Osmanlı İmparatorluğu olarak savaştan galip çıksaydık, Dünya'nın rengi, şekli ve siyasi sınırı, kuşkusuz daha başka olurdu.

Çanakkale Savaşları; Balkan Harbi'nin bütün Türk Ulusu'nun ruhunda ve benliğinde açtığı derin yaranın ve utanç duygusunun kesin şekilde tedavisini sağlamış, en önemlisi de yukarıda değindiğim gibi Atatürk'ün Türk Ulusu ile birlikte bütün bir cihan tarafından tanınmasını sağlamıştır.

Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşımızdaki muzaffer kılıcının çeliğine su veren ÇANAKKALE Savaşları olmuştur. Şurası da bir gerçektir ki Çanakkale'de devam eden deniz ve Kara harekât ve savaşlarını birbirinden ayırarak incelemek doğru olamaz. Bu her iki savaş bir biriyle iç içedir ve biri diğerinin tamamlayıcısıdır. Bu husus gözden uzak tutulmamalıdır.

Rus Çarı II. Nikola'nın 1815 tarihinde "Hasta Adam" ismini taktığı Os-

Levent Sahverdi Arşivi

manlı İmparatorluğu'nun müzminleşen hastalığına daha 1906 yılında ilk isabetli tanıyı koyan Yzb. Mustafa Kemal, Ulusu'nun asıl cevherini; 1915'de Conk Bayırı'nın, Anafartalar'ın ve Arı Burnu'nun kan ve can pazarında çok yakından tanımak fırsatını bulmuştur. M. Kemal, Ulusuyla kan deryası içerisindeki ÇANAKKALE'de bu derece yakından tanışmamış olmasaydı Birinci Dünya Savaşı sonunda maddi ve moral gücünü hemen hemen tümden yitirmiş bir milletin başına geçip İstiklal Savaşımızı zaferle noktalayacağına acaba kesin inanç duyabilir miydi?

Bu nedenledir ki 18 MART'ı izleyen Çanakkale'deki kara savaşlarında kazandığı zaferiyle Türk Ulusu'nun 5000 yıllık tarih sahnesinden silinip gidemeyeceğini kendisi de şahsen idrak etmiş ve bunu bütün dünyaya İstiklal Savaşı'yla da kanıtlamıştır.

Daha sonra ki yıllarda inandığı ve güvendiği ulusunun baş komutanı olarak Türklüğün yaşam kudretini bir barış çelengi olarak kılıcının ucunda Ege'nin sularına bırakmaya muaffak olmuştur.

Bu tarihi nedenlerle 18 MART'ı anlatırken :

- Tarih bilen Yb. Mustafa Kemal,

- Çarlığın yıkılışını hazırlayan Alb. Mustafa Kemal,

- Tarih yapan Mustafa Kemal,

- Tarih yazan Mareşal Mustafa Kemal,

- Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Atatürk'den söz etmezsek, genel tarih içerisinde 18 MART ve Çanakkale Zaferlerinin; Bir ulusun, sadece kahramanlık hikayesinden öte hiç bir önemi kalmayacaktır.

18 MART Zaferi, düşman donanmalarının 1915 yılı başlarında İstanbul'a girmelerini ve İmparatorluğun daha o yıl içinde çökertilmesini önleyen çok büyük ve tarihi bir zaferin ilk raundu olmuştur.

ÇANAKKALE'nin kara savaşlarında kazanılan zafer ise Osmanlı İmparatorluğu'nun 30 EKİM 1918 MONDROS ateşkesine kadar ayakta kalmasını sağlayan ve Birinci Dünya Savaşı'nın en az iki yıl daha uzamasına neden olarak dünya tarihini etkileyen İkinci raundunu teşkil etmiştir.

Eğer ÇANAKKALE'deki zaferler kazanılmasaydı, Osmanlı İmpatorluğunun başkenti İstanbul, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen birinci yılı sonunda İTİLAF Devletlerince isgal edilmiş, böylece Rus Çarlığı, müttefiklerinin

Levent Sahverdi Arşivi

yardımlarına en kısa yoldan kavuşmuş olacak ve Almanya'nın yenilgisi daha da çabuklaşarak Rusya'da 1917 BOLŞEVİK ihtilali muhtemelen gerçekleşmeyecekti.

18 MART'ın ve onu izleyen ÇANAKKALE kara savaşlarının zaferleri, ulusal tarihimizi ve dünya tarihini etkileyen önemi ve rolü bu noktalarda toplanmaktadır.

Bu savaşları yürüten bütün Türk Komutanları kahraman erleriyle omuz omuza çarpışırken, hiç kuşkusuz Murad-ı Hüdavendigârları, Hacı İl Beyleri, Lala Şahin ve Timurtaş Paşaları ve Evranos Beylerin ruhlarını kendi yanıbaşlarında duyarak savaşmışlardır.

Savaşırken tarihini düşünen, tarihini düşünürken savaşan Türk Ordusu ve onun seçkin komutanları; ÇANAKKALE Boğazı'nı kırık bir salla geçip Türk Sancağını ilk kez bu topraklara 1356 yılında diken Gazi Süleyman Paşa'nın ilk ayak bastığı NAMAZTEPE'den kendilerini seyrettiğini görür gibi oluyarlardı.

Bir tek güne sığdırıldığı halde yüzyıllara hükmeden zaferlere ancak Türk Harp tarihlerinde rastlanabilir. İşte 18 MART Zaferi de yüzlerce yıldan beri Türk tarihinde gördüğümüz, MALAZGİRT, OTLUKBELİ, NİĞBOLU, MOHAÇ, KOSOVA-RİDANİYE, ÇALDIRAN, PREVEZE ve nihayet DUMLUPINAR gibi meydan savaşlarında kazınılan Türk zaferlerinden birisidir ve bu zaferin kazanılması 20. Yüzyılın tüm siyasal olaylarına yön vermiştir.

18 MART ÖNCESİ DÜNYA OLAYLARI

1914 yılında SARAYBOSNA'da çakan bir kıvılcım, kısa sürede bütün dünyayı kan ve ateşe boğmuş, çıkarları ve yararları birbirine zıt düşen Avrupa Devletleri iki bloka ayrılmış, bir yanda İNGİLTERE ve FRANSA ile ona katılanlara "İTİLAF DEVLETLERİ" denilmiş, diğer yanda bir araya gelen ALMANYA ve AVUSTURYA ve OSMANLI DEVLETLERİNDEN oluşan gruba da "İTTİFAK DEVLETLERİ"ismi verilmiş ve bu iki tarafa, savaşın gelişmesine paralel olarak daha bir çok devletler katılmak suretiyle başlayan savaş, dünyanın dört bucağına yayılmış, bu nedenle de savaşın ismine "Birinci Dünya Harbi" denilmiştir.

Biribirlerinin gırtlağına sarılan bu iki tarafın bütün olarak ve yetenekleriyle giriştikleri çatışmalara din, dil, renk ve milliyetleri birbirine uymayan milyonlarca insan da katılmış ve bu iki büyük blokun başını çekenlerin çıkarları uğruna dört yıl süre ile kıyasıya çarpışmışlardır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu büyük savaşta toplam 658 adet tümen savaş alanlarına sürülmüş, 65 Milyon kişi silah altına alınmıştır. Toplam zayiat yaklaşık 9-10 milyona varmış, milyonlarca halk göçebe durumuna düşürülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin Durumu :

Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman Osmanlı Hükümeti ard ardına girdiği, her birinde zararla, toprak kaybı ve yenilgilerle çıktığı savaşların yorgunluğunu henüz gidermek ve ordusunu yeniden organize etmekle meşguldü. Bu iş için de Almanya'dan bir askeri yardım heyeti çağrılmış, Savaşa katılmak istemeyen Osmanlı Hükümeti tarafsız kalmaya karar vermişti. Ne var ki, İstanbul'daki Alman Sefareti ile Alman Askeri Misyonu, Türkleri kendi saflarında savaşa sokmak için var güçleriyle çalışıyorlardı.

İTİLAF Devletleri ise müttefikleri olan Ruslarla karşılıklı yardımlaşabilmek, ve Rusya'nın ihtiyaç duyduğu lojistik desteği onlara ulaştırabilmek için Türk Boğazlarına gereksinim duyuyorlardı. Bunun için de ÇANAKKALE ve İSTANBUL Boğazlarının kendi kontrollarında bulunması gerekmekte idi.

Kuşkusuz bunun en uygun çözümü Osmanlıları kendi ittifaklarına almaktı. Ama daha önce Avrupa devletleri arasında yapılan çeşitli konferanslar ve kongrelerle İstanbul Boğazı'nın Rus Çarlığına bırakılması konusunda sözler verilmişti. Ayrıca Çar II. NİKOLA'nın isimlendirdiği "BOĞAZIN HASTA ADAMI" ölmek üzereydi ve Düveli Muazzama (Büyük Devletler) Osmanlı mirasını paylaşmaya kararlıydılar. Bunun için de daha 1815 Viyana Kongresinde "Şark Meselesi" ortaya atılmıştır. Bu mesele, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılarak Avrupa'dan, Balkanlar'dan atılıp Anadolu'ya tıkılması ve ilk fırsatta da buradan sürülüp atılmasını öngören politikanın kısa adı idi. Bu nedenle Şark Meselesi Osmanlı'yı kendi ittifaklarının dışında tutmalarını gerekli kılıyordu.

Osmanlı yöneticileri, Rus Çar'ı Deli Petro'nun 1725 yılındaki meşhur vasiyetnamesiyle ortaya koyduğu "Sıcak Denizlere İnme Siyasetini" yakından biliyorlardı. O dönemde Ruslar henüz Baltık Denizi'ne, Azak ve Karadeniz'e bile çok uzak iken ortaya attıkları bu siyaset sonrasında hızlanan Türk-Rus Savaşlarıyla uğradıkları zararları gözde tutan Osmanlılar, İTİLAF Devletlerinin ya da Rusların kendilerine saldırma ihtimalini oldukça yüksek görüyorlardı. Bu kuşkular ve bu nedenlerle Osmanlı Hükümeti, 2 AĞUSTOS 1914 günü silahlı tarafsızlık halinde bulunmak üzere SEFERBERLİK İLAN ETMİŞTİR. ALMANYA

Levent Sahverdi Arşivi

5 AĞUSTOS günü savaşa katılmış bulunuyordu.

Dünyanın yoksul ülkeleri, Batı Avrupa Devletleri ile Rusya tarafından geçen yüzyılda sömürgeleştirilirken Almanya bu yağmadan pay alamamıştır. Bu nedenle 1900'lü yılların başından beri ALMANYA kıpırdanıp durmaktaydı. Bu kıpırdanış sırasında dirsekleri, bir yandan Rusya'ya diğer yandan da FRANSA ve İNGİLTERE'nin böğrüne batıyordu. Yeni hayat sahalarına kavuşması için bu devletlerle savaşmaktan başka çaresi yoktu o da öyle yaptı ve savaşın kızgın kazanının altına benzin dökerek içine atladı.

Bu sırada Osmanlılar tarafında bazı olaylar cereyan etmeye başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı Hükümeti'nin İngiltere'ye sipariş ettiği ve yapımları bitmek üzere olan iki savaş gemisine "REŞADİYE ve SULTAN OSMAN" İNGİLTERE kendi yasaları uyarınca el koymuş gemileri veya paralarını savaş sonrasında verebileceğini Osmanlılara bildirmişti.

Bu sırada 10 Ağustos 1914 günü sabahının saat 07.00'de her halleri ile helecanlı ve telaşlı oldukları gözlenen iki Alman Kuruvazörü (GOBEN ve BRESLAU) Akdeniz'de rastladıkları düşman donanmasının takibinden kaçarak gözleri arkada olduğu halde tam yolla kara sularımıza girmiş, ÇANAKKALE Boğazı'nın Ege'ye açılan kapısını sabırsızlıkla çalmaya başlamışlardır. Sığınma talep ediyorlardı. Bu iki geminin ÇANAKKALE Boğazı'nda beklemekte olduklarını İstanbul'daki bir Alman subayından öğrenen ve o zamanın tam bir diktatörü sayılan Enver Paşa kabine arkadaşlarına bile danışmaya gerek görmeden kısaca "BIRAKIN GİRSİNLER" demiş. Türk'ün civanmertliğine sığınan bu iki Tanrı misafiri mülteciye bu şekilde müsade edilmiş ve içeriye alınmışlardır.

Bu iki gemi; hem itilâf devletlerinden gelecek tepkiyi durdurmak, hem de REŞADİYE ve SULTAN OSMAN zırhlılarının yerine konulmak üzere hemen ALMANYA'dan satın alınıp, gönderlerine Türk Bayrağı çekilmiş ve bordalarına da Yavuz ve Midilli isimleri yazılarak Türk Donanması'na katılmıştı. Ancak bu iki geminin boğazdan içeri girişlerinden hemen dört saat sonra Çanakkale Boğazı'nın ağzına yanaşan İngiliz zırhlıları, Alman kuruvazörlerinin içeri alınıp alınmadıklarını sormaya başlamışlardır. Ne var ki, kendisine sığınanı kendinden bir parçaymış gibi kabullenen Türk'ün onlara memnun olacakları bir cevap vermesi olanaksızdı.

İngilizler çaresiz BOZCAADA açıklarına çekilerek Boğaz'ı gözetlemeye koyulmuşlardır. İngiltere'nin gasp ettiği iki zırhlımıza karşılık Tanrı misafiri iki

Levent Şahverdi Arşivi

Alman kuruvazörünün gelişi Türk Halkı tarafından sevinçle karşılanmıştır. Yalnız, Hükümet bir hata yapmış bunların ismini değiştirmekle beraber, personelini olduğu gibi yerlerinde bırakmış, sadece kıyafetleri değiştirilip mürettebatın başına fes giydirmekle de yetinilmeyerek Filonun Komutanı Amiral ŞOSON bütün Türk Donanması'nın da başına getirimiştir.

İNGİLTERE, kılıfına uydurulan bu satın alma işlemlerini tanımadığını bildirerek, ÇANAKKALE Boğazı'nı abluka altına almıştır. Buna karşılık Osmanlı Hükümeti de İtilaf Devletlerinin bütün savaş ve ticaret gemilerine Boğazları kapatmıştır. Böylece savaşın kanlı eli Osmanlı İmparatorluğu'nun kapısındaki tokmağa yapışmış ve ağır ağır çalmapya başlamıştı.

ALMAN Amirali ŞASON, hükümeti zorluyor. Karadeniz'e çıkıp donanmaya tatbikat yaptırmak için ısrarla izin istiyordu. Bunda haksız da sayılmazdı. Çünkü Alman askeri heyeti Osmanlı Ordusu'nun teşkilatlanmasına ve eğitilmesine resmen memur edilmişti. Diğer yandan da AĞUSTOS içinde Almanlar Osmanlı Hükümeti ile gizli bir itifak anlaşması yapmış olmasına rağmen Osmanlı Hükümeti yine de savaşa fiilen girmeye hiç de niyetli değildi.

Almanya, iki cephede vuruşmaya mecbur olduğu bu savaşta İNGİLİZ, FRANSIZ ve RUS cephelerindeki kuvvetlerine düşman baskısını azaltmak amacıyla bunları Osmanlı cephelerine nasıl kaydırabileceğinin hesaplarını yapmaktaydı. Osmanlılara Kafkaslar'da, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da yeni yeni cepheler açtırabilirse, Almanya, düşmanlarını Türklerin üstüne saldırtarak onların baskılarını hafifletebilirdi. Alman Sefareti ile Türk Ordusundaki bütün Alman komutanlarının da çabaları bu idi..

Amiral ŞASON 27 Ekim 1914 günü sadece Enver Paşa'nın bilgisi içinde, hükümetin izni dışında donanmayı Karadeniz'e çıkardı. Başta Odesa olmak üzere bir kısım Rus limanlarını bombardıman edip birkaç Rus gemisinide batırdı.

Bu olay üzerine zaten bahane bekleyen Ruslar hiçbir görüşmeye yanaşmaksızın 1 KASIM 1914 günü Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek orduları ile Doğu Anadolu'da Türk sınırlarını aştılar.

Savaştığımız Cepheler :

Birinci Dünya Savaşı'na bu şekilde katılan Osmanlı Devleti, kendi ülkesinin 6 ayrı cephesinde (KAFKAS, IRAK, SURİYE, MISIR, HİCAZ, ÇANAKKALE cephelerinde) hemen hemen aynı zamanda çarpışmış, ayrıca sınırları dışında da Avusturya'nın GALİÇYA'sında ve Balkanların MAKEDONYA cep-

Levent Sahverdi Arşivi

hesinde olmak üzere iki ayrı cephede üç Türk kolordusu ile devletimize hiç bir yararı olmayan ancak Almanların yararına olan savaşlar yaptık. Osmanlı Devleti, Türk Ulusu'nun ve onun kahraman askerinin kanını, devletine hiç bir yarar sağlamayan bu sekiz cephede sular gibi akıtmıştır.

Bu ümitsiz savaşın nasıl bir sonuca varacağını Osmanlı Ordusunda ilk gören kişi Mustafa Kemal olmuştur. Görüşlerini Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya çeşitli kez sözlü ve yazılı raporlarıyla bildirmiş olmasına rağmen; Hırsı, aklına hakim olan Enver Paşa doğruları kavrayamamış ve kendisine önerilen düşüncelere itibar göstermeyerek sonuçta İmparatorluğun batmasına sebep olmuştur. Belki de sırf bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuna imkan yarattığı için Enver Paşa'yı hayırla yadetmek gerekir.

1912'de Balkanlar'daki eyaletlerimizin çapulcu komitacıları karşısında becerisizlik şaheserleri yaratarak, ağır yenilgiye uğrayan Osmanlı Ordusu, Birinci Dünya Savaşı'nda dostunu, düşmanını şaşkınlığa uğratacak derecede kahramanca başarılı savaşlar vermiş, ve orduları hemen hiçbir cephede kesin yenilgiye uğramadıkları halde müttefiklerimizin yenilmesiyle birlikte MONDROS Ateşkesi'ni kabule mecbur kalınmıştır.

Doğuda Rus taaruzunun başlamasıyla savaşa giren Osmanlı Padişahı 16 KASIM 1914 günü "Cihad-ı mukaddes" ilan etmiş isede Osmanlı'nın siyasi sınırları içerisinde ve dışarısındaki Müslüman ülke ve halklarından destek görülemediği gibi savaşın daha ileri aşamalarında da düşmanlarımızın saflarında yer alarak; başında İslamın halifesi olan (Halife-i Rey-u Zemin ve Zillullah-ı Fil âlem) yani yeryüzünde Peygamberin halifesi ve Allah'ın gölgesi denilen Osmanlı Devleti'ne karşı isyan edip savaşmışlardır.

Asıl konumuz olan 18 Mart ÇANAKKALE Savaşı'ndan önceki olayların çok kısa bir özetini böylece yaptıkdan sonra BOZCAADA açıklarında beklemekte olan İngiliz ve daha sonra onlara katılan Fransız gemilerinin girişeceği Boğaz Savaşı'na geçebeliriz.

18 MART ÇANAKKALE SAVAŞINI'N AÇILIŞ NEDENLERİ :

Birinci Dünya Savaşı başladığında ALMANYA, Orta Avrupada'ki pozisyonuyla İtilaf Devletlerine dahil olan Rusya ile İngiltere ve Fransa'nın direkt irtibatını kesmiş bulunuyordu. Savaşın başarısı, İtilaf cephelerinin birbirleriyle

Levent Sahverdi Arşivi

etkin bir şekilde yardımlaşmasına bağlı idi.

İtilaf devletlerinin savaşı kısa sürede bitirebilmesi, Rusya'nın da güçlü bir şekilde Doğu Avrupa Cephesi'nde Almanlara karşı savaşmasıyla mümkündür. Ancak batının yardımı olmaksızın Rusya bu gücü gösterememekte idi. Bu durumda Rusya'daki ham maddelerin batıya ve batının mamul maddelerinin Rusya'ya ulaştırması için çareler aranmalıydı.

Bunun için dört yol vardı.

1 - Baltık Denizi Yolu, Almanların kontrolu altındadır.

2 - Avrupa üzerinden Rusya'ya ulaşmak. Almanlar bu cepheyi tamamen kapatmaktaydı.

3 - Kuzey Kutup deniz yolu. Kuzey denizi yılın 9-10 ayında buzlarla kaplıdır. Geçit vermez.

4 - Londra'yı, Odesa'ya bağlayan en yumuşak yol, ÇANAKKALE ve İSTANBUL Boğazları yolu görünmekteydi. O halde boğazları zorlayarak açmak, RUSYA'ya yardımları ulaştırmak için tercih edilmeliydi.

Bu cephenin açılmasına neden olan diğer hususları şöylece sıralamak mümkündür.

- Türkiye'nin SÜVEYŞ Kanalı ve dolayısla Hint Denizi yolu üzerindeki baskılarına son vermek.

- Savaşa katılmakta tereddüt gösteren BULGARİSTAN'ı, ALMANYA'ya kaptırmadan İtilaf Devletlerinin yanında savaşa sokmak.

- İSTANBUL'u zapt ederek müslüman dünyasını etki altına almak ve Halife'nin ilan ettiği Cihad-ı Mukaddes'i tesirsiz kılarak İslam dayanışmasını çökertmek.

- Almanların 1915 baharında yapacağını hesapladıkları Büyük Taaruz için, bu devletin dikkatini ÇANAKKALE'ye çekerek Avrupa cephesinden buraya kuvvet kaydırmalarını sağlamak.

- Aralık-1914'te Türk Ordularının giriştiği Sarıkamış harekatından, telaşa kapılan Rus Çarı Grandük NİKOLA, İngiltere'ye başvurarak İtilaf Devletlerinin hemen Türkiye'ye karşı karadan veya denizden bir cephe açmalarını istemiştir.

İşte bu gibi düşünceler çerçevesinde İngiliz Harp Kabinesi, CHURCHİL'in baskısayla Çanakkale Cephesi'nin açılmasına karar verdi.

Bu karar üzerine MONDROS'ta bulunan İngiltere'nin Akdeniz do-

Levent Sabuncu Arşivi

nanmasının Baş Komutanı Amiral CARDEN'in düşünceleri soruldu. CARDEN : "Bir ay içerisinde Marmara Denizi'ne çıkılabileceğini belirterek bu maksatla hazırladığı dört aşamalı plânını 15 OCAK 1915'te LONDRA'ya gönderdi. "Harp Kabinesi, Şubat'ta ÇANAKKALE Boğazı'nın denizden zorlanarak geçilmesine karar verdi ve bu husus Amiral CARDEN'e bildirildi.

Bu karardan Fransızlar da memnun kalmışlardı. İSTANBUL'u tek başına İngilizlerin ele geçirmesini istemiyorlardı. Bu nedenle kendilerinin de bir filo ile bu harekata katılacaklarını bildirdiler.

Ruslar ise bu yeni cephenin Çanakkale Boğazı'ndan açılmasına hiç memnun olmadılar. Çünkü İngiliz ve Fransızların Rusya'dan önce İstanbul'a girmeleri, Çarlığın bütün Ortadoğu politikalarına ve sıcak denizlere inme siyasetlerine ters düşmekteydi. Ruslar bu maksatla Karadeniz kıyılarında hemen bir kuvvet teşkil ederek İstanbul Boğazı'na çıkma hazırlığına girmişlerdir.

Sonuç olarak Almanların teşvikleriyle Osmanlı Orduları 2 Şubat 1915 tarihinde Sina'yı geçerek Süveyş Kanalı'na taarruza geçti.

Almanların amacı İngiliz kuvvetlerinin Mısır cephesine bağlı kalarak Avrupaya nakledilmesini önlemekti. Yapılan bu Kanal Seferi Osmanlılar için hezimetle sonuçlanmıştır. İngilizler, bu cephede ferahlayınca Çanakkale'de kullanılmak üzere buradan bir Kolordu kuvvetlerini tasarruf edebilme imkanına kavuşmuşlardır.

Görülüyor ki Almanların telkiniyle Rusları KAFKASYA'da, İngilizleri MISIR'da tutmak maksadını güden, SARIKAMIŞ ve KANAL harekâtı başarısızlığa uğradığı için düşmanlarımız hem Almanya Cephesi'ne ve hem de Türkiye'nin can evine yönelen (Çanakkale Boğazı'na) yeni yeni kuvvetler sevketmeye imkân bulmuştur.

Bu olayların ardından ÇANAKKALE Savaşlarının İtilaf Devletlerince kaybedilmesi sonucunda Rusya'ya yardım yolunun açılamaması, İtilaf Devletlerinin Rusya'ya yardımlarını ve takviyelerini mümkün kılmamış ve yokluk içinde kalan Rusya'da Bolşevik İhtilali çıkmış, Dünya'nın ilk kez Komünist Rejimiyle tanışmasına sebep olunmuştur. (1917 senesinde Rus İhtilali sonunda Çarlık; Brestlitovks Andlaşmasıyla EKİM ayında savaştan çekilmiştir.)

Çanakkale Boğazı'ndaki deniz harekâtını başarıya ulaştıramayan İngiltere ve Fransa, Mısır'da oluşturmaya başladıkları Anzak (Avusturalya-Yeni Zellanda) kolordusunu takviye ederek (Birer İngiliz ve Fransız Tümeni ile) 64 bin kişilik bir kuvvet meydana getirdiler. Kararları; Deniz kuvvetlerinin desteğinde karadan taarruzla Gelibolu üzerinden İstanbul'a ulaşmaktı.

Levent Sahverdi Arşivi

ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN COĞRAFİK MEVKİİ : (KROKİ-1'e bak)

Çanakkale Boğazı; KARADENİZ'i, İSTANBUL BOĞAZI ile MARMARA üzerinden EGE'ye ve oradan da açık denizlere bağlayan Türk boğazlarından biri olup Lapseki-Kumkale arasındaki uzunluğu 52 km. dir. En geniş yeri Erenköy Körfezi'nde 7.5 km. ve en dar yeri ÇANAKKALE-KİLİTBAHİR arasında 1200 mt.dir.

Çanakkale Boğazı, tarih boyunca Venedikliler, İranlılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçukluların işgallarinde kalmış ve nihayet 1356'da Osmanlılar, Gazi Süleyman Paşa Komutasındaki "İlk Osmanlı akıncı müfrezesiyle" Gelibolu'nun kuzeyindeki NAMAZGAH tepeye baskın tarzında çıkarak Türk Sancağı'nı Avrupa kıtasının bu kenarına dikmişler ve bu tarihten sonra Osmanlıların Balkan fütuhatları başlamış ve Boğaz günümüze kadar kesintisiz olarak Türk egemenliğinde kalmıştır.

ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN STRATEJİK VE JEOPOLİTİK ÖNEMİ :

ÇANAKKALE ve İSTANBUL BOĞAZLARI kuşkusuz tek başlarına bile büyük birer Jeopolitik ve Stratejik önem taşırlar. Ama her iki boğazın tek bir devletin egemenliğinde bulunmasıyla bu önemleri katbekat artarak olağan üstü bir durum kazanır.

Bu değerleri ve önemi özetlemek mümkündür.

1 - Karadeniz'e kıyısı olan devletler ile Akdeniz'in kıyı devletleri arasındaki her türlü ilişkiler (ticari, siyasi, ulaşım, vb.) konularla ilgili faaliyetler için bu her iki boğaz, hayati önem taşımaktadır. Özellikle bir savaş halinde bu boğazları elinde bulunduran Türkiye, bu her iki denizin kıyısında yaşayan devletlerin yukarıda sıraladığımız karşılıklı münasebetlerinde kesinlikle söz sahibi durumundadır.

2 - Türk Boğazları, Karadeniz'i Akdeniz'e ve dolayısıyla Atlantik Okyanusu'na bağlayan deniz ulaşımının en önemli iki kilidini oluşturur.

3 - Bu Boğazları elinde bulunduran devlet, Karadeniz kıyı devletlerinden Rusya'nın, Ukrayna'nın Bulgaristan'ın, Romanya'nın, Gürcistan'ın Karadeniz'de bulunan donanmalarını Dünya denizlerinden tecrit eder ve bu ülkelerin Akdeniz'de gösterecekleri bütün etkileri ve faaliyetleri engeller.

Levent Sahverdi Arşivi

4 - Türk Boğazlarının günümüzde Batı Bloku (NATO) savunma manzumesi içinde kalması Kafkaslar ve Balkan Devletleri ile Rusya ve Ukrayna'nın sıcak denizlerle irtibatını keser böylece Batı Bloku Devletlerinin Akdeniz Harekât alanına ayıracakları deniz kuvvetlerinde tasarruflar sağlar.

5 - Boğazlara egemen olan devlet Ortadoğu petrol alanlarını ve Hint Okyanusunu Süveyş yoluyla Akdeniz'e ve Avrupa'ya bağlayan en ekenomik deniz yolunu kuzeyden (Karadeniz Devletlerinden) gelecek deniz tehditlerine karşı korur.

6.- Balkanlardan, Anadolu'ya yönelecek askeri bir harekatta Trakyayla Anadolu arasında etkin bir savunma hattı oluşturur.

7 - Boğazlardan her hangi birini kaybeden Türkiye'nin genel savunma gücü sarsıntıya uğrar. İstanbul gibi her yönden çok önemli ve değerli bir şehir ile birlikte Kocaeli ve Gelibolu Yarımadaları tehlikeye düşer.

8 - Türkiye'nin savunmasıyla Batı Bloku'nun savunması, stratejik anlamda ve alanda bir bakıma Boğazlardan geçen deniz yolunun kontrolu ile mümkündür. Türkiye ve Batı (NATO) Bloku, Boğazları savunamadığı takdirde hasım devletlerin Karadeniz Donanması, Akdeniz'e inerek bu denize kıyısı olan bütün devletlerin, Ortadoğu ülkeleri ile Kuzey Afrika devletlerini etkisi altına alabilir. Aksi durumda da hasım Karadeniz devletleri bu imkandan yoksun kalır.

18 MART'TAN ÖNCE ÇANAKKALE BOĞAZI'NDA TÜRK SAVUNMA DÜZENİ :

Birinci Dünya Savaşı daha başlamadan önce HAZİRAN-1914'de bir Alman tahkim heyeti tarafından boğazdaki topcu bataryaları ve tabyalar incelenmiş ve mevcut 32 batarya 22'ye indirilmiş, ayrıca topların çaplarına ve menzillerine göre dağılımı ve mevzilendirilmeleri yeniden düzenlenmiş, savunmanın kuvvet çoğunluğu Boğaz'ın içine ve orta bölgelerine alınmıştır.

Bu sırada Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Alb. Cevat Bey ve Kurmay Başkanı'da K. Yrb. Selahattin ADİL Bey'dir. Boğazlar Komutanlığına da Alman Amirali UZEDUM atanmıştır.

Levent Sahverdi Arşivi

Bölgede Almanların 26 Subayı ile 432 Eratı vardır. Bunlardan bir kısmı Çanakkale'ye gelmiş ve Hamidiye Tabyası'nda görevlendirilmiştir. Alman Korvet Kaptanı VOSİTO komutasında bir kara topçuluk kursu açılmış, eksiklikler tamamlanmış, Alman torpido kaptanının idaresindeki Alman mayın ekibi de Türk mayıncılarına yardımcı olmuşlardır.

Eğer bu boğaz seri ateşli ve uzun menzilli ağır topçu ve bol mayın ve deniz altı ağlarıyla daha da pekiştirilebilseydi bu savunma gücü kuşkusuz çok daha artırılabilecekti. Ancak elde mevcut olanlarla yetinilmek zorunda kalınmıştır.

Boğaz savunmasını güçlendirmek amacıyla, Mesudiye Zırhlısı'ndan sökülen ağır toplar, Anadolu kıyısında ki "Mesudiye Tabyası'na" konulmuştur. Zırhlı ise KEPEZ ile ÇANAKKALE arasında ki SARISIĞLI mevkiine demirletilmiş ve mayın tarlaları ile belirli bir bölgeyi koruyacak şekilde "Set Bataryası" olarak kullanılmak üzere KEPEZ ile Dardanos Bataryalarına yardımla görevlendirilmiştir. Ancak bu zırhlı, savaşın ilk anlarında torpillenmiş, su bölmeleri de olmadığından yana yatarak batmıştır. Boğaz'da yerleştirilen topların bir kısmı da Edirne Müstahkem Mevkii'nden getirilmiştir.

Mayınlama için, Trabzon kıyısındaki Rus'lardan kalma mayınlar ve İzmir sularındaki Fransız ve Balkan Savaşı'ndan kalma Türk mayınlarından yararlanılmıştır.

Tabyalar, çevreleri taş ve topraktan yapılmış, cephanelikler ve erat sığınaklarının bir kısmı toprak altına alınmıştır.

Bölgedeki bütün toplar çoğunlukla kısa menzilli ve ağır ateşli toplar idi.

Çanakkale Savaşı'nın savunma tertibatı, Boğaz'ın savunması, 3 bölüm halinde derinliğe doğru şu şekilde düzenlenmiş idi. (Kroki-2'ye bak)

1 - Dış Savunma Bölgesi : Boğaz'ın ege tarafındaki giriş yerinde 4 tabyadan oluşmaktaydı. Bunlar : ORHANİYE-KUMKALE-SETTÜLBAHİR ve ERTUĞRUL tabyalarından ibaret idi. Buradaki topların sadece 4 adedi büyük gemilere ateş edecek çap ve menzile sahip olup, seri ateşli idiler. Bu tabyaların görevi düşman donanmasını Boğaz'a girmeden önce zaiyata uğratmak ve derinlikteki tabyaları ileriden korumaktı.

2 - Orta Savunma Bölgesi : Boğaz'ın içinde KARANLIK LİMAN'dan

Levent Sahverdi Arşivi

(Erenköy önlerinden) Kepez'e kadar olan kısımda önceleri Kepez ve Dardanos'tan başka tabya yok iken, daha sonra 7 tabya ile takviye edildi. Bunlar :

- Anadolu kıyısında : KEPEZ, DARDANOS, MESUDİYE ve CEVAT PAŞA tabyaları.

- Rumeli kıyısında : TANKER, BAYKUŞ, KUMBURNU tabyaları.

Bu her iki kıyı tabyalarında ağır toplar mevzilendirilmişti.

3 - İç Savunma Bölgesi : Bu bölgede 9 tabya vardı.

- Anadolu kıyısında : NARA, MECİDİYE, ÇİMENLİK, ANADOLU HAMİDEYESİ tabyaları.

- Rumeli kıyısında : YILDIZ, DEĞERMENDERE, NAMAZGÂH, RUMELİ HAMİDİYESİ ve MECİDİYE tabyaları.

Bu tabyalarda toplam 59 ağır top vardı. Bunların ancak 8'i büyük çapta ve seri ateşliydi. Boğaz'ın en çok tahkim edilen ve mayınlarla pekiştirilen bölgesi burasıdır. Çünkü burası aynı zamanda boğazın daralar yöresidir. Bu bölgede savunma çökertilirse İstanbul yolu tamamen açılmış olacaktır.

Yukarıda sıraladığımız her üç savunma bölgesinde Oniki'si seri ateşli, toplam 109 adet orta ve ağır top vardı. Ayrıca 48 adet hafif ve orta top daha vardı ki bu toplardan 63 adedi savaşa girişimizden sonra Almanya'dan getirilmişti. Diğerleri boğaz tahkimatında mevcut idi.

Boğaz'daki topların tüm mevcudu 170 adedi bulunuyordu. Bunların ancak 8 tanesinin menzili 15 km. ye ulaşmaktaydı. Diğerlerinin menzilleri 7-10 km. arasında değişmekteydi. Savunma hazırlıkları sırasında mayın hatları takviye edilmiş toplam 407 mayın kullanılmış, bunlarla 10 mayın kuşağı yapılabilmişti. 8 adet ışıldak bu mayın kuşaklarının aydınlatılmasına görevlendirilmişti.

7.5'luk bir kısım ALMAN Krup topu uçaksavar olarak hava taarruzlarına karşı mevzilendirilmişti.

Alman topçu uzmanları topların çoğunu Boğaz girişinde mevzilendirmeyi düşünüyorlardı. Oysa ki, düşman donanması uzun menzilli toplarıyla kıyıdaki bu toplarımızın menzili dışında kalarak mevzilerimizi rahat rahat dövebilecekti. Nitekim öyle de oldu. Türk komutanları topçularımızın çoğunu orta ve iç savunma bölgelerine yerleştirerek, Boğaz'ın daha etkili olarak savunulmasını sağlamışlardır.

Levent Sahverdi Arşivi

Harekât başladıktan sonra gelişmelere paralel olarak 48 hafif toptan çoğu, orta savunma bölgesinde set bataryaları olarak görevlendirilmişti.

18 MART'TAN ÖNCE BOĞAZ'A YAPILAN DENİZ TAARRUZLARI :

İlk Deniz Savaşı : (Boğaz'a karşı icra edilen keşif taarruzu şeklinde yapılmıştır.) 3 KASIM 1914 günü 3 İngiliz Zırhlısı ve 2 Kuruvazörü Rumeli kıyısına karşı ve 2 Fransız Zırhlısı da Anadolu kıyısındaki Boğaz'ın giriş tabyalarını 20 dk. süre ile ateş tufanına boğmuştur. Bu bombardımanda dış tabyalarımız büyük bir yıkıntıya uğramış ancak daha sonra kısa bir sürede Mehmetciklerimiz tarafından onarılmıştır. Bu kısa savaş, açık denizlere bakan dış tabyalara fazla bel bağlamanın doğru olmadığı düşüncesini kanıtlamıştır.

İtilaf Taarruz Planı : İtilaf Devletleri Akdeniz Başkomutanı Amiral CARDEN'in, 15 Ocak 1915 tarihinde yaptığı 4 aşamalı taaruz planına göre boğaz bir ay içinde geçilmiş olacaktı. Buna göre birinci aşamada dış savunma tabyaları imha edilerek ortadan kaldırılacak; ikinci aşamada orta savunma tabyaları ve üçüncü aşamada iç savunma tabyaları yok edilecek; 4'ncü ve son aşmada ise boğazda arta kalan mayınlar, temizlenecek, boğaz emniyet altına alınarak Marmara Denizi'ne çıkılacak ve İstanbul'a girilecekti. Boğazın kara bölgesinde güvenliğini sağlamak üzere MİDİLLİ'de yeterince kara kuvveti toplanacaktı. Bu plân kağıt üzerinde çok güzel ve uygulanabilir görülüyordu. Hatta bazı aceleci İtilaf komutanları, Boğaz'ın geçişi için öngörülen bir aylık süreyi çok uzun bulmaktaydı. Ne var ki Mehmetçiğin inanç, inat ve cesaretle kenetlenmiş savaş azmi ve Türk komutanlarının kararlılıklarını kağıt üzerine çizmek mümkün olmamıştır. Boğaza yapılan bu ilk saldırı Türk savunmasını bir yoklama, bir deneme ve keşif niteliğinde yapılmıştır. O gün geriye çekilen zırhlılar daha bir çok deneme yapmak üzere saldırılarına devam edeceklerdir.

1915 ŞUBAT AYINDAKİ DENİZ TAARUZLARI :

19 - 25 ŞUBAT SAVAŞLARI :

Yukarıda açıklanan plânın birinci aşamasının uygulanmasına 19 ŞUBAT günü güzel bir havada başlandı. Bu kez saldırıya tam 9 zırhlı ve kurvazör katılıyordu. Bunlardan 6'sı İngiliz 3'ü Fransızlara ait idi. İtilaf donanması süzüle süzüle Boğaz'a yaklaşmaya başlamış ve saat tam 09.36'da Boğaz girişindeki tabyalarımızın üzerine ateş kusmaya başlamıştır. Bu harekât sırasında hava

Levent Şahverdi Arşivi

bozmuş, deniz kabarmış ve sertleşmiş ve bu nedenle düşman donanması umduğu derecede büyük tahribat yapamamıştı.

Saldırı için hazırlanan bütün düşman gemilerindeki top sayısı (hepside en son sistem olmak üzere) 247'yi buluyordu. Bunlar, Boğaz girişindeki tabyalarımızdaki 19 adet topumuzun menzili dışında durarak ağır mermileriyle mevzilerimizi dövüyordu. Bu durum bir boksörün, kolları bağlı bulunan hasmıyla dövüşmesine benzemekteydi. Menzilleri yeterli olmadığı için gereken cevabı veremeyen Türk tabyalarının bu suskunluğundan cesaretlenerek ileri atılan düşman zırhlılarından bazıları Mehmetçiğin kol mesafesine girince hakettiği darbeleri aldı. Hasara uğratılan 3 düşman zırhlısı çareyi kaçmakta buldu. Ama bunlar bir vuruşta öldürülecek cinsten değildi. Donanma, geri çekilme kararı aldı ve kıyılarımızdan açılarak açık denizlerin güvenliğine sığınarak havanın yatışmasını beklemeye başladı.

Bu saldırılarla giriş tabyalarımızdan 4'ü (ERTUĞRUL, SETTÜLBAHİR, KUMKALE ve ORHANİYE) tahribata uğratılmış, ama toplarımızın tamamı susdurulmadığı için 20 ve 25 ŞUBAT 1915 günleri güzel havayı kaçırmak istemeyen bu deniz ejderlerinin sayısı artırılarak saldırılarını tekrarlamış ve bu arada KUMKALE ile SETTÜLBAHİR kıyılarına yoğun ateş desteği altında çıkarılan küçük tahrip timleri bu tabyalarımızı işe yaramaz hale getirmişlerdir.

Düşman saldırı plânının birinci aşaması bu savaştan sonra tamamlanmıştır. Üç düşman zırhlısının hasara uğratılmasına karşı 19 topumuzu kaybetmişti.

Bu harekâtı Amiral CARDEN'in yardımcısı De ROBECK yönetmekte idi. Boğaz girişindeki tabyalarımızın artık ateş edemeyecek bir durumda olduğunu gören De ROBECK mayın tarama gemilerini boğazdan içeriye 5 mil kadar sokmuş ve yaptırdığı keşif sonunda herhangi bir mayına raslanmadığı hususunda rapor almıştı. Bu haber Başkomutan Amiral CARDEN'e hemen ulaştırıldı. Amiral o günkü kazancını başarının bir ölçeği olarak kabul edip harita üzerinde pergelini açarak İstanbul'a kadar olan mesafeyi ölçtükten sonra oturduğu koltukta arkasına yaslanarak derin bir nefes almış, LONDRA'daki Amirallik Dairesi'ne şu mesajı çekmiştir: "Yaklaşık 14 gün içinde İstanbul'a varmış olacağımızı tahmin etmekteyim." Bu rapor güzeldi hoştu ama kıyıları bekleyen Mehmetlerin azim ve cesaretleri gene hesaba katılmadan yazılmıştı.

19 ŞUBAT taarruzlarında Boğaz girişindeki savunma hattımızı oluşturan

Levent Sahverdi Arşivi

tabyalarımızın düşmesi bazı önemli siyasal sonuçlarda doğurmuştur. Şöyleki :

Hâlâ tarafsızlığını sürdüren İTALYA, İtilaf Devletlerine daha sıcak bakmaya başlamış, BULGARİSTAN'ın yüzü, ALMANYA'ya dönük iken bu durum üzerine çekingen bir hal almıştır.

Rusya, Karadeniz Boğazı'na 40 Bin kişilik bir kuvvetle çıkmayı önermiştir. Çünkü daha önce LONDRA'daki patronların hakemliğinde yapılan "Osmanlının bölüşülme plânında" İSTANBUL ve yöresi Ruslara bağışlanmıştır. Gerçi o zaman öyle gerekiyordu ama şimdi durum daha başkaydı. İstanbul ve Çanakkale Boğazları Hindistan yolunun güvenliği için İngiltere'nin kontrolünde bulunmalıdır. Diğer yandan da Rusya, şimdi kendi canının derdine düştüğünden ses çıkaracak halide kalmamıştır. Ayrıca İstanbul ve Boğazların Ruslara hediye edilmesi, Fransa'nın Ortadoğu hegomonyasına ters düşmekteydi. Şu sırada ortaya güzel bir fırsat çıkmıştır. Voleleri iyi kullanmakta usta olan İngiliz Politikacıları bunu değerlendirmeliydi. Zaten Avrupa cephesinde Alman baskısına dayanamayan Rusya'nın imdat diye bağırmaktan sesi kısılmak üzereydi. Bir taşla iki, hatta üç kuşun vurulacağı çok iyi bir fırsat çıkmıştır. Bu kaçırılmamalıydı.

Boğazlar aşılmalı, İstanbul'a girilmeli, ve Osmanlı İmparatorluğu'na böylece diz çöktürüldükten sonra Rusya'nın istediği yardım malzemelerini bu yoldan göndererek bir yandan dostluk görevi yerine getirilirken diğer yandan da Alman cephelerinin doğusundan ve batısından taarruza geçilerek onun da işi bitirilmeliydi.

26 ŞUBAT 1915 SAVAŞI :

Boğaz girişindeki tabyalarımızın susturuluşundan sonra Amiral CARDEN'in yaptığı plânın ikinci aşamasının uygulanılmasına sıra gelmiştir. Bu maksatla 26 Şubat sabahı İtilaf donanması, bu kez biraz daha güçlendirilerek Boğaz'ın "Orta Savunma Bölgesine karşı kesintisiz olarak 8 saat sürdürdüğü bir ateşle saldırıya geçmiştir.

Orta savunma bölgesinin her iki kıyısından Türk savunmasının esasını gezgin, hafif bataryalar oluşturmaktaydı. Kuşkusuz savunmanın bel kemiğini her iki kıyıdaki mevcut tabyalarımız teşkil etmekteydi. (Kroki - 2'ye bak)

Gezgin hafif bataryaların çoğu kıyıya bakan ilk sırtların hemen gerisinde mevzilendirildikleri ve yerlerini de düşman gemilerinin boğazdaki pozisyonuna

Levent Sahverdi Arşivi

göre sık sık değiştirdikleri için, düşman tarafından yerlerinin saptanması çok zor olmaktaydı. Bu günkü savaşta oldukca fazla mermi yakılmıştı. Topcularımız çok kısıtlı olan mermilerini büyük bir dikkatle kullanıyor, üstün disiplini, yüksek eğitimi ile kısıtlı atışlarla düşman zırhlılarının ensesinde adeta boza pişiriyordu. İtilaf donanması Boğaz'dan içeriye girdikçe gemilerin güverteleri, nereden geldiği belli olmayan mermi tarakaları ile inliyor, düşman şaşkınlık içinde kalıp bocalıyordu. Buna rağmen donanmanın çok üstün ateş gücü karşısında boğazın orta savunma bölgesi önemli derecede tahribata uğratılmıştı.

Saldırı planının ikinci aşamasını teşkil eden bu günkü savaşlarda İtilaf donanması Boğaz'da şöyle-böyle tutunabilmişti. Sıra artık, planın üçüncü aşamasını uygulamaya gelmişti. Bu aşamada mayınlar temizlenecek, iç savunma bölgesindeki tabyalar tahrip edilecek ve MARMARA'ya çıkılacaktı. Bu amaçla, İtilaf donanması toplayabildiği bütün gücüyle Boğaz'a yüklenecek ve düşündüğü son darbeyi 18 MART 'da indirmeyi deneyecektir.

18 MART ÖNCESİ DURUM

26 ŞUBAT'tan bu yana bütün hazırlıklarını bu yönde tamamlamış bulunuyordu. Bu savaşlara tarihçiler ÇANAKKALE Deniz Savaşları demiştir. Oysa ki mayın harekatı hariç bu savaşlar baştan sona donanmayla kara topcusu arasında cereyan etmiştir.

Ayrıca, tarih yazarları bu kadar dar bir su parçası üzerinde; karşısında hiçbir düşman gemisi bulunmadığı halde böylesine büyük bir donanmanın bu tür bir savaşa ilk kez katıldığını belirtmişlerdir.

Çanakkale Boğazı'nda devam eden deniz savaşları adeta sahnede oynanan bir oyun gibi olmuştur. Çünkü boğazın her iki yakasında her hangi bir tepe üzerinde duracak bir kimsenin, savaşın bütün detaylarını sonuna kadar görüp seyredebileceği bir tarzda cereyan etmiştir.

18 MART saldırısına kadar hava, hemen hemen devamlı olarak bozuk gitmiş, İtilaf donanmasına kıyılarımıza sokulma olanağını vermemiştir. Türk ordusu bu fırsattan çok iyi yararlanmış, yıkılan tabyalarını onarmış, toplarının bakımlarını yapmış, ve yeni takviyeler getirmeyi başarmıştır.

Bu dönem içerisinde İtilaf Devletleri donanmanın tek başına Boğaz'ı düşüremeyeceğini anlamaya başlamış ve deniz harekatına paralel olarak karadan da müdahale edecek şekilde kara kuvvetlerini LİMNİ ADASI'NA yığmaya başlamıştır. Bu defa iş sıkı tutulmalıydı. Bu maksatla MISIR'da bulunan İngiliz Ge-

Levent Sahverdi Arşivi

nerali MAXVELL'e de emirler gönderilmiş "Ortadoğu harekat alanındaki bir çok kıtaların emrine verildiği" bildirilerek bunların "Çanakkale'ye sevke hazır tutulmaları" istenmişti. Bütün bu kuvvetlerin komutanlığına da HAMİLTON tayin olmuştur.

Bu arada "Akdeniz İngiliz Donanması Başkomutanı "Amiral CARDEN bu güne kadar cereyan eden savaşlardan dolayı sinirleri iyice bozulmuş ciddi olarak sağlığını kaybetmiştir. Kendisini asıl bunalıma iten sorunların başında Boğaz'da günün her saatinde mevzi değiştiren ve ele avuca sığmayan Türklere ait hafif set bataryalarının hırpalayıcı ateşleriydi. Yoğun deniz bombardımanıyla tam susturuldukları sanılan bu bataryaların bir kaç saat sonra başka bir yerde yeniden ateşe başlamaları amirali çileden çıkarmaya yetiyordu. Bu ve benzer olaylar nedeniyle düştüğü asap bozukluğu içerisinde görevinden affedilmesini istemekteydi. Oysaki son üçüncü aşamaya ait plan, bir kaç gün içinde uygulamaya koyulacaktı. Doktorlar kendisini muayene ettiler ve "Ruhsal Çöküntü" tanısıyla derhal İNGİLTERE'ye geri gönderilmesinin uygun olacağı yolunda raporlarını verdiler. Amiral LONDRA'ya durumu bildirerek İNGİLTERE'ye döndü.

17 MART 1915 günü, Amiral CARDEN'in yardımcısı, Amiral De ROBECK ertesi günü girişilecek son, büyük ve kesin taaruzun komutanlığına getirilmişti. Onun başkanlığında 17 MART günü yapılan son toplantıda 18 MART harekatı bir kez daha gözden geçirildi.

18 MART 1915 SAVAŞI : (Kroki-3'e bak)

18 MART 1915 günü, bundan 80 yıl önce Çanakkale'de ufukları ümit ve zafer neşesi kaplayan bir fecir daha söktü. Dardanos'un toprak kümbetinden ufku gözetleyen Mehmetçik, sayısı 18'e ulaşan çelik gömlekli hayaletlerin, enginlerin buğusunda helecanlı silüetler çizerek Boğaz'a yaklaştığını görüyordu.

Okyanusların bu fütursuz aşinalarına Türk topçusu toprak tabyalarından mert ve asil bir karşılık daha hazırlamakla meşguldü.

Bu çelik hayaletlerin içinde, adını taşıdığı kraliçe gibi haşmet ve güvenle ilerleyen QUEEN ELIZABETH zırhlısı, Marmara'dan kopup gelen MART rüzgarının serin teması ile mest olmuşa benziyordu.

İtilaf donanması kesin sonuç almayı tasarladığı saldırı plânını 3 dalga halinde şöyle düzenlemişti.

Levent Sahverdi Arşivi

1. Hatta :

Modern zırhlılardan oluşan QUEEN ELIZABETH, AGAMEMNON, LORD NELSON, INFLEXIBLE gemileri yer almış ve bu hattın sağ ve sol gerilerinde de P. GEORGE ile TRİUMPH gemileri bulunmaktaydı.

2. Hatta :

Fransız gemilerinden oluşan GAULOİS, CHARLEMANGNE, BOUVET VE SUFFREN zırhlıları bulunmaktaydı. Bu hattın sağ ve sol gerilerinde İngilizlerin MACESTİK gemisiyle SWIFTSURE bulunmaktaydı.

3. Hatta :

Bu hatta eski İngiliz zırhlıları yer almıştı : Bunlar VENGEANCE, IRRESISTIBLE, ALBION, OCEAN olmak üzere iyi bir hava, durgun bir denizde saat 10.00'da boğaza girmeye başladılar. Saat 11.00'de ilk hat zırhlıları Çanakkale'ye 12 km. mesafedeki önceden saptanan mevkilerine gelerek TRIUMPH zırhlısının ilk mermisini saat 11.15'te ateşlemesiyle bu günkü savaş başladı.

Düşmana ilk karşılık MESUDİYE ve DARDANOS tablalarından verildi. Türk savunma planına göre gemiler topçuların menziline girinceye kadar pusuda beklenecek ve menzil içine girer girmez baskın tarzında ateş açılacaktır.

Düşman Boğaz'da ilerledikçe menzillerine giren topçularımız ateş açıyor, savaş giderek kızışıyor, çelik namlularda kibir ve inatla körüklenmiş alevler yanıyor. Düşmanın dev cüsseli mermileri kudurmuş bir manda gibi toprak tabyalardan hınç alıyordu.

O gün saat 12.00'ya geldiğinde ÇİMENLİK TABYASI'ndaki cephaneliğimiz infilak etmiş, NAMAZGAH ve Anadolu HAMİDİYE Tabyaları yerle bir olmuştur. Ama Türk topçusunun hedefini şaşmayan ilk mermileri AGAMEMNON zırhlısını vurmuş, çelik zırhını parçalamıştır.

İNFLEXIBLE zırhlısının komuta köprüsünde yangın çıkmış diğer bir çok zırhlılar isabet almıştır.

Bu sırada (Saat 12.00'de) ikinci hatta bulunan Fransız zırhlılarına Amiral tam yol ileri emrini verdi. Bunlar ön hatları aşarak ileriye fırladı ve ÇANAKKALE'ye 7 km. kadar sokuldu.

Savaşın en şiddetli saatleri yaşanmaktaydı. Türk topçuları boğazı cehenneme çeviriyor, düşman zırhlıları da kıyı şeridindeki Türk tabyalarını hallaç pamuğu gibi atıyorlardı.

Levent Sahverdi Arşivi

Bu sırada Fransız GAULOIS zırhlısı, ağır yara alarak savaşamaz hale gelmiş, BOUVET zırhlısı da Rumeli HAMİDİYE'sinden altığı tam isabetle ağır şekilde yaralanmış, yırtılan çelik gömleğini yenilemek üzere geriye kaçarken saat 14.00'de ayağı, Boğaz'ın ateşten gerdanlığına takılarak aldığı mayın yarasıyla bir kaç dakika içinde burnu havaya kalkmış ve ardından kıç üstü suya kapanarak Boğaz'ın derinliklerinde gözlerden kaybolup gitmiştir. Zırhlıda ki 639 kişi gemiyle birlikte dibi boylamıştır. İki dakika içinde cerayan eden bu olay düşman donanmasında büyük bir şok yarattı. 18 MART savaşlarından daha önce, 7/8 MART 1915 gecesi Dz.Yzb.Hakkı Komutasındaki NUSRET Mayın gemisi bütün ışıklarını söndürerek inanılmaz bir cürret ve cesaretle Boğaz'da kum gibi kaynayan düşman zırhlılarının arasından süzülmüş, Karanlık Liman'a yanaşmış ve 26 adet mayınını bu sulara gayet planlı bir şekilde ve tek sıra halinde dökerek gene geldiği gibi sessizce süzülüp üssüne dönmüştü. Dz.Yzb.Hakkı'nın sulara bıraktığı mayınlar, düşman gemilerinin daha evvelki savaşlarda da manevra sahası olarak kullandıkları KARANLIK LİMAN'ın, ERENKÖY koyuna bakan sahiline paralel olarak sıralanmıştır. BOUVET zırhlısı Yzb. Hakkı'nın azizliğine uğrayan ilk deniz ejderi oluyordu. Ama işler daha bitmemiştir.

Batan Bouvet zırhlısının imdadına koşan SUFFREN, GAULOİS aynı akibete uğramış bu zırhlının üzerine toplanan mermilerimiz onu da amansız yakalayarak hırpalamış ve yüz geri püskürtülmüştür.

Ne var ki, kader ağlarını yavaş yavaş örüyor. Ve Yzb. Hakkı Bey'in kurduğu tuzak işlemeye devam ediyordu. Saat 15.00'te başka bir mayına çarpan IRRESISTIBLE ve onu takiben 16.30'da INFLEXIBLE ve 10 dakika sonra OCEAN zırhlıları tam ileriye atılacaklardı ki, onların da ayakları boşa gitti. Mayına çarparak kendilerini bir ateş çukurunda bulup suda eriyen saman kağıdı gibi bükülerek battılar.

INFLEXIBLE güçlükle çekilerek (Aldığı mayın yarası dolayısı ile) İMROZ'a götürülmüş ve kıyıya, baştankara edilmiştir.

NUSRET'in mayınları meğerse ne güzel patlarmış.

Böylece 6 saat içerisinde üç büyük zırhlısını kaybeden ve bundan daha fazlasının da Türk topçusunun hedefini şaşmayan mermileri altında, ağır yaralar aldığını gören Amiral De ROBECK bu hezimet karşısında bütün moralini kaybetmiş. "Ya şimdi sıra QUEEN ELİZABETH'e gelirse diye" düşünmekten kendisini alıkoyamıyarak sırtında soğuk suların ürpertisini hissetmeye başlamıştı.

Ağır yaralar alan gemiler birbirlerinin imdadına koşuyor, batan gemilerin müreddebatını kurtarabilmek için sayısız tekneler sağa sola koşuşturup duruyor-

Levent Sahverdi Arşivi

lardı. Her halde mahşer denilen de böyle bir şey olmalıydı. Donanmadaki bütün komutanlar arasında panik havası esmekte idi.

Amiral De ROBECK bugün, hayatının en uzun gününü yaşamaktaydı. Bu ateş tufanından bir an evvel kurtulabilmek için 'karanlığın çökmesini dört gözle bekliyordu. Bereket versin ki MART'ın akşam güneşi erken batmaktaydı.

Bu ölüm kalım savaşında Türk tabyalarında da önemli hasarlar meydana gelmiş, saat 14.00'e doğru hiddetli bir yangın ÇANAKKALE ile KİLİTBAHİR'i parmağına dolamış, muhabere hatlarımız parçalanmış, daha da kötüsü akşama doğru bütün müstahkem mevkii komutanlığının elinde sadece 30 atımlık mermi stoku kalmıştır.

Savaşın en ağır yükünü çeken DARDANOS tabyasındaki açık ateş mevziinden savaşa katılan 6 adet topun hepsi de saat 17.00'ye doğru kullanılmaz hale gelmiş, hemen bütün eratı saf dışı olmuş, son anda batarya Komutanı Üstğm. Hasan Hulusi ve takım subayı Trabluslu Tğm. Mehmet Mevsuf hâla ateş edebilecek durumda kalan son iki topun başına bizzat geçmişler ve her biri 8 erle kullanılan bu topları iki subayımız tek başlarına kullanarak ateşe devam etmişlerdi. Bu tabya ve çevresine düşen top mermilerinin sayısı zaman zaman dakikada 400-500 atıma ulaşmaktaydı.

Bütün bu hengame içerisinde Türk tarafının kaybı 4 subay, 40 er ve 74 yaralıdan ibaretti. Buna karşılık İtilaf Donanması 1/3'nü kaybetmiştir. (Zırhlılardan üçü batmış, üçü de uzun süre işe yaramayacak şekilde ağır yaralanmıştır.) Saat 17.10'da Amiral DE ROBECK, artık yapacak birşey kalmadığını görerek boynu bükük çekilme emrini veriyordu.

Bu şekilde sona eren 18 MART Savaşı'nın zaferle sonuçlandırılmasında NUSRET Mayın Gemisi'nin ve onun kahraman Komutanı Yzb. Hakkı kadar, DARDANOS bataryasının da payı vardır. 18 MART günü aslında bir kahramanlık sıralaması yapmaya da olanak yoktur. Çünkü bütün bataryalar onların subayları ve erleri hayatlarını hiçe sayarak gerçekten ölüme meydan okuyup çarpışmışlardır. Ancak, DARDANOS Bataryasının Boğaz'da işgal ettiği mevkii özelliği dolayısı ile çok ayrı bir yere sahip olmuştur. Bütün kahramanlarımızın şahsında sadece bu bataryamızın menkibesine kısaca değinmek istiyorum.

DARDANOS Bataryası'nın Menkıbesi :

Bu batarya Çanakkale Boğazı'nda Karanlık Liman'ın kuzey bölgesine düşen ve küçük bir dirsek yaparak Çanakkale şehrini arkasında saklayan bir tepenin tam üzerinde, denizden birden bire yükselen (120 m. yükseklikte) önü ve arkası sert ya-

Levent Sahverdi Arşivi

maçlarla aşağı doğru inen bir arazi kesiminin üstünde açık ateş mevziinde tertiplenmiştir. 6 Toptan oluşan bataryanın menzili 15 km. kadar olup Boğaz'ı girişinden itibaren ateş altında tutabiliyor. Topların çapı 15 cm. olup seri ateşliydi.

Düşman donanması Boğaz girişindeki tabyaları tahrip ederek, içeri girdikten sonra DARDANOS'un kahredici ateşi ile karşılaşmıştır. Bu nedenle de Boğaz'daki bütün düşman gemilerinin baş hedefi olmuştur.

Batarya, tepenin en üst hattında açıkta mevzilendirilmiş olduğu için denizden bakıldığında bu 6 topun silüyeti tamamen ufka düştüğünden uzaktan, sanki kanatlarını açarak bir tepenin üzerine konmuş altı kartal gibi görünüyordu. Gemi toplarının bunları saf dışı edebilmesi; her birini tek tek tam isabetlerle nokta atışı yaparak vurmasına bağlı kalıyordu. Bu ise denizde devamlı sallanan gemi topçuları için hiç de kolay bir görev sayılmazdı. Düşman zırhlılarının DARDANOS'a gönderdikleri salvolar, ya; yamacın ön yüzünde patlıyor ya da topların üzerinden ve aralarından aşarak daha gerilerde paralanıyordu.

Akşam saatlerine doğru toplardan biri, namlusu içinde paralanan kendi mermisiyle hasara uğramış, namlusu zambak gibi açılmış ve susup kalmıştı. Diğer iki topun birer tekerleği, dingil başlarından kopmuş, birer dizini yere vuran İzmir Zeybekleri gibi olduğu yerde kalmışlardır. Bir diğer topun kalkanı ile namlusu arasına saplanan, ama şans eseri patlamayan bir düşman mermisi o topu da göğüsünden hançerlenen bir Dadaş heybeti ile yerine mıhlamıştı.

Ayakta kalan diğer iki topun kalkanları lime lime olmuş ve akşam 17.00'ye doğru bataryanın bütün erleri yaralanmış ya da şehit düşmüş ve bataryada ateş edebilecek iki top ile iki subay ve bir sıhhiye çavuşu kalmıştı. Yaralı olmalarına rağmen her biri birer topun başına geçerek bütün kin ve hırslarıyla namluya sürdükleri 15'lik mermileri düşman gemilerinin suratlarının ortasına fırlatmaya devam ettikleri sırada bu iki topun orta yerinde paralanan bir düşman mermisi bu iki kahraman subayımızı ağır yaralayarak yere sermiştir. Durumu gören sıhhiye çavuşu koşmuş her iki komutanını da bellerinden kavrayarak bataryanın sargı yerine doğru indirirken bu sırada geri çekilme emrini alan gemilerden birinin attığı son mermi Üstğ. Hasan ve Tğm. Mevsuf'un hemen arkasında toprağa saplandıktan sonra patlamış ve kabaran toprağın altında kalan bataryanın bu son kahramanları şehadet mertebesine ulaşmıştır. Şimdi bu kahramanlar, DARDANOS Tabyasında o gün şehit düştükleri, bu günde onların isimleriyle anılan "Hasan-Mevsuf Şehitliğinde" ebedi uykularını uyumaktadırlar.

Levent Sahverdi Arşivi

18 MART 1915 GÜNÜ AKŞAMI, güneş, Ege Deniz'ine gömülürken tabyalardan ufku gözetleyen Mehmetçikler düşman zırhlılarının sayısının 12'ye düştüğünü müjdeliyordu.

SONUÇ :

- 18 MART, yersiz bir gururun Karanlık Liman'da boğuluşunun tarihlere kaydedildiği bir gün olmuştur.

- Türk Denizcilerinin kahramanlığı ve Türk topçusunun hedefini şaşmayan çelik yumruğu bu zaferin sağlanmasında başlıca rolü oynamıştır.

- 18 MART LONDRA'yı ODESA'ya bağlayan deniz yolunun Karanlık limanda kayboldığunun bütün dünyaya ilan edildiği gündür.

- 18 MART, İtilaf devletlerinin ve onların yenilmez sanılan armadalarının son tarih denemelerinin bir başlangıcı olmuştur.

- TRUVA'nın koç boynuzu bugün kırılmış; CENEVİZ'in gemisi bugün batmış; Hünkar İskelesi bugün yıkılmış, SEVR bugün çökmüştür. Biz, tam 6.5 asır boyunca LOZAN'ı ALÇITEPE'de; Mudanya'yı, CONKBAYIRI'nda bekledik.. MONTRÖ'yü, İMROZ'un önünde kucakladık.

- Osman oğulları Çanakkale Boğazı'nı kırık bir salla geçmiş, VİYANA kapılarına dayanmışlardı. Fakat, 18 MART'ta ne Amiral De ROBECK aynı yerden QUEEN ELİZABETH ile geçebilmiş ve ne de daha sonra General HAMİLTON'un başı sarıklı mecusi neferi ilahi ateşte tavlanan baltasını Ayasofya'nın kubbesine indirebilmiştir.

- 542 Yıl önce Fatih, Bizans'ı yaşadığı çağla beraber yere serdi. 18 MART'ta da torunları Çanakkale'de bir darbe ile Koca Çarlığı yere yıktı. Kocası Deli PETRO'yu kurtarmak için PRUT suyu kenarında namusunu Baltacı'ya veren KATERİNA, başındaki tacını da bugün bu kıyıları bekleyenlere veriyordu.

18 MART 1915 SAVAŞININ SONRASI :

18 MART savaşını izleyen günlerde İngiliz Harp Kabinesi ve Amiral De ROBECK Boğaz'ı zorlamaya devam etmeyi düşünmüşlerse de verdikeri zayiatın kısa sürede yerine konulamayacağını anlayarak deniz harekatını durdurmaya, kara ve deniz kuvvetlerinin hazırlıklarını tamamladıktan sonra ileri bir tarihte GELİBOLU Yarımadası'na Anfibik kuvvetlerle ortaklaşa bir harekat yaparak Boğaz'ı

Levent Şahverdi Arşivi

düşürmeye ve İstanbul'a ulaşma planlarını bir kez daha uygulamaya karar verdi. Tarih 27 MART 1915.

Bölgedeki bütün gemiler MART'ın 22. gününden itibaren ayrılmaya başlamış ve geniş liman imkanları bulunan İSKENDERİYE'ye hareket ettirilmişlerdi. Yeni harekat için teşkilatlanma ve gemilerin çıkarma harekatına uygun şekilde yüklenmeleri için hazırlıklar burada yapılacaktı.

Türk Komuta Heyeti, İtilaf Devletlerinin yukarıda açıklandığı şekilde ikinci bir harekatın yapılabileceğini değerlendirerek Boğaz bölgesinde ve özellikle GELİBOLU Yarımadası'nda gerekli askeri önleml LİMAN VON SANDERS komutasında ve Gelibolu'da 5'nci Türk Ordusu düşman çıkarmalarına karşı kuruluşunu tamamlamış bulunuyordu.

Kur.Yb. Mustafa Kemal'in komutasındaki 19. Tümen de Bigalı-Maydos bölgesinde 5'nci Ordunun ihtiyatını teşkil etmek üzere bölgeye gelmiştir.

Gelibolu Kara Savaşları 25 NİSAN 1915 günü sabahı fecirle birlikte başlayacak ve İtilaf Devletleri bu savaş harekatında irili ufaklı 600'e yakın savaş ve ticaret gemisinden oluşan, o tarihe kadar örneği görülmemiş bir deniz armadasıyla GELİBOLU Yarımadası'na yükleneceklerdir.

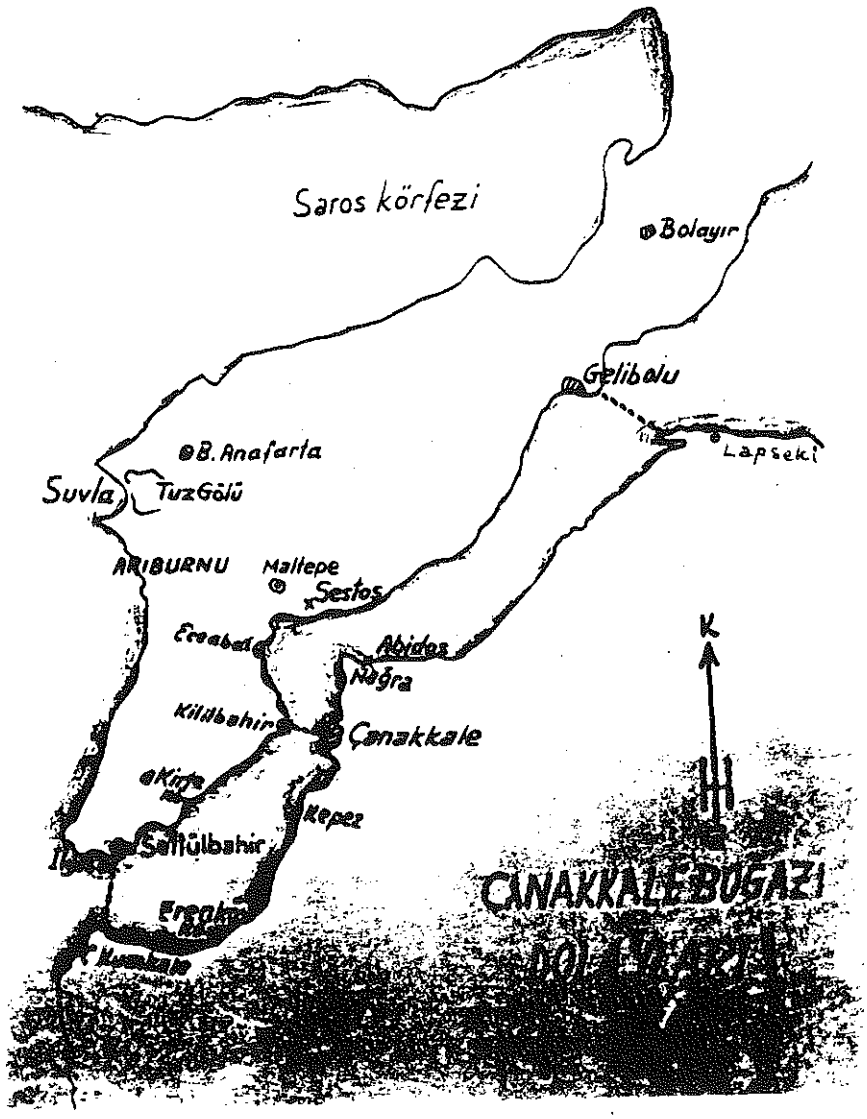
En kanlı savaşlardan biri olarak harp tarihlerinde yerini bulan bu savaşta taraflar yaklaşık 250'şer bin asker kaybedecek sonuçta savaş alanını, Türk'ün zaferine terkederek 8/9 OCAK 1916 günü son erine kadar GELİBOLU'yu terkederek çekip gideceklerdir.

Bu savaşlarda ve bütün savaşlarda yurtları için canlarını veren aziz şehitlerimizin ruhları önünde saygıyla eğiliriz.

NOT : Konu Çanakkale Savaşları olunca, Gelibolu Yarımadası'nı ve Çanakkale Boğazı'nın her iki yanını kanlarıyla sulayan aziz ve kahraman şehitlerimiz ve bu topraklarda can veren yabancı askerler için dikilen çeşitli abidelerin resimleriyle bu abideler hakkında özet bilgileri, bu tebliğimin sonuna eklemeyi yararlı görüyorum.

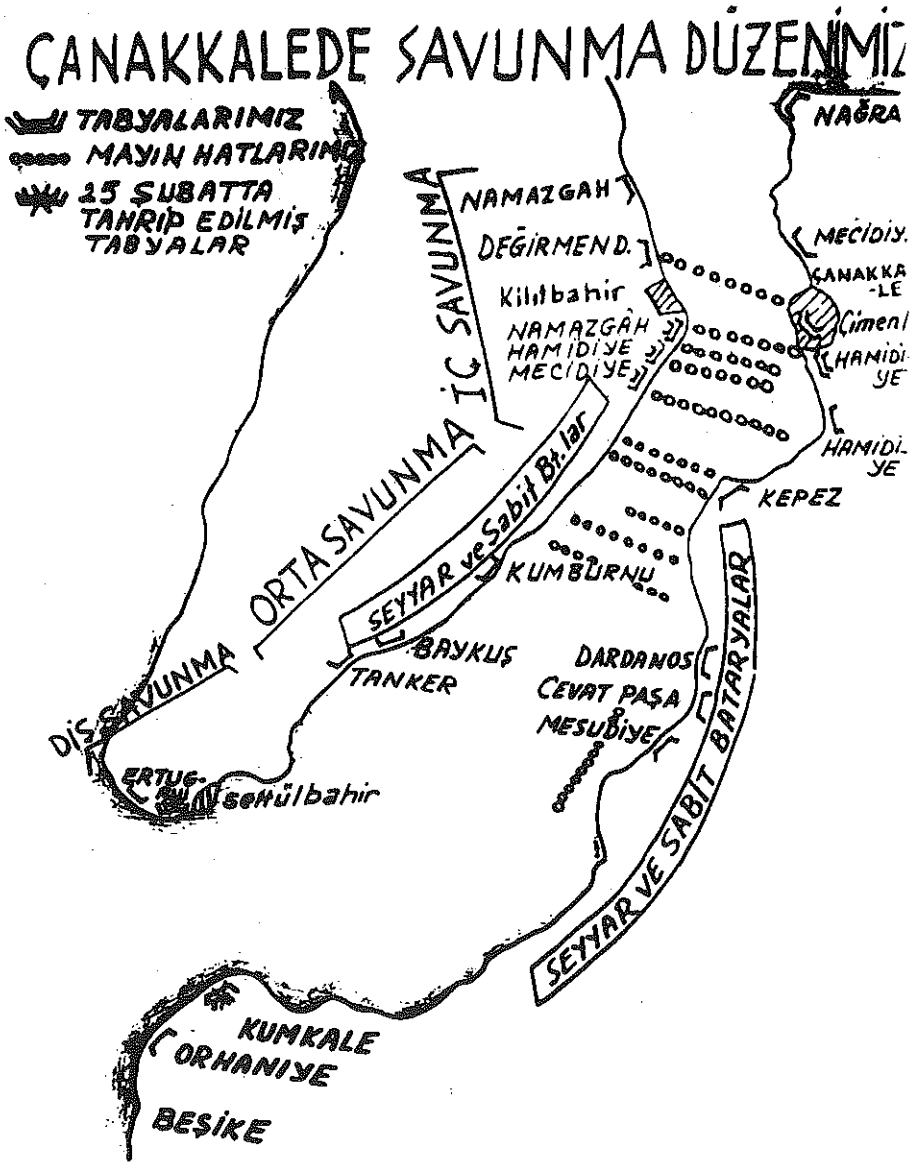
Levent Sahverdi Arşivi

KROKİ - 1

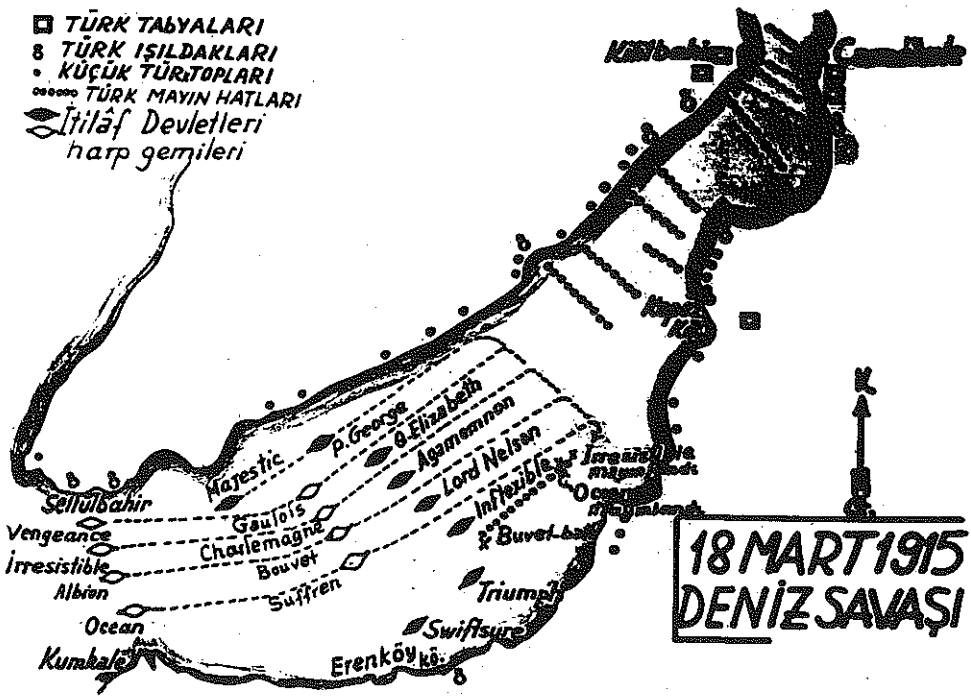
Levent Sahverdi Arşivi

KROKİ - 2

Levent Sahverdi Arşivi

KROKİ - 3

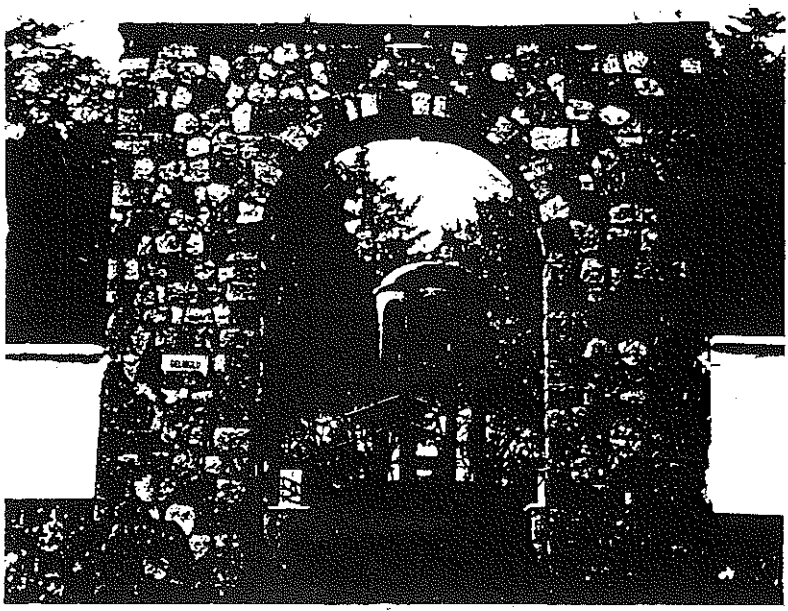
Levent Şahverdi Arşivi

ÇANAKKALE SAVAŞLARINDA ŞEHİT OLAN AZİZ VE KAHRAMAN TÜRK ASKERLERİ İLE BU TOPRAKLARDA CAN VEREN YABANCI ASKERLER İÇİN DİKİLEN ANITLAR

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Sahverdi Arşivi

GELİBOLU ŞEHİTLİĞİ

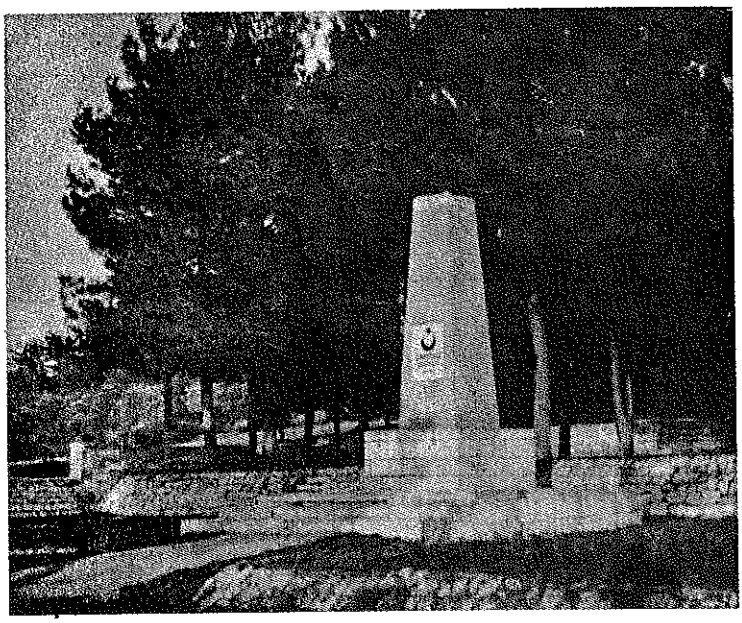

Bu Şehitlik, GELİBOLU-KEŞAN Asfalt yolu üzerinde ve GELİBOLU girişindedir. BALKAN Savaşı'nda kurulmuş olup, BOLAYIR ve ÇANAKKALE Savaşlarında yaralanıp hastahanede ölen Kahramanlarımız gömülmüşlerdir.

ORG. NURİ YAMUT'un emirleriyle bugün çok güzel ve bakımlı bir duruma getirilmiştir.

Levent Sahverdi Arşivi

AKBAŞ ŞEHİTLİĞİ

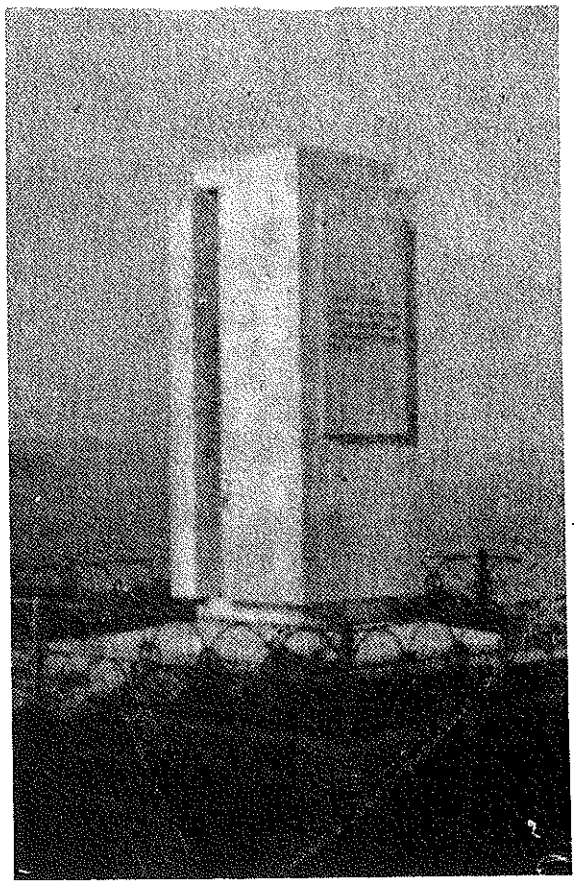
1. Şehitlik, GELİBOLU'ya 34, ECEABAT'a 12 Km. mesafededir.

2. Kesme taşlardan bir abide şeklinde yapılmış olup etrafı muntazam bir duvarla çevrilmiştir.

3. Şehitlik 1945 yılından 7'nci Tümen Komutanlığı'nca yapılmıştır.

Levent Sahverdi Arşivi

ÇAM BURNU ŞEHİTLİĞİ

1. Anıt ECEABAT ve KİLİTBAHİR'in orta kısmında ve ÇAM BURNU mevkiinde yapılmıştır.

2. Abidenin üç cephesinde plaket mevcut olup bu plaketlerde:

a) Doğu Cephesi : Bu anıt 1962 yılında ÇANAKKALE şehitleri ve abidelerine yardım derneği tarafından inşa edilmiştir.

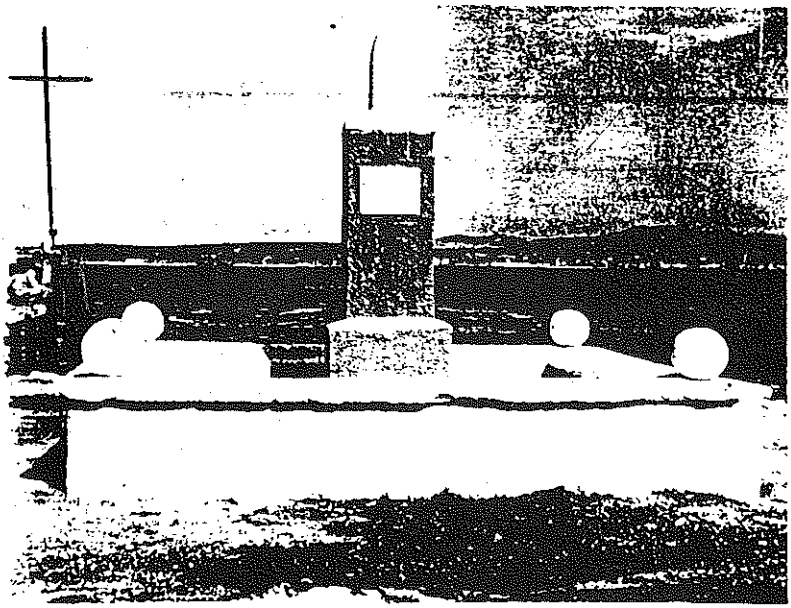
b) Güney Cephesi : Burada, BALKAN ve ÇANAKKALE harplerinde yaralanarak Şehit düşen binlerce Kahraman yatar.

c) Kuzey Cephesi :

Dur yolcu bilmeden gelip bastığın bu toprak
Bir devrin battığı yerdir.
Eğil de kulak ver bu sakit yığın
Bir Vatan kalbinin attığı yerdir. Necmettin HALİL

Levent Sahverdi Arşivi

İS. YZB. TAHİR BEY ANITI

1. Anıt KİLİTBAHİR Köyüne 1 Km. mesafedeki Dz. P.Tb.'nun kışlası önünde ve yol üzerindedir.

2. 2.5 M. yüksekliğin de tuğladan yapılmış olup, üzeri serpme çimento sıvalıdır.

3. Önündeki kitabede :

(331 yılında bindiği kayığın mayına çarpıp vazife uğrunda şehit düşen İstihkâm Yüzbaşısı TAHİR'in aziz ruhu şadolsun. El Fatiha)

Yazılıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

MECİDİYE ŞEHİTLİĞİ

1. MECİDİYE ŞEHİTLİĞİ; KİLİTBAHİR Köyü'nün 1 Km. Güney Doğu'sundadır.

2. Şehitliğe giden yol zamanla kaybolmuş olduğundan 1967 senesinde 2 nci Kolordu'ca yeniden açılmıştır.

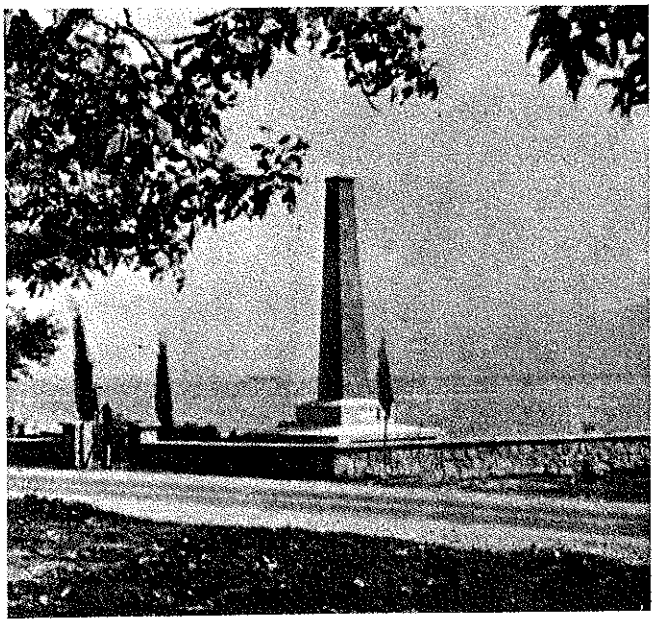
3. Şehitlik bakımsız olup, asılacak yeri bulunmayan Levhada;

(18 MART 1915 Deniz muharebesinde MECİDİYE bataryasında şehit olan on altı erin mezarıdır.)

Yazılıdır.

Levent Sahverdi Arşivi

HAVUZLAR ŞEHİTLİĞİ

1. Şehitlik KİLİTBAHİR Köyü'nün 3 Km. Güney Doğu'sundaki HAVUZLAR mevkiindedir. Yüksekliği 6 M. dir.

2. Anıt 1960-1961 yıllarında, ÇANAKKALE Şehitleri abidelerine yardım derneği tarafından yontma taşlarla inşa edilmiştir. Muntazam ve bakımlıdır.

3. Sütun altındaki kaidenin dört cephesinde birer kitabe olup bu kitabelerin;

a) Batı Cephesi'nde :

ÇANAKKALE Şehitleri abidelerine yardım derneği tarafından inşa edilmiştir. İnşa Tarihi : 1960-1961

b) Güney Cephesi'nde :

Azmeyliyerek Millet için canı fedaya koşmuşlar o günlerde büyük borcu edaya tazimleri takdime yetersiz kalır. İnsan bir fatiha minneti söyler şühedaya

Nail MEMİK

Levent Şahverdi Arşivi

c) Batı Cephesi'nde :

2 nci fırka K. 20 HAZİRAN 1915 tarihli müdafaa emrinden Cennet'ilayi Dinü Millet ve Vatan uğrunda fedayı can ederek rütbeyi şahadeti ihraz edenlerindir. O Makamı Muallâya ulaşanlar, kolların açmış bizleri bekliyor. Koşunuz oraya, hep beraber koşalım ki Vatan kurtulsun

2 nci Fırka K. Y. Erkânı Harp Yzb. KEMAL

d) Kuzey Cephesinde :

1915 KEREVİZDERE Şehitleri :

1. 2 nci Fırka Erkanı Harp Reisi Yzb. Kemal

2. 126 ncı Alay yaveri Selanikli mülazım İsmail

3. KIRŞEHİRLİ İbrahim Oğlu Hüseyin ÇAVUŞ

4. Nasuh Onbaşı

5. KALECİKLİ İbrahim Oğlu Hüseyin

6. ESKİŞEHİRLİ Mehmet Oğlu Abdurrahman

7. İNEGÖLLÜ Mehmet Oğlu Mustafa

8. ANKARALI Kadir Oğlu Sadık

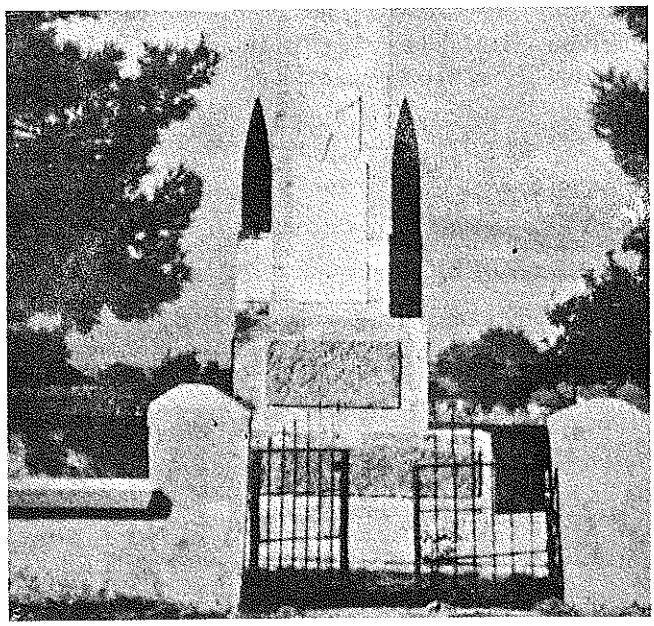
9. KONYALI Mikail Seyit Ali

10. ÇANKIRILI Elvan Oğlu İbrahim

Yazılıdır.

Levent Sahverdi Arşivi

SONOK ANITI

1. SONOK Anıtı : ALÇITEPE (KİRTE) Köyü'nün 600 M. batısında olup 3 M. yüksekliğindedir.

2. Zamanla kaybolmuş olan yolu, 1968 EYLÜL ayında 2 nci Kolordu Komutanlığı'nca yeniden açtırılmıştır. Yol topraktır.

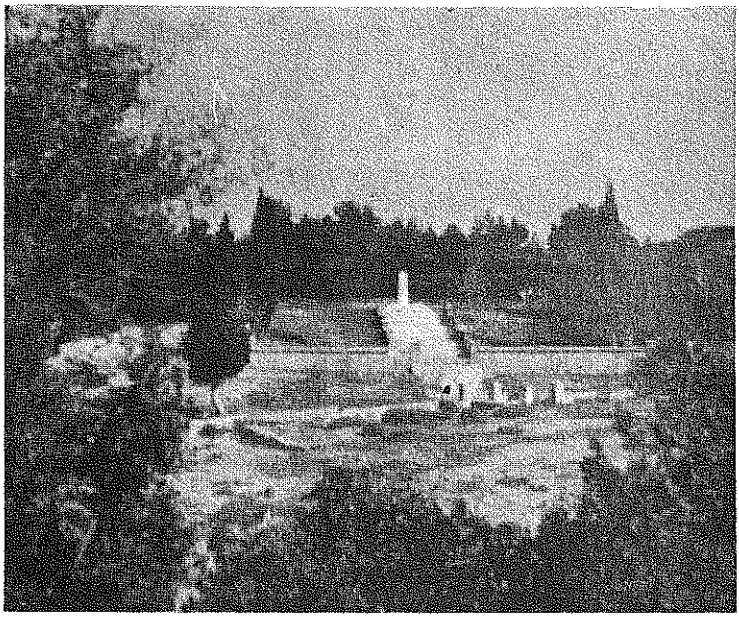
3. Anıtın önündeki mermer kitabede :

(12 Cm. lik muhasara bataryası, bu mevziden düşmanı süngü hücumu ile altı ve üçüncü KİRTE ZAFERİ'ni sağladı. 7 HAZİRAN 1915)

Yazılıdır.

Levent Sahverdi Arsivi

SARGI YERİ ANITI

1. Anıt, ALÇITEPE (KİRTE) Köyü'nün 1 Km. batısındadır.

2. Zamanla kaybolmuş olan yolu, 1968 EYLÜL ayında 2 nci Kolordu Komutanlığı'nca yeniden açtırılmış olup topraktır.

3. Anıt, SIĞINDERE Muharebelerinde, tedavi edilmek ve yaraları sarılmak üzere gelen ağır yaralılar üzerine, düşmanın yeniden yaptığı atışlar ile son nefeslerini verenlerin ebedi istirahatgahıdır.

4. Anıta 18 basamaklı mermer merdivenlerle çıklır. 4 M. boyundaki mermer sütun, 2 kat mermer plâtform üzerine oturtulmuştur. Mermer üzerine yazılmış kitabede;

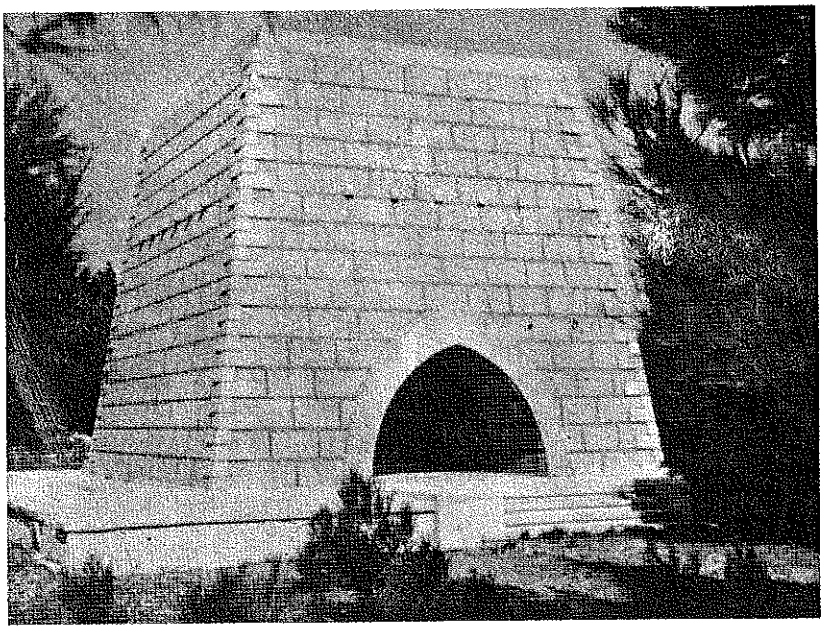
SIĞINDERE SARGI YERİ ŞEHİTLİĞİ

25 NİSAN 1915 - 9 OCAK 1916

Yazılıdır.

Levent Sahverdi Arşivi

NURİ YAMUT ANITI

1. Anıt ALÇITEPE (KİRTE) Köyü'ne 2750 M. mesafede olup, ALÇITEPE Köyü'nün Batısındadır.

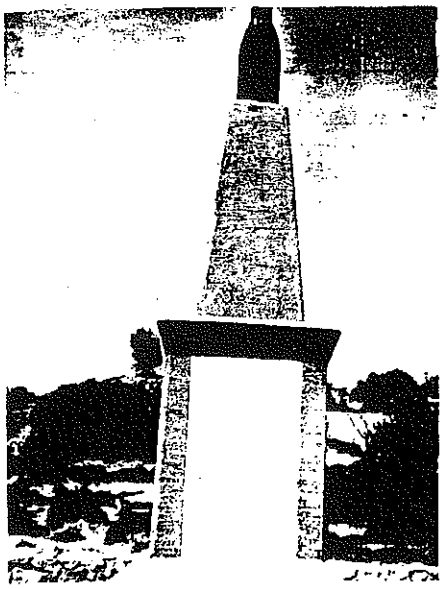
2. Anıt yolu, zamanla kaybolduğunda 1968 EYLÜL ayında 2 nci Kolordu Komutanlığı'nca yeniden açılmıştır.

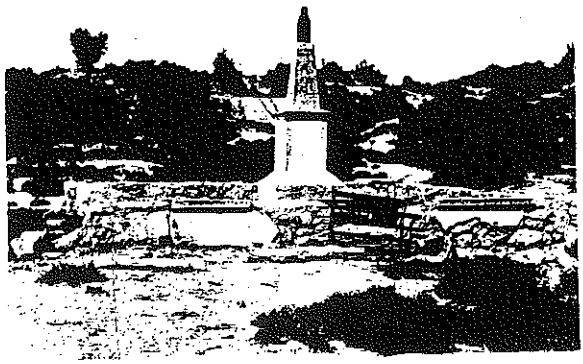
3. Anıt, SIĞINDERE muharebelerinde şehit düşenler adına, ORG. NURİ YAMUT'un 2'nci Kolordu Komutanı iken verdikleri emirle yapılmış ve toplanan şehit kemikleri, anıt içndeki mermer plâketin altına gönülmüştür.

4. Anıt 17x15 M. ebadındaki bir kaide üzerine 10.40x8.60x8.50 M. olarak inşa edilmiştir. Üst kuşaktaki ebadı 6.50 M. dir, etrafı duvarla çevrilmiştir. İçi çam ağaçlarıyla dekore edilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi
Levent Şahverdi Arşivi

FEVZİ ÇAKMAK ANITI

1. Anıt ALÇITEPE (KİRTE) Köyü'nün 2750 M. doğusunda olup, kaybolan yolu 1968 EYLÜL ayında 2'nci Kolordu Komutanlığı'nca açılmıştır.

2. Anıt 6.30x6.30 ebadındaki bir alan içinde yapılmış olup yüksekliği 3 Metre'dir.

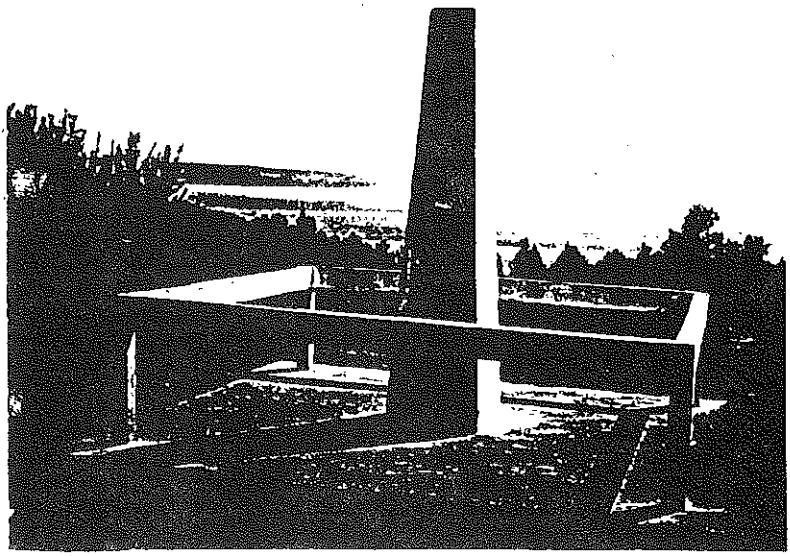
3. Doğu cephesindeki kitabede;

(Burası Sayın Mareşal Fevzi ÇAKMAK'ın Büyük harpte (ÇANAKKALE MUHAREBELERİ)'nde 5'nci Kolordu Komutanı iken Muharebe idare yeridir. 1941)

Yazılıdır.

Levent Sahverdi Arşivi

HASAN BEY ANITI

1. Anıt, ALÇITEPE (KİRTE) Köyü'nün 3200 M. Güney Doğu'sundadır. Zamanla kaybolan yolu 1968 yılında 2'nci kolordu Komutanlığı'nca yeniden açılmıştır.

2. Anıt KEREVİZDEREDE 11 TEMMUZ 1915 günü yaralı bir Fransız eri tarafından şehit edilen, 5'nci Tümen 17'nci Kafkas P.A. K.ı Yb. Hasan Bey'e aittir.

3. Anıtın kuzey cephesindeki mermer kitabede;

(5'nci Tümen 17'nci Alay Komutanı P. Kaymakamı HASAN BEY burada şehit olmuştur. Ruhuna Fatiha

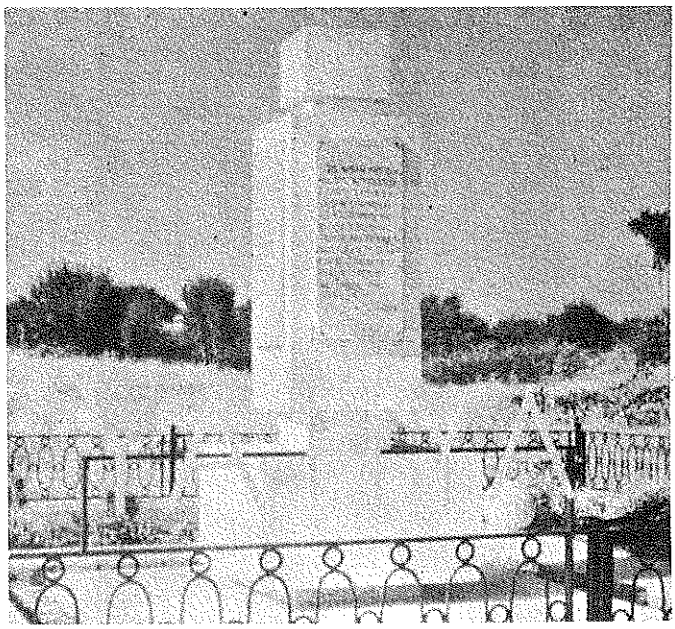
11 TEMMUZ 1915

(Yaptıran : Org. Muzaffer ALANKUŞ)

Yazmaktadır.

Levent Sahverdi Arşivi

YAHYA ÇAVUŞ ANITI

1. Anıt, SEDDÜLBAHİR Köyü'nün 2 Km. Batısında ve HELLES (İLYAS) Burnu'nun doğusundadır. (GÖZ TEPE)

2. 1962 senesinde yapılan anıtın dört cephesindeki kitabelerde şunlar yazmaktadır.

a) Batı cephesinde : YAHYA ÇAVUŞ emrindeki 63 Kahraman, 6 düşman taburunu, 10 saat bu kıyıda tuttular. ÇANAKKALE'yi kurtardılar. Tarihe mal oldular.

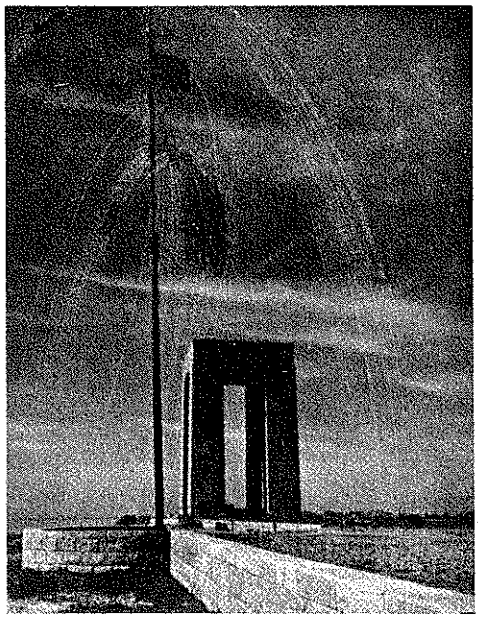
b) Güney cephesinde : Bu anıt, 1962 senesinde ÇANAKKALE abideleri yardım cem'iyeti tarafından yaptırılmıştır.

c) Doğu cephesinde : 25 NİSAN 1915'de burada şehit düşen 26'ncı Alay 3'ncü Tb. 10'ncu Bl. eratından 18 kişinin ismi yazılıdır.

d) Kuzey Cephesindeki kitabede de : Bir Kahraman takım ve de YAHYA ÇAVUŞ'tular tam üç Alayla burada gönülden vuruştular, Düşman Tümen sanırdı bu şahane erleri, ALLAH'ı arzu ettiler, akşama kavuştular. Nail MEMİK

Levent Sahverdi Arşivi

ÇANAKKALE ANITI

Anıt; Tüm ÇANAKKALE Şehitleri adına, Eskihisarlık sırtı ucundaki Ömer Kaptan tepesi üzerinde Üniversite gençliğinin teşebbüsü ve bütün TÜRK milletinin yardımı ile yapılmıştır.

Anıtın bulunduğu tepe, 50 M. rakımlı olup, MORTO LİMANI ile ÇANAKKALE Boğazı'nın girişine tamamen hakim bir yerdir.

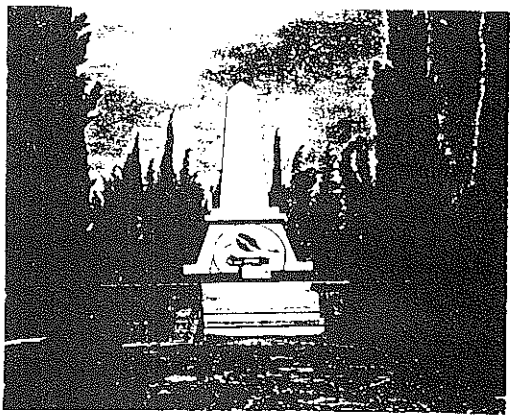
Anıt; 250.000 ÇANAKKALE şehidinin hatırasına yapılmış ve 6.5 yılda tamamlanmıştır. Temeli 19 NİSAN 1954 yılında atılmış, 21 AĞUSTOS 1960 tarihinde açılmıştır.

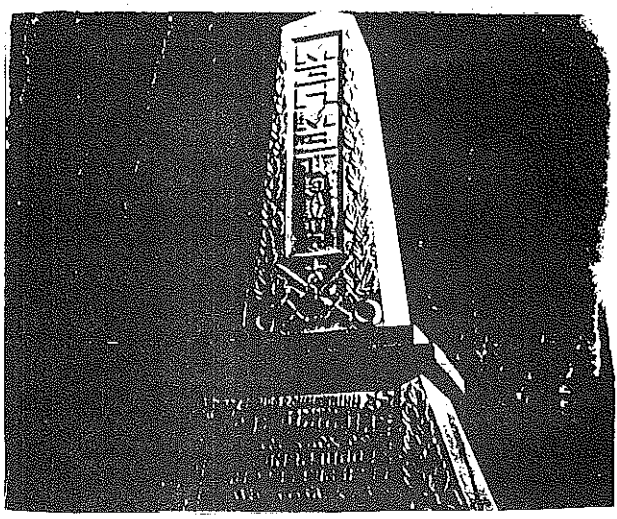
Dört ayak üzerine inşa edilmiş olan anıtın yüksekliği 41.70 M. dir. Ayakların ebadı 7.5x7.5 M. dir. Ayaklar arasındaki mesafe 10 M. dir. Böylece anıt 625 M. karelik bir satha oturmuş olur.

Anıtın tepe kısmının ebadı ise 24.5x24.5 M. dir. Anıt bu günkü haliyle 5.779.393 TL.na mal olmuştur.

Levent Sahverdi Arşivi

MEHMET ÇAVUŞ ANITI

1. MEHMET ÇAVUŞ Anıtı, MEHMETÇİĞİN inatla savunduğu SERÇE TEPE üzerindedir. Burası Kanlı Sırt ile yeğane ikmal yolu olan Şarapnel Vadisi'ne çok hakim olup, her iki tarafın inatla elde bulundurmayı arzuladıkları bir yerdir.

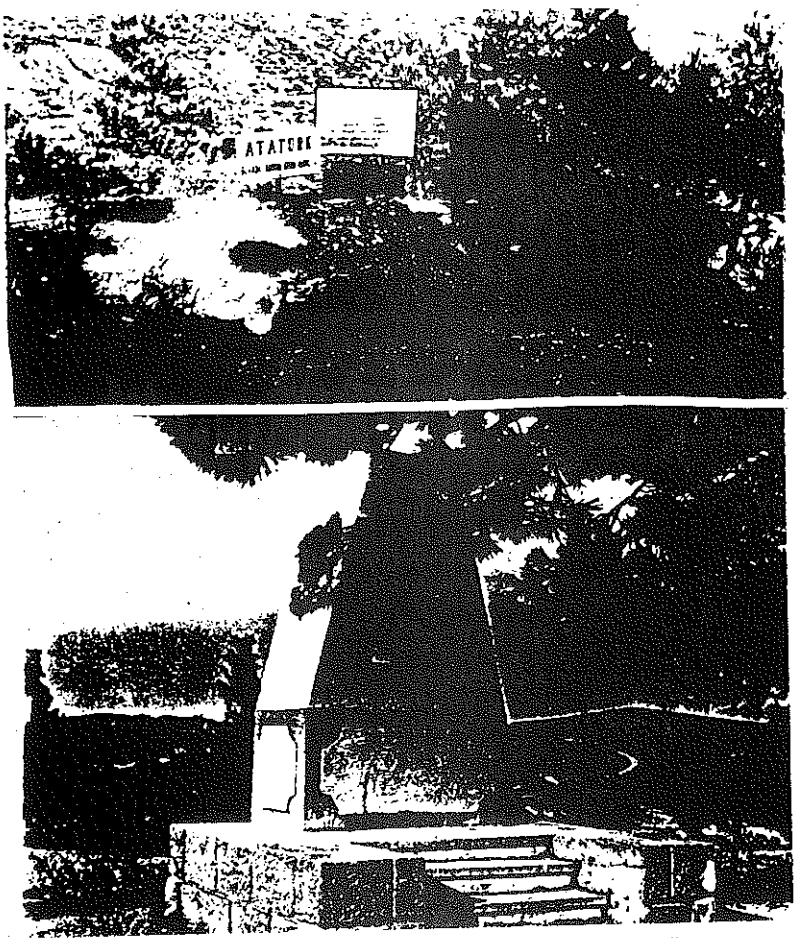
2. 25 HAZİRAN 1515 günü ile onu takip eden günlerde TÜRK ve AVUSTURALYA birliklerinin en kanlı ve şiddetli mevzi muharebelerini yaptıkları ve her iki taraf mevzilerinin bir birlerine en yakın olduğu bölgedir (Sadece bir kaç metre)

3. Bu anıt, düşman çıkartmasının KARA TEPE'den ARIBURNU'na yapılmasını sağlayan MEHMET ÇAVUŞ ile Tüm ŞEHİTLER adına inşa edilmiştir.

Mermerden yapılmış olan anıtın üç cephesinde şunlar yazılıdır.

Levent Sahverdi Arşivi

KEMAL YERİ ANITI

A. ATATÜRK'ÜN Anafartalar Grubu Komutanı olarak, 10 AĞUSTOS 1915 sabahı taarruz emrini verdiği bu yer; ÇANAK TEPE (CONKBAYIRI)'ndadır. ARIBURNU'na hakim olan bu mahal, sadece bir levha dikilmek suretiyle kıymetlendirilmeğe çalışılmıştır.

B. Bu anıt, Maraşal FEVZİ ÇAKMAK'ın kardeşi Ütğm. Nazif ÇAKMAK adına ÇAKMAK TEPE (CONKBAYİRI)'nda yapılmış olup önündeki mermer kitabede;

(Mareşal FEVZİ ÇAKMAK'ın kardeşi Ütğm. Nazif ÇAKMAK, burada bölüğünün önünde süngü hücumu ile düşman siperlerine atıldığı sırada şehit olmuştur.

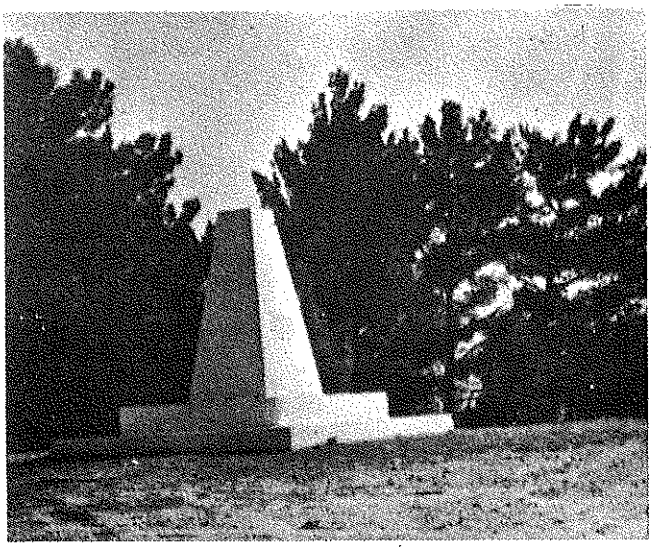
26 TEMMUZ 1915

Yazılıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

KEMAL YERİ ANITI

A. Bu yer ÇANAK TEPE (CONKBAYIRI)'nın 400 M. Güney doğusundadır ve ATATÜRK'ün 8/9 AĞUSTOS 1915 gecesini geçirdiği yerdir. Sadece bir Levha dikilmekle iktifa edilmiştir.

B. Anıt, CONKBAYIRI'nın 3 Km. Güney Doğu'sundadır. 3 M. Yüksekliğinde olup, beton iki plak üzerine oturtulmuştur. Üzerindeki mermer plakette;

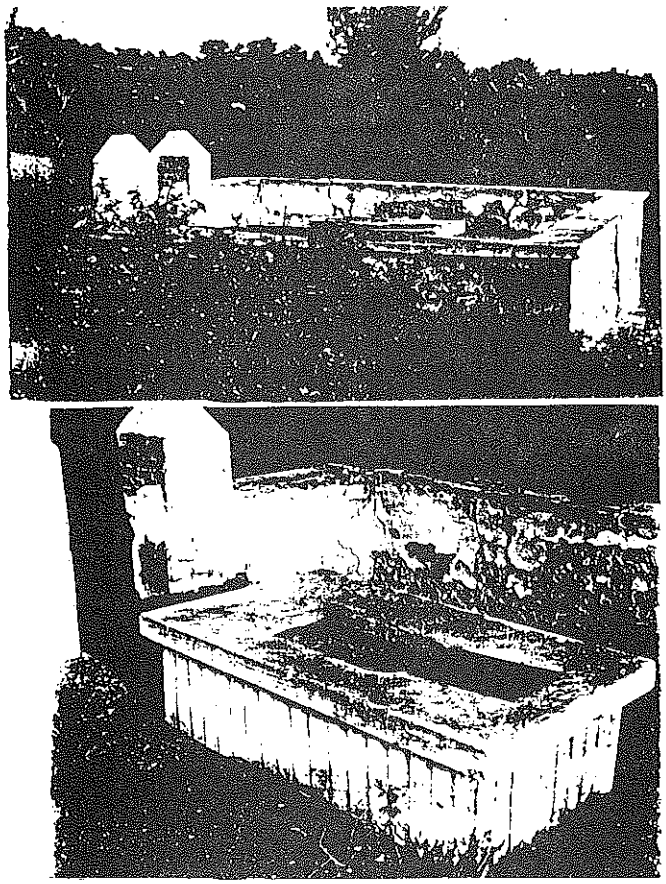
KEMAL YERİ

25 NİSAN 1915 Yazılıdır.

Anıta muntazam satabilize bir yolla gidilmektedir. ATATÜRK'ün muharebe idare yeridir.

Levent Sahverdi Arşivi

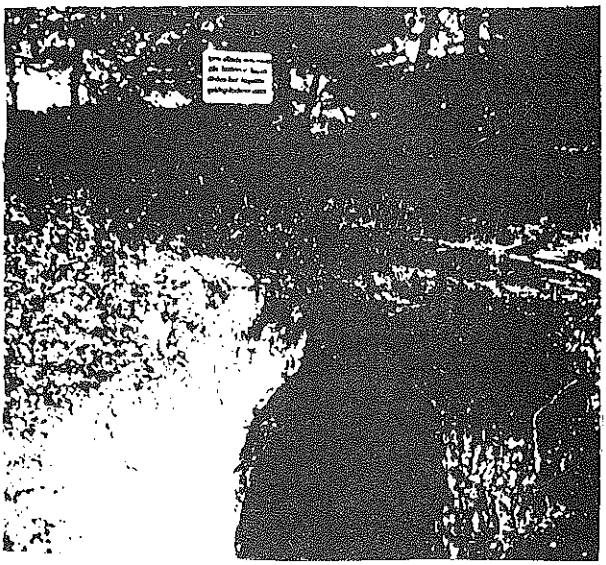
57'NCİ PİYADE ALAY KOMUTANI'NIN MEZARI

57'nci P. A. Komutanı Yarbay Hüseyin AVNİ MANASTIR'ın mezarının bulunduğu bu yer, KANLI SIRT'ın 1 Km. doğusunda MERSİNLİ DERESİNİN Zeytinlik mevkiinde bir sırt üzerindedir. Mermer üzerine konulmuş pirinç plâket üzerinde;

KAHRAMAN
57 nci Piyade Alayının Komutanı
Yarbay
Ali Oğlu Hüseyin AVNİ MANASTIR.
Şehadeti
31 TEMMUZ 1331-13 AĞUSTOS 1915
Fatiha Yazılıdır
NOT : Em. Org. Tekin ARIBURNU'nun Babasıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

KANLISIRT, Serçe Tepe ve CONKBAYIRINDAKİ mevzi irtibat hendeği ve Lâğımlar 53 yıldan beri kaybolmaya başlamış olan bu tesisler, 1968 EYLÜL ayında 2'nci Kolordu Komutanı Korg. FARUK GÜVENTÜRK'ün emirleriyle temizlenmiş ve eski haline getirilmiştir.

A. Lâğımlardan birisinin ağız kısım

B. Mevzi ve irtibat hendekleri.

Levent Sahverdi Arşivi

FRANSIZ ANITI

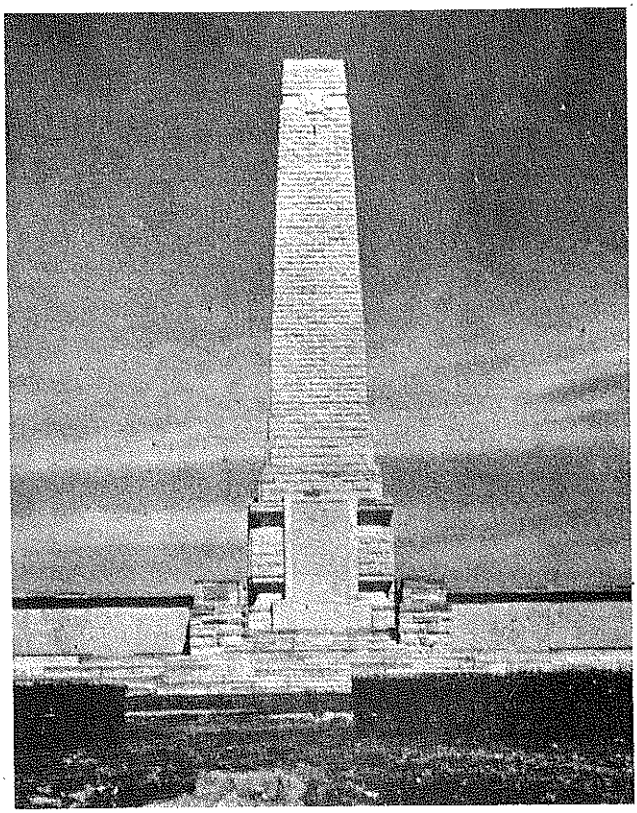

Bu anıt Fransızlar MORTU LİMANI'nın kuzeyindeki yüksekçe bir tepe üzerine yapılmıştır. Güzel bir bahçe içinde 2239 ölünün isimlerini gösteren Levhalarla düzenlenmiş ve süslenmiştir.

Anıtın mermer yüzlerine Fransız şairi VICTOR HUGO'nun şiirlerinden bazı parçalar yazılmıştır. Anıt dört setli bir kule şeklinde olup, ortasındaki boşlukta Fransız ailelerinin ölen evlatları için gönderdikleri bronz çelenkler hatıralarına hörmeten yazılmış şiirler vardır. Anıtın etrafında dört tane diktörtgen tarh vardır. Bunların her biri 300 isimsiz Fransız ölüsünün mezarıdır.

Levent Sahverdi Arşivi

İNGİLİZ ANITI

HELLES-İLYAS ismini taşıyan bu anıt, SEDDÜLBAHİR Köyü'nün batısındaki GÖZCÜ BABA tepesi üzerinde inşa edilmiştir. GELİBOLU Yarımadası üzerinde ve ÇANAKKALE Deniz Muharebelerinde ölenlerin hatırasına izafeten yapılmıştır. Yüksekliği 39 Metredir.

Anıtın dört yönünde, ÇANAKKALE Muharebelerine katılmış olan Kolordular ile donanma birliklerinin isimleri yazılmıştır.

Bir yönünde : SUVLA IX CORPS

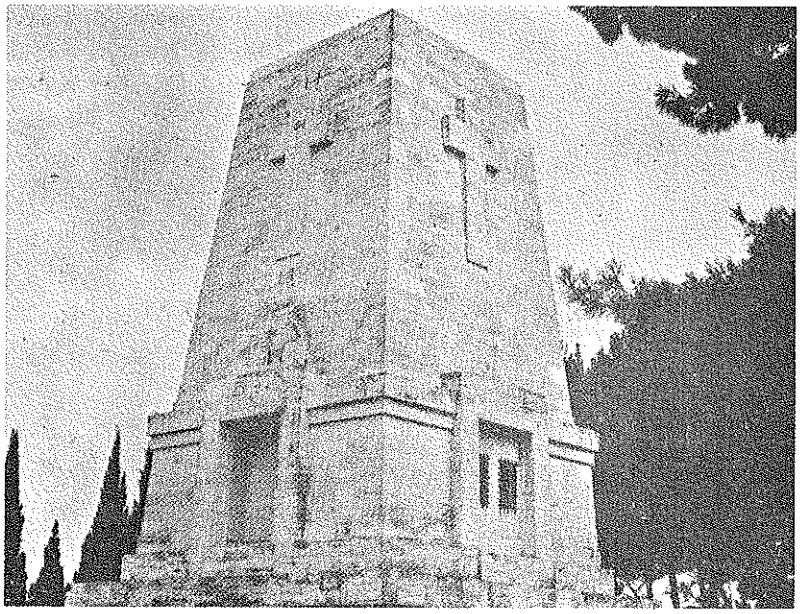
Bir yönünde : ANZAK

Bir yönünde : Muharebeye katılan harp gemilerinin isimleri

Bir yönünde : HELLES VII-CORPS Yazılıdır.

Levent Sahverdi Arşivi

LONE - PİNE ANITI

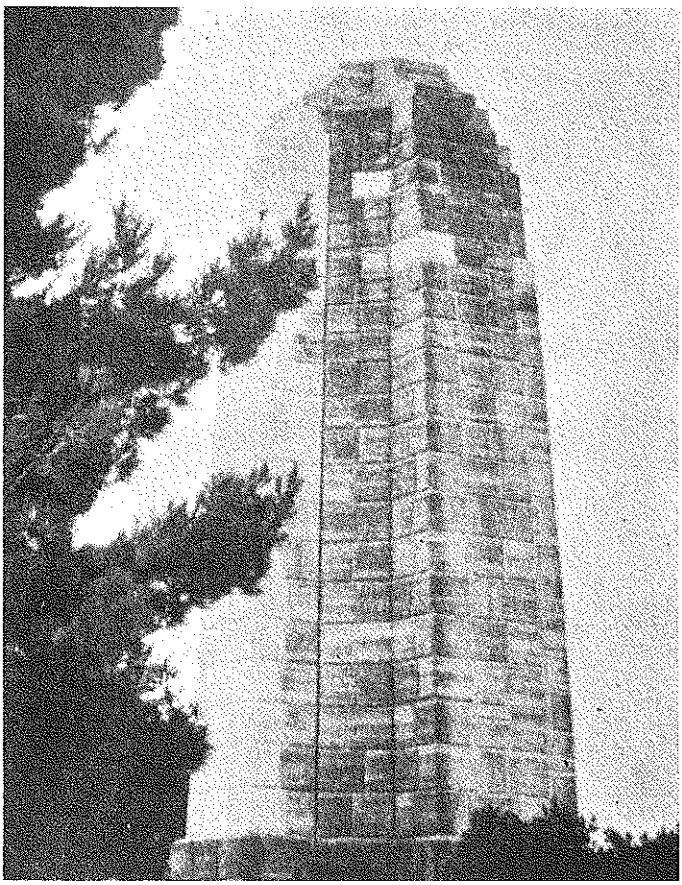

LONE-PINE : Tek Çam ismi verilen bu anıt en kanlı muharebelerin cereyan ettiği KANLI SIRT üzerinde inşa edilmiştir. AVUSTRALYA Kuvvetleri bu sırta çıktıkları zaman bütün ağaçları kesmişler yalnız bir tek çam ağacı bırakmışlardır. Anıtın ismi buradan gelmektedir. Muharebeye katılan bir bestekarın (Tek Çam) isimli bestesi, İngiliz ordusuna pek önem kazandırmıştır.

Anıt 16 M. yüksekliğinde olup içinde birde küçük ibadet yeri vardır. Ölülerin mezarları, anıtın batı cephesindeki bahçe içersinde ufak plâketlerle gösterilmiştir.

Levent Sahverdi Arsivi

YENİ ZELANDALILAR ANITI

CONKBAYIRI'ndaki bu anıt, bu kesimde muharebeye katılmış YENİ ZELANDA'lılar adına dikilmiştir. Çok cüz'i bir kuvvetin çıkmaya muvaffak olduğu ve hemen akabinde imha edildikleri bu mevkide yapılan bu anıtın boyu 16 Metredir.

NOT : Gerek ÇANAKKALE ve gerekse GELİBOLU YARIMADASI üzerinde bulunan yabancı Devletlere ait anıt ve maşatlıklar, merkezi ÇANAKKALE'de bulunan Britanya mezarlıkları komisyonunun özel müdür ve memurları tarafından bakılıp idare edilmektedir.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Sahverdi Arşivi

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN TARİHİMİZDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

M. VEHBİ TANFER

Sayın Dinleyiciler,

Çanakkale Muharebelerinin tarihimizdeki yeri ve önemine geçmeden önce Çanakkale'nin tarihimizdeki yeri ve önemini sunacağım. Beşyüz yıldır Çanakkale surlarında şeref ve şan hareleniyor. Türk'ün ebedileşmiş destanı, tarih dolu. Tarihi süsleyen, zenginleştiren Çanakkale... İki kıtanın omuzları üzerinde, zafer köprüleri kuran Çanakkale.

İhtiyar tarihin koynuna ellerinizi daldırınız! Orada eski çağdan, orta çağdan Çanakkale'ye ait birçok kahramanlık destanları bulacaksınız.

Türk Çanakkale, Orta çağın sonunda doğdu. Küçük Osmanoğulları Beyliği'ni, Çanakkale imparatorluğa götürdü. Ondördüncü yüzyıl başında, Orhan Gazi'nin zinde kuvvetleri, kırkar kişilik sallarla Trakya'ya geçti. Bu geçiş beylikten imparatorluğa geçişti. 1453'te İstanbul surlarını yıkan Fatih'in heybetli balyemez topları, ortaçağın çürümüş yapraklarını dürüp, tarihin mahzenine attı ve yeni bir çağın da kapısını açtı. Boğaz kıyılarına yerleştirilen o toplar, yüzelli yıl sadece muzaffer olmak için Akdeniz'e açılan veya zaferden dönen donanmamızı selamlamak için gürledi.

17. yüzyılda Venedik donanması, Osmanlı İmparatorluğu'nun boğazını sıkmak için, Çanakkale'ye saldırdı. Boğaz ağzından içeri girmeyi başaran Venedik'li Amiral gemisi, Topçu Kara Mehmet'in attığı tek bir gülle ile, içindeki beşyüz kişiyle, boğazın mavi sularına gömülüverdi. Daha o zaman bir gülle ile bir düşman donanmasını yendik. Çanakkale'nin son tarihi bundan 80 yıl önce bugün, 18 Mart 1915'de yazıldı. Bu tarih, daha öncekileri unutturdu. Artık bu tarihin üzerine yeni bir tarih yazılmayacak. Eski zafer yıldızlarının yanında, bu son zafer, güneş kadar heybetli ve azametli. Çanakkale Boğazı, bugün tarihin yolunu çizenlerin elinde; yarın da aynı yiğit ellerde olacak.

Çünkü, Boğaz'ın sularında kanımızın, bayrağımızın rengi var. Yamaçlarında dedelerimizin, babalarımızın kemikleri abideleşmiştir. Boğaz'ın sularının Ege'ye doğru yuvarlanıp giden dalgalarında milletimizin geçmişten getirdiği şerefler, zaferler yaşar durur. Bugün Türk milleti, o geçmişle övünmekte,

Levent Sahverdi Arşivi

geleceğe 18 Mart yamacında ışıklanan Çanakkale'nin dev kahramanı Atatürk'ün gözleri ile bakmaktayız.

Balkan Savaşlarında zafiyetimizi can cekiştiğimiz şeklinde yorumlayan düşman devletleri, Türk'e son darbeyi vurmak için Avrupa'nın Hasta Adamı dedikleri Osmanlı Devleti'nin mirasını paylaşmak için derhal harekete geçmeye karar vermişlerdir. İngiltere, Fransa ve Rusya İtilâf Devletleri blokunda; Almanya, Avusturya, Macaristan, Osmanlı Devleti de İttifak Devletleri blokunda yer almışlardır. Daha sonradan İtalya, Yunanistan, İtilâf Devletleri; Bulgaristan da İttifak blokuna girecektir. Bu suretle 1914'te Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı dediğimiz savaş, Asya'yı, Avrupa'yı ve Afrika'yı sarmıştı. Dünyanın tanık olduğu en görkemli direniş ve savunma mücadelesi Çanakkale'de cereyan etmiştir.

İtilâf Devletleri tasarladıkları planla, Çanakkale Boğazı'nı geçerek İmparatorluğun kalbi ve başşehri İstanbul'u zapt edeceklerini ve Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakacaklarını hesaplıyorlardı. Osmanlı Devleti teslim alındığı zaman da Alman Orduları karşısında bunalan Rusya'ya yardım elini uzatabilecekler, silah ve gıda yardımı yapabileceklerdi. Böylece, Almanya karşısında güçlenen Rusya özellikle Fransa, Alman cephesindeki işini kolaylaştırabilecekti. Üstelik, Osmanlı Ordusu teslim olduğu zaman, Almanya'nın Orta Doğu ile coğrafik bağlantısı da kesilebilecekti. İşte 19 Şubat 1915'te düşman donanması komutanı İngiliz Amirali Garden'in "Ateş Serbest" emri ile Boğaz girişindeki tabyaları 8 gün süren yoğun bir topçu ateşine tutmuşlardı. Tabyaların yok olduğuna kanaat getiren İngiliz ve Fransızlar kesin zaferi elde etmek için 18 Mart 1915 günü genel bir saldırı planlamışlardır. Önce Boğaz'daki mayınların bir kısmını temizlemişlerdi. İtilaf donanması bu mayınların toplamasına karşın, Yüzbaşı Hakkı komutasındaki Nusret Mayın gemisi 16 Mart'ta Erenköy Koyu'nda Karanlık limanı'na 26 mayından oluşan 9 sıra halinde mayınları dökmeyi başarmıştı. Müttefik donanmayı komuta eden İngiliz Amirali Garden 17 Mart 1915 günü hastalanarak ayrılmış ve donanma komutanlığına 17 Mart 1915 günü Fransız Amirali Dö Röberk atanmıştı. 18 Mart günü saat 10.30'da 4 büyük İngiliz zırhlısı ve birçok muhrip ve denizaltıdan oluşan kademeli 3 filo halinde Boğaz'ın her iki kıyısındaki mevzilerimizi dövüyordu. Tabyalarımızda ise ancak yüzelli top vardı. 6 saat 45 dakika süren top atışlarıyla düşman filosu mevzilerimizi cehenneme çevirmişti. Bataryalarımızın açtığı ateşle İngilizler'in İrresstible ve Oşin ile Fransızlar'ın Buvet zırhlısı Boğaz'ın sularına gömülüverdi. Ayrıca Fransızlar'ın Golva ve Zufren zırhlıları da ağır yara alarak saf dışı edilmişlerdi. Bu üç gemi aldıkları ağır yara sonucu karaya oturmuştur. İtilaf Donanması ağır kayıplara uğramış, böylece 18 Mart 1915'te yenilmez sanılan mağrur düşmanın kolu kanadı kırılmıştı. Bitkin bir hayal kırıklığı içinde Amiral Dö Röberk, Hamilton'a vermiş olduğu raporda bir

Levent Sahverdi Arşivi

kısım gemilerinin battığını, bir kısmının da yara aldığını ve Çanakkale Boğazı'nın da mayınlarla kirletilmiş olduğundan "Çanakkale Geçilemez" diyerek donanmasına geri çekilme emrini verirken, batmakta olan güneş te Türk'ün Dünya tarihinde bu emsalsiz zaferini gülümser bir çehreyle müjdeliyordu. İşte böylece Türk'ün yenilmez azim ve iradesiyle Türk kahramanlığı geçilen Boğazı geçilmez yaptı.

Türk'ün şanlı eseri, kahramanlık anıtıdır Çanakkale Zaferi.

Burada, Miralay Mustafa Kemal'le Ordu Kumandanı Liman Von Sanders arasında geçen bir olayı açıklamak istiyorum:

Cephede yaralanıp, hastaneye gönderilenlerden tedavileri yapılıp; cepheye gönderilecek erleri Ordu Komutanıyla, Miralay Mustafa Kemal teftiş ediyordu. Teftiş sırasında, Ordu Kumandanı Liman Von Sanders bir ara bir askerin önünde durdu. Ani bir hareketle askerin göğsüne bir yumruk attı. Bu hazırlıksız darbeyle karşılaşan er, sırtüstü yuvarlanıverdi. Alman Generali, Mustafa Kemal'e "Bunlarla mı savaşacağız, bunları mı cepheye göndereceğiz?" diyerek sert bir sesle bağırıyordu. Mustafa Kemal geride kalarak, yere düşen ere yaklaştı. Sessizce kulağına "Sen nasıl düşersin? O bizden değil yabancı bir kumandandı" dedi. Er "Bilmiyordum kumandanım" dedi. Mustafa Kemal, Liman Von Sanders'e yetişip; "Paşam, aynı hareketi aynı ere yeniden yapabilir misiniz?" diye sordu. Kendinden emin olarak Liman Paşa askere yaklaşıp, aynı hareketi yapmak için kolunu havaya kaldırmıştı ki, Mehmet umulmadık bir kıvraklıkla Liman Von Sanders'in göğsüne tekmeyi indiriverdi. Neye uğradığını şaşıran Liman Von Sanders tepetaklak yere düştü. Mustafa Kemal, Paşa'nın elinden tutup onu kaldırırken, bir yandan da teskin ediyordu. "Paşam, biraz önce harbetmez dediğiniz er, dostunun karşısında olduğu için yere düştü. Şimdi de size yaptığı bu hareketle Türk askerinin düşman karşısında nasıl çelikleşeceğini göstermiş oldu" dedi. Liman Paşa, hem mahcup, hem de memnun olarak Mehmet'in alnından öpmüştü.

Yukarıda değinmiş olduğum gibi, 18 Mart 1915'te büyük yenilgiye uğrayan düşman, bir kez de karadan şansını deneyecekti. 25 Nisan 1915'de Conk Bayırı'na çıkarma yapmadan şaşırtıcı çıkartma hareketlerinde bulunmuştu. Bu ayrıntılara girmeyeceğim. İlk çıkartma harekatı, 25 Nisan 1915 sabahı saat 6'da Seddülbahir bölgesine yapıldı. Bu çıkarma Morto Koyu'nun doğusundaki Hisarlık Burnu, Ertuğrul tepe, Teke Tepe, Sarı Tepe'de gerçekleştirilmişti. Düşmanın cehennemi ateşi altında Mehmetçikler kahramanca savaşıyorlardı. Bölüğün subayları şehit olmuşlardı. Ertuğrul koyunu ateş altına alan takım komutanı Ezine'li Yahya Çavuş, kıyıya çıkan İngilizler'e adım attırmıyordu. Yahya Çavuş'un düşmanın üstün kuvvetlerine karşı yapmış olduğu bu kahramanca direniş, Çanakkale Muharebeleri'nde yapılmış olan kahramanlık zincirinin bir halkasıdır. Bu halkanın

Levent Sahverdi Arşivi

biri de Ali Çavuş'tur. Sol kolundan yaralanmış; kolu bileğinden dört parmak kadar yukarısından kopacak bir halde parçalanmıştı. Eli yere düşmekten ancak zayıf bir et ve deri parçası tutuyordu. Ali Çavuş avurtlarını sıkarak acısını önlemeye çalışıyordu. Sağ elindeki çakıyı komutanına uzatmıştı "Şunu kesiver komutanım!" dedi. Komutan; "Üzülme Ali Çavuş! Allah vücuduna sağlık versin diye teselli ediyordu. Ali Çavuş yere düşen eline, elsiz kalan koluna ve bir oluktan boşanırcasına akan kanlara bir süre sessizce baktıktan sonra, gözlerini toz duman içindeki ufka doğru çevirdi. "Canım feda olsun, Vatan sağ olsun" diyerek şehadete erdi.

Muharebenin en önemli yeri "hayat memat" noktası olan Conk Bayırı'na 25 Nisan 1915 günü sabahı, düşman ağır silahlarının ateşi altında çıkartma harekatına başladı. Conk Bayırı bizim için ne kadar önemliyse düşman için de o ölçüde önem taşıyordu. Bu hususu Başkomutan General Hamilton hatıratında Conk Bayırı'ndan söz ederken Conk Bayırı tepesini yalnız Türkiye'yi değil Almanya'yı da yıkacak manivelenin dayanağı olarak görmekte olduğunu açıklamıştı. Mustafa Kemal, Ece Abad'ın Bigalı köyünde Beşinci ordunun 19. tümenin ihtiyatı olarak bulunuyordu. Conk Bayırı ve Koca Çimentepe istikametinden derinden derinden top sesleri geliyordu. Daha önceleri Liman Von Sanders Paşa düşman çıkartmasının Saroz Körfezinden, Mustafa Kemal ise çıkartmanın Conk Bayırı ve Koca Çimeptepe'den yapılacağını açıklamışsa da bu görüşe Liman Von Sanders iştirak etmemiştir. Fakat sonunda, Mustafa Kemal'in dediği olmuştur. Mustafa Kemal'in harekete geçebilmesi için Ordu Komutanı ile Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın emrini alması gerekiyordu. Ordu komutanını aratmış; bulamamıştı. Mustafa Kemal durumun öneminden ve çok nazik olmasından dolayı ne ordu komutanından ve ne de Kolordu Komutanı Esat Paşa'dan emir gelmesini beklemeden 57. Piyade Alayı'nın başına geçerek şu emri verdi :

"Arkadaşlar! Bugüne kadar tatbikat yaptık. Fakat düşman yoktu. Bugün de bir tatbikata çıkıyoruz. Düşman gerçek" diyerek, bütün tarihi sorumluluğu üzerine almıştı. 57. Piyade Alayını bir Batarya ile takviye edip, Koca Çimentepe, Conk Bayırı istikametine bir keşif kolu çıkarıp harekete geçti. Mustafa kemal Conk Bayırı'na çıkmazdan biraz evvel alayına istirahat verdi. Ve kendisi yanına emir subayı ve batarya komutanını alarak Conk Bayırı'na çıkışını şöyle açıklamıştı: "Conk Bayırı'na çıktığım zaman geride istirahat verdiğim kıtamdan düşman bana daha çok yakındı. Bu sırada 261 rakımlı tepede bulunan gözetleme erlerinin dağınık bir şekilde kaçtığını gördüm. Niçin kaçıyorsunuz diye sordum. Efendim, düşman var dediler. Nerede dedim, Erler 261 rakımlı tepeyi gösteriyorlardı. Gerçekten de düşmanın bir avcı hattı 261 rakımlı tepeye doğru ilerliyordu". Mustafa Kemal kaçan erlere "Düşmandan kaçılmaz!" dedi. "Cephanemiz kalmadı" dediler. Bu kez Mustafa Kemal "Cephaneniz yoksa süngünüz var" dedi. Sonra da bağırarak

Levent Şahverdi Arşivi

"süngü tak" emrini verdi. Erler yatınca düşman askerleri de yere yatıp siper almışlardı. İşte kazanılan an bu andı. Gerçekten de süratle birlikler yardıma yetişmiş, böylece düşmanın daha fazla ilerlemesinin önüne geçilmişti. Mustafa Kemal Conk Bayırı'na yetişen 57. Alay'ı derhal taarruza geçirdi. Ve bu arada kendisine bağlı diğer birlikler de taarruza katılmışlardı. Arıburnu'nda çetin bir savaş başlamış ve gece de devam etmişti. Mustafa Kemal Atatürk, Arıburnu Muharebesini şöyle açıklamıştı:

"Öyle bir gündü ki, düşman bütün tahrip edici vasıtaları ile üzerimize saldırdığı gündü. Saflarımız süratle boşalıyordu. Binlerce Mehmetçiklerin gözümün önünde patır patır döküldüğünü görüyordum. Bu kanlı safhada Liman Von Sanders yanıma gelerek büyük bir heyecan ve telaşla, 'şimdi ne olacak, ne olacak, ricad' diyordu. Ben de, şu anda ricad etmek demek, mahvolmak demektir. İleri harekatı tercih ediyorum. Bu kanlı safhada, sorumluluğu kim üzerine alacaksa, komutayı da o deruhte etsin dedim. Liman Von Sanders bana, 'Bu ana kadar siz bu işi yürüttünüz. Bundan sonra da bu işi siz bitirebilirsiniz' dedi. Ben hem onu ve hem de Enver Paşa'yı kast ederek 'o halde ikiniz de çekilin' dedim. Sonra da Ordu Kumandanı'nın yanıtını almadan şehitlerin üzerinden atlayarak, sağ kalan erlerin önüne geçtim. 'Arkadaşlar' diye haykırdım 'Düşman zayıf bir durumdadır. En küçük bir kıpırdanışımız, düşmanı yok etmeye kafi gelecektir. Haydi Arkadaşlar en önde benim. Hücum!' dedim."

Mehmetçikler çelikten gerilmiş bir yay gibi, düşmanın üzerine atıldı ve böylece Arıburnu Muharebesi kazanıldı.

Bu çarpışmalarda Mustafa Kemal'e bağlı 57. Kahraman Piyade Alayından tek bir kişi kalmadı. Hepsi şahadete erdi. Mustafa Kemal, Arıburnu Kuvvetleri Kumandanı olarak şu emri verdi. "Ben burada size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler kaim olabilir." Mustafa Kemal'in bu kesin kararlılığı ve direniş iradesi karşısında, düşman için geri çekilmekten başka çare yoktu. 6-7 Ağustos gecesi düşman, Arıburnu kuzeyinden Anafartalar'a asker çıkarmaya başlamıştı. Bu saldırı başarılı olursa, Gelibolu düşmanın eline geçebilirdi. Conk Bayırı'ndaki durumun çok nazik olduğu görülüyordu. Liman Paşa, telefonla Mustafa Kemal'e "Durumu nasıl görüyorsunuz" diye sordu. O da, çok vahim olduğunu ve bugüne kadar alınması gereken çok tedbir varken, şu anda ise bir tek çare kaldığını söyledi. O da bütün birliklerin emrine verilmesiydi. Liman Von Sanders "çok gelmez mi" diye sordu. Bu kez Mustafa Kemal "az bile gelir" dedi. Bunun üzerine 8-9 Ağustos gecesi, Mustafa Kemal Anafartalar Grubu Kumandanı oldu.

Mustafa Kemal hatıralarında böylesine ağır bir sorumluluğu nasıl üzerine aldığını şöyle anlatır :

Levent Sahverdi Arşivi

"Böyle bir sorumluluğu, deruhte etmek basit bir keyfiyet değildir. Fakat ben vatanım mahvolduktan sonra yaşamamaya karar verdiğim için, kemali iftiharla bu mesuliyeti deruhte ettim. Çünkü benim için sorumluluk ölümden de beterdi."

Mustafa Kemal, yeni karargahına gelir gelmez, taarruzu bizzat kendisi idare etti. Ve düşmanı geri atmakta başarılı oldu. 10 Ağustos 1915 sabahı, tanyeri ağarırken, süngüyle düşmanın üzerine atılmak için hazırladığı asker saflarının önüne geçerek, kuvvetlerini hücum ettirdi. Bu saldırı karşısında, düşman adeta ezilmişti. Ortalık ağardıktan sonra, düşman Conk Bayırı'nı denizden ve karadan büyük çaplı toplarla dövmeye başlamıştı. Bu sırada bir şarapnel parçası Mustafa Kemal'in sağ cebinde bulunan Annesinin hediyesi olan saate isabet ederek parçalamış ve O'nu mutlak bir ölümden kurtarmıştır. Bu saati sonradan Liman Paşa hatıra olarak almış, Mustafa Kemal'e de ailesinin markasını taşıyan saatini hediye etmiştir. Bu taarruzla düşman, Conk Bayırı'ndan atılmış, böylece Mustafa Kemal ikinci kez Çanakkale'yi kurtarmıştır. Düşman Çanakkale'nin geçilemeyeceğini anlamış ve geri çekilmişti. Çanakkale yenilgisi, batı başkentlerini karıştırmıştı. Bu sırada İngiliz parlamentosunda gürültülü bir oturum yapılıyordu. Deniliyordu ki nasıl olur da İngiliz İmparatorluğu Çanakkale'de bir avuç Türk'e yenilsin.. Ana muhafelet lideri Mac Donald parlementoda şu konuşmayı yaptı. "Hani Boğazlar bizim olacaktı? Hani Anadolu'yu taksim edecektik? Heyhat hiçbiri olmadı". Bunun hesabını Başbakan Lloyd George versin" Lloyd George kürsüye gelerek şu açıklamayı yaptı. "Arkadaşlar, asırlar içinde ender dahi yetişir. Şu talihsizsizliğe bakınız ki asrımızın bu dahisi Türkler'e nasip oldu. Mustafa Kemal'in dehasına karşı elimizden ne gelirdi." Sonra da istifasını verdi. Yine, Çanakkale muharebelerinin plan ve stratejisini hazırlayan Deniz Bakanı Churchill, parlamentoda şu açıklamayı yapmıştır. "Biz Çanakkale muharebelerini kazanmak için askeri, parayı, cephaneyi herşeyi hesaplamıştık. Her şeyde çok çok üstündük. Mutlaka yenecektik. Yalnız bir tek şeyi hesaba katamadık. Mustafa Kemal'i".

Bugün de iç ve dış düşmanlarımız, bir tek şeyi hesaba katamamaktadırlar. Mustafa Kemal'in yetiştirdiği Mustafa Kemalleri.

Mustafa Kemal'in Çanakkale muharebelerindeki başarılarını mukadderat adamı olarak niteleyen, İngiliz Harp tarihi yazarı olan Espenell Oklander, belgesel nitelikli eserinde şunları dile getirmektedir. "Gazi Mustafa Kemal'in, Çanakkale muharebelerindeki büyük başarılarını, gereğince övmeye ve takdire imkan yoktur. Bu konuda ne söylense azdır. Mustafa Kemal, Çanakkale Muharebelerinin sonucunu tayin etmiştir. Bir tümen komutanının üç ayrı yerde kendi inisiyatifiyle giriştiği hareketlerle, bir savaşın hatta bir ulusun kaderini değiştirecek yücelikte bir

Levent Sahverdi Arşivi

zafer kazanıldığı tarihte pek az görülür" Bu belgesel eser daha sonra İngiltere Kralı tarafından, Türkiye Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine sunulmuştur. Sunuş yazısı da şöyledir:

"Büyük bir komutan, asil bir düşman ve alicenap bir dost şerefine, Türkiye Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Haşmetli İngiltere Kralı tarafından takdim edilmiştir." Bu belge bugün, Harp Tarihi Atase başkanlığının arşivinde 1/217'de bulunmaktadır.

Çanakkale Zaferi'nin Türk ve Dünya tarihindeki yeri ve önemi çok büyüktür. Bu zafer, Türk milletinin milli birlik ve beraberlik içersinde ölümü hiçe sayarak, Çanakkale'nin geçilmesine izin vermeyeceğini dünyaya ispat etmiştir. Ve son yüzyıl içinde Türkler'in kazandığı en görkemli zaferlerden birisidir. Ve bu zaferi tarihe altın harflerle Mustafa Kemal Atatürk'ün dahiyane sevk ve idaresinde, şehitlerimiz ve kahraman gazilerimiz yazdırmışlardır. İtilaf Devletleri üstün silah ve asker gücüne rağmen boğazı geçememiş ve Osmanlı Devleti'ni savaşta saf dışı bırakamamıştır. Ayrıca Rusya kendi blokundan gerekli silah, para ve yiyecek yardımını alamamış ve bunun sonucunda ise, açmış olduğu cephelerde oldukça bunalmış ve hem de halk sefil bir duruma düştüğü için, toplumsal huzursuzluklar artmıştır. Bu huzursuzluğun sonucunda da, Çarlık Rusya devrilmiş, Bolşevikler iş başına geçmiştir. Bu savaşta düşman büyük bir prestij kaybetmiş, bunun sonucunda da özellikle İngiliz kamuoyunda ve parlementosunda huzursuzluklar baş göstererek hükümet devrilmiştir.

Hiç şüphesiz, Çanakkale muharebelerinde en büyük rolü Mustafa Kemal Atatürk oynamıştır. Bu büyük eşsiz kahraman, Türk milletinin ve tarihin huzurunda sonsuza kadar özgür ve bağımsız yaşayacağını bir kez daha bütün dünyaya ilan ve ispat etmiştir. Hiç şüphesiz, tarih bu eşsiz zaferi ne kadar ele alırsa alsın yine de gerçek anlamıyla ifade etmekte aciz kalacaktır.

Sonuç olarak, 1914'te başlayan Çanakkale muharebesinde düşman tüm maddi üstünlüklerine rağmen başarıya ulaşamamış, Mustafa Kemal Atatürk'ün yüksek sevk ve idare kuvveti ve O'nun yenilmez azim ve iradesi ile dünya harp tarihinde yurt savunması için örnek gösterilen Çanakkale Zaferi'ni yaratmış ve ayrıca, tüm mazlum milletlere de özgürlük ve bağımsızlık yolunda örnek ve önder olmuştur.

Bu emsalsiz Çanakkale zaferimizi hafızalarımızda, gönlümüzde daima canlı tutmak bizler için kutsal bir görev ve bir borç olduğu kadar geleceğimiz için de bir iftihar ve ilham kaynağı olmuştur.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Sahverdi Arşivi

MAKALELER

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Sahverdi Arşivi

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

E. Korg. SUAT İLHAN

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN SEBEPLERİ

1. İngiliz ve Fransızların Rusya ile doğrudan temas sağlayarak destekleyebilmeleri.

Kuzey Buz Denizi donduğu için, Baltık Denizi Almanlar tarafından kapatıldığı için Rusya başka bir yerden desteklenemiyordu.

2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Süveyş Kanalı ve Hindistan yolu üzerindeki baskısını kaldırmak. Mısır'a taarruz edilmesini önlemek.

3. İstanbul'u ele geçirerek Osmanlı İmparatorluğu'nun harpten çekilmesini veya Anadolu'ya geçerek zayıf düşmesini sağlamak.

4. Harbe girmekte tereddüt gösteren Balkan devletlerini İtilaf devletleri tarafına çekmek.

5. Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürge halkları üzerindeki etkisini zayıflatmak.

6 - En azından, kuvvetleri Çanakkale'de tutarak Kafkas, Mısır ve Irak cephelerinin takviye edilmesini önlemek.

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE TARAFLARIN KUVVETLERİ

1. TÜRK KUVVETLERİ

a. Harekâtın başında

5'nci Ordu Komutanı : Mareşal L. Von SANDERS

III'ncü Kolordu (5., 7., 9., 19. Tümenler)

Komutanı : Esat Paşa

Levent Sahverdi Arşivi

V'nci Kolordu (11., 3. Tümenler)

Komutanı : Veber Paşa

Toplam Mevcut : 84 bin

b. Harekât sırasında

Türk Kuvvetleri 21 Tümen ve 500 bin mevcuda kadar çıkarılmıştır.

2. İTİLAF DEVLETLERİ KUVVETLERİ

a. Harekâtın başında

Akdeniz Seferi Kuvvetleri Başkomutanı : Orgeneral Sir HAMİLTON

86'ncı Tümen (3 Tugaylı, 17.000 mevcutlu)

Deniz Tümeni (3 Deniz Tugayı, 10.800 mevcutlu)

ANZAK Kolordusu (3 Tugaylı, 30.500 mevcutlu)

Komutanı : Korgeneral Sir W. BİRDWOOD

1'inci Avusturalya Tümeni (3 Tugaylı)

Komutanı : Tümgeneral W. BRİDGES

2'nci Yeni Zelanda ve Avusturalya Tümeni (2 Tugaylı)

Komutanı : Tümgeneral Sir A. GODLEY

Fransa Doğu Seferi Kuvvetleri (1 Tümen)

Komutanı : General AMADE

1'inci Tümen (2 Tugaylı)

Harekâtın başında genel mevcut : 75.000

b. Harekât Sırasında

İtilaf kuvvetleri başlangıçta küçük kuvvetler göndemişler, sonra bunu 500.000 mevcuda çıkarmışlardır. (400 bin İngiliz + 79 bin Fransız)

HAREKÂTIN GELİŞMESİ

Hazırlık Safhası

Bu sefere İngiliz Deniz Bakanı Winston Churchille başta olmak üzere, İngilizlerin ısrarı ile başlanmıştır.

Levent Sahverdi Arşivi

Çanakkale'den bir harekât yapılmasını ilk önce İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi teklif etmiştir.

Gooben (Yavuz) ve Breslau (Midilli) gemileri Osmanlı İmparatorluğu'na sığınınca İngiliz donanması (10 Ağustos 1914) Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almıştır.

Bu olay üzerine Osmanlı İmparatorluğu Almanya ve Avusturya gemileri hariç bütün gemilere geçiş yasağı koydu (27 Eylül 1914).

Mesudiye zırhlısından ve Edirne müstahkem mevkiinden bazı toplar Boğaza yerleştirildi. Boğaz'ın mayınlanması için Trabzon kıyısındaki Rus, İzmir sularındaki Fransız, Balkan Harbi'nde Karadeniz Boğazında kullanılan Türk mayın artıklarından faydalanıldı.

Toplar toprak tahkimatta bulunuyordu. Menzilleri kısa, adi ateşli ve cephaneleri azdı. Toplam 109 ağır ve orta, 48 hafif top vardı. Bunların 12'si uzun menzilli ve çabuk ateşli idi.

Boğaz, Dış-Orta-İç savunma bölgelerine ayrılmıştı.

Bölgedeki Türk Deniz kuvvetleri bir hafif filotilladır (4 Torpidobot, 1 Gambot ve 1 Torpido gambot).

Deniz Harekâtı

İtilaf kuvvetleri donanması 19 Şubat 1915 günü dış (ilk) savunma bölgesine donanmanın gücü ile ateşe başladı. Bu çarpışmalar dış savunma bölgesinin bertaraf edilmesi ile sonuçlandı. Düşman plânının birinci safhası tamamlanmıştı. Bu sonuç, İtalya, Bulgaristan, Yunanistan ve Rusya'nın siyasî ve askerî tutumunda, İtilaf devletleri lehine etkili oldu.

Orta bölgeye taarruz ikinci aşama olarak 26 Şubat'ta başlatıldı. Bu harekât Türk topçusunun ateşleri sonucu kolay başarılamadı. Nusret gemisinin 7-8 Mart gecesi Karanlık Limana döktüğü 26 mayın, 18 Mart muharebelerinin kazanılmasında çok önemli bir güç oluşturdu.

İç savunma bölgesine yapılan taarruz 18 Mart günü vuku buldu. Orta bölgede tam bir başarı sağlanmadan girişilen bu harekât başarıya ulaştırılamadı. Türk topçusu ve mayınlar karşısında yenildiler.

Modern zırhlılar 1'inci Tümeni (4 zırhlı) diğerleri 2'nci ve 3'ncü Tümenleri (13 zırhlı) teşkil ediyordu.

Levent Sahverdi Arşivi

İtilaf donanmasının 1/3'ü muharebe dışı bırakılmıştır. Ocean, İrresistible, Bouvet zırhlıları batmış, Inflexible, Gaulois ve Suffren uzun bakımı gerektirecek yaralar almıştı.

18 Mart muharebelerinde Türklerin kaybı 4 subay, 22 er şehit, 74 yaralı olmuştur. Bu muharebelerde tabyalarda bulunan 18 Alman eri ölmüştür.

Kara Harekâtı

22 Mart'ta İtilaf devletlerinin bölgedeki kara birlikleri İskenderiye'ye gönderildi.

Türk 5'nci ordusunun (84 bin mevcutlu) Saros'ta 2 tümeni, Gelibolu'da 1 tümeni, Bigalı'da ihtiyatta 1 tümeni (19'ncu Tümen), Kumkale bölgesinde 2 tümeni bulunuyordu.

Başlangıçta kuvvetler kıyıda tertiplenmişken L. Von Sanders kuvvetlerin geride tutulması tedbirini aldırdı. Atatürk bu görüşe karşı çıkmış ve çıkarma sırasında düşülen durum Atatürk'ü haklı çıkarmıştır.

İtilaf kuvvetlerinin bu tarihteki mevcudu 75 bindi.

Kıyıya yapılan çıkarma harekâtı 25 Nisan 1915'te başlatıldı. Başlangıçta 23 Nisan günü tespit edilmişti. Hava muhalefeti sebebiyle çıkarma 25 Nisan'a ertelenmiştir.

Çıkarma saati baskın sağlayacak şekilde düşünüldü. İmroz'dan hareket eden gemiler kıyıya 5 mil kalıncaya kadar ay ışığında hareket ettiler. Burada ayın batması beklendi. Filikalara bindirilmiş kuvvetler yedekledikleri motorlarla kıyıya doğru hareket ettiler. Güneş doğmadan sahile varılacaktı.

Türk tarafının ışıldağı olmadığı, sahil gemileri bulunmadığı için çıkarma birlikleri ancak 2000 m. ye geldiğinde görülebildi.

Çıkarma tam bir stratejik baskın sağlamamıştır. Türk tarafı Mısır'daki ve adalardaki faaliyetleri takip ederek değerlendiriyor ve Çanakkale bölgesine bir çıkarma yapılmasını bekliyordu. Ancak bu çıkarmanın Gelibolu'ya mı yoksa ağırlıkla Çanakkale yarımadasına mı yapılacağı konusunda tereddütler vardı.

Çıkarma tam stratejik baskın sağlamamakla beraber nereye ve ne zaman çıkılacağı öğrenilemediği için taktik seviyede baskın gerçekleşmiştir.

Birinci dalga karaya çıktıktan sonra filikalar motorlarla geri döndüler. 45 dakika sonra ikinci dalga kıyıya varmış olacaktı. Böylece her defa 1200-1500 kişi

Levent Sahverdi Arşivi

olarak düzenlenen çıkarma birlikleri 2500-3000 kişilik bir alayı 1.5 saat içinde karaya çıkarabilecekti. Türk tarafının ise, kıyıdaki küçük gözetleme birlikleri hariç, içerdeki birliklerini karadan sahile getirebilmeleri için 3-4 saatlik bir zamana ihtiyaçları vardı. Böylece çıkarma birliklerinin, karaya çıktıkları anda 1.5-2.5 saatlik bir avantajları olmaktaydı.

Çıkarma kuvvetlerinin ana üssü İskenderiye, ikinci üssü Limni'deki Mondoros limanı ve Midilli adasıydı.

Çıkarma 109 harp ve 308 taşıt gemisi kullanılarak başlatıldı.

İlk çıkarma Arıburnu'na sabah saat 5'te, Seddülbahir bölgesine saat 6'da, Kumkale'ye saat 9.30'da yapıldı. Bu saat farkı topçu ateşi yapılabilmesi içindi. Çıkarmadan 2 saat sonra hücum kademeleri karaya çıkmıştı.

Seddülbahir bölgesi

Bölgede 26'ncı Alayımızın 3'ncü Taburu vardı. Bu tabur 17 km. lik cepheyi kapatma sorumluluğundaydı. Buraya İngilizlerin 29'uncu Tümeninin 8 taburundan 4 taburu ilk kademede ve topçu ateşinden sonra çıkarıldı. Tümenin kalanı 2'nci kademede, Fransız 1'nci Tümenle İngiliz Deniz Piyadesi 3'ncü kademede çıkacaktı.

Morto limanındaki Türk takımı donanma ateşi ile yok edildiği için çıkarma kolay oldu.

Ertuğrul koyuna çıkan kuvvetlerin ilk dalgası Türk takımının ateşi ile tamamen yok oldu. Bir kömür gemisinden "Ruier Ilyde" yapılan ikinci dalgada (2000 mevcutlu) çok kayıp verdi ve kıyıda zor tutundular.

Teke koyunda ilk dalga hemen tamamıyla eridi. 2'nci dalga başarı kazandı.

Karacaoğlan koyuna yapılan çıkarmanın ilk dalgası başarı sağladı.

Sığındere kuzeyine başlangıçta başarılı olarak yapılan çıkarma karşı taarruzlarımız sonucu 26 Nisan'da bölgenin boşaltılması ile sonuçlandırıldı.

Düşman ikinci üçüncü dalgaları çıkardı. Fakat Alçı Tepe'den uzak tutuldu.

Arıburnu Bölgesi

Anzak Kolordusu, önde 1'inci Avusturalya Tümeni, sonra Avusturalya-Yenizelanda Tümeni çıkacak şekilde plân yaptı.

Arıburnu'nda 27'nci Alayımızın 4'ncü bölüğünün 200 kişilik mevcudu 1500 m.lik cepheye dağılmıştı.

Levent Sahverdi Arşivi

Aslında Arıburnu ile Kaba Tepe ortasına çıkarma düşünüldüyse de, ilk dalgayı oluşturan Avustralya Tugayı 2 km. kuzeydeki Arıburnu'na çıktı.

Saat 5 sıralarında Türkler, filikalar 800 m.de iken ateşe başlamıştır.

İlk iki dalgada 2750 kişi yarım saat sonra çıkan 3'ncü dalgada 1250 kişi bulunuyordu.

Düşman saat 7'de ilk sırtları ele geçirmiştir. Yarımadanın omurgasını oluşturan Conkbayırı ve Kocaçimen tehdit edilmeye başlandı. Buraları ele geçirmiş olabilselerdi harekât çok büyük ölçüde amacına ulaşmış olacaktı. Çünkü Gelibolu yarımadasının ortasını kateden büyük sırt Marmara ve Çanakkale Boğazı'na hakimiyet sağlıyordu.

Saat 8.30 da Kocaçimen'e doğru ilerleme başladı.

Bölgedeki 27'nci Alay Kemalyeri'ni tuttu.

İhtiyatta bulunan 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal'den 9'uncu Tümen Komutanı bölgeye bir tabur göndermesini istedi. Atatürk bir tabur kuvveti yetersiz görerek, bir süvari bölüğü ve 1 topçu bölüğü ile takviye ettiği 57'nci Piyade Alayını bölgeye sevk etti. Kendisi de bölgeye hareket etti. 57'nci Alayın Alay Komutanı dahil tamamı Çanakkale muharebelerinde şehit olmuş veya yaralanmıştır.

Atatürk, Kocaçimen Tabyası geldiğinde kıyıyı göremediği için daha ileri çıktı. Burada cephaneleri bittiği için çekilmekte olan gözetleme erleri ile karşılaştı. Kendisi de düşman ile henüz geride bulunan alayı arasında kalmıştı. Erleri düşmana karşı yatırarak mevzilendirdi. Çok önemli bir zaman kazandı ve 57'nci Alayı hızla bölgeye sevk ederek taarruz ettirdi. (saat 10.00). Saat 10.20'de düşman çekilmeye başladı. Öğleden sonra 72'nci ve 77'nci alaylar da taarruza katıldılar. Donanma ateşi sayesinde düşman ancak kıyı sırtlarında tutunabildi. İtilaf komutanlığı tarafından tamamen çekilme düşünüldü fakat vazgeçildi.

Gece Anzak Kolordusu 20 taburunu (15.000 kişi) karaya çıkardı. Türk tarafı 5000 kişik 9 taburdu.

Kumkale Çıkarması

Buraya yapılan bir gösteriş harekâtı idi.

6'ıncı Fransız sömürge Piyade Alayı ile 9.30'da çıkarma başladı.

1 bölüğümüzün cephesine 2800 kişi çıkarıldı.

Levent Sahverdi Arşivi

Düşman 25-26 Nisan günleri başka bir yere çıkarma için kıyıyı terk etti.

Saros Körfezi Çıkarması

Bu körfeze yapılan çıkarma da bir gösteriş çıkarmasıdır.

25 Nisan akşama doğru kıyıya 1200 kişi çıkardılar. Gruptan sonra bu kuvvetler de geri çekildi.

Ayrıca Beşik'e limanına da bir gösteriş çıkarması yapıldı.

Çıkarmadan sonra Bahar Muharebeleri ismini alan dönem başladı. Gelibolu yarımadası Türk kuvvetleri arasında Saros grubu, Arıburnu grubu ve Seddülbahir grubu olarak üçe ayrıldı.

Arıburnu ve Seddülbahir grupları III'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa'ya bağlı idiler.

General Weber Anadolu grubuna komuta ediyordu.

1 Mayıs'a kadar müttefiklerin çıkarmaları tamamlanmıştı.

Düşman sayısız cephane kullanıyor, Türk tarafı ise çok dikkatli cephane kullanıyor gece taarruzlarında harekâtından yararlanmaya çalışıyordu. Cephelerde tam bir mevzi harbi yapılıyordu. Siperlere 8-10 m.ye kadar yaklaşılabiliyordu.

Çıkarma başarılı sayılmazdı.

Takviye aldığımız limanlar top ateşine tutuluyordu. Bunun için İngilizler bir balondan (Arıburnu Kara Tepe arasında) yapılan gözetlemeden yararlanıyorlardı. Marmara'ya giren bir İngiliz denizaltısı da denizden ikmal yapılmasını güçleştiriyordu.

Düşman uçakları keşif yapıyor, birliklerimiz üzerine bomba ve çivi atıyorlardı.

İngilizler sonradan kendi birlikleri ile Arıburnu bölgesini takviye ettiler. Kocaçimen tabyasına doğru harekât plânlanmıştı. Anafartalar harekâtın en önemli bölgesi olmuştu. Mustafa Kemal'in bölgedeki sorumluluğu ve yetkileri de her başarısından sonra biraz daha artırılıyordu.

Sonbahar muharebeleri

Yaz ve sonbalar muharebeleri çok kayıplı siper harpleri ve karşılıklı taarruzlarla devam etti. Türk Kuvvetleri 21 tümene kadar çoğaltıldı.

Levent Şahverdi Arşivi
Levent Şahverdi Arşivi

ÇEKİLME

Çanakkale'den 2 İngiliz tümeni 5 Aralık'ta Selaniğe gönderildi.

General Charlie Monreo durumu incelemek ve rapor vermek üzere görevlendirildi. Raporda, Çanakkale'den çekilme önerilmişti.

Kasım ayı kar fırtınaları ile geçti. Siperde sudan boğulan askerler oluyordu. Bu tür kayıplar daha çok İtilaf kuvvetlerinde görülüyordu.

Fırtınalar dolayısı ile Anafartalar bölgesinde su basan siperlerden dışarı uğrayan iki taraf erleri bir defasında birbirlerine ateş etmeden tabiatla savaş için aralarında anlaşmıştır.

Almanlar Çanakkale cephesine, başlangıçta 2 tabyalık topçu eratı, 1 istihkam bölüğü (toplam 250 er) ve 20 kadar subay, birkaç denizaltı ile katılmıştı. İstihkam bölüğü kendi komutanlarına gözetleme yeri vs. yaptı.. Çanakkale kara harekâtında tabyadaki erler hizmet veremedi.

Türkler Anafartalar'da bir taarruz için hazırlığa başladılar. Birlikler bir bölümü cepheden geriye eğitim için çekildi.

Kasım ayında İngiliz Harbiye Bakanı cepheyi gezdi ve boşaltma gereğine inandı.

İngiliz kabinesi çekilme kararını 7 Kasım 1915'te aldı. 134 bin insan 393 top ve 500 hayvanlık kuvvetlerini büyük bir ustalıkla ve zaman içinde gerçekleştirdiler. En başarılı hareketleri çekilme oldu.

20 Aralık'ta Arıburnu, 8 Ocak 1916 gecesi Seddülbahir boşaltıldı.

Çanakkale savaşları 8.5 ay sürmüştür.

ÇANAKKALE'DEKİ İTİLAF DEVLETLERİNİN BAŞARISIZLIK SEBEPLERİ

1 - Harekât iyi hesaplanmamış, iyi hazırlanılmamıştır.

2 - Komutanlar tecrübesizdi.

3 - Çıkarma stratejik düzeyde baskın sağlamamıştır.

4 - Arazi iyi bilinmemekteydi.

5 - Türk askeri ve komutanlarını tanımıyorlardı. Türklerin dayanamıyacaklarını düşünmüşlerdi. Gerçekte ise Balkan Harbi'nden sonra Tanzimat'tan beri geliştirilen okullaşma orduda tamamlanmış ve sistemli eğitimden geçen genç komutanlar görev almaya başlamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN SONUÇLARI

1. Çarlık Rusyası'nı müttefikleri tarafından desteklenememesi sonucu büyük ölçüde zayıflaması ve daha sonra da çöküşü üzerinde etkili olmuştur.

2 - Osmanlı İmparatorluğu üç yıl daha harbe devam imkânı bulmuştur.

3 - Çanakkale savunması ile İtilaf devletlerinin bir milyon kişiye yakın kuvveti Çanakkale, Filistin ve Irak cephelerine bağlanmış, İtilaf devletlerinin Avrupa'daki ana cephelerinden bu kuvvetler uzakta tutulmuştur.

4 - Bulgarların müttefik devletler tarafından harbe katılması sağlanmıştır.

5 - Yunanistan, Romanya ve İtalya'nın harbe girmeleri geciktirilmiştir.

6 - Çanakkale Muharebelerinde Türkler muharebe içi muharebe dışı 251.309, İtilaf devletleri 250.000 kayıp verdiler. İngilizlerin 105 bin ölü, yaralı, kayıp, esir, 90 bin tahliye edilen hasta zayiatına karşılık, Fransızların zayiatı 47 bindir.

Türklerin 251.309 kayıplarının 57.000'i şehittir (Şehit rakamı olan 57.000 ihtilaflıdır. Farklı rakamlar da ileri sürülüyor).

7 - İngiliz ve Fransızlar Türkleri yakından tanıma fırsatı buldular.

İngiliz Askerî Tarihçi Aspınal Oglander şunu söylemiştir: "Ordu Komutanı General Liman Von Sanders'in, sonraları Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal'den aldığı ilhamın değerine paha biçmek mümkün değildir" (Türk Ansiklopedisi s. 366).

Ordu Komutanı General Liman Von Sanders ise şunu söylemiştir: "İstila ordusunun gerisinde bütün dünya kaynakları açık bulunduğu halde, Türkler harp malzemesi bulabilmek için İngilizlerden ganimet almayı bekliyorlardı. Kum torbaları çok azdı, kıtalara bu maksatla çuval gönderildiği zaman, askerler bunu yamamak için kullanıyorlardı" (İslâm Ansiklopedisi, Cilt III, s. 351).

8 - 1'inci Dünya Harbi sonu gelişmelerinde Çanakkale muharebelerinin büyük payı ve katkısı vardır.

9 - Çanakkale'de Mustafa Kemal'in tarih sahnesine çıkışı başlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan millî mücadele ruhu Çanakkale'den kaynaklanır.

ÖZCESİ

Çanakkale Muharebeleri, 1'inci Dünya Harbi'nin en büyük ve etkisi en yaygın muharebelerinden birisidir, millî tarihimizde ve dünya tarihinde çok önemli ve anlamlı bir yeri vardır.

Levent Sahverdi Arşivi

Çanakkale Boğazı'nda ve çevresindeki muharebeler iki merhalede ve iki ayrı alanda olmuştur: Birincisi 18 Mart 1915 günü başlayan ve aynı gün sona eren, İtilaf devletlerinin donanma ile yaptıkları boğazı geçiş teşebbüsü; ikincisi 25 Nisan 1915 günü büyük kuvvetlerle Gelibolu yarımadasına yapılan çıkarma ile başlayan, 8-9 Ocak 1916 günü çıkan kuvvetlerin çekilmesi ile son bulan ve 8.5 ay devam eden kara muharebeleri.

Her iki muharebede, İtilaf devletlerinin sahip olduğu deniz egemenliği ve silah, araç, gereçlerdeki büyük üstünlük sebebiyle, harekât eşit olmayan şartlarda yapılmıştı.

Çanakkale Muharebeleri; 1'inci Dünya Harbi'nin üç yıl önceden İttifak devletlerinin yenilgisi ile sonuçlanmasını önlemiş, Balkan ülkelerinin siyasî kararlarını etkileyerek bölgede ittifakın birliğini güçlendirmiştir. Rusya'nın cephelerde yenilmesine, Çarlığın komünizm karşısında çökmesine sebep olmuştur. Balkan Harbi ile düşülen üzüntülü durumdan kurtulunmuş, milletimizin öz cevheri tekrar ortaya çıkmıştır. Mehmetçik büyük adına, devraldığı tarihî mirasa lâyık olduğunu tekrar göstermiştir.

Çanakkale Muharebeleri Türk'ün milletçe kaderini etkileyecek büyük bir dâhinin, Mustafa Kemal Atatürk'ün doğuşunun da habercisi olmuştur.

Karada cereyan eden muharebelerden önce, Boğaz bölgesinde, İtilaf devletleri tarafından Boğaz'ı zorla geçiş ve buna karşı 18 Mart 1915 günü gerçekleştirilen savunma; denizcilerimizin, topçularmızın, bütünü ile her rütbedeki Mehmedin kahramanlıklarının ve muharebe ustalıklarının doruğa çıktığı günlerden birisidir.

Boğaz savunma harekâtı, karşı taraf donanması ile Türk denizcilerinin hazırladığı mayınlar ve karada mevzilenmiş Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın topçu birlikleri arasında cereyan etmiş, İtilaf devletlerinin, Boğaz'dan geçişi tekrar düşünemeyecekleri kadar kesin yenilgisi ile son bulmuştu. Yenik düşen donanma zamanın ve tarihin en büyük deniz gücünü temsil ediyordu. Bu donanmanın 1/3'ü görev yapamaz seviyeye düşmüştür. Daha önemlisi, büyük Armada, Çanakkale Boğazı'ndan kolu kanadı kırılmış olarak geri gitmiştir. Aynı ülkelerin gemileri, İstiklâl Harbi'nden sonra, bir defa daha bu boğazdan "geldikleri gibi geri" gittiler.

Yenilgiye uğratılan donanma, herhangi bir deniz gücü değildir.

En üst düzey teknik ile inşa edilmiş, geliştirilmiş gereçlerle ve en güçlü silâhlarla teçhiz edilmiş, o güne kadar görülebilen, biraraya getirilebilen büyük deniz gücüydü. Yenilgi görmemiş, yenileceği düşünülemeyen bir donanmaydı. Zamanının en ileri tekniklerine sahip olan bu donanma, çoğu zaman siperlerin ve

Levent Sahverdi Arşivi

topların önündeki Mehmetlerin iradeleri önünde yenik düşmüşlerdir.

İtilaf devletleri, Boğaz geçiş harekâtından sonra kara harekâtı ile sonuç alabileceklerini düşündüler. Fakat karşılarında yine muharebe meydanlarının büyük ismi Mehmet vardı. Çanakkale Muharebeleri, savaşırken de asaletini koruyan Mehmedin, bu değerinin muharebe alanına ve karşı tarafa yansıması ile, muharebenin bütün gereklerine tarafların saygı gösterdiği bir centilmenler karşılaşması şeklinde cereyan etmiştir. Mehmet, muharebelerin bilinen bilinmeyen, yazılı olan yazılı olmayan bütün şartlarına ve onurlu geleneklerine saygılı, eşsiz bir muharip ve bütün bunlarla birlikte insan sevgisi ile dolu büyük bir varlıktır. Mehmetçik bize vatan kazandıran eski akıncıların, yayaların, atlıların yüreğine ve Yunus'un insan sevgisi ile zenginleştirilmiş yüce gönlüne sahiptir.

Kara muharebelerinde, 1'inci Dünya Harbin'deki askerî harekâtın en önemli özelliğini oluşturan siper harbinin belirgin örneği verilmiş, denizden yapılan çıkarmaya karşı, özel şartları olan bir kıyıda, bu şartlara uygun savunma uygulanmıştır. Yapılan muharebelerin özelliği gereği olarak her iki taraf büyük kayıplar vermiştir.

Çanakkale Muharebelerinde çıkarma birlikleri kıyıda tutulmuş, Boğaz'a ve aynı zamanda Marmara'ya hakim olan, bölgenin omurgası değerindeki sırtları düşmanın ele geçirmesine imkân verilmemiştir. Buradaki muharebeler birbirine 10 metreye kadar yaklaşan siperler içerisinde aylarca devam etmiş ve topraklarımız karış karış savunularak korunmuştur.

Mustafa Kemal buradaki muharebeler sırasında "Size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum" diyebilen komutandır. Askerine böyle bir emri verebilen komutan yoktur. Şüphesiz aldığı böyle bir emri tereddütsüz yerine getiren başka bir millet de yoktur. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu emri verdiği birliklerin bağlı olduğu 57'nci Piyade Alayının Alay Komutanları dahil olmak üzere bütün subay ve erleri Çanakkale Muharebelerinde şehit düşmüştür.

Çanakkale Muharebeleri sistemli askerî eğitim görmüş genç bir subay ve komutan kadrosunun verdiği ilk sınav değeri taşır. Balkan Harbi'nin vatansever, yurduna ve milletine bağlı, fakat yaşlı ve alaylardan yetişmiş kadrosu yerine **geçen genç komuta kadrosu, bütün 1'inci Dünya Harbi'ni yönetmiş, insan ve malzeme açısından tükenme noktasına geldikleri halde, harp bittiği zaman ülkenin büyük bölümünü elde tutmayı başarmışlardır. Bu muharebelerde Kurtuluş Harbimizin kadrosu yetişmiş ve kurtuluş hareketinin ilk işaretleri**

Levent Sahverdi Arşivi

alınmış ilk izleri görülmüştür.

Çanakkale'de 1'inci Dünya Harbi'nin sonuçlarını ve ülkelerin kaderni etkileyen Atatürk, İstiklâl Harbi örneği ile işgal altındaki bütün ülkelere ve sömürgelere kurtuluş yolunu açmış, örnek vermiş, öncü olmuştur.

Çanakkale Muharebelerinin başarılı komutanı, daha sonra başardığı İstiklâl Harbi ile bizi millî devlete, millet egemenliğine kavuşturmuş, inkılâpları ile uygarlık yolumuzu çizmiştir.

Dünya büyük değişiklikler geçiriyor ve bu değişikliklerin sancılarını yaşıyor. Önemli yenilenmelere doğru gelişmeler oluyor. Bugüne kadar, barışı sağlayan dengelerde meydana gelen değişikliklerin barışın bozulmasına sebep olabileceğini dikkate almak zorundayız.

Nato ve özellikle Varşova paktlarının etkinliklerinin kalkması çok önemli yeni durumlara yol açmaktadır. Doğan istikrarsız ortamda anlaşmazlıklar artıyor. İstikrarsız ortamlarda küçük anlaşmazlıklar büyük olaylara sebep olabileceği gibi küçük olaylar beklenmedik sonuçlar verebilir.

Bütün bunlar, dünyadaki gelişmeleri yakından izlememizi, devamlı değerlendirme içerisinde olmamızı, kuvvetli olmamızı, dikkatle ve zamanında uygun hareketlerde bulunmamızı gerektirmektedir.

Tarafların ölü, yaralı ve kayıp olarak 250'şer bin zayiat verdikleri büyük bir muharebenin yıl dönümünde günümüzün bu sorunlarını anlamak sanırım çok daha kolaydır.

Tarih boyu bütün başarılarımızı, birlikte olmanın, birlikte hareket etmenin sağladığı güçle gerçekleştirebildik. Toprağımız, bağımsızlığımız ve özgürlüğümüz bugün de kutsaldır. Atatürk 1923 yılında millî birlik ile ilgili olarak şunları söylemiştir: "Bir milletin başarısı, mutlaka millî gücün bir istikamette toplanmasıyla, teşekkül etmesiyle mümkündür." "Bilelim ki elde ettiğimiz başarı, milletin gücünün birleşmesinden, iş birliği yapmasından ileri gelmiştir. Eğer aynı başarıyı ve zaferi gelecekte de elde etmek istiyorsak, aynı esasa istinad edelim ve aynı surette yürüyelim."

Marmara Denizi'ni ne denizden ne karadan karşı taraf askerlerine ve komutanlarına göstermeyen Mehmetlerimiz topraklarımızı tekrar tekrar vatan yaptılar, kendileri bayraklaştılar vatanla bütünleştiler. Şehitlerimiz ve Atatürk'le birlikte bütün gazilerimiz önünde tazim ile eğiliyor, rahmetlerle ve saygılarla anıyoruz.

Levent Sahverdi Arşivi

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ
VE
ATATÜRK

E. Tuğg. H. FAHRİ ÇELİKER

1. GİRİŞ

Türk Ordusunun Çanakkale'de kazandığı zaferin 80'nci yıldönümünü kutluyoruz bu yıl.

Çanakkale'de kazanılan zaferin Türk askerî tarihinde müstesna bir yeri vardır. Bu ayrıcalık Çanakkale Muharebelerinin Birinci Dünya Harbi'nde cereyan eden Türk savaşları içindeki kronolojik yerinden ve sonuçlarından ileri gelmektedir.

Türk Ordusunun ebedi başkomutanı ulu önder Atatürk'ün Çanakkale muharebelerinde gösterdiği askerlik ve komutanlık sanatı da bu savaşlara başka bir anlam ve önem kazandırmıştır.

Türk Ulusu bu savaşlarda yaklaşık 85.000 şehit vermiş, ilim ve irfan sahibi yetişkin pek çok genç evladını kaybetmiştir. Ama devrinin en kuvvetli donanmasıyla desteklenen düşman kuvvetlerinin Boğaz'ı geçmesine müsaade etmemiş "Çanakkale Geçilmez" vecizesini kanıyla tarihe yazmıştır.

Biz bu yazımızda Çanakkale'de cereyan eden savaşların çok kısa bir özetini vermeye ve Yüce Atatürk'ün bu savaşlarda kazandığı başarıları belirtmeye çalışacağız.

2. ÇANAKKALE BOĞAZI VE STRATEJİK ÖNEMİ

Çanakkale Boğazı Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı ile birlikte Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan bir su yoludur. Uzunluğu 62 km. dir. Genişliği 1200 m. ile 7000 m. arasında değişir. En dar yeri Çanakkale-Kilitbahir arasında 1.200 m. dir.

Çanakkale Boğazı Akdeniz'i Karadeniz'e bağladığı gibi Asya'yı Avrupa'ya

Levent Şahverdi Arşivi

da bağlar. Nitekim MÖ. 480'de Keyhüsrev Pars Ordusunu, MÖ. 334 İskender Ordusunu Avrupa'dan Asya'ya Çanakkale Boğazı yoluyla geçirdiği gibi Osmanlılar da MS. 1356'da Avrupa'ya Çanakkale Boğazı üzerinden geçmişlerdir.

Bu nedenlerle Çanakkale Boğazı Tarih boyunca stratejik önem taşımış bir su yoludur. Bugün de aynı derecede önemlidir.

3. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN YAKIN TÜRK TARİHİ VE BİRİNCİ DÜNYA HARBİ'NDE CEREYAN EDEN TÜRK SAVAŞLARI İÇİNDE KRONOLOJİK YERİ

1683 Viyana bozgunundan sonra Osmanlı Ordusu bir dizi yenilgiye uğramıştır. Arada bazı zaferler (1711 Prut gibi) kazanılmış ise de bilanço yenilgiden yana ağır basar. Özellikle 1912-1913 Balkan Harbi'nde uğranılan ağır yenilgi Türk Ulusunu kalbinden yaralamış, yasa boğmuştu.

Balkan yenilgisinden iki yıl sonra Birinci Dünya Harbi'ne giren Türk Ordusu harbin ilk yılında birbirini izleyen üç mağlubiyete uğradı:

BİRİNCİSİ : Irak cephesinde İngilizler 9 Aralık 1914'te 38'nci Tümenimizi, 48 Subay 930 er ve erbaş mevcudiyle kayıtsız şartsız esir aldılar.

İKİNCİSİ : Başkomutan Vekili Enver Paşa, Alman Genel Karargahının etkisinde kalarak 3'ncü Türk Ordusu ile 22 Aralık 1914'te Erzurum'dan Sarıkamış yönünde büyük bir taarruza girişmiş, mevsimin kış, havanın çok soğuk, arazinin dağlık olması, eratın kış teçhizatından tamamen mahrum bulunması nedeniyle bu harekat 15 Ocak 1915'te ağır bir yenilgiyle sonuçlanmış, 3'ncü Ordu 90.000 zayiat vererek geri çekilmek zorunda kalmıştı.

ÜÇÜNCÜSÜ : Süveyş Kanalı Alman Başkomutanlığı'nın çok önem verdiği stratejik bir hedefti. Çünkü İngilizler Hindistan ile irtibatlarını Süveyş yoluyla sağlıyorlardı. Bu irtibatı kesmek için Türk Ordusunu Süveyş'e taarruza zorladılar. Bahriye Nâzırı ve 4'ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın yönettiği Birinci Kanal Taarruzu 3 Şubat 1915 günü Türk Ordusunun yenilgisi ve geri çekilmesiyle sonuçlandı.

Kısacası harbe girişimizin ilk üç ayında Türk Ordusu birbirini izleyen üç ağır yenilgiye uğramıştı. Çanakkale'de kazanılan zafer bu felâketler zincirinden sonra Ordumuza ve Ulusumuza yeni bir ruh, kendine güven ve moral kazandırmış, harbi 4 yıl sürdürmemizi sağlamıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

4. ANLAŞMA DEVLETLERİNİN AMAÇLARI

Anlaşma devletlerinin Çanakkale Boğazı'na taarruzdaki amaçları şöyle sıralanabilir.

a. Rusya'ya yardım

b. İstanbul'u işgal ederek Osmanlı İmparatorluğu'nun harpten çekilmesini sağlamak.

c. Marn Meydan Muharebesi'nden sonra Batı Cephesinde duraksayan, siper Savaşına dönüşen harbi yeni bir cephe açarak hareketlendirmek.

d. Rusya'nın Karadeniz limanlarında yığılan buğday stoklarını Fransa'nın Akdeniz limanlarına naklederek Batı Cephesindeki askerlerin beslenmesini sağlamak.

5. TAHSİS EDİLEN KUVVETLER

İşte bu amaçlarla İngiliz Harp Kabinesi 28 Ocak 1915'te Çanakkale Boğazı'na taarruza karar verdi ve deniz kuvveti olarak bu harekâta 13'ü İngiliz 4 Fransız toplam 17 muharebe gemisi, 1 muharebe kruvazörü, 6 muhrip, 14 mayın arama tarama gemisi, bir uçak ana gemisi tahsis etti.

Kara kuvveti olarak başlangıçta İngiliz deniz tümeni ile bir Fransız tümeni tahsis edilmişti. Sonra 29'uncu İngiliz Piyade Tümeni de bu cephede görevlendirildi.

Alınan karara göre Donanma Çanakkale Boğazı'nı zorlayarak geçecek arkadan gemilerle getirilen iki tümen İstanbul'un işgalinde kullanılacaktı.

6. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN SAVUNMA TERTİPLERİ

Çanakkale Boğazı'ndaki savunma tertibatımızın bel kemiğini Çanakkale Müstahkem Mevkii teşkil ediyordu. Mart 1915 tarihinde Çanakkale Müstahkem Mevkii emrinde 27 batarya halinde teşkilatlanmış muhtelif çapta yaklaşık 200 top ve bir Mayın Grubu vardı.

Topların çoğu eski adi ateşli toplardı; menzilleri çok kısa idi (7-8 km.). Bir bölümü de eski harp gemilerinden çıkarılmıştı.

Mayın Grubu'nun emrinde İntibah Mayın Gemisiyle Giresun Mayın Depo Gemisi ve birkaç motorbot vardı. Almanya'da mayın gemisi olarak yaptırılmış olan Nusret de 3 Eylül 1914'te Türkiye'ye gelmiş ve Çanakkale Boğazı Mayın Grubu emrine verilmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Boğaz topçusu üç grup halinde tertiplenmişti.

BİRİNCİ GRUP : Methal Grubu; Anadolu yakasında Kumkale, Orhaniye, Avrupa yakasında Ertuğrul, Sedülbahir olmak üzere dört bataryadan oluşuyordu.

İKİNCİ GRUP : Merkez Grubu Boğaz'ın her iki yakasındaki beşer tabyadan oluşuyordu.

ÜÇÜNCÜ GRUP : Bu iki grubun arasında bulunan Ağır Obüs Grubu idi. Bunlar sık sık yer değiştiren seyyar toplardı.

Müstahkem Mevki Komutanlığı emrine kara kuvveti olarak 9'ncu 11'nci tümenler verilmişti. Başlangıçta her iki tümenin de karargahı Anadolu yakasındaydı. Gelibolu Yarımadası'nın batı kıyılarını 9'ncu Tümen'in 26'ncı ve 27'nci Alayları koruyacaktı.

Anlaşma devletlerinin Boğaz'a taarruz ihtimali artınca Tekirdağ'da bulunan 19'ncu Tümen de Maydos'a getirilmiş (25 Şubat 1915) ve Tümen Komutanı Kur. Yarbay Mustafa Kemal, 26'ncı 27'nci alaylar da emrine verilerek Maydos Grubu Komutanı olarak görevlendirilmiştir.

Mayın Grubu Merkez tabyaları önünde Boğaz'ın talvek hattına dikey 10 mayın hattı döşemiş bu on hatta 350 mayın dökmüştü.

Şubat ayında cereyan eden muharebelerden alınan izlenimlere göre 8 Mart 1915 sabahı Nusret Mayın Gemisi Erenköy koyuna Poyraz Lodos istikametinde 26 mayın dökmüştü. Bu mayınların 18 Mart sabahı döküldüğü artık efsaneleşmiştir. Efsaneler gerçeklerden daima daha kuvvetlidir. Ama ben yine de Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın harp ceridesinden aldığım 8 Mart tarihini söylemeden geçemedim.

7. BOĞAZ'A İLK TAARRUZ VE BUNU İZLEYEN HAREKETLER

Türkiye'nin Karadeniz olayı (29 Ekim 1914) ile harbe girmesinin hemen akabinde İtilâf devletlerinin birkaç muharebe gemisi 2 Kasım günü methal bataryalarını bombardıman etmiş bundan sonra 19 Şubat'a kadar hiçbir hareket olmamıştı.

19 Şubat günü 7 muharebe gemisinden oluşan bir filo methal bataryalarını bombardıman ederek Boğaz'a taarruzu başlatmış oldu.

İlk taarruz için bu 19 Şubat gününün seçilmiş olması tarihi bir olaya dayanıyor. 19 Şubat 1807'de bir İngiliz Filosu Kurban Bayramı olmasından yararlanarak Çanakkale Boğazı'nı geçmiş, Kızıl Adalara kadar gelmiş, bir hafta

Levent Şahverdi Arşivi

sonra geri dönmüş, Boğaz'dan çıkarken epeyi hırpalanmıştı. İngilizler bu tarihi günü seçmekle herhalde filolarındaki mürettebatın moralini yükseltmek istemişlerdi.

19 Şubat bombardımanında istenilen sonuç elde edilemediğinden harekat 25 Şubat'ta tekrar edildi ve bu kez medhal bataryaları tamamen susturuldu. Sonra kıyıya tahrip müfrezeleri çıkarılarak susturulan toplar teker teker tahrip edildi.

25 Şubat'tan sonraki günlerde düşman Erenköy Koyuna kadar sokularak merkez bataryalarını ateş altına aldı ve mayınları temizlemeye çalıştı.

8. 18 MART BOĞAZ MUHAREBESİ VE SONUCU

Müttefik Filo Komutanı Amiral De Robeck Boğaza saldıracak 16 muharebe gemisini iki gruba ayırmıştı.

Birinci grupta bulunan 6 İngiliz, 4 Fransız gemisi A ve B olmak üzere iki hat halinde taarruz edecek, ikinci grupta bulunan 4 İngiliz muharebe gemisi 4 saat sonra Boğaz'a girecek ve Fransız gemilerinin yerini alacaktı.

18 Mart 1915 günü hava açık, deniz durgundu. Saat 10.30'da gemilerin Boğaz'a girmekte oldukları görüldü.

11.30'da gemiler bordo nizamında yerlerini aldılar ve cehennemî bir ateş başladı. Düşman gemileri ateş taksimi yapmışlardı. Her gemi bir tabyamızı ateş altına alıyordu. Menzilleri müsait olmadığından bizim topçumuz susmak zorundaydı. Sadece iki tabyamız (Derdonos ve Mesudiye) karşılık verebiliyordu.

Saatler ilerledikçe ve gemiler yaklaştıkça topçumuzun ateşi arttı ve isabetler kaydedildi. Gemilere önemli zayiat verdirildi. Bu arada tabii bizim tabyalarımız da isabet aldı.

Nihayet saat 14.00'de Fransız gemilerinden Suffren ağır yaralı olarak hızla Boğaz dışına çekilmeye başladı. İki kazmat tahrip edilmiş olan Bouvet onu izliyordu. Gaulois başı suya gömülü, Sancağa yatmış kendi gücüyle Boğaz dışına çıkmaya çalışmaktaydı. Bu sırada Bouvet'de iki patlama duyuldu. Mayına çarpmıştı. Koca gemi birkaç dakikada alabora olarak 600 mürettebatıyla sulara gömüldü.

Saat 16.00'da Inflexibel muharebe kruvazörü, 16.15'de Irresistible mayına çarptı.

Saat 17.50'de Amiral De Robeck filoya çekilme emri verdi. Çekilme sırasında Ocean muharebe gemisi mayına çarptı. Zaten topçu ateşiyle çok hır-

Levent Sahverdi Arşivi

palanmış olan gemi boşaltılarak kaderine terk edildi ve Türk topçusu tarafından batırıldı.

Yaklaşık 7 saat süren bu cehennemî ateş muharebesi sonunda müttefik filonun 3 muharebe gemisi (Bouvet, Irresistible, Ocean) batmış, 3 gemisi (Inflexible, Gaulois, Suffren) uzun süre savaşamayacak kadar hasara uğramıştı.

9. 5'NCİ ORDU'NUN KURULUŞU VE LİMAN VON SANDERS'İN SAVUNMA TERTİBİ

18 Mart Boğaz Muharebesinde ağır yenilgiye uğrayan düşmanın karaya asker çıkaracağına kesin gözüyle bakıldığından Türk Başkomutanlığı Gelibolu'da 5'nci Ordunun kurulmasına karar vermiş (23 Mart 1915) ve Ordu Komutanlığına Alman Generali Liman Von Sanders'i atamıştı. (25 Mart 1915)

26 Mart günü Gelibolu'ya gelen Liman Von Sanders emrindeki kuvvetleri üç gruba ayırdı.

BİRİNCİ GRUP : 5'nci, 7'nci tümenler Saros bölgesinde,

İKİNCİ GRUP : 9'ncu Tümen Gelibolu Yarımadasında,

ÜÇÜNCÜ GRUP : 3'ncü ve 11'nci tümenler Boğaz'ın Anadolu yakasında,

Süvari Tugayı : Saros Körfezi'nin Kuzey kıyılarını gözetlemekte,

19'ncu Tümen : Bigalı Bölgesinde Ordu ihtiyatında.

10. 19'NCU TÜMEN KOMUTANI KUR.YARBAY MUSTAFA KEMAL

Birinci Dünya Harbi başladığında Atatürk Sofya'da Ataşemiliter olarak bulunuyordu. Türkiye fiilen harbe girince derhal Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya başvururak Ordu'da fiili görev almak istediğini bildirdi. Enver Paşa: "Sizin için her zaman Ordu'da bir görev vardır. Ancak Sofya Ataşeliği çok önemli olduğundan sizi orada tutuyoruz" şeklinde cevap verdi. Buna çok üzülen Atatürk, Enver Paşa'ya şunları yazdı :

"Vatanın müdafaasına ait fiili vazifelerden daha mühim ve mübeccel bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelerinde ateş hatlarında bulunurken ben Sofya'da Ataşemiliterlik yapamam. Eğer birinci sınıf zabit olmak liyakatinden mahrumsam, kanaatiniz bu ise lütfen açık söyleyiniz."

Bunun üzerine Tekirdağ'da yeni kurulan 19'ncu Tümen Komutanlığı'na atandığını bildiren teli alan Atatürk, derhal İstanbul'a geldi ve 2 Şubat 1915 günü yeni görevine başladı. Gelibolu'da bulunan 3'ncü Kolordu Komutanı 19 Şubat

Levent Şahverdi Arşivi

bombardımanı üzerine karargahıyla 19'ncu Tümen'in Tekirdağ'dan Maydos'a intikal etmesini emretti. Burada emrine iki alay (26, 27) daha verilerek Maydos Grubu Komutanlığıyla görevlendirilen Atatürk, 18 Mart Boğaz Muharebesinde harekâtı karadan izlemekle yetindi. Sonra 5'nci Ordu kurulunca Liman Paşa'nın aldığı yeni savunma tertibine göre bu ordunun ihtiyat tümeninin komutanı olarak karargahıyla Bigalı bölgesine intikal etti.

11. KARAYA ASKER ÇIKARILMASI VE ARIBURNU MUHAREBELERİ

25 Nisan 1915 sabahı düşman Sedülbahir ve Arıburnu kıyılarına asker çıkarmaya başladı. İngiliz, Fransız birlikleri Seddülbahir'e Anzak Kolordusu Arıburnu'na çıkıyordu. Kıyıda bulunan kuvvetler gözetleme ile görevli küçük müfrezelerden ibaretti. Çıkan düşmana karşı koyacak güçte değildiler.

Gemi toplarının seslerinden kıyıda bir şey olduğunu sezinleyen Atatürk, 9'ncu Tümen Komutanı'ndan kıyıya asker çıkarıldığını, çıkan düşmana taarruz etmekte olduğunu bir tabur ile kendisine yardım edilmesini isteyen raporu alınca derhal 57'nci Piyade Alayı çıkarma yerine hareket etti. Kocaçimen tepesine vardığında erata istirahat vererek Conkbayırı'na gitti. Burada cepheden kaçan eratla karşılaştı. Onları durdurdu. Alayın en öndeki bölüğünü marş marşla Conkbayırı'na getirerek 261 rakımlı tepeden Conkbayırı'na ilerleyen düşmana taarruz etti. Bu taarruz karşısında düşman kıyıya kadar çekilmek zorunda kaldı. Bu Atatürk'ün Çanakkale muharebelerindeki ilk başarılı müdahalesidir.

Bu 25 Nisan günü Atatürk, tümenine verdiği taarruz emrinde "Size ben taarruz emretmiyorum. Ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilir." diyordu. Akşama kadar çetin savaşlar cereyan etti. 19'ncu Tümen bütün kuvvetleriyle Arıburnu cephesine angaje oldu. Bu çetin savaşlar sırasında birliklerine verdiği emirlerin birinde Atatürk,

"Benimle beraber burada muharebe eden bilcümle askerler katiyen bilmelidirler ki, bize verilmiş olan bilcümle askerler katiyen bilmelidirler ki, bize verilmiş olan namus vazifesini tamamen ifa etmeden bir adım geri gitmek yoktur. Rahat uyku aramanın, bu rahattan yalnız bizim değil, milletimizin ebediyen mahrum kalmasına sebep olacağını hepinize hatırlatırım," diyordu.

Düşman Seddülbahir ve Arıburnu cephelerinde birkaç Km. den fazla ilerleme imkânı bulamayınca iki tümenli 9'ncu İngiliz Kolordusu'nu 6/7 Ağustos 1915 gecesi Anafartalar bölgesine çıkardı. Ordu Komutanı bu bölgede bulunan 16'ncı

Levent Şahverdi Arşivi

Kolordu Komutanı Albay Feyzi Bey'e 7'nci ve 12'nci tümenlerle 8 Ağustos sabahı düşmana taarruz ederek denize dökmesini emretti. Fakat Albay Feyzi bu iki tümenin 25-30 km. mesafeden geldiğini, çok yorgun olduğunu, araziyi tanımadığını ileri sürerek taarruzu erteledi. Bunun üzerine Liman Paşa Feyzi Bey'i görevinden alarak yerine bilgisine ve cesaretine çok güvendiği Albay Mustafa Kemal' atadı.

9 Ağustos 1915 sabahı saat 4.10'da Anafartalar Grup Komutanlığı görevini üstlenen Atatürk düşmana taarruz ederek kıyıdaki ilk tepeler hattına kadar geri attı. Ertesi gün taarruza devam ederek düşmanı denize dökmeyi plânlarken birden ANZAK Kolordusuna mensup birliklerin güney yanına saldırıya hazırlanmakta olduklarını fark etti. 7., 12'nci tümenlerin taarruzunu durdurdu, kendisi o gece 8'nci Tümen Karargahının bulunduğu Conkbayırı'na gitti. 10 Ağustos sabahı 8'nci Tümen ile yaptığı karşı taarruzla Anzak birliklerini geri attı. Böylece Anafartalar bölgesine hakim arazinin Türk birlikleri elinde kalmasını sağladı. Bunun üzerine Akdeniz Seferi Kuvvetleri Komutanı General Hamilton, 10 Ağustos günü akşamı artık taarruza devamın bir yararı olmayacağı düşüncesiyle bütün cephelerde savunmaya geçilmesini emretti. Böylece Çanakkale cephesinde bir durgunluk meydana geldi.

Bu durgunluk sırasında Başkomutan Vekili Enver Paşa cepheyi ziyaret etti. Bütün büyük karargâhlara uğradığı halde Anafartalar Grup Komutanlığı'na gelmedi. Bunu onur meselesi yapan Atatürk, Ordu Komutanı'na istifasını verdi. Bu olay Atatürk'ün kişisel onuruna ne kadar düşkün olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir. Ama istifa dilekçesini alan Ordu Komutanı Liman Von Sanders'in tutumu daha da ilginçtir.

Liman Paşa derhal Enver Paşa'ya şu mektubu yazar :

"Ekselans

Enver Paşa,

Osmanlı İmparatorluğu Ordusu ve Donanması Başkomutan Vekili, Zatı Şahane'nin Yaver-i Ekremi,

Ekselansınıza Albay Mustafa Kemal Bey'in yazılı bir dilekçe ile hizmetten ayrılmasını dilemiş olduğunu bildirmekle şeref duyarım.

Bu dilekçeyi destekleyemem. Çünkü Mustafa Kemal Bey'i Vatanının bu büyük savaşta hizmetlerine muhakkak surette muhtaç olduğu, çok müstesna kabiliyetli, becerekli ve cesur bir subay olarak tanıdım ve takdir ettim.

Albay Mustafa Kemal Bey, beş ay önceki ilk karaya çıkış hareketinden

Levent Şahverdi Arşivi

beri 19'ncu Tümen'in başında parlak şekilde savaşmış ve İngilizlerin Anafarta kanadında son büyük çıkarma hareketleri esnasında müşkül bir anda kumandayı üzerine almak zorunda kalmıştır. Çünkü bu hususta görevlendirilmiş olan 16'ncı Kolordu Komutanı 7'nci ve 12'nci tümenlerle hücuma geçmesi için verilen mükerrer emirleri yerine getirmemiştir.

Albay Mustafa Kemal Bey, burada da görevini o kadar büyük bir cesaret ve iyi, açık bir tertibat ile ifa etti ki, kendisine -vazifem icabı olarak- takdirimi ve şükranımı tekrar tekrar ifade ettim.

Albay Mustafa Kemal Bey, ayrılmak istiyor. Çünkü Ekselanslarının, İmparatorluk Ordusu Başkomutan Vekili ve en yüksek üstünün güvenine sahip olmadığı kanısındadır. O, bilhassa Ekselansınızın son defa burada bulundukları sırada diğer üç grup komutanını ziyaretinizle şereflendirirken -O zaman ve halen hasta bulunmasına rağmen- kendisini aramamış olmamızdan bunun çıktığına inanıyor.

Ben Albay Mustafa Kemal Bey'e ziyaretin sırf zamanın darlığı yüzünden yapılmadığını ve Ekselansınızın kendisinin hizmetlerini her halde takdir ettiklerini ifade ettim.

Şimdilik ilişikte sunmadığım ayrılma dilekçesini Ekselansınızın güvenini belirtmek suretiyle reddetmek lütfunda bulunmanızı rica ediyorum.

Ekselanslarının en derin hürmetkârı
Limon Von Sanders

Bunun üzerine Enver Paşa Atatürk'e bir geçmiş olsun teli, Atatürk de O'na teşekkür teli çeker konu kapanır.

Bu olay Ekim 1915 sonlarında cereyan etmişti. Bundan bir ay sonra, Atatürk'ün vekil olarak komuta ettiği 16'ncı Kolordu Komutanlığı'na bir Alman Generali (Kannengisser) atanır.

Zaten bir süredir genel karşı taarruz önerisinde bulunan fakat bir türlü bunu üstlerine kabul ettiremeyen Atatürk, bir de Alman Generali emrine verilmesine çok üzülür, tekrar istifa eder.

Bu kez de Liman Von Sanders araya girer, istifayı reddeder, Atatürk'e bir ay hava değişimi verilmesini sağlar. Böylece 10 Aralık 1915 günü Atatürk, İstanbul'a gelir. Bir ay sonra, Ocak 1916 başında düşman Gelibolu Yarımadası'nı tamamen boşaltır. Böylece Çanakkale Cephesi, Türk Ordusunun galibiyetiyle kapanmış olur.

Levent Sahverdi Arşivi

Gelibolu Yarımadası'nda 8.5 ay devam eden muharebeler sadece Osmanlı başkentini kurtarmakla kalmamış, harbin akışını değiştirmiş, dört yıl sürmesine, Rusya'da, Çarlığın çökmesine neden olmuştur. Türk milletinin kendine güvenini arttırmış, Atatürk'ün bu muharebelerde haklı olarak kazandığı Anafartalar Kahramanı unvanı Türk Kurtuluş Savaşı'nda Ulusun O'nun etrafında toplanmasını sağlamıştır.

Bu muharebelerde yaşamlarını yitiren şehitlerimizi ve gazilerimizi rahmet ve minetle anıyor sözlerime, Atatürk hakkında resmi İngiliz harp tarihinden bir alıntıyla son vermek istiyorum:

"Liman Von Sanders'in bugün Türkiye'yi idare etmekte olan ve o zaman bir tümen komutanlığında bulunan mukadderatın adımından olduğu kuvvet ve ilhamın yüksek değerine paha biçmek imkânsızdır.

ANZAK Kolordusu'nun 25 Nisan'dan ilk ihraç gününde, hedefini zapt etmeye muvaffak olamayışının en birinci âmili bu subayın vaziyete hâkim olmasıdır.

9 Ağustos'ta kuzey mıntıka komutanlığına atanarak burada gösterdiği yüksek cesaretli hareketler 9'ncu kolordunun ilerlemesini durdurmuştur.

24 saat sonra Conkbayırı'nda yaptığı çok parlak bir karşı taarruz sonunda Türkler zaptedilemez bir mevziie yerleşmişlerdir.

Tarihte bu tümen komutanının üç ayrı yerde vaziyete hâkim olarak yalnız bir muharebenin gidişini değil, aynı zamanda bir seferin akîbetini ve belki bir milletin mukadderatını etkilemesine nadiren teşadüf edilir."

Levent Şahverdi Arşivi

KAHRAMANLIK KAVRAMI VE ATATÜRK'ÜN KİŞİLİĞİNDE BU KAVRAMIN YERİ (TRABLUSGARP, ÇANAKKALE VE SAKARYA'DAN İZMİR'İN ALINIŞINA)

Yrd. Doç. Dr. M. AKİF TURAL

Kahraman Farsça bir kelimedir. TDK Türkçe Sözlük kahraman kelimesine "Savaşta ya da tehlikeli bir durumda yararlılık gösteren kimse; alp, yiğit, bir olayda önemli yeri olan kimse" karşılığını veriyor. Bu tanımlamaya benzer karşılıktan sonra, aynı sözlükteki Alp, kelimesine bakıyoruz; orada ise "Eski Türkçe bir isim", "yiğit kahraman" manası verildiğini görüyoruz. Kahraman kelimesinin Anadolu sahasında daha fazla kullanılmasına rağmen, eski karşılığının alp olduğu görülüyor. "Alp", Divanü Lügat-it Türk'te; Yiğit, kahraman, bahadır olarak geçiyor. Eski Uygur Türkçesi sözlüğünde[1] Alp : Şu üç manaya geliyor: 1-Yiğit, cesur 2-Şiddetli (tehlike) 3-Güç, zor, müşkül. Hüseyin Namık Orkun; Eski Türk Yazıtlarında[2] alp kelimesinin; yiğit, kahraman, cesur manalarında olduğunu göstermektedir. Tarama Sözlüğü'nün değişik tanıkları da alp hakkında, "kahraman, babayiğit, bahadır, pehlivan", "alperen, yiğit bahadır" bilgisini veriyor. (Cilt I. S. 111)

Kültür tarihçimiz merhum Bahaeddin Ögel; Türk devletlerinin dayandıkları ana prensip ve düşüncelerden birisinin de alplık ve şecaat olduğunu şu ifadelerle ortaya koymaktadır. "Alp ile alplık anlayışı; Türk toplulukları ile Türk devletlerinde çok büyük bir yer tutmuştur. Ordu ve askerlik, bu anlayış ve inanış üzerine kurulmuştur. Türk devletlerinin dayandığı tek güç ordu ile alplık ve şecaattır. "Alp" sözünün manası, alp olan kişi sadece bir savaş makinası değil gelişmiş ve olgunlaşmış bir ruha sahip olan kişi demektir. Alp adı Uygur yazılarında alplık unvanını veya alp adını alabilmiş olmak da büyük bir üstünlük sayılıyor. Sonradan verilmiş gazi unvanı gibi bir ad ve unvan gibi görülüyordu"[3]. Bu açıklamalar Türkçe alp, Farsça kahraman olan kelimelerin isim, unvan, sıfat tarzında

[1] A. Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul, 1968.
[2] Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, Ankara, 1987, s. 759.
[3] Bahaeddin Ögel, (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar) Türklerde Devlet Anlayışı, Ankara 1982, s. 245-249.

Levent Sahverdi Arşivi

kullanılan geniş manalı kavramlar olduklarını ortaya koymaktadır.

Alplerin, kahramanların özelliklerini Tarama Sözlüğü de "ayağını berk basmak alperenlerin işidir" (C. I. s. 112) ifadeleriyle belirtiyor. Alp, kahraman, askerlik, savaş hakkında Kutad-gu-Bilig'de şu bilgileri görüyoruz.

"Ölüm için hiç şüphesiz ecelin gelmesi lazımdır;
Eceli gelmeden hiç bir yiğit ölmez" (Beyit 2286)

"Korkak kimse dahi haysiyetini korumak için kahramanlık gösterir;
Öğülmesi için insan kendisini ölüme atar" (2292)

"Askerler yaklaşıp, erler birbiri ile harbe tutuşunca :
Herkes kendi karşısındaki ile harp etmeli ve nara atmalıdır." (2375)

"İlk önce uzaktan oklar ile vuruşmalı;
Yaklaşınca ve yüzyüze gelince de süngü ile hücum etmelidir" (2376)

"Saflar karışınca kılıç ve balta ile vuruş;
Dişle tırnakla saldır yakasından tut vuruş" (2377)

"Dayan düşmana hiç bir zaman arkanı verme;
Düşmanı vur veya vuruşarak orada öl" (2378)

"Kahraman yiğit düşmanı görünce tozu dumana katar;
Her yere o atılır, başkalarına sıra gelmez" (2382)

"Kahraman yiğidin düşmanı görünce yüzü güler;
Düşmanla kapışınca kızıl kana boyanır. (2384)

Kur'anı-ı Kerim'de, düşmana karşı yapılan mücadele, cihad ve har-i kıtal olarak ayrı ayrı yerlerde ve farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Düşmana karşı yapılan harbin Kur'an-ı Kerim'de Nisa Süresi 74. Ayet'te "Dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar Allah yolunda savaşırlar. Kim Allah yolunda savaşır da ölürse veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükafaat vereceğiz". Yine Al-i İmran 146. ve 147. Ayette "Nice peygamberler beraberlerinde birçok alimler muharebe etti de, Allah yolunda kendilerine gelen belalardan dolayı ne gevşeklik ne de zaaf gösterdiler, düşmana boyun da eğmediler. Allah sabredenleri sever" -işte onların sözü- "Ey rabbimiz, bizim günahlarımızı ve

Levent Şahverdi Arşivi

içimizdeki taşkınlarımızı bağışla. Muharebe ayaklarımızı iyice diret. Kafirler güruhuna karşı bize yardım et, demelerinden başka bir şey değildir. Nihayet Allah onlara hem dünya nimetleri hem ahiret sevaplarının güzelliğini verdi. Allah iyi hareket edenleri sever."

Cihat islam dininde gayesiz bir savaş değildir. Hakkı, adaleti, huzuru, saadeti sağlamak için yapılan savaştır. Hz. Muhammed'in "vatan sevgisi imandandır". hadis-i şerifi de bu ayetleri açıklar mahiyettedir.

Kahraman veya alp, devlet veya milletin, vatan saydığı topraklardaki hürriyetine ve bağımsızlığına, kutsal bildiklerine saldırıldığında, hayatla bağı olan her türlü cazip unsurlara sırt çevirip, malını, rahatını, canını ortaya koyma iradesidir.

Kahramanlık, geçmişe, karşı da, geleceğe karşı da sorumluluk duyarak, kendine kendi iradesiyle özveri gösterme emrini vermektir. Cesaret kahramanlığın ön şartıdır. Cesur olmak yanında fedakârlık ve kararlılık, kahramanlığı ortaya koyan üç ana şart olmaktadır.

Alplık/kahramanlığı cinnetten ayıran vasıflar şuurlu cesaret olmasıdır. Nevrotik veya psikolojik bakımdan cesaret gibi görünen çılgınlıklar yapan insan ile kahraman arasındaki fark kafalarındaki hedefleridir. Kahraman, belirlediği bir hedefe, gayeye kararlılık, fedakârlık ve cesaretle ulaşan insandır. Kahramanlar, milli benlik ve kimliğin timsali olan insanlardır. Bu sıfatla lâyık olanlar iki grupturlar. Adını ve hayatını bildiğimiz alplar, kahramanlar dışında, adları destana, efsaneye, menkıbeye karışanlar vardır. Ulubatlı Hasan, Manastırlı Hamdi gibi hayatını bilmediğimiz kahramanlar, milletin önüne geçebilecek kadar şuurlu cesaret göstermişlerdir. Hayatı ve diğer özellikleriyle tarihin tanıdığı kahraman ise, "biz" adına kendi "ben" ine ait bağlantılarını bir kenara bırakabilme fedakârlığını gösteren ve bu fedakarlığı bir bilgi birikimi ile temellendiren insanlardır.

Tabii zeminlerde alplik/kahramanlık gösterilemez, ihtiyaç da yoktur. Çaresizliğin başladığı yer ve zamanda, yılgınlığın ortaya çıkmaya ve yaygınlaşmaya yüz tuttuğu vakitlerde kahramanlar ortaya çıkar: Yılgınlık, çaresizlik, yüreksizlik artınca-o da bozgun haline dönüşmesin diye-bir cesaret yılmazlık, çaresizlik ve ümitsizliğe karşı çıkış örneği olarak kahramanlar, kendilerini öne atarlar. Bu öne atış, ruhen hazırlığı bulunan şuurlu bir cesaret, bedeni arzulardan şuurlu bir şekilde vazgeçiş halidir.

Tarihi kahramanlar, iç düşmanların çok güçlendiği dönemlerde ortaya çıkabileceği gibi, dış düşmanların, bir bölgeyi veya ülkeyi sindirmek, yıldırmak, ça-

Levent Sahverdi Arşivi

resiz bırakarak yok etmek istediği zamanlarda da meydana çıkabilirler.

Kahramanlar milli bir ihtiyacın sonunda ortaya çıkmışlarsa, aynı zamanda önder (lider) olurlar.

Kahraman şuurlu bir milli gayenin, kararlılığın, fedakârlığın ve ümidin beslediği cesaretliliktir. Atılganlık ve mücadele cesurca ısrar, kahramanı çılgından ayıran en önemli özelliktir. Kahramanların bir kısmı şehit bir kısmı gazi olur, bunların birbirinden üstünlüğü yoktur.

Kahramanlar ani karar verebilen ve kararlılığı yanında kimlerle işbirliği yapılacağında sezgi sahibi insanlardır. Başkalarındaki özellikleri sezen, yönlendiren bir irade ve cesaret sahibi olabilene kahraman denir.

Tarihi kahramanlar/alpler genellikle askeri sahadandır. Askeri liderliğini siyasi liderlik ile birleştiren şahsiyetler tarihin sayfalarına, başka milletlerin ufkuna kendi milletlerinin kahramanlığını da taşırlar.

Dünya tarihinden pekçok örnekler verebileceğimiz gibi Türklerin tarihinde de haklı bir gurur duyulmasına vesile olacak sayıca, kalitece çok üstün kahraman/alp şahsiyetler vardır. Alpler/kahramanlar her zaman başarıya ulaşmazlar. Bazı kahramanların tarih içindeki rolleri bir büyük başarıdan önceki hazırlık anlamını taşır. Bazıları mağlup da olurlar, fakat reddedilmeyecek kadar sağlam bir biçimde "tarih denilen ortak hafızaya" rollerini kazırlar. Gazi Osman Paşa, dünyanın tanıdığı mağlup fakat büyük alp/kahraman komutanlardandır.

Yine yakın tarihimizden Kâzım Karabekir Paşa ve Fevzi Çakmak Paşa'nın kahramanlığını diğer pekçokları ile birlikte Gazi Mustafa Kemal'in "Nutuk" eseri ilan ediyor.

Muhakkak olan, harp sahalarının öyle alpleri, kahramanları vardır ki, sulh zamanlarında kahramanlıkla ilgili bilgi tecrübe sermayelerini büyütüp servet haline getireceklerine azaltmışlardır.

Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), Trablusgarp, Bingazi, Anafartalar, Arıburnu, Conkbayırı, Sakarya, Büyük Taarruz ile 9 Eylül İzmir'in kurtuluşuna uzanan mücadelesiyle bir abide alp/kahramandır. Aynı zamanda 1922'den 1938'e ulaşan hayatındaki iradesi, kararlılığı ve cesaretiyle bir siyasi kahramandır.

Kahramanlar/alpleri kendi devrinin şartları içerisinde, çaresizliğe, yılgınlığa ve ümitsizliğe düşmüşlerin arasında, milli cesaret örneği olarak düşünmeliyiz. Bu ise sonraki nesiller için anlaşılması güç bir haldir. Hatta milli kahramanların ve Atatürk'ün cesareti milletimizin özelliklerini, alp/kahraman olmanın

Levent Şahverdi Arşivi

şartlarını yeterince bilmeyenlerce bir delilik bile sayılabilir.

Alp/kahraman, tek tek, herbir insanda bulunan cesaret, irade ve geleceğe güven duygusunun kendinde yoğunlaşmış hali olduğundan bunu anlamak için kendinde bu özelliklerin ne kadar bulunduğunu yoklamış olması gerekir.

Tarih efsanenin, destanın, menkıbenin elinden kurtulunca bilim olur. Tarih bilgiye ulaşma, bilgiyi doğru tasnif etme sonunda doğru değerlendirme safhalarında, şahsiyetleri ve özellikle kahramanları ihmal etmeme görevini üstlendikçe harp tarihi veya siyasi tarih olmaktan kurtulur. Çünkü kahramanlar, milli şuurun tarihe hediye ettiği özel şahsiyetlerdir. Onları doğru tespit etmenin de yolu, milli birliğin ve milli kimliğin, hangi hallerde volkanlaştığını öğrenmiş olmaktan geçer.

Kahramanların, örnek aldığı başka kahramanlar vardır. Sofya'da Ataşemiliter vazifesiyle bulunan Binbaşı Mustafa Kemal (Bu görevi 27 Ekim 1913-20 Ocak 1915 arasındadır), burada iken, Çetine, Belgrad ataşeliklerine de bakmakla görevlendirilmişti. Sofya'da Türk gençleri ile yaptığı konuşmalardan birinde, gençlerden birisinin "siz Türk tarihinde kendinize bir rehber seçtiniz mi?" sorusuna karşılık "Ben kendime Gazi Osman Paşa'yı rehber olarak seçtim. Ömrüm boyunca onun yolunu takip edeceğim. Türk Milleti Plevne'de yeniden kendini bulmuştur. Millet yolundaki mücadelemizde daima sembolümüz Plevne'de doğan millî ruh olacaktır. Felaket günlerinde Plevne harbini ve Osman Paşa'yı düşüneceğim, sizin de kahramanlık sembolünüz Gazi Osman Paşa olsun" cevabını vermiştir.[4] "Felaket günleri" ifadesi bize göre kahramanı vazifeye çağıran ortam anlamında pekçık şeyi anlatan bir özet ifadedir.

Bu iki kelimenin içinde ümitsizlik, mahrumiyet, yılgınlık, zor, güç şartlar ve başka yetersizlikler vardır. Sofya görevinden çok önce bu şartları Mustafa Kemal ilk olarak şöyle yaşamıştır:

1908 yılında Trablusgarp'ta isyan olmuştur. Kurmay kıdemli yüzbaşı olarak İttihat Terakki Cemiyeti tarafından Trablus'a isyanı bastırmak için Mustafa Kemal geniş yetkilerle gönderilmiştir. Asi aşiretler Trablusgarp şehrini işgal etmişlerdir. İşgalcilerin merkezi bir cami ve medresedir. Mustafa Kemal yanına emir subayını alarak bu toplantı yerine gider. Orada oturanlar, Mustafa Kemal'in bir ordu ile gelip kendilerini kuşattıklarını zannederler. Mustafa Kemal orada görmüştür ki, bu ayaklanmaya baş olanların en büyüğü, Osmanlı Devleti'nin Trab-

[4] Enver Behnan Şapolyo, Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, III. Baskı İstanbul 1958, s. 111

Levent Şahverdi Arşivi

lusgarp'a mutasarrıf olarak gönderdiği adamdır. Mustafa Kemal bu adamlara : "Ben sizin çıkarlarınızı en üst düzeyde sağlarım, ama bir şartla, bu toplanan halk ile ben bizzat konuşmalıyım" der, kabul edilir. Türkçe ve Arapça'yı en iyi bilen bir Osmanlı memurunu tercüman olarak verirler. Mustafa Kemal, cami avlusundaki havuzun başında tercüman aracılığıyla ahaliye bir konuşma yapar. Ayaklanma girişimini böylece önler. Mustafa Kemal ilk fırsatta çok kurnaz ve etkili bir adam olan, ayaklanmaların başı sayılan şeyhi de yola getirir. Şeyh, Mustafa Kemal'in beraberindeki yetki belgelerini görünce onların bir kıymet ifade etmediklerini, evvelce gelenlerin de bu çeşit belgeleri beraberlerinde getirdiklerini söylemiştir. İstanbul'dan kendisinden önce, aynı şekilde ve aynı belgelerle üç kişi daha İstanbul'dan kendisinden önce, aynı şekilde ve aynı belgelerle üç kişi daha Trablusgarp'a gönderilmişti. O üç kişi, şeyh tarafından yakalanıp hapse atılmışlardır. Halen de hapisteydiler. Bu İstanbul'dakilerin bir çeşit taktikleri oluyordu. Fakat Mustafa Kemal şeyhin nazarında hiçbir değer taşımayan belgelerden ziyade şahsını şeyhe kabul ettirip tutuklu üç kişiyi de serbest bıraktırarak şeyhin nüfuzunu kırar ve Trablusgarp'ta kesin sükuneti sağlar. O, Trablusgarp'taki görevini bitirip Makedonya'ya Selanik'e dönmüştür.[5]

Bu hadise, Mustafa Kemal'in şahsi özelliğini, en karmaşık olayların içinden çıkabilme yeteneğini, elindeki kuvvet ve imkanları en iyi biçimde kullanabilme ve insan topluluğunu ustalıkla yönetebilme sanatını kanaatimizce en veciz şekilde ortaya koymaktadır. Daha sonraki olaylarda bu özelliklerini daima göreceğiz.

Bugün Libya denilen topraklar, 1911 yılında Türklerin idaresinde iken Trablusgarp vilayeti ve bağımsız Bingazi sancağı olarak tanınırdı. İtalya'nın, Trablusgarp'ı denizden abluka altına alması ve daha sonra savaş ilanı ile 5 Ekim 1911'de karaya asker çıkarmasıyla Trablusgarp harbi başlamıştır. Gönüller arasında Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal, Tanin gazetesi muhabiri Şerif Bey hüviyeti ile Mısır'a gelir. İngilizler Mısır'da sarı saçlı mavi gözlü bir zabit aramaktadır.[6] Mustafa Kemal Mısırlı bir zabitin yardımıyla 15 Ekim 1911'de Trablusgarp hududundan harp sahasına girer. Daha önce toparlanmaya başlayan kuvvetlere katılarak Ethem Paşa kuvvetlerinin Kurmay Başkanı olarak mücadeleye başlar. 27 Kasım 1911'de Mustafa Kemal Binbaşı rütbesini alarak Kurmay Binbaşı olarak Bingazi-Derne-Tobruk bölgelerinde 18 Aralık 1911 ile 11

[5] Gn. Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal, Ankara 1985, s. 14-16.
[6] Şapolyo a.g.e., s. 107., Ali Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, İstanbul, 1980., s. 133-135.

Levent Şahverdi Arşivi

Mart 1912 tarihleri arasında savaşır. 9 Ocak 1912'de Tobruk taarruzunu başarıyla idare eder. 11 Mart 1912-24 Ekim 1912 arasında Tobruk (Derne) Komutanlığına tayin edilir.[7] İbrahim Tali Öngören 1939'da Ulus gazetesinde yayınladığı hatıratında "Derne karargahına akşamüstü vardığında Enver Bey (Paşa), Nuri (Conker), Müşir Fuat Paşa, oğlu Reşit Beyler ve başka zabitlerce karşılandık." "Bana Bingazi mıntıkası sıhhıye reisliği vazifesi verildi." Öngören, Mustafa Kemal ile konuşmasını anlatırken; Gazi'yi ziyarete gittiğini Mustafa Kemal'in bir gözüne kan oturduğunu, sık nefes aldığını, elini sıkarken de ateşi yüksek olduğunu belirtir. Ateşi ölçer, kendini takdim eder. Mustafa Kemal "Hoşgeldiniz, nereden geliyorsunuz? seyahat nasıl geçti? diye sorular sorar, Öngören "Ne vakitten beri rahatsızsınız? Neden geride Mısır'dan gelmiş olan Kızılay Hastanesi'nde istirahat etmiyorsunuz? gibi sorular sorar. Mustafa Kemal bunların hiçbirini duymaz bile. Daha sonra ikazlar ve oradaki arkadaşlarının ısrarı, Enver Bey'in müdahalesiyle hastaneye götürülür. Göz hekimi Münir'in ihtimamı sonucu on beş yirmi gün zarfında Mustafa Kemal Bey iyileşerek Derne Kumandanlığını yine ele alır.[8] Trablusgarb'a ait bir hatırada İbrahim Tali nakletmektedir." Arkadaşlarının dediklerine göre Mustafa Kemal Trablusgarb'ta iken "-Bana bir emirlik verseler de burada bir hükümet kursam!" diye söylemiş.[9]

Trablusgarp ve Bingazi'ye Mustafa Kemal gönüllü olarak gitmiştir, gidiş şekli ve mahrumiyet içerisinde bir maceradır. 1922 yılı sonuna kadarki yaptığı askerlikte hep yokluk, yılgınlık karşısında zafere ulaşmaya çalışmış ve ulaşmıştır. İnsanları teşkilâtlandırıp idare etmek, sonra onları ateş hattına sürmek, daima kendi gücünün çok üstünde askeri techizat ve malzemeye karşı savaşmak... Mustafa Kemal'in alplik/kahramanlık mücadelesinde hayatı bu şartlarda geçmiştir. İlk imtihanını da "İtalyanlarla savaş ilk stajıdır" ifadesiyle değerlendirmek yanlış olmaz. Ekim 1912'de Balkan Devletleri hücuma geçer. Çatalca'ya kadar gelirler. Mustafa Kemal 25 Kasım 1912'de Bahr-ı Sefid Boğazı (Çanakkale) Kuva-yi Mürettebesi Harekat Şubesi Müdürlüğü'ne atanır.

Mustafa Kemal Edirne'nin geri alınmasındaki askeri harekâtı Bolayır Kolordusu Kurmay Başkanı sıfatıyla tanzim ve idare eder.

Edirne'ye ilk giren kıta bu kolordunun süvari livasıdır. Bu kuvvetlerin ayrıca kumandanı olmadığı için, kumanda vazifesini de Mustafa Kemal yapmıştır. Bu ikinci savaş sahası ve tecrübeleri Mustafa Kemal'e özellikle Gelibolu Ya-

7 Gn. Kur. a.g.e, s. 43
8 Şapolyo a.g.e., s. 109
9 Şapolyo a.g.e., s. 110, İ. Tali Öngören, Ulus Gazetesi, 10.11.1939

Levent Sahverdi Arşivi

rımadası'nı, Çanakkale Boğazı'nı karadan savunma şartlarını askeri bakımdan tanıma ve inceleme fırsatını vermiştir. Bu kendisine ileride faydalar getirecektir. Balkan Savaşı'ndan sonra Mustafa Kemal, Sofya merkez olmak üzere Bükreş, Belgrad ve Çetine ataşemiliterliklerinde vazife almıştır (27 Ekim 1913-2 Şubat 1915). Bu vazife esnasında da yarbaylığa terfi etmiştir. (1 Mart 1914) Bu ataşemiliterlik kendisine yabancı dil bilgisini ilerletme fırsatını verdiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak kurulmuş olan Balkan Devletlerinin siyasi ve askeri durumlarını inceleme fırsatını da vermiştir.[10]

Çanakkale Savaşları Mustafa Kemal'in kahramanlığını destanlaştırmış ve şöhretini perçinlemiştir.

I. Dünya Savaşı başladığında Sofya'da bulunan Mustafa Kemal, başkomutanlıktan ısrarla görev ister, ısrarları sonucu 2 Şubat 1915'te Tekirdağ'da kurulan 19. Tümen Komutanlığı'na atanır. 24 Şubat 1915'te 19'uncu Tümen Maydos'a naklolundu. Ece limanı ile Seddülbahir ve Morto limanı arasındaki bölgenin korunmasına memur edilir.

25 Nisan 1915'te 261 rakımlı tepedeki erlerin Conkbayırı'na kaçtıklarını görür ve onların önlerine geçer :

- "Niçin kaçıyorsunuz? dedim

- Efendim düşman! dediler

- Nerede?

- İşte.

Elleriyle 261 rakımli tepeyi gösterdiler. Düşman tepeye yaklaşmaktadır. Mustafa Kemal'in ise askerleri daha geridedir. Ama düşman önlenmezse hem kaçanları hem de gelecek olan kendi askerlerini mahvedecektir. Derhal bir mantıki muhakeme veya sevki tabii ile kaçanlara,

"- Düşmandan kaçılmaz, dedim.

- Cephanemiz kalmadı, dediler.

- Cephaneniz yoksa süngünüz var dedim, ve bağırarak askerlere süngü taktırdım. Yere yatırdım. Aynı zamanda geride bulunan askerlerime marş, marşla bulunduğum yere gelmeleri için emir zabitini geriye saldım. Efrat süngü takıp yere yatınca düşman askeri de yere yattı, kazandığınız an bu andır. Emir subayının ha-

10 Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, II. Baskı, Ankara, 1991, s. 8.

Levent Şahverdi Arşivi

beri ile kolun başındaki ilk bölük yetişir, ateş açılır."[11]

Şartların getirdiği imkansızlıklar karşısında ümidi tükenmeyen ve ümit dağıtabilen kahraman insanın önderliği, liderliği herkesin kabulleneceği bir sonuçtur.

Arıburnu cephesinde etrafına topladığı alay subaylarına, "Size ben taarruz emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum... Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve başka kumandanlar kaim olabilir..." Savaş devam eder. 30 Nisan'da kumandanlar toplantısı yapılır. Mustafa Kemal taarruz ettiğimiz askerlerde Balkan utancının ikinci bir safhasını görmektense, ölmeyi tercih etmeyenlerin bulunacağını katiyen kabul etmiyorum. Şayet böyleleri olduğunu hissederseniz derhal onları kendi ellerimizle kurşuna dizelim."[12] Ertesi gün 1 Mayıs 1915'te taarruz sabaha karşı saat 4'te başlar. Düşman denizden çıkarma yapmakta, donanma karaya toplarıyla devamlı ateş etmektedir. Gece olurken taarruz durmuş, düşman ilerleyememiştir.

1 Haziran 1915'te Albaylığa terfi ettirilir. 6-7 Ağustos'ta Birinci Anafartalar savaşı kazanılır.

8 Ağustos'ta iki taraf kucak kucağa bazen boğaz boğaza gelecek yakınlıktadır. Conkbayırı'nda iki taraf arasındaki mesafe 30 metre kadardır. Bu yüzden donanma da denizden top ateşini kesmiştir. Ordu Kumandanı Liman Von Sanders Paşa'dır. Cephelerde kumanda düzensizliği vardır. Mustafa Kemal durumu komutana bildirir, tehlikeyi anlatır. "Ya cephe çözülürse".

Ordu kumandanı Liman Paşa telefonla sordurur.

"- Hiç çare kalmadı mı?

- Bütün mevcut kuvvetlerin benim kumandama verilmesinden başka çare yoktur!

- Çok gelmez mi?

- Az gelir."

Az gelir demekle sorumluluk istenmiştir. Sorumluluk almak alplerin, kahramanların ayırıcı vasfıdır.

"Mesuliyeti kemal-i iftiharla kabul ettim." Bunun manası en büyük me-

11 Ruşen Eşref Ünaydın, Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat, II. Baskı., Ankara, 1981 s. 18., M. Sunullah Arısoy, Mustafa Kemal Atatürk'ün Söyleyip Yazdıkları, II. Baskı, Ankara, 1989, s. 20,21, 169,170.

12 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 246., M.S. Arısoy, a.g.e., s. 61.

Levent Sahverdi Arşivi

suliyet olan cismani tamamiyetini muhafaza, bunun da ötesinde can, yaşama arzusu vardır. Halbuki onu ortaya koyup feda ederek mesuliyeti yüklenmek. İşte alplikte şuurlu ortaya atılış budur.

8-9 Ağustos akşamı Mustafa Kemal Liman Paşa'nın emrine Anafartalar Komutanlığı'na getirilir, 9 Ağustos'ta yine taarruz edilir. Düşman her tarafta yenilmektedir. Cephede harp nizamı karışıktır, bazı yerlerde taraflar 20-30 metre mesafe ile karşılıklı siperlerdedir, etraf ceset, kan, barut kokmaktadır.

10 Ağustos 1915 için Mustafa Kemal karar vermiştir. Düşmanı ani ve şiddetli bir baskınla yenmek.[13]

Mustafa Kemal 10 Ağustos 1915'teki hücum ânını şöyle anlatır:

"Askerler! karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. İlk önce ben ileri gideyim ben kırbacımla işaret ettiğim zaman siz hep birlikte atılırsınız!

Komutan ve subaylara da işaretime askerlerin dikkatini çekmelerini emrettim. Ondan sonra hücum hattının önünde bir yere kadar gittik ve orada kırbacımı havaya kaldırarak hücum işaretini verdim..

Bütün askerler, subaylar, artık herşeyi unutmuşlar, bakışlarını, kalplerini verilecek işarette toplamış bulunuyorlardı. Süngüleri ve bir ayakları yere uzatılmış olan askerlerimiz ve onların tabancaları, kılıçları elinde subaylarımız kırbacımın aşağı inmesiyle demirden bir kitle halinde arslanca bir saldırıya atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde gökten gelen bir kükreyişten başka bir şey işitilmiyordu: Allah Allah Allah!...

Düşman silah kullanmaya vakit bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca mücadele neticesinde ilk hatta bulunan düşman tamamen imha edildi."

Mustafa Kemal, bu muharebelerde hücuma kalkarken, askerlerden okuma bilenlerin, Kuran-ı Kerim'i göğüslerine basarak, bilmeyenlerin kelime-i şahadet getirerek ve hemen hepsinin de, iki üç dakika sonra öleceklerini bilerek nasıl titremeden, irkilmeden ileriye atıldıklarını anlatır.

10 Ağustos Conkbayırı savaşı esnasında Mustafa Kemal'in bulunduğu yer ateş hattıdır. Bir şarapnel parçası Mustafa Kemal'in göğsünün sağ tarafına, saatin bulunduğu cebe isabet eder. Yanında bulunan subay Nuri (Conker) "Efendim vu-

13 Şükrü Tezer, Atatürk'ün Hatıra Defteri, II. Baskı, Ankara, 1989, s. 113., Aydemir, a.g.e., s. 249., Arısoy, a.g.e., 157, 158.

Levent Şahverdi Arşivi

ruldunuz der. Mustafa Kemal eliyle subayın ağzını kapatır, böyle bir şey duyulursa askerlerimizin maneviyatı üzerinde kötü tesir yapacağını söyler.

Savaş sonrası Liman Von Sanders Paşa bu saati alır. Mustafa Kemal'e de kendi aile armasını taşıyan saati verir."[14]

10 Ağustos muharebesi Çanakkale Boğazı için dönüm noktası olmuştur. Zira düşman 10 Ağustos'ta terk ettikleri tepelere bir daha erişememişlerdir. 13 Ağustos'ta Anafartalar cephesinde İkinci Anafartalar zaferi ile düşman püskürtülür.

15-17 Ağustos'ta Kanlıtepe, Aslantepe, Kireçtepe'de üçüncü Anafartalar mücadelesi verilir.

21-22 Ağustos'ta Anafartalar'a denizden 6 tümen sürülür. Bütün gemilerden açılan top ateşi ile Türk toprakları cehenneme çevirilir. Ama artık işgal için gelenlerin yapacakları pek bir şey yoktur.

1 Eylül 1915'te Mustafa Kemal'e Anafartalar Komutanlığı'ndaki üstün başarılarından dolayı "Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası" verilir.

Çanakkale muharebelerindeki cesaret, irade ve güven duygusu aşılayarak savaşa davet etmesine dair bir örneği Mustafa Kemal şöyle nakletmektedir:

"Kumandanların hal ve şanı ve kuvvet-i kalp ve itimad-ı nefse derece-i mâlikileri pek büyük ehemmiyeti haizdir.

Arıburnu'nda Mahmut Efendi namında Şamlı veya Halepli bir tabur kumandanı vardır. Bu benim kumanda etmiş olduğum 19'uncu fırkanın bir alayında bulunduğu için zaif-ü kalp olduğunu hissetmiştim. Bu zat, bir gün, ilk Arıburnu'nun kanlı muharebatı hengamda doğrudan doğruya bana gösterdiği bir raporunda taburu yerinde tutmak mümkün değildir. Bunun yerine şayan-ı itimat diğer bir tabur göndermezseniz felaket muhakkaktır. Derhal mümaileyhi karargahıma celbettim. 'Mahmut efendi! dedim. Senin taburunu tanırım gayet kıymetli ve kahraman bir taburdur. Korkan sensin ve bütün maiyetinin senin gibi korkuyor, tevehhüm ederek kaçacaklarını kabul ediyorsun. Binaenaleyh düşmanın taarruzunda iddia ettiğin felaket olursa taburunun çaresizliğinden değil senin cebanetinden vuku bulabileceğini şimdiden kabul ediyorum.... Taburunuz bulunduğu mevkiden kıpırdamayacaktır!...'

14 Ünaydın, a.g.e., s. 56,57., Şapolyo., a.g.e., s. 151, Aydemir, a.g.e., 254, Arısoy, a.g.e., 220-221.

Levent Sahverdi Arşivi

O günün gecesi düşman filhakika faik kuvvetlerle 3 defa bu tabura taarruz etti. Siperlere kadar geldi. Kısmen siperlere girdi. Her defasında ateşle ve süngü ile Mahmut Efendi düşmanı attı. Ve sonra bana muvaffakiyetini büyük memnuniyetle mali bir raporuyla yazmıştı. Raporunda Mahmut Efendi'nin adeta mağrur cesaretli bir kumandan olduğu hissediliyor. Bu zat sonra iyi kumandanlık etti. Alay kumandanı oldu..."[15]

Çanakkale muharebelerinin sonunda başkumandan vekili olarak Enver Paşa Çanakkale harp sahasını, cepheleri ve kumandanları teftiş eder. Fakat Albay Mustafa Kemal'e uğramaz. Mustafa Kemal bu tavra kırılmış olacak ki, sıhhi sebepler bahane ederek, istifasını 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman Von Sanders'e verir. Fakat Liman Paşa bunu işleme koymaz. Ayrıca Enver Paşa'ya uzun bir mektup yazarak Mustafa Kemal'in ziyaret edilmeyişinden üzüntülü olduğunu belirtir. Enver Paşa Mustafa Kemal'e Çanakkale ziyaretinde vakit kalmadığından, görüşemediğini belirterek sağlık ve başarı dileklerini bildirdiği mektubunu gönderir.[16]

Mustafa Kemal hastalığı sebebiyle Anafartalar Grup Komutanlığı'nı Fevzi Paşa (Çakmak)'ya bırakarak komutanlıktan 27 Kasım 1915'te ayrılır. İngilizler 19-20 Aralık 1915'te Çanakkale'den çekilmeye başlarlar.

17 Ocak 1916'da Mustafa Kemal'e Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndaki üstün başarılarından dolayı "Muharebe Altın Liyakat Madalyası" verilir.[17]

27 Ocak 1916'da karargahı Edirne'de bulunan 16. Kolordu Komutanlığına atanır. 16. Kolordu Karargahı Diyarbakır'a nakledilince, Mustafa Kemal 11 Mart 1916'da Edirne'den ayrılarak 26 Mart 1916'da Diyarbakır'a gelir.

Mustafa Kemal Çanakkale muharebelerindeki başarısı münasebetiyle 1 Nisan 1916'da Mirliva/Tuğgeneralliğe terfi ettirilir. Bu gecikmiş terfi durumunu Diyarbakır'a giderken yolda öğrendiğini yaveri Şükrü Tezer'in hatıratından öğrenmekteyiz.

1916 yılı Haziran ayında Mustafa Kemal ve 16. Kolordu Karargahı Diyarbakır'dan Silvan'a nakledilir.

Bu cephedeki Rus taarruzu sonunda geri çekilişi Şükrü Tezer, hatıratında şöyle nakletmektedir:

15 Afet İnan, a.g.e., s. 43.
16 Aydemir, a.g.e., s. 262-263.
17 Madalyaların veriliş tarihleri için bkz. M. S. Arısoy, a.g.e., s. 111, Utkan Kocatürk, Atatürk, Ankara, 1987, s. 221-222.

Levent Şahverdi Arşivi

"Gerek itiyatta bulunan gerekse cepheden ricat eden kuvvetler fırka kumandanı ve karargahı da beraber olduğu halde geceleyin Kulp deresine çekilmeye başlamışlardır. Ertesi gün kuşluk vaktine doğru arkası alınmış olan geri harekat devam etmiştir."

"Birliklerin geride kalan en son perakende efradı da önlerinden geçerek görünürde hiçbir kimse kalmamış olmasına rağmen araziye hakim bir noktada saatlerce dimdik ayakta duran Paşa, hâlâ yerinden ayrılmıyordu.

Bu durum esnasında Merhum Cevat Abbas'la ikimiz kabımıza sığamıyor ve neredeyse düşman takip kuvvetlerine esir düşeceğimizden pek haklı olarak endişe ediyorduk. Buna sebep de; bulunduğumuz yere nazaran sağ cenahımıza isabet eden ve Kulp deresi batısına düşen Genç dağları yamacında bir düşman müfrezesinin fırkanın çekilme hareketine paralel olarak yürüyüş halinde bulunduğu pek iyi görülmüş olmasıydı. Yaver Cevat'ın o sıra sabrını tüketmiş olacak ki:

- Atları emreder misiniz Paşam? demesi üzerine, esasen, ne de olsa o andaki askeri duruma pek fazla canı sıkıldığı için ziyadesiyle hassas ve üzgün bulunan kumandan, oldukça sert bir ifade ile:

- Acele etmeye lüzum yok, hareket zamanını ben bilirim! ihtarında bulunmuşlardı. Dakikalar ilerledikçe sonra arkadaşım merhum Cevat, bütün cesaretini toplayarak tekrar: -Paşam kimse kalmadı, atları emredermisiniz? diyecek oldu ama, bunu dediğine diyeceğine bin pişman olmuştu. Çünkü Paşa, merhumu iyice haşlamıştı ve eliyle ilerisini göstererek: -Karşıdan gelmekte olduğunu gördüğüm asker önümden geçip emniyete girmedikçe, buradan ayrılmayı hiç bir zaman düşünemem!... Buyurmuşlardı.

Birliklerin çekildiği yere doğru biz de bakıyor fakat nisbeten arızalı olduğu için herhalde biraz da heyecanımızdan olacak -hiç bir şey göremiyorduk. Ancak, Paşa'nın eliyle işaret ettikleri tarafa baktığımız zaman, hakikaten bir askerin oldukça yavaş yürüyüşle ilerlemekte olduğunu farkedebilmiştik. Birliğinden ayrılıp geri kalan ve bu derece mecalsiz yürüyen asker, acaba yaralı mıydı? Bunu kestiremiyorduk.

Neden sonra bulunduğumuz yerin 40-50 adım kadar ilerisindeki yoldan geçtiği sırada, kumandanın emirleriyle yanına yaklaşıp gözden geçirilen askerin, halsiz ve hasta olduğunu görmüş, aynı zamanda silahı, cephaneyi ve sırtındaki çantasıyla güçlükle yürüyebilmesi yüzünden geriye kaldığı anlaşılarak durumu Paşa'ya arzetmiştik... Kolordu kumandanının ordunun bir ferdine bir askere karşı gösterdikleri bu derece yakın ve o nisbette yüksek alaka dolayısıyle, bilhassa çok

Levent Sahverdi Arşivi

önemli bir mana taşıdığı meyandadır.

Paşa, bu suretle kıtaatın en son neferini de emniyete almış olduktan sonra bile yerinden ayrılmayıp, gözlerini hâlâ düşmanın tarafından dolaştırarak şurada burada kalmış olması muhtemel Mehmetçik arıyorlardı. Derin bir sessizlik ve sükunet içinde geçirdiğimiz o heyecanlı dakikalarda, Kumandan, -artık gerilerde kimsenin kalmadığına kanaat getirmiş olacak ki-yerinden bir iki adım ayrılarak bize hitaben mülayim ve fakat kesin bir ifade tarzıyla :

-Çocuklar, şu topraklardan ayrılmaya gönlüm bir türlü razı olmuyor, saatlerce ve üzüntü ile bunu düşünüyorum, zihnim daima bununla meşgul. Bugün, çaresiz buradan ayrılacağım, fakat bir şartla ki o da çok kısa bir gelecekte yine hem de yalnız buralara kadar değil, daha ilerilere gitmek için tekrar geleceğim!"[18]

Gerçekten de kısa bir süre sonra , 3 Ağustos 1916'da Mustafa Kemal Paşa ordusunu Bitlis ve Muş yönünde taarruza geçirir. 8 Ağustos 1916 sabahı Muş'u akşam Bitlis'i Rus ordularının işgalinden kurtarır. Daha önce üzüntüyle çekildiği noktalardan çok daha ileriye giderek son çekilmenin üzüntüsünü kat kat telafi eder.

Bu hususu kendi ifadeleri ile şöyle açıklar "hayat-ı askeriyemde en çok zevk duyduran, Muş cephesinde sekizinci fırka ile yaptığım ricat manevrasındaki muvaffakiyet olmuştur. Bu hareketin kıymetini evvela hiç kimse takdir edememiştir. İstanbul'dan ve benden evvel ordu kumandanı olan İzzet Paşa Hazretlerinden vürud eden, telgraflarda bir inhizam ve felaket mi olduğundan ve hal-i/ meşumdan sonra düşmanın nerelere kadar gelebileceğinden daha ne kadar kuvvet istediğimden bahsediliyordu. Bu telaşta müşarunileyhin hakkı da yok değildi. Çünkü ben tatbik ettiğim manevranın benim için bulunarak, görüp takdir ettiğim esbab-ı mucibesini izaha vakit bulamıyordum. Ve daha doğrusu hareketimin esbab-ı muhaffefe ve ilmiye ve fenniyeye müstenit olduğu kanaat-i kâmilesi beni "şunun için veya bunun için fırkayı çekiyorum..." demeye tenezzül ettirmiyordu. Sadece vaziyet şu kararı icap ettirdi diyor ve aynı zamanda taktik ediyordum. Düşmanın beş misli faik kuvveti karşısında arkadaşım Mehmet Nuri Bey'in fırkası katiyyen mağlup olmadan ve bilakis pek şanlı muharebat yaparak, adeta bir manevra meydanında talim ettiriyor gibi, üç gün birinci ilk bulunduğu mevzide muharebe ettirdikten sonra, Tarkos hattına ve oradan da bir gece manevrasıyla daha geriye ikinci bir hatta çektim.

Düşman bizi mağlup ettiğine kani oldu, daha ziyade takip etmedi. Kar-

[18] Tezer, a.g.e., s. 43-45.

Levent Şahverdi Arşivi

şımda dağınık üç grup halinde tertibat aldı. On gün sonra Bitlis cephesinde de beraber olmak üzere burada icra ettiğim taarruzla düşmanı mağlup ve perişan ederek Muş'u zaptettim. Aynı günde Bitlis'i zaptetmiştim.

Benim için böyle bir misal göstermek lâzımdı. Çünkü aksi takdirde yaptığım ric'atın iddia ettiğim derecei- i ehemmiyeti anlaşılamayacaktı.[19]

Mustafa Kemal Paşa, 13 Aralık 1916'da karargahı Diyarbakır'da bulunan 2. Ordu Komutanlığına vekaleten atanır. 3 Ocak 1917'de vekillikten ayrılıp, 16. Kolordu Komutanlığı merkezi olan Silvan'a döner. 14 Şubat 1917'de Hicaz Kuvve-i Seferisi Komutanlığına atanır. Şam'a giderek Sina cephesini teftiş eder. 5 Mart 1917'de Diyarbakır'daki 2. Orduya vekaleten tekrar atanır. 16 Marat 1917'de asaleten atanır. Bu yeni komutanlığında da daha önce kurtardığı Muş'u 14 Mayıs 1917'de ikinci defa düşman işgalinden kurtarır (Mustafa Kemal Paşa'nın 8 Ağustos 1916'da kurtardığı Muş, 25 Ağustos 1916'da tekrar Rusların işgaline uğramıştı).

Alplerin, kahramanların maddi hayatla ilgisi yoktur. Para, altın, mülk edinme gibi menfaatlerde onları baştan çıkarmak imkansızdı. Bu hususta 1. Dünya Harbi içinde Mustafa Kemal'e ait bir hatıra nakletmek yeterli ölçüde açıklayıcıdır. "Ben, Halep'te mevki ve görevime son veren bu girişimde bulunduğum ve en son teklif olunan ikinci ordu komutanlığını da reddettiğim sırada, Halep'ten İstanbul'a gitmek için, tren ücreti ödeyecek kadar param olmadığını bilmiyordum."

Gerçi yıldırım ordusu komutanlığı ile İstanbul'da Halep'e hareket edeceğim günün gecesi idi. Falkenhein karargahından bir Türk kurmay subayının eşliğinde bir Alman subayı, Akaretler'deki 76 numaralı evime geldi. Ufak ve zarif sandıklar içinde Falkenhein tarafından bana bazı şeyler getirdiğini söyledi. O şeylerin kendilerini kabul ettiğim odaya taşınmasını emrettim. Salon kapısının yanına ufacık sandıklar istif edildi. "Bunlar nedir." dedim. Alman subayı dedi ki: "İstanbul'dan ayrılıyorsunuz, size Mareşal Falkenhein tarafından bir miktar altın gönderilmiştir."

Kimseye, bir ihtiyacımdan söz etmemiştim; ama sandım ki bu parayı ordunun ihtiyacına harcamak için göndermiştir. Tercümanlık eden Türk subayına dedim ki: "Bu sandıklar bana yanlış geldi. Ordunun levazım başkanına göndermek gereklidir, benim için bu ağırlıktır." Sözlerimi Alman subayına aktardı, subay hemen : "Efendim, o da başka" dedi.

[19] Afet İnan, a.g.e., s. 42.

Levent Sahverdi Arşivi

Bizim subaya, "paranın miktarını bu subaydan iyice öğren huzurunda alındığına dair bir senet yaz, imza edeyim." dedim. Subay emrimi yaptı; fakat Alman subayı senedi almak istemedi. Tekrar, "bu subay bilmiyor, dedim. Senedi alsın ve Mareşala versin. Siz de bu parayı gelip alması için levazım başkanına haber gönderin." Tabii, işi böyle yürüttüler.

Bu sandıklar ve içindeki altınlar ordunun levazım başkanlığında, benim bunlara karşı verdiğim senette Falkenhein'in gizli kasasında birkaç ay birbirlerini bekleyerek kaldılar. Kendimi 7. Ordu komutanlığından affetikten sonra komutanlığa vekil olarak bıraktığım Ali Rıza Paşa'ya bu sandıkları teslim ettim ve kendisinden aldığım senedi o sıralar yaverlerim bulunan Cevat Abbas (Cumhuriyet devrinde Bolu Milletvekili), Salih (Bozok) beylere vererek kendilerine şu emri verdim: "Hemen, Falkenhein'in karargahına gideceksiniz, bizzat kendisini görüp bu senedi vereceksiniz ve benim kendisinde bulunan senedimi alacaksınız".

Yaverlerim Falkenhein'in kendisini görmekte biraz güçlük çekmişler ama emrimi yapmışlar. "Müşir Falkenhein, size böyle bir para verdiğimi hatırlamıyor ve bu para için sizin imzanızı taşıyan bir belgenin kendisinde olduğunu bilmiyor. Bu yüzden Ali Rıza Paşa imzalı senedi de kabul etmiyor. Yaverlerime dedim ki: "Şimdi size çok ciddi emrediyorum. İkiniz de tekrar Falkenhein'in odasına gideceksiniz, ve diyeceksiniz ki, "verdiğimiz altınlar olduğu gibi saklanmaktadır. Buna karşılık size senet verilmiştir, senet olmadığını savunmak, altınların varlığını ortadan kaldırmaz. Belgeyi kaybetmiş olabilirsiniz, o, halde, verdiğiniz altınları size geri vereceğiz. Aldığınıza dair bir vesika veriniz" ve diyeceksiniz ki: "Bizi buraya gönderen komutanın, altın karşılığı memleket menfaatleri üzerinde müsamaha gösterecek insanlardan olmadığını çoktan öğrenmeliydiniz. Hâlâ bunda tereddütünüz varsa, komutanımız bunu size ve kamuoyuna daha başka türlü ispat edebilir. Paralarınız duruyor, fakat bu paralardan çok daha değerli olan Mustafa Kemal imzası sizde kalamaz.' Olumlu sonuç olmadıkça karşıma gelmeyeceksiniz!

Emir verdiğim insanlar, grup komutanı Falkenhe tanıyan adamlar değildi, Fakat beni çok iyi tanırlardı. Onun için bir saat sonra Falkenhein'in elinden benim imzamı taşıyan kağıt parçasını alıp getirmişlerdi.

Kolayca tahmin etmek mümkündür ki, Mareşal Falkenhein beni, belki benden başka birçoklarını, böyle sandıklarla altın vererek baştan çıkarmak yolunda idi."[20]

20 Falih Rıfkı Atay - Mahmut Soydan, (Hz. İsmet Bozdağ), Atatürk'ün Anıları, 1917-1919, İstanbul 1995, s. 26-28.

Levent Sahverdi Arşivi

Mondros Mütarekesi'nden sonra Mustafa Kemal Paşa, kongreler ile Ankara'da meclisin açılışına kadar geçen sürede de, toplumdaki yılgınlık, yokluk, çaresizlik ve ümitsizliğe karşı verilmiş bir mücadele alplık/kahramanlık örnekleri vermiştir.

Milli Mücadele Mustafa Kemal Ankara'ya gelmiş, Ziraat mektebine yerleşmiştir. Denizli taraflarından Refet Bey'in gönderdiği yarı atlı, yarı yaya, yarı silahlı, dağınık, yorgun 120 kişiyi Üsteğmen Şerif Bey (Şerif Güral), Ankara'ya ulaştırır, Ziraat mektebine Paşa'nın yanına gider. Paşa ile İsmet Bey (İnönü) dar, çıplak bir tahta kanepenin üstüne yan yana oturmuşlardır. Selâmlayıp tam haberi vermek ister fakat "Mustafa Kemal birden kolumdan yakaladı. Beni çekti ve ikisinin arasına oturttu, sıkıştık şaşırdım. Fakat o bağırdı :

- Bırak şimdi bunları! şurada üç kişiyiz ne yapacağız, bunu düşünelim? Elime bir de sigara tutuşturdu, ben şaşırdım. Bu telaşın sebebini anlamıyordum. Ankara'daydık. Milli Mücadele'nin merkezindeydik. Düşman karşısında değildik ki". Bir kaç cümle konuşmadan sonra Şerif Bey'e binanın etrafının tahkimatı ve nöbetçiler konması söylenir. Akşam üstü İsmet Bey gelerek siperlerin durumunu inceler ve çok dikkatli olunmasını söyler. Şerif Bey şaşkındır." Akşam kararıp da gece basınca, bu telaşların sebepleri anlaşıldı, bulunduğumuz tepeyi saran bahçelerin içinden silah sesleri gelmeye başladı. Bunları atanlar kimlerdi? Niçin ateş ediyorlardı? Bunları anlamak, inip tartışmak da mümkün değildi. O gece sabaha kadar, Mustafa Kemal Paşa'nın birkaç defa kucağında filintasıyla gündüz kıyafetiyle kendini dışarı ve kazdığımız siperlere attığını gördüm."

Ama birkaç gün sonra iş daha da sıkışır. "Karargâhdaki bu tehlikeli duruma bakmayarak bana, kuvvetimin yarısını alıp hemen batıda görünen Ayaş tepelerine, isyancılara karşı harekete geçmem emredildi".

Böyle geceler, böyle şartlar ve böyle sonu belirsizlik, belki yaşamaya değer. Ama tarih içinde kaç kurtarıcı, kaç önder böyle anlar yaşamıştır."[21]

Ankara'da, mücadelenin meclis açıldıktan sonra gittikçe zorlaştığını gören çaresizliğe, yılgınlağa düşen bazı kimselere birinci büyük millet meclisinin bir gizli celsesinde şunları söylemiştir : "Bazı arkadaşların yoksulluk içinde bu büyük davanın başarılamayacağını zannederek, memleketlerine dönmek arzusunda olduklarını duydum. Arkadaşlar! Ben sizleri bu Milli Davaya silah zo-

21 Ş. S. Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal Atatürk 1919-1922, C. II, 8. Baskı, İstanbul, 1981 s. 232-233.

Levent Şahverdi Arşivi

ruyla davet etmedim, görüyorsunuz ki sizi burada tutmak için de silahım yoktur. Dilediğiniz gibi memleketlerinize dönebilirsiniz. Fakat şunu biliniz ki, bütün arkadaşlarım ben, bu Meclis-i Ali'de tek başına kalsam da mücadeleye ahdettim. Düşman adım adım her tarafı işgal ederek Ankara'ya kadar gelecek olursa, ben bir elime silahımı, bir elime de Türk bayrağını alıp Elmadağı'na çıkacağım. Burada tek başına son kurşunuma kadar, düşmanla çarpışacağım. Sonra da bu mukaddes bayrağı göğsüme sarıp şehit olacağım. Bu bayrak kanımı sindire sindire emerken, ben de milletin uğruna hayata veda edeceğim. Huzurunuzda buna and içiyorum". [22]

Sakarya Savaşı öncesi panik içindeki B. M. Meclisi'nin tavrı göstermektedir ki, hedefi olan, kararlılık ve fedakârlığını şuurlu bir cesaretle birleştiren kahramanın öne veya başa geçmesi, hem kendi için hem de muhalifleri için kaçınılmayacak bir sonuç olur.

Ordunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesinin yarattığı maneviyat bozukluğu Büyük Millet Meclisi'ne de yansımıştır. 4 Ağustos 1921 günü T.B.M.M. Gizli oturumunda milletvekilleri arasında heyecanlı tartışmalar olmuştur. Zira yorgun, dağınık ve eğitimsiz orduyu yeniden canlandırmak zor ve mühimdir. Bu karışık durumda M. Celal Bayar'ın naklettiğine göre Meclis'teki bazı milletvekilleri samimiyetle şöyle haykırmışlardır : "Sen mühim bir kumandansın; Büyük bir askersin ve bunu da Çanakkale muharebesinde ispat ettin, şimdi, kendini hangi güne saklıyorsun? "Milli iradenin bu sesi, kahraman Mustafa Kemal Paşa'yı fiilen ordunun başına davet ediyordu. Meclis içinde ve dışındaki muhalifler de zaten kurtuluş ümidinin kalmadığını kabul ettikleri için başkumandanlığı Mustafa Kemal Paşa'ya vererek doğacak sorumluluğun tamamını Mustafa Kemal Paşa'nın üzerine yüklemeyi düşünüyorlardı. 4 ve 5 Ağustos 1921'de Meclis'teki bu tartışmalarda, Mustafa Kemal Paşa hadiselerin dışında kalmıştır. Fakat Meclis'e verdiği önergede şöyle demektedir :

"Meclis'in sayın üyelerinin genel surette beliren arzu ve istekleri üzerine başkumandanlığı kabul ediyorum. Bu vazifeyi kendi üzerime almaktan doğacak faydaları en kısa zamanda elde edebilmek ve ordunun maddi manevi kuvveini en kısa zamanda artırmak ve yönetimi bir kat daha kuvvetlendirmek için T.B.M.M. nin haiz olduğu yetkileri fiilen kullanmak şartıyla üzerime alıyorum. Hayatım boyunca milli hakimiyetin en sadık bir hizmetkârı olduğumu milletin nazarında bir defa daha doğrulamak için bu yetkinin üç ay gibi kısa bir müddetle sınırlandırılmasını ayrıca istiyorum." Mustafa Kemal Paşa'nın bu önergesindeki

[22] Şapolyo, Türk Kültürü s. 49, s. 29.

Levent Şahverdi Arşivi

meclisin yetkilerini kullanma isteği bazı itirazlara sebep olmuştur. Fakat Sakarya Savaşı bir ölüm-kalım savaşıdır.

Sakarya'nın doğusunda toplanmaya çalışan ve hazırlıklar yapan Türk Ordusunun Yunan taarruzu karşısındaki durumu Türk milletinin mukadderatını tayin edecektir. Dolayısıyla cephede vakit geçirmeksizin en seri şartlara göre en doğru kararları verebilmek meclisin yetkisini kullanmakla mümkündü. Bu vahim durumda 5 Ağustos 1921'de üç ay müddetle meclisin yetkilerini askerliğe ait hususlarda kullanmak şartıyla Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık görevi oy birliği ile verilmiştir.[23]

Kemal Paşa'nın milletini tanıması, ona lâyık bir siyasî ve askerî önder olmasını gösteren bir "irade"si de Tekalif-i Millîye Emirlerini 7-8 Ağustos 1921'de yayınlanmasıdır.

Bütün memleket olağanüstü bir seferberliğe davet edilmişti. Ordu millet elele bir harp başlatmıştı. Bu acil tedbirleri alan Başkumandan 12 Ağustos 1921'de Ankara'dan hareket ederek Polatlı'daki cephe karargahına gitmiştir.

23 Ağustos 1921 günü Yunan Ordusu Sakarya'daki Türk mevzilerine ileri harekâta başlamıştır. Yunanlılar taarruzlarını aralıksız olarak gece gündüz sürdürmüşlerdir. Yunanlıların silah ve malzeme üstünlüğü Türk ordusuna sıkıntılı anlar yaşatmıştır. Durumun ağır ve ciddi bir noktaya vardığını gören Başkomutan Mustafa Kemal Paşa bazı tedbirler almayı düşünerek Millî Savunma Bakanı Refet Paşa'ya 26/27 Ağustos'ta gönderdiği kişiye özel telgraflarla Ankara'nın iki gün içinde boşaltılarak meclis ve hükümetin iki kademede Kayseri'ye taşınmasını istemiştir. Konu ile ilgili dördüncü telgrafı 27 Ağustos 1921 günü göndererek ordunun Sakarya'nın doğusunda savunmayı sürdüreceğini bildirmiş olması da Sakarya Savaşı'nın ne kadar çetin geçtiğinin delillerindendir.

Başkomutanın Ankara ve dolayısıyla bütün ülkeyi hedef alan bu ağır bunalımdan kurtuluş için orduya verdiği tarihi emir çok mühimdir. "Hattı müdafaa yoktur. Sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanıyla sulunmadıkça bırakılmaz. Küçük, büyük her birlik, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe kurarak muharebeye devam eder. Yanlarındaki birliklerin çekilmek zorunda kaldığını gören birlikler, onlara bağlı olmaz. Bulunduğu mevzide sonuna kadar direnmek, karşı koymak zorundadır." Bu kesin emir ve direktif Türk Ordusunun birliklerince aynen uygulanmıştır.

[23] Nutuk, C. I. s. 406.

Levent Sahverdi Arşivi

31 Ağustos - 5 Eylül arasında kesin ve kararlı Türk direnişine karşı taarruzunu sürdüren Yunanlılar kontrolü kaybetmişlerdir. Bundan sonra üç dört gün duraklayarak birliklerini yeniden düzenlemeye çalışan düşmana karşı Türk Ordusu 10 Eylül 1921'de bütün cephede taarruza başlamıştır. 12-13 Eylül'de süngü hücumlarımızla düşmanın çekilmesi bozgun şekline sokulmuştur. Cephe komutanlığının sunduğu özel bir raporunda: "23 Ağustos'tan beri devam eden Sakarya Meydan Muharebesi'nin T.B.M.M. ordusunun zaferiyle sonuçlanarak 13 Eylül 1921 öğleden evvel bütün düşman ordusunun nehrin batısına atıldığını müjdelemiştir."[24]

Sakarya Savaşı aralıksız 22 gün 22 gece sürmüştür. Zaman zaman göğüs göğüse ve boğaz boğaza olan bu kanlı muharebelerde 13 Eylül 1921'de düşmanın bozguna uğramasıyla Türk Ordusu tarafından bir çok top, silâh, binlerce cephane, otomobiller, hayvanlar ele geçirilmiş bir çok da tutsak alınmıştır.

Sakarya muharebelerinin zaferle bitmesi sonucu 19 Eylül 1921 günü T.B.M.M. tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya kanunla Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı verilmiştir.

"Kahraman", "alp", "gazi", Mustafa Kemal'in bu sıfatlara niçin lâyık olduğunu, kavramın içine sığan hatta taşan yönüne, son iki örneği vererek, hükmü insaf iz'an sahiplerine bırakacağız.

"Ben askeri dehâ filan bilmiyorum. Herhangi bir zorluk önünde kaldığım zaman hemen yaptığım iş şudur: Vaziyeti iyice tespit etmek, sonra bir vaziyet karşısında alınacak tedbirlerin ne olduğuna karar verip, bu kararı bir kere verdikten sonra artık acaba yapayım mı? diye tereddüt etmemek ve tereddütsüz kararı tatbik etmektir. Muvaffak olunacağına inanarak tatbik etmektir." Atatürk'ün kararlarını tatbik etmedeki azmi Sakarya Savaşı içinde çok açık görülür. Kaburga kemiğinin kırılmasından; sıhhiye heyeti tedavi ve istirahat tasviye ettikleri halde kabul etmemiş" Bu meydan muharebesini kaybettikten sonra ölürsem ehemmiyeti yoktur" demiştir. Sakarya Savaşı bu azimle idare edilmiştir. [25]

1922 yılında Mustafa Kemal Paşa dış cepheden ziyade iç cepheye önem vermiştir. Bunda da üç esasa dayanmak istiyordu. Millî birlik, millî irade, ordunun hazırlanması. Ancak millî idareyi temsil eden Meclis'te pek bütünlük yoktu. 1922 Mart ayında cephede uzun süren bir gezi yaptı. Bu denetleme ümit vericiydi.

24 Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, C. IV, Ankara 1991, s. 428.
25 Asım Us, Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım, İstanbul 1964, s. 109., Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, II. Baskı Ankara, 1983, s. 343.

Levent Sahverdi Arşivi

Ama henüz silah ve malzeme bakımından süreye ihtiyaç vardır.

Sakarya'da uğradığı yenilgiye rağmen halâ tarihi helenizm tutkusu başka bir deyişle Türk toprakları üzerindeki büyük emellerinden vazgeçmemiş olan Yunanlıları yok etmek gerekiyordu.

1919 senesinden itibaren üç sene süren bu mücadele bazı Türk aydınlarınca da anlaşılamamıştır. Bu üç seneyi "uzun, çok sürdü, daha bitmeyecek mi?" ifadeleriyle eleştirenler vardır. "Millî ordu halâ taarruz etmeyecek mi? eğer etmeyecekse... durumu buna müsait değilse..." gibi zehir saçan sözler sarfediliyordu. "Meclis'te de ordunun taarruz kabiliyeti yoktur," diyenler vardır. Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in gizli oturumunda bu muhalif grupların fikirlerini tek tek ele alıp cevaplandırmıştır. Nutuk'da bu konuyu şöyle nakleder : "Efendiler, buna pek çok üzüldüm ve kahroldum. Çok utanç duydum. Ordunun kıpırdamaması ve kıpırdayamacağını iddia eden bir gafilin sözlerini alkışlamak, cidden çok gariptir." "Düşman karşısında bulunan ordumuz başsız bırakılamazdı. Bunun için bırakmadım, bırakamam ve bırakmayacağım."

Milletimizin bazı aydınları da Sakarya Savaşı sonrası bu sürenin uzamasını müsbet açıdan yorumlamıştır. Büyük şairimiz Yahya Kemal Beyatlı'nın 19 Haziran 1922 yılında "Çok uzun sürdü, ordumuzun taarruz kabiliyeti yoktur", fikrine karşı vezinli bir cümle ile "Arslan Gerilir de Öyle Atlar" başlıklı yazısı ile, milletimizi zaferle müjdelemiştir. Bu başlık altındaki yazısında Yahya Kemal, "Bu harp bir futuhat harbi değildir. Bir politika harbi değildir. Bir ittifak harbi değildir. Yalnız ve yalnız bir istiklâl harbidir. Ve Türk vatanının istiklali hâsıl olacağı gün son bulur," diyordu[26].

20 Temmuz 1922'de Başkumandanlık yetkisinin süresi bittiği için Mustafa Kemal Paşa süre uzatımına dair görüşmeler yapılırken çok sakin bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında : "Artık ordumuzun maddi ve manevi gücü olağanüstü hiçbir tedbire ihtiyaç duymasızın, millî gayeyi tam bir güvenle gerçekleştirecek seviyeye ulaşmıştır. Bu bakımdan, olağanüstü yetkilerin devam ettirilmesine ihtiyaç kalmadığı görüşündeyim" demiştir. Bu konuşmaya rağmen Başkumandanlık süresiz olarak Mustafa Kemal Paşa'ya verilmiştir.

Büyük Taarruz 26 Ağustos 1922 Cumartesi sabahı saat 4.30'da Türk topçularının ateşi ile başlamıştır. Topçu ateşinden sonra Türk piyadesi taarruza geçer. İngiliz subayının "eğer bu mevzileri Türkler dört beş ayda işgal ederlerse

[26] Yahya Kemal Beyatlı, Eğil Dağlar, İstanbul, 1970., s. 278.

Levent Sahverdi Arşivi

bir günde düşürdüklerini iddia edebilirler" dediği Yunan mevzileri bir saatte düşürülür, aynı gece Türk askerleri tarafından bu mevziler işgal edilir. 30 Ağustos'ta Yunan askerleri Türk askerleri tarafından kuşatılır. Yunan ordusu panik içinde kaçmaya başlar, Yunan Başkomutanı olarak General Trikopis de esir edilir. Mustafa Kemal Paşa Başkumandan olarak bu savaşı bizzat "süngülerin parıldadığı yerden" yönettiği için 30 Ağustos 1922'deki savaşa "Başkumandan Muharebesi" denilmiştir.

1 Eylül 1922'de Mustafa Kemal, Garp Cephesi Komutanlığı'ndan şu telgrafı çeker. [27]

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları

Afyonkarahisar, Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi'nde zalim ve mağrur bir ordunun anasırı asliyesini inanılmayacak kadar az bir zamanda imha ettiniz. Büyük ve necip milletimizin fedakârlıklarına lâyık olduğunu ispat ediyorsunuz".

"Bütün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri verileceğini gözönüne alarak ilerlemesini ve herkesin fikir güçlerini ve kahramanlık ve vatanseverlik kaynaklarını yarışırcasına göstermesini devam etmesini isterim".

"Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir. İleri"

Büyük Taarruz sonrasında zaferi mütevazi bir şekilde açıklamıştır.

"Türk kumandanları, kumanda etmesini, Türk askeri ölmesini bildi. Harbi kazanışımızın sırrı bundan ibarettir."

Gazi Musfata Kemal, ilk "Reis-i Cumhur" olarak millî iradenin, millî kimlik ve benliğin timsali olan işlevi ile "kahramanlık" kavramına bağlı tanımını, 1927'de okuduğu Nutuk; gençliğe hitabe adıyla biten son kısmında yapar :

".....

İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk İstiklâl ve Cumhuriyeti'ni kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur."

27 Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s. 474.

Levent Sahverdi Arşivi

ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN SONUÇLARI VE MİLLİ MÜCADELE'YE ETKİLERİ

Uzman CEMAL AVCI

Türk tarihinin altın sayfalarından biri Çanakkale'de yazılmıştır. Burada gerçekleşen kara ve deniz muharebeleri ve Türk ordusunun kazandığı zafer, sadece Türkiye'nin değil bütün dünyanın geleceğini değiştirmiştir.

Bu savaşta istiklâl ve vatan gibi yüce değerler uğruna mücadele veren Türkler, emperyalist emeller peşinde koşan İngilizler, Fransızlar ve bunların sürüklediği Avusturalya, Yeni Zellanda ve daha birçok sömürgeden gelen askerlerle boğuşmak zorunda kalmıştır.

General Robertson'un raporuna göre, İngilizlerin Çanakkale'ye saldırmalarında üç amaçları vardı. Bunlardan birincisi Boğazlar yoluyla Rusya'ya gidiş gelişi sağlamak, ikincisi Türkiye'yi barış yapmaya zorlamak, üçüncüsü ise Balkan devletlerini kendi yanlarına çekmek.[1]

Bu amaçlar ile Çanakkale'ye saldıranlar karşılarında hiç ummadıkları bir kuvvet buldular. Bu kuvvet üstün silah ve bol mühimmatın ortaya çıkardığı bir kuvvet değildi. Bu kuvvet yurt savunması için canını seve seve vermeye hazır olan Türk insanının inancının kuvvetiydi. Saldırganlar bu kuvvet karşısında yenilgiyi kabul edip geri çekilmekten başka birşey yapamadılar.

Çanakkale'de gerçekleşen Türk zaferi, İtilâf Devletlerinin hedeflerine ulaşmalarına engel olmuştur. Özellikle Boğazlardan Rusya ile irtibat kuramamaları Dünya ve Türkiye tarihinin topyekün değişmesine neden olmuştur. Rusya'yı içinde bulunduğu sıkıntılı ortamdan bu yoldan gidecek yardım malzemeleriyle kurtarmayı amaçlayan harekatın başarısızlığı, Rusyada varolan sıkıntıların artmasına, ihtilâl hareketlerinin gelişmesine ve Çarlık yönetiminin çökerek bu ülkenin savaştan çekilmesine neden olmuştur.

[1] Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt: 3, Kısım: 2, TTK Basımevi, Ankara 1983.

Levent Sahverdi Arşivi

Eğer Rusya'ya düşünülen yardım ulaşmış ve bu şekilde ihtilâlin önüne geçilmiş olsaydı, savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için yapılan gizli anlaşmaları uygulamak amacıyla Kuzeyden gelen Rus saldırısı devam edecekti. Bu durum, birkaç sene sonra ortaya çıkacak Millî Mücadele hareketinin önünde aşılması çok güç bir engel olarak kendini gösterecekti.

Çanakkale Zaferi'nin kazanılması sonucu Rusya'nın ihtilal hareketleriyle çalkalanıp; gizli anlaşmaları açıklayıp savaştan çekilmesi yanında bir de İngiliz ve Fransızlarla giriştiği siyasal rejim mücadelesi vardır ki bu Millî Mücadelemiz için büyük şans olmuştur. Ülkesini işgalden kurtarmak için savaşan Türkiye ile yeni rejimini koruma mücadelesi veren Bolşevik Rusya aynı düşmanla savaşmak durumunda olduklarından birbirlerinin doğal müttefikleri olmuşlardır. Böylece Rusya bir düşman olmaktan çıkmış, hatta art niyetleri bulunsa bile Anadolu'daki harekete silah, cephane ve para yardımlarında bulunmuştur. Bu yardımların menşei konusunda çeşitli görüşler olsa da sonuçta yardımlar Ruslar eliyle bize ulaşmıştır. İçinde bulunulan ortamın mecbur kıldığı bu dostluk savaş bitip de her ülke kendi seçimini özgürce yapabildiği zamana kadar sürmüştür.

Çanakkale Savaşı'nda İngiliz ve Fransızların amaçlarından biri de Balkan Devletlerinin kendi yanlarında savaşa girmelerinin sağlanmasıydı. Türk zaferi bu plânı bozduğu için Balkan Devletleri üzerinde yeterince etkili olamadılar. Bulgaristan'ın İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girmesi, Yunanistan'ın o sıralarda güttüğü tarafsızlık politikasını devam ettirebilmesi Çanakkale'deki Türk Zaferi'nin bir sonucudur.

Çanakkale Zaferi bu nedenlerle Birinci Dünya Savaşı'nın İngiliz ve Fransızlar lehine çok kısa bir zamanda sonuçlanmasına engel olarak savaşın takriben iki yıl uzamasını sağlamıştır. Bu şekilde Türk insanına hem kendine güvenini kazandırmış hem de ileride başlayacak Milli Mücadele'ye uygun zemin hazırlamıştır.

Çanakkale Zaferi sadece bu sonuçlarla kalmamış, üstün niteliklerini burada sergileme fırsatı bulan Atatürk'ü ortaya çıkarmıştır.

Tevfik Bıyıklıoğlu, Mustafa Kemal'i anlatmadan Çanakkale izah olunamaz diyor ve şöyle devam ediyor:[2] "19. Tüm. K. Mustafa kemal'in 25 Nisan 1919 sabahı ilerlemekte olan askerlerini geçerek Arıburnundan telaş ve heyecan içinde geri gelen 27. alayın 4. Bl. erlerini yere yatırıp ateş ettirmesi, arkasından 57. ve 27.

[2] Tevfik Bıyıklıoğlu, Çanakkale Muharebelerine Dair Konferans, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1950, s. 48.

Levent Şahverdi Arşivi

alaylara yaptırdığı şiddetli taarruz, çıkarma gününde, Conkbayırı ve Boğazı kurtarmıştır. Anafartalar Komutanı Mustafa Kemal'in 10 Ağustos sabahı yine Conkbayırı almak için yaptırdığı süngü hücumu zaferi kati olarak Türk ordusuna kazandırmıştır."

Bir yabancı yazar da, Çanakkale Savaşı'nda Atatürk'ün gösterdiği başarıları anlattıktan sonra şöyle diyor:[3] "Türkler kahraman peşinde koşan bir ırktır. Şimdi ortaya onları kurtaracak yeni bir kahraman çıkmıştı. Gerçi Mustafa Kemal, İstanbul'a dönüşte bir zafer alayı ile karşılanmış değildi. O zamana kadar pek kimsenin tanımadığı genç albayın başarılarına basında da pek yer verilmedi. Adı az anıldı, resmi az basıldı. Gelibolu Savaşı üzerine bir gazeteciye verdiği demecin yayınlanmasına da Enver Paşa engel oldu. Bununla birlikte ağızdan ağıza yayılan bütün efsaneler gibi onun da adı ve başarıları halk arasında duyulmaya başlanmıştı. Korku nedir bilmeyen, ölüme şerbetli olduğu için vücuduna kurşun bile işlemeyen, başının üstünden İngiliz mermileri kuş gibi uçup giderken yaylım ateşleri arasında yürüyüp geçen Türk savaşçısı, masal gibi dillerde geziyordu."

Atatürk Anadolu'ya geçtiği günlerde heryerde Anafartalar Kahramanı olarak tanınıyordu. O zaten milli bir kahramandı. İngiliz ve Fransızlara Çanakkale'yi dar eden bu kahramanın bu devleteri ve onların piyonu Yunan ordusunu yine alt edeceğine güven tamdı.

Sonuç olarak; Çanakkale Savaşları, hem Rusya'yı düşman olmaktan çıkarmak, hem Atatürk'ün milli bir kahraman olarak ortaya çıkmasını sağlamak, hem de düşmanların yenilmez olmadığını ispatlayıp özgüveni artırmak yönlerinden Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında en önemli faktörlerden biri olmuştur.

[3] Lord Kinross, Bir Milletin Yeniden Doğuşu, Sander Yayınları, İstanbul 1984, s. 160.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ANZAK GÖZÜYLE TÜRK ASKERİ VE ATATÜRK

Uzman NİLGÜN İNCE

Anzak (Anzac) sözcüğü, Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu (Australian and New Zeeland Army Corps) kelimelerinin baş harflerinden meydana getirilmiş bir kısaltmadır.

Birinci Dünya Savaşı başlarında bu iki ülkeye ait birliklerin katılmasıyla kurulan kolordu, bu kısaltılmış isimle tarihteki yerini almış, önce Çanakkale'de, daha sonra da Ortadoğu ve Avrupa savaş alanlarında müttefikleri hesabına önemli hizmetler başarmıştır.[1]

Birinci Dünya Savaşı'nın başında İngiltere, Almanya'ya karşı savaşa girerken, dominyonlar yasasına göre, Avustralya ve Yeni Zelanda Meclisleri, isterlerse tarafsız kalabilirlerdi. Yeni Zelanda ve Avustralya halkı tarafsız kalmak yerine gönüllü olarak savaşa girmek istemişlerdir.

1915 yılı şubatında Gelibolu cephesinde Türkler'e karşı savaşmak üzere gönüllü yazılan, ama değil Gelibolu'nun, Türkiye'nin nerede olduğunu bilmeyen Anzaklar, "Niçin savaşıyorsunuz?" diye sorulduğunda "İngilizler bizim kardeşlerimizdir. Dilimiz, kültürümüz birdir"[2] diyerek İngiltere'nin yanında savaşa girmiş olmalarının gerekçesini belirtmişlerdir.

Böylelikle Anzaklar, 25 Nisan 1915 günü sabahın erken saatlerinde başlayan çıkarma ile Gelibolu Yarımdası'ndaki savaşa başlamış oldular. Anzaklar'ın Gelibolu Yarımadası'ndaki savaşlarda verdikleri kayıp : 26.094'ü Avustralyalı, 7.571'i Yeni Zelandalı olmak üzere 33.665'tir.

İngiltere'nin yanında Çanakkale'de savaşan Anzaklar, Türkler'in barbar bir

[1] Baha Vefa Karatay, Mehmetçik ve Anzaklar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987, s. 34.
[2] Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1972, s. 285,. Fikret Günesen, Çanakkale Savaşları, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1986, s. 196.

Levent Sahverdi Arşivi

millet olmadıklarını aksine, cesur ve mert olduklarını anlamışlardır. Bunu da gerek savaş sırasında, gerekse de savaştan sonra dile getirmişlerdir.

Çanakkale'de çarpışan Mehmetçikle, Anzaklar arasında uyanan karşılıklı saygı, sevgi ve sempati savaş alanlarında görülmesi olağanüstü bir olay olarak tarihe geçmiştir. Türk askerinin Anzaklar üzerinde sağladığı güveni Alan Moorehead isimli yazar "Gallipoli" isimli kitabında şöyle anlatmıştır : "... Belki de en dikkat çekici olan husus, Anzaklarla Türkler arasında doğmuş olan sempati ve arkadaşlık duygusu idi. Artık karşılarındaki Türk askerlerini kendi deneyleri ile tanımış olan Anzaklar o güne kadar propagandalarla kendilerine anlatıldığının aksine onların fanatik ve zalim değil, mert ve cesur insanlar olduklarını anlamış bulunmaktaydılar. ... Nitekim, Avustralya ve Yeni Zelanda kıtaları kendilerine dağıtılmak istenen gaz maskelerini almayı reddetmişler ve nedeni sorulduğunda ise, Türkler dürüst savaşçılardır, onlar gaz kullanmazlar diye cevap vermişlerdir.[3]

Türkler'e karşı bu duyguları besleyen Anzaklardan Allan Jack ise savaştan sonra şunları söylemiştir : "Limmi Adası'nda kaldığımız süre içinde defalarca çıkarma tatbikatları yapmıştık. Böyle bir görev için hazırlandığımızı biliyorduk, fakat ne zaman ve nereye çıkarılacağımız hakkında kesin bir bilgimiz yoktu. O sırada bize verilen bilgiler, Türk askerlerinin barbar oldukları, esirlere çok fena muamele ettikleri yolunda idi. Gelibolu'ya çıkıp savaşa girdikten sonra, tanığı olduğumuz gerçeklerle bütün bunların ne kadar yalan olduğunu anlamakta gecikmeyecektik.[4]

Çanakkale'de savaşmış olan bir başka Anzak Lord Casey ise, Anzaklar'ın Türk milletinin ve Mehmetçiğin barbarlıktan uzak insancıl karakterini savaş meydanında tanıdıklarını ve takdir ve hayranlıkla ülkelerine döndüklerini söylemiştir.

1934 yılında bizzat Atatürk tarafından kaleme alınıp, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından Çanakkale'de yabancı şehitlere hitaben okunan nutuk Avustralya'da ve Yeni Zelanda'da şehit yakınlarının hislerine tercüman olmuştur.

Çanakkale'de savaşan yabancı şehitlere hitaben okunan bu nutuk şöyledir :

"Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada

3 Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez "Gallipoli", Türçesi Günay Salman, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s. 245-246.
4 Karatay, a.g.e., s. 108-109.

Levent Şahverdi Arşivi

bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçikle yanyana koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen Analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız, bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.[5]

Türkler'i cesur askerler değil, aynı zamanda soylu olarak tanıdıklarını söyleyen Anzaklar'ın Atatürk'e olan hayranlıkları ve sevgileri yıllar boyunca sürmüştür. Yıllar boyu süren sevginin bir göstergesi de, 1 Mart 1978'de Avustralya'nın Queennsland eyaletinde açılan Gelibolu Anıt Çeşmesi'ne konan yazıtta Atatürk'ün Çanakkale'de şehit düşen yabancılara hitaben söylediği sözlerin yer almasıdır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Anzaklar'ın Türkler'i kahraman olduğu kadar yardımsever ve uygar bir milletin evlatları olarak tanımlamalarında kuşkusuz, Türkler'in de savaştığı ülkelerin insanlarına düşmanlık hissi beslememeleri, insani, medeni hislerle dostluk elini uzatmalarından kaynaklanmaktadır.

[5] Uluğ İğdemir, Atatürk ve Anzaklar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985, s. 6.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TARİHİ BİR DÖNÜM NOKTASI : ÇANAKKALE ZAFERİ

Uzman NEŞE ÇETİNOĞLU

Türk milletinin büyük zaferlerinden biri olan 18 Mart Çanakkale Zaferi Türk tarihinin dönüm noktalarından biridir. I. Dünya Savaşı sürerken başlayan Çanakkale Savaşları Türk ordusunun kazandığı başarılarla I. Dünya Savaşı'nın da sonucunu etkilemiş ve dünya tarihinde üzerinde önemle durulan bir zafer olmuştur.

Çanakkale Boğazı hem askeri hem de ticari yönünden büyük önem taşıyordu. Boğazın önünde bulunan adalar da dikkat çekiyordu. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı'nın genel askeri durumu içinde Çanakkale Boğazı İtilaf Devletleri için stratejik bakımdan önemli bir hedefti. Çünkü bu boğazın ele geçirilmesiyle Osmanlı başkentini tehdit edecekler, Osmanlı İmparatorluğu'nun harpten çekilmesini sağlayacaklar, Almanların Ortadoğu'ya ilerlemesine engel olacaklar ve insan kaynakları bakımından zengin, fakat silah ve malzeme bakımından zayıf müttefikleri Çarlık Rusyası'na deniz yoluyla yardım edebileceklerdi.[1]

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemeye başlamasıyla birlikte onun mirasını paylaşma faaliyetleri de hız kazanmıştı. Tarih içinde her zaman Türk toprakları üzerinde bitmek tükenmek bilmeyen emelleri olan dış güçler bu emellerini gerçekleştirmek için harekete geçmekten çekinmemişlerdir. I. Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1915 yılında İngiltere ve Fransa yukarıda sayılan amaçlarla Çanakkale'ye saldırmışlardır. Şubat ayına kadar Türk ordusunun gerek Irak'ta, gerek Süveyş Kanalı'nda ve Doğu Anadolu'da birtakım başarısızlıklara uğraması İngiltere ve Fransa'ya güç vermişti. Ancak İngiltere ve Fransa bekledikleri sonucu elde edememiş, yenilgiye uğramışlardır. İşte böylece 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi

[1] H. Fahri Çeliker, "18 Mart Zaferi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: IV, Mart 1988, Sayı: 11, s. 438.

Levent Şahverdi Arşivi

bütün başarısızlıkları bertaraf eden, Türk toprakları üzerinde hayal kuranları ve kuracaklara ders veren bir dönüm noktası olmuştur. Çanakkale Zaferi ile daha önce yaşananların Türk milleti üzerindeki olumsuz etkileri de böylece silinmiştir.

Çanakkale Savaşları Türk tarihi içinde önemli bir yer tutmakla beraber, Atatürk'ün askeri kariyerinde de önemli bir yere sahiptir. Önce 19. Tümen Komutanı, sonra Anafartalar Grup Komutanı olarak bu muharebelere katılan Atatürk askeri dehasını burada gözler önüne sermiştir. Süratle ve doğru karar vermesi, verdiği kararı cesaretle uygulaması, sorumluluğu çekinmeden üzerine alması savaşın gidişini büyük ölçüde etkilemiştir. "Anafartalar Kahramanı" olarak tanınmış ve Anadolu'da Türk İstiklâl Savaşı'nın başlamasında etkili olmuştur.

Atatürk'ün askeri dehasının yankıları İngiliz resmi tarihinde de yer almıştır: "Tarihte bir tümen komutanın üç muhtelif yerde vaziyete nüfuz ederek yalnız bir muharebenin gidişine değil, aynı zamanda bir zaferin akıbetini celbi bir millet mukadderatına tesir yapacak vaziyet ikdasen nadiren rastlanır."[2]

Çanakkale Savaşları hem karada hem denizde 8.5 ay devam etmiştir. Bu süre içinde yarım milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir. Dolayısıyla Türk milleti önemli bir bedel ödemiştir. Geride kalanların yaşadıklarını hiçbir zaman unutmadıkları bu savaşlar sırasında pek çok şehit verilerek Çanakkale Destanı yazılmıştır. Etkileri tek bir alanda değil siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere birçok alanda görülmüştür. Ülkenin gelişimi olumsuz etkilenmiş, Türkiye bu kayıpların önemli sıkıntılarını çekmiş, Cumhuriyetin kurumlaşması ve ülkenin gelişmesinde kadro eksikliği yaşamıştır.[3]

Tarihimizde ve Atatürk'ün askeri hayatında ayrı bir yeri olan Çanakkale Savaşlarında yaşananlar Atatürk tarafından da sık sık dile getirilmiştir. Atatürk'ün Çanakkale Savaşları ile ilgili söyledikleri de bu savaşlarda Türk askerinin gösterdiği başarıyı anlatmaktadır : "İngilizler Arıburnu çıkarmasında, bu cephedeki muharebelerde kumandanlarının, askerlerinin gösterdikleri cesareti, dayanıklılığı, cengâverane meziyetleri fevkalâde bir takdir diliyle anıp ilân etmektedirler. Fakat düşünün ki bütün muharebe vasıtalarıyla mükemmel surette donatılmış olarak büyük bir inat ve azimle Arıburnu sahillerine ayak basan düşmanımız gene o sahil kenarlarında kalmağa mecbur olmuştur. Bu sebeple, subaylarımız, askerlerimiz

2 Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı, "Çanakkale ve Gelibolu Yarımadasının Atatürk'ün Askeri Kariyerindeki Yeri", AAM Dergisi, Cilt: VII, Kasım 1990, Sayı : 19, s. 38.
3 Dr. Rahmi Doğanay, "Çanakkale Zaferi'nin Türk ve Dünya Tarihi Açısından Sonuçları", Atatürk Yolu, Kasım 1993, Yıl : 6, Cilt: 3, Sayı : 2 s. 367.

Levent Şahverdi Arşivi

vatan ve din duygularıyla, kendilerine mahsus milli kahramanlıklarıyla bu derece kuvvetli bir düşmana karşı payitaht kapılarını muhafaza etmekle cidden övünmeğe değer bir mevki kazanmışlardır. Kumanda ettiğim bütün kıt'aların subaylarını ve fertlerini birer birer takdir ederim. Bu yüce maksat uğrunda canlarını kahramanca feda eden mukaddes şehitlerimizi derin ve ebedi bir hürmetle anarım."[4]

Atatürk başka bir konuşmasında da şöyle demiştir :" Kazanılan zaferler Alman emir ve kumandasının değil, Türk erinin cevherini kavrayabilmiş, Türk komutanlarının eseridir. Türk milletinin kasında, kromozomlarında atalarından geçen kahramanlık cevheri, üstün savaş mirası vardır. Bu cevheri iyi kullanan komutan tarihte ve gün içinde zafere ulaşmıştır. Çanakkale Zaferi ve diğer zaferler de Türk komutasının, Türk erinin eseridir."[5]

Çanakkale Zaferi üzerinden 80 yıl geçmiş olmasına rağmen, bugün de yankıları halen devam eden, Türk milletinin azim ve kararlılığını ortaya koyan ve bunu tüm dünyaya gösteren tarihi bir dönüm noktasıdır. Tarihimiz Çanakkale Zaferi gibi başarılarla doludur. Bu başarılar ise pekçok zorluklar çekilerek kazanılmıştır. Bu nedenle, hepimiz bütün bu mücadeleler sonucunda bugünlere gelindiğinin bilinciyle hareket etmek ve üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirmek zorundayız.

4 Prof. Dr. Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Turhan Kitabevi, Ankara 1984, s. 145-146
5 Kocatürk, a.g.e., s. 146.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ DİZİNİ

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ (1 - 30. Sayılar) DİZİNİ

Hazırlayan : Uzman NİLGÜN İNCE

— A —

AKBIYIK Yaşar : Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtulmasında Atatürk'ün Rolü, Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 225-231.

AKBIYIK, Yaşar : Güney Vilayetlerimizin İşgalinin Türk Basınındaki Yankıları, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 783-792.

AKBIYIK, Yaşar : Milli Mücadele Sırasında Maraş'a Yapılan Yardımlar, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 591-601.

AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat : Atatürk, Milli Egemenlik ve Türk Çocuğu, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 577-585.

AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat : Atatürk ve Atatürkçülük Üzerine Bir Deneme, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 175-192.

AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat : Cumhuriyet Öncesine Genel Bir Bakış ve Atatürk İnkılâbında Yöntem, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 171-195.

AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat : Nutuk Nasıl İncelenmeli, Nasıl Tanıtılmalı ve Öğretilmelidir? Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 245.

AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat : Atatürk ve Türk Kurtuluş Savaşı, Cilt IX, sayı 25, Ankara 1992, sayfa 37-66.

AKGÜL Suat : Paris Konferansı'ndan Sevr'e Türkiye'nin Paylaşılması Meselesi, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 381-395.

AKGÜL, Suat : Nutuk'ta Azınlıklar Meselesi ve Atatürk'ün Azınlıklar Hakkındaki Görüşleri, Cilt X, sayı 29, Ankara 1994. Sayfa 443-458.

Levent Şahverdi Arşivi

AKIN, İlhan : Devrimlerin Temeli, Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 175-179.

AKYÜZ, Yahya : Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri, Cilt IV, sayı 10, Ankara, 1987, sayfa 71-90.

AKYÜZ, Yahya : Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 233-239.

AKYÜZ, Yahya : Şehit Hamdi Bey'in Son Günlerine Ait Orijinal İki Mektup, Cilt X, sayı 28, Ankara, 1994, sayfa 1-17.

ALBAYRAK, Mustafa : Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935) Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 471-483.

ALŞAN, Reşat : Cumhuriyetin Kuruluşunda ve İlk Onbeş Yılında PTT İşletmesi, Cilt VI, sayı 17. Ankara 1990, sayfa 391-419.

ALTAR, Cevad Memduh : Batı Dünyasının Ünlü Mimarlarından Hans Poelzig, Brauhaus De Groot ve Bruno Taut'un Vaktiyle Türkiye'ye Davet Edilmiş Olmalarının Oluşturduğu Anılar Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 71 - 76.

ALTINBAŞ, Zehra : Anayasalarımızda Kadın Hakları, Cilt V. sayı 14, Ankara 1989, sayfa 455-466.

ALTUĞ, Yılmaz : Atatürk and The Building of a Modern Nation State, Cilt III, Sayı 7, Ankara 1986, sayfa 107-125.

ALTUĞ, Yılmaz : Modern Bir Devlet Yaratıcısı Olarak Atatürk, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 519-535.

ALTUĞ, Yılmaz : Atatürk ve Lozan Barış Konferansı'nın İlk Devresi, Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 417-436.

ALTUĞ, Yılmaz : Bir Yunanlı Yazara Göre TÜRK İstiklâl Savaşı'ndan Önce Yunanistan'da "Genel Durum", Cilt V, sayı 15, Ankara 1989, sayfa 551-555.

ALTUĞ, Yılmaz : Foreign Policy of Atatürk, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 39-46.

ALTUĞ, Yılmaz : Bir Yunan Diplomatına Göre Yunanistan'ın Batı Anadolu Macerası, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 439-512.

APAYDIN, Ekrem : Türkiye Cumhuriyeti'nin Bakan ve Büyükelçilerinden Zekâi Apaydın'ın Albümünden, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 300-308.

ARI, Kemal : Yunan İşgalinden Sonra İzmir'de "Emvâl-i Metruke" ve "Fuzulî İşgal" Sorunu, Cilt V, sayı 5, Ankara 1989, sayfa 691-706.

Levent Şahverdi Arşivi

ARI, Kemal : 1923 Türk-Rum Mübadele Anlaşması Sonrasında İzmir'de Emvâl-i Metrûke" ve.Mübâdil Göçmenler, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 627-657.

ARI, Kemal : Samsun Demiryolu'nun Temel Atma Töreni ve Reisicumhur Gazi Mustafa Paşa'nın Samsun Gezisi, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 609-622.

ARI, Kemal : Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 409-420.

ARIKAN, Zeki : Cumhuriyet'in İlânı ve İzmir Basını, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 959-976.

ARIKAN, Zeki : İşgal Dönemi İzmir Basını, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 145-165.

ARIKAN, Zeki : Atatürk'le İlgili Eski Bir Belge, Cilt V, sayı 15, Ankara 1989, sayfa 607-612.

ARIKAN, Zeki : Kurtuluştan Sonra İzmir'de Çıkan İlk Gazete: Türk Sesi, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 75-95.

ARIKAN, Zeki : Mustafa Necati'nin Mütarekedeki Yazıları, Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 605-642.

AVANAS, Ahmet : Mütareke Başlarında 2. Ordu'nun Konya'ya Nakli ve Ortaya Çıkan Sorunlar, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 373-380.

AVCI, Cemal : Kayıplar (Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu), Cilt IV. sayı II, Ankara 1988, sayfa 511-514.

AVCI, Cemal : Kayıplar (Şevket Rado), Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 793-797.

AVCI, Cemal : Atatürk, Din ve Lâiklik, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 479-492.

AVCI, Cemal : İzmir Suikastı, Cilt X, sayı : 28 Ankara 1994, sayfa 89-103.

AVCI, Cemal : Çanakkale Savaşı'nın Sonuçları ve Millî Mücadele'ye Etkileri, Cilt X, Sayı 30, Ankara 1994, sayfa 717-719.

AYBARS, Ergün : Milli Mücadele'de İngiliz Basını I, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 603-636.

Levent Sahverdi Arşivi

AYBARS, Ergün : Milli Mücadele'de İngiliz Basını II, 1920-1923 Sevr'den Lozan'a, Cilt VII, sayı 19. Ankara 1990, sayfa 45-73.

AYDIN, Mesut : Milli Mücadele Döneminde İstanbul'da Anadolu Lehinde Faaliyette Bulunan Gizli Gruplardan Zabitan Grubuna Ait Bir Vesika, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 591-599.

AYDINEL, Sıtkı : Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel Nitelikleri, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 523-548.

AYSAN, Mustafa : Atatürk'ün Ekonomik Görüşü : Devletçilik, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 617--644.

— B —

BANOĞLU, Niyazi Ahmet : Milli Kongre ve Faaliyetleri, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 197-212.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet : Atatürk'ün Sipariş Ettiği Bazı Kitaplar, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 425-426.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet : Basından Günü Gününe Büyük Zaferin Hikâyesi, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 37-90.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet : Atatürk ve Latife Hanım, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 519-533.

BAYCAN, Nusret : Çeşitli Cephelerde Kâzım Karabekir, Cilt IV, sayı II, Ankara 1988, sayfa 449-457.

BAYCAN, Nusret : Türk İstiklâl Harbi'nde Şehit Düşen Subaylar, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 677-740.

BAYCAN, Nusret : Ali Fuat Cebesoy, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 441-454.

BAYCAN, Nusret : İsmet İnönü, Cilt V, sayı 15, Ankara 1989, sayfa 625-638.

BAYCAN, Nusret : Fevzi Çakmak, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 177-206.

BAYCAN, Nusret : Ankara'nın Başkent Oluşu, Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 119-130.

Levent Şahverdi Arşivi

BAYCAN, Nusret : Orgeneral Cevat Çobanlı, Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 367-389.

BAYCAN, Nusret : Karadeniz Olayı ve I. Dünya Harbine Girişimiz, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 175-182.

BAYCAN, Nusret : Türk İstiklâl Harbi'nde Terfi veya Takdirname ile Taltif Edilen Subaylar, Cilt IX, sayı 25, Ankara 1992, sayfa 127-280.

BAYCAN, Nusret : Büyük Taarruz'da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları, Cilt IX, sayı 26, Ankara 1993, sayfa 311-394.

BAYÇU, Turhan : Yabancı Gözüyle Atatürk ve Türk İnkılâbı (çeviri), Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 393-399.

BAYKAL, Bekir Sıtkı : Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Cilt I, sayı I, Ankara 1984, sayfa 108-126.

BAYKAL, Bekir Sıtkı : Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 671-710.

BAYKAL, Bekir Sıtkı : Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 413-434.

BAYKAL, Bekir Sıtkı : Dört Hafta Sürmez Düşmanı Tepelemiş Olacağım (çeviri), Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 757-761.

BAYKAL, Hülya : Milli Mücadele'de Basın, Cilt IV, sayı II, Ankara 1988, sayfa 471-479.

BAYKAL, Hülya : Atatürkçü Çağdaşlaşma Yönünden Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Tam Üyeliği, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 741-762.

BAYKAL, Hülya : Milli Mücadele Yıllarında Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa Arasında Yazışmalar, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 379-439.

BAYKARA, Tuncer : Atatürk ve Seçim, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 645-649.

BAYRAKTAR, Bayram : Milli Mücadele'de Denizli Olayı, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 141-153.

BAYRAMOĞLU, Fuat : Milli Mücadele Yıllarında Ankara, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 485-492.

Levent Sahverdi Arşivi

BERBER, Engin : Kurtuluş'tan Sonra İzmir'de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 443-460.

BEYSANOĞLU, Şevket : Mustafa Kemal Atatürk'ün Diyarbakır'daki Kafkas Cephesi Komutanlığı, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 487-503.

BORAK, Sadi : Atatürk'ün Biyografisinde Yapılan Yanlışlıklar, Cilt I, sayı 1, Ankara 1985, sayfa 277-285.

BORAK, Sadi : Lâtife Hanım, Ünlü Gazeteci Price'a Hayatını ve Özelliklerini Anlatıyor, Cilt VII, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 173-176.

BORAK, Sadi : Mustafa Kemal Büyük Taarruz Gününü Bütün Dünyadan Nasıl Gizli Tuttu? Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 381-389.

BORAK, Sadi : Atatürk'e Ait Sanılan Şiirler, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 479-491.

BORAK, Sadi : İşgal Kuvvetleri Başkomutanı General Harington'un Ele Geçen Gizli Raporu, Cilt VII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 161-173.

BORAK, Sadi : 31 Mart Vakasının Çıkış Nedenleri Üzerine Çeşitli Yorumlar ve Atatürk ve Hareket Ordusu Üzerine Orgeneral İzzettin Çalışların Bir Makalesi, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 357-371.

BORAK, Sadi : Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar ve Kitaplığı, Cilt IX, sayı 25, Ankara 1992, sayfa 73-83.

BOZKURT, Gülnihal : Atatürk'ün Hukuk Alanında Getirdikleri, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 45-53.

BOZKURT, Gülnihal : Alman Belgelerinde Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, Cilt IX, sayı 25, Ankara 1992, sayfa 85-93.

BURSALIOĞLU, Ziya : Atatürkçü Eğitim Üzerine, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 799-803.

BURSALIOĞLU, Ziya : Cumhuriyet-Lâiklik-Eğitim Üzerine, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 379-381.

BURSALIOĞLU, Ziya : Atatürk, Barış ve Eğitim, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 421-423.

Levent Şahverdi Arşivi

— C —

CRISS, Nur Bilge : Atatürk's Movement at Its Start The Views of Outsiders (1919-1921), Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 345-376.

CUNBUR, Müjgan : Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 259-272.

ÇAĞATAY, Neşet : Lâiklik ve Din İlişkileri, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 557-565.

ÇAPA, Mesut : İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti (Aralık 1918 - Mart 1920), Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 553-566.

ÇAPA, Mesut : Anadolu'da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler, Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 379-389.

ÇAYCI, Abdurrahman : Atatürk, Bilim ve Üniversite, Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 61-69.

ÇAYCI, Abdurrahman : Atatürk ve Tarih Boyutu İçinde Çağdaşlaşma, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 47-62.

ÇAYCI, Abdurrahman : Çanakkale ve Gelibolu Yarımadasının Atatürk'ün Askerî Kariyerindeki Yeri, Cilt VIII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 29-44.

ÇELEBİ, Mevlüt : İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası) : 16 Nisan - 18 Mayıs 1919, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 561-589.

ÇELEBİ, Mevlüt : Milli Mücadele'de İtalyan İşgalleri, Cilt IX, sayı 26, Ankara 1993, sayfa 395-416.

ÇELİKER, Fahri : Bitlis'in Kurtuluşu ve Mustafa Kemal Paşa, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 379-392.

ÇELİKER, Fahri : Çanakkale ve Mustafa Kemal, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 635-655.

ÇELİKER, Fahri : 18 Mart Zaferi, Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 437-448.

ÇELİKER, Fahri : Atatürk'ün Yaşamından : Almanya Seyahati, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 651-663.

Levent Şahverdi Arşivi

ÇELİKER, Fahri : Atatürk'ün Yaşamından : Falkenhayn - Mustafa Kemal Anlaşmazlığı, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 167-182.

ÇELİKER, Fahri : Çanakkale Muharebeleri ve Atatürk, Cilt X, sayı 30, Ankara 1994, sayfa 685-694.

ÇETİNOĞLU, Neşe : Tarihi Bir Dönüm Noktası. Çanakkale Zaferi, Cilt X, sayı 30, Ankara 1994, sayfa 725-727.

ÇUBUKÇU, İbrahim A. : Atatürk, Din ve Laiklik, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 573-576.

ÇUBUKÇU, İbrahim A. : Törelerimizde Kadının Yeri, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 441-447.

ÇUBUKÇU, İbrahim A. : Atatürkçülükte Barış ve Sevgi, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 657-662.

ÇUBUKÇU, İbrahim A. : Halifelik, Din ve Lâiklik, Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 301-305.

ÇUKUROVA, Bülent : 15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 461-471.

ÇUKUROVA, Bülent : Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul Gizli Gruplari, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 519-526.

ÇUKUROVA, Bülent : Celâl Bayar'ın Batı Anadolu'daki Faaliyetlerine İlişkin Bir Raporu, Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 347-365.

— D —

DAL, Kemal : Milli Egemenlik ve Temsili, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 97-109.

DALAY, Fazıl : 1928 Senesinde Atatürk'ün Ankara Bahçeler Müdürlüğü Serası'na Gelip Çiçek Alması, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 691-694.

DALAY, Fazıl : Atatürk, Ankara Orman Çiftliğini Nasıl ve Niçin Kurdu? Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 503-509.

DAVER, Bülent : Secularism in Turkey, Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 297-309.

Levent Şahverdi Arşivi

DEMİROĞLU, Cem'i : Atatürk ve Gençlik, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 603-606.

DOĞRAMACI, Emel : Atatürk ve Kadın, Cilt IV, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 91-106.

DOĞRAMACI, Emel : Atatürk ve Kadın Hakları, Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 443-449.

DOĞRAMACI, Emel : Atatürk Düşüncesi ile Türk Kadınının Çağdaşlaşması, Cilt IX, sayı 26, Ankara 1993, sayfa 303-310.

DOĞRAMACI, İhsan : Atatürk ve Eğitim, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 653-669.

DÖNMEZER, Sulhi : Atatürk İnkılâpları ve Sosyal Değişme Teorileri, Cilt V, sayı 15, Ankara 1989, sayfa 523-537.

DÖNMEZER, Sulhi : Toplumsal Değişme ve Atatürk İnkılâpları, Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 21-28.

DÖNMEZER, Sulhi : Atatürk Liderliğinin Sosyopsikolojik Analizi, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 15-31.

DÖNMEZER, Sulhi : Atatürk ve Çağdaşlaşmada İnsan Prototipi, Cilt IX, sayı 26, Ankara 1993, sayfa 281-287.

— E —

ENGİNSOY, Cemal : Batı Yayın Dünyasında ATATÜRK, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 831-846.

ENGİNSOY, Cemal : Milli Kurtuluş Önderi Olarak Atatürk, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 527-541.

ENGİNSOY, Cemal : Atatürk'de İnsan Sevgisi, Cilt II, sayı 4, Ankara 1986, sayfa 85-96.

ENGİNSOY, Cemal : Çok Yönlü Tarihi Kişiliği İle Atatürk, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 127-148.

ENGİNSOY, Cemal : Atatürk Biyografisinden Sayfalar, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 551-624.

Levent Şahverdi Arşivi

ENGİNSOY, Cemal : Atatürk Biyografisinden Sayfalar, Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 345-416.

ENGİNSOY, Cemal : Atatürk Biyografisinden Sayfalar III, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 567-601.

ENGİNSOY, Cemal : Türk İstiklâl Savaşı'nın (1919-1922) Dünya Askerlik Tarihindeki Yeri, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 297-308.

ENGİNSOY, Cemal : İngiliz Kaynaklarına Göre Atatürk, Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 75-92.

ENGİNSOY, Cemal : "Amasya Protokolü" Üzerine, Cilt IX, sayı 25, Ankara 1992, sayfa 29-36.

ENGİNSOY, Cemal : Gerçekçi Atatürk, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 513-522.

ENGİNÜN, İnci : Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve Yazarlarımız, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 733-741.

ENGİNÜN, İnci : Edebi Eser Kahramanı Olarak Atatürk, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 343-351.

ERENDİL, Muzaffer : Atatürkçü Düşünce Işığında Milli Birlik, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 121-161.

ERENDİL, Muzaffer : Atatürk ve Demokrasi, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 401-440.

ERENDİL, Muzaffer : Atatürk ve Demokrasi, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 683-731.

ERENDİL, Muzaffer : Atatürk'ün Güvendiği Gençlik ve Eğitim, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 401-408.

ERENDİL, Muzaffer : Atatürkçü Uygulamada Milli Güç, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 353-368.

ERENLİ, Muhterem : Atatürk ve Havacılık, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 215-244.

ERGİL, Doğu : Atatürkçü Düşüncenin Temeli : LAİKLİK, Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 245-300.

ERGİN, Feridun : Birinci Dünya Savaşı'nda ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 59-84.

Levent Şahverdi Arşivi

ERGİN, Feridun : Musul Sorunu ve Körfez Petrolleri, Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 165-173.

ERGİN, Feridun : Mütareke Kabineleri, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 391-406.

ERGÜN, Mustafa : Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler, Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 435-457.

ERKÜN, Safa : Atatürk'ün Ülkü ve İlkeleri Arasındaki Bütünlük ve Uyum, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 493-505.

EROĞLU, Hamza : Milli Egemenlik İlkesi ve Anayasalarımız, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 137-163.

EROĞLU, Hamza : Yurtta Sulh, Cihanda Sulh, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 435-449.

EROĞLU, Hamza : Şerefli Bir Tarih : Lozan, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 805-811.

EROĞLU, Hamza : İsmet İnönü ve I. ve II. İnönü Muharebelerinin İçerde ve Dışarda Etkileri, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 65-83.

EROĞLU, Hamza : Milli Birlik ve Beraberlik, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 85-99.

EROĞLU, Hamza : Modern Eğitim İlkesi Olarak Eğitim Birliği ve Yanlış Uygulamalar, Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 35-46.

EROĞLU, Hamza : Türkiye Cumhuriyeti'nin İlânı, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 7-26.

ERTAN, Temuçin Faik : Lozan Görüşmeleri Sırasında Türk Heyeti ile TBMM Hükümeti Arasındaki İlişkiler, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 615-626.

ERTAN, Temuçin Faik : Kadro Hareketi İle İlgili Bir Değerlendirme ve Bazı Düzeltmeler, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 549-558.

ERTUĞRUL, Gülden : Atatürk ve Kadın Hakları, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 55-65.

ESKİ, Mustafa : Kastamonu'da Yapılan İlk Kadın Mitingi, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 653-662.

Levent Şahverdi Arşivi

— F —

FEYZİOĞLU, Turhan : Atatürk ve Milliyetçilik, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 353-411.

FEYZİOĞLU, Turhan : Türk Milli Mücadelesinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 741-791.

FEYZİOĞLU, Turhan : Atatürk ve Kadın Hakları, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 585-601.

FEYZİOĞLU, Turhan : Milli Kurtuluş Önderi Atatürk ve Milletlerarası Etkisi, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 13-48.

FEYZİOĞLU, Turhan : Mustafa Kemal Atatürk, Oeuvre Et İnfluence, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 287-357.

FIĞLALI, Ruhi Ethem : Nutuk'da İslâm Tarihi İle İlgili Motifler, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 39-93.

FIĞLALI, Ethem Ruhi : Atatürk And The Religion Of Islam, Cilt IX, sayı 26, Ankara 1993, sayfa 289-301.

— G —

GEDİL, Aynur : Atatürk ve Kadın Eğitimi, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 259-265.

GEORGEON, François, Çev. Niyazi ÖKTEM : Kemalist Dönemde Türkiye'de Fransızca Yayın Yapan Basına Toplu Bir Bakış (1919-1938), Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 321-335.

GİRİTLİ, İsmet : Atatürkçülük İdeolojisi, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 102-107.

GİRİTLİ, İsmet : Atatürkçü Çağdaşlaşmanın Türk Toplumundaki Sonuçları, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 335-340.

GİRİTLİ, İsmet : Atatürk Cumhuriyeti'nin Lâiklik İlkesi, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 55-64.

GİRİTLİ, İsmet : Japonya'nın Modernleşmesi ve Atatürkçü Modernleşme, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 361-377.

Levent Şahverdi Arşivi

GİRİTLİ, İsmet : Atatürk ve Barış, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 607-615.

GİRİTLİ, İsmet : Samsun'da Başlayan ve İzmir'de Biten Yolculuk (1919-1922), Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 49-57.

GİRİTLİ, İsmet : Atatürkçü Çağdaşlaşmada Bilim ve Teknoloji, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 359-370.

GİRİTLİ, İsmet : Modernleşme İdeolojisi Olarak Atatürkçülük, Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 289-296.

GİRİTLİ, İsmet : Harf İnkılâbı ve Atatürk, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 31-35.

GİRİTLİ, İsmet : Mondros'dan Mudanya'ya, Sevres'den Lausanne'a, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 277-284.

GİRİTLİ, İsmet : Fransız İhtilâli ve Etkileri, Cilt V, sayı 15, Ankara 1989, sayfa 539-549.

GİRİTLİ, İsmet : Atatürkçülük İdeolojisinin Dogmatik İdeolojilere Üstünlüğü, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 27-38.

GİRİTLİ, İsmet : Atatürkçü Laiklik Anlayışı, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 473-478.

GİRİTLİ, İsmet : Atatürk ve Halkçılık, Cilt VII sayı 20, Ankara 1991, sayfa 181-188.

GİRİTLİ, İsmet : Yeni Türk Devletleri ve "Türk Modeli", Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 421-428.

GİRİTLİ, İsmet : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu İle Institut De France Cilt IX, sayı 25, Ankara 1992, sayfa 27-28.

GİRİTLİ, İsmet : Lozan Antlaşmasının 70. Yıldönümü Ardından, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 473-478.

GÖDE, Kemal : Atatürk'ün Kayseri'yi Ziyaretleri Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 49-62.

GÖKÇEN, Sabiha : Atatürk ve Gençlik, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 311-321.

GÖKDEMİR, Ahmet Ender : Milli Mücadele'de Elviye-i Selâse, Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 151-160.

Levent Şahverdi Arşivi

GÖKSEL, Burhan : Atatürk ve Kadın Hakları, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 213-235.

GÖKSEL, Burhan : Atatürk'ün Eğitim Hakkındaki Görüşleri ve Misak-ı Maarif, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 921-958.

GÖKSEL, Burhan : Atatürk'ün Gençlik Konusuna Bakışı ve Niçin Atatürkçülük Eğitimi, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 467-485.

GÖNENCAN, Zahit : Atatürk ve Sosyal Güvenlik (23.4.1920 - 10.11.1938), Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 131-140.

GÖNLÜBOL, Mehmet : Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 451-473.

GÖNLÜBOL, Mehmet : Atatürk ve Dış Politika, Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 439-442.

GÖNLÜBOL, Mehmet : "Yurtta Barış, Cihanda Barış", Cilt IX, sayı 25, Ankara 1992, sayfa 9-25.

GÖNÜLAL, İsmet : Türk Kadını ve Kadın Hakları Kaynakçası, Cilt I, sayı 2, Ankara 1986, sayfa 615-621.

GÖRGÜLÜ, İsmet : Sesli Belgelerden Kemal Atatürk, Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 459-470.

GÖRGÜLÜ, İsmet : Atatürk'ün "Arıburnu Muharebeleri Raporu" ve "Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe" Adlı Eserlerinde Yer Almayan Emir ve Raporlarından Bir Demet, Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 93-118.

GÖRGÜLÜ, İsmet : Atatürk'ün Biyografisine Yeni Sayfalar, (Org. İzzettin Çalışlar'ın Günlüğünden), Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 241-258.

GÖRGÜLÜ, İsmet : Çanakkale Zaferi Üzerine Alman İddiaları, Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 105-135.

GÜL, Mustafa -KOCA Salim : Türkiye Cumhuriyeti'nin Temelini Teşkil Eden Değerler: Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 391-400.

GÜNER, Zekâi : İzmir İşgali Olayının Trakya'daki Tepkileri, Cilt IV, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 559-568.

GÜNEŞ, İhsan : Atatürk'ün Bilinmeyen Bir Konuşması, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 463-465.

Levent Şahverdi Arşivi

GÜNEŞ, İhsan : Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 427-442.

GÜNEŞ, İhsan : Millî Mücadele Dönemi Bütçeleri, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 763-781.

GÜNEY, Salih : Fiedler'in Durumsal Önderlik Modeli Açısından Atatürk'ün Önderliğinin Değerlendirilmesi, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 309-315.

GÜRSES, Hilmi : Atatürk'ün Türk Toplumuna Bakış Açısı ve Gençliğin Bu Bakış İçerisindeki Yeri, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 149-150.

— H —

HAFIZOĞULLARI, Zeki : Türk Hukuk Devrimi ve Lâiklik, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 671-676.

HAQQI, S.A.H. : Üçüncü Dünya Milletleri Açısından Mustafa Kemal ve Kemalizm (Türkçe-İngilizce), Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 341-347.

— I, İ —

IRMAK, Sadi : Atatürk'ü Anarken, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 164-166.

IRMAK, Sadi : Atatürk'ün Dünyadaki Yankıları, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 27-54.

IRMAK, Sadi : Atatürk ve Meclis, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 247-286.

IRMAK, Sadi : Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 487-495.

IRMAK, Sadi : İnkılâpların En Zoru, Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 285-287.

IRMAK, Sadi : Milli Mücadele'de Yurt ve Dünya, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 517-520.

IRMAK, Sadi : Atatürkçülüğün İlkeleri-İnkılâpların Fikir Temelleri, Cilt V, sayı 15, Ankara, 1989, sayfa 489-522.

Levent Şahverdi Arşivi

IRMAK, Sadi : İkinci İnönü Zaferi'nin Sonuçları, Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 377-389.

İÇLİ, Tülin Günşen : Atatürk Düşüncesinde Sosyal Yapı Unsurları, Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 309-322.

İÇLİ, Tülin Günşen : Atatürk ve Aile, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 97-103.

İÇLİ, Tülin Günşen : Atatürk ve Türk Kadını, Cilt IX, Sayı 25, Ankara 1992, sayfa 67-72.

İLHAN, Suat : Türk Kurtuluş Hareketinin Safhaları ve Çağdaşlaşmaya Etkileri, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 319-326.

İLHAN, Suat : Atatürkçülüğün Evrenselliği, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 13-19.

İLHAN, Suat : Atatürk'ün Yetiştiği Ortam, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 279-288.

İLHAN, Suat : The Universality of Atatürk, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 5-11.

İLHAN, Suat : Atatürk'ün Kazandırdığı Değerler ve Atatürkçülükten Beklentilerimiz, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 267-276.

İLHAN, Suat : Atatürkçülük Kültür Unsurlarımızdan Birisidir, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 459-471.

İLHAN, Suat : Türk Çağdaşlaşması, Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 7-19.

İLHAN, Suat : Türk Dünyası ve Atatürkçü Çağdaşlaşma, Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 63-69.

İLHAN, Suat : Atatürk ve Atatürkçülük Karşıtları, Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 323-332.

İLHAN, Suat : Çanakkale Muharebeleri, Cilt X, sayı 30, Ankara 1994, sayfa 673-684.

İNAN, Afet : Atatürk'ün Bazı Özellikleri, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 96-101.

İNAN, Afet : Çağdaşlaşmada Kadın Hakları, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 331-334.

İNCE, Nilgün : Anzak Gözüyle Türk Askeri ve Atatürk, Cilt X, sayı 30, Ankara 1994, sayfa 721-723

Levent Şahverdi Arşivi

İNCE, Nilgün : Atatürk Araştırma Merkezi Dizini (1-30. sayılar) Cilt X, sayı 30, Ankara 1994, sayfa 729-760.

İNCEDAYI, Cevdet Kerim : Türk İstiklâl Mücahedesi Konferansları, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 639-690.

İNCEDAYI, Cevdet Kerim : Türk İstiklâl Mücahedesi Konferansları, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 183-231.

İNCEDAYI, Cevdet Kerim : Türk İstiklâl Mücahedesi Konferansları, Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 643-681.

İZGİ, Özkan : Atatürk'ün Eğitim ve Üniversitelere Bakış Açısı, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 267-276.

İZGİ, Özkan : Atatürk ve Millî Birlik, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 671-676.

İZGİ, Özkan : Atatürk'ün "Tarih İlmi" Hakkındaki Düşünceleri, Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 133-137.

— K —

KARADUMAN, Necmettin : Milli Egemenlik, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 315-318.

KARAGÖZOĞLU, Galip : Atatürk'ün Eğitim Savaşı, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 193-213.

KARAHASAN, Mustafa : Kitap Tanıtma : Harp Yönetimi ve Atatürk, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 223-232.

KARAHASAN, Mustafa : Mustafa Kemal Atatürk'ün Ölümü Dolayısıyla Yugoslavya Basınının, Eseri ve Kişiliği Üzerine Değerlendirmeleri (1938-1988), Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 147-150.

KASALAK, Kadir : Erzurum Kongresi'nin Yapıldığı Günlerde Manda ve Himaye Konusunda Komutanlar Arasında Yazışmalar ve Basında Tartışmalar, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 397-407.

KAYAM, Cevahir : Lozan Barış Andlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM'de Görüşülmesi, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 581-608.

Levent Şahverdi Arşivi

KAYIRAN, Mehmet : Tekâlif-i Milliye Emirleri ve Uygulanışı, Cilt V, sayı 15, Ankara 1989, sayfa 639-664.

KAYNAR, Reşat: Atatürk ve Milli Birlik, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 1-3.

KAYNAR, Reşat : Atatürkçülükte Millileşme, Lâikleşme, Çağdaşlaşma (Medeniyetçilik), Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 521-526.

KAYNAR, Reşat : Atatürkçülük, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 289-309.

KAYNAR, Reşat : Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 579-583.

KIRZIOĞLU, Fahrettin : Mustafa Kemal Paşa-Erzurum İlişkileri Üzerine Belgeler (1919-1920), Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 223-283.

KOCATÜRK, Utkan : Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 3-95.

KOCATÜRK, Utkan : İsmet İnönü İle Bir Konuşma, Cilt I, sayı 1 Ankara 1984, sayfa 199-212.

KOCATÜRK, Utkan : Türk Toplumunda Çağdaşlaşma Gereği, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 327-330.

KOCATÜRK, Utkan : Atatürk'ün Hastalığı, Son Günleri ve Ölümü Hakkında Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'in Notları, Cilt II, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 543-553.

KOCATÜRK, Utkan : Büyük Nutkun Basılışı Esnasında Atatürk Tarafından Yapılan İki Düzeltme, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 609-614.

KOCATÜRK, Utkan : Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 711-739.

KOCATÜRK, Utkan : Atatürk'de "Gençlik" Kavramı ve Atatürkçü Gençliğin Nitelikleri, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 21-25.

KOCATÜRK, Utkan : Celâl Bayar'la Bir Konuşma, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 323-359.

KOCATÜRK, Utkan : Atatürk's Consept of "Youth" and the Characteristics of the Atatürkist Youth, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 101-105.

Levent Şahverdi Arşivi

KOCATÜRK, Utkan : Atatürk's Thesis Concerning Central Asia as A Cradle of Civilazation - Atatürk'ün Tarih Tezi : Bir Uygarlık Beşiği Olarak Orta Asya, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 497-507.

KOCATÜRK, Utkan : Atatürk's Revolutions and Modernization, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 107-125.

KOLLU, Atilla : Büyük Zafer (Öncesi ve Sonrası ile), Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 481-560.

KONUKÇU, Enver : Heyet-i Temsiliye-İzmit İlişkileri (Eylül 1919-Nisan 1920) Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 223-235.

KONUKÇU, Enver : Sine-i Millete İltica Eden Meclis-i Mebusan-ı Osman-i Reisi Celâleddin Arif'in Ankara Yolculuğu, Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 77-87.

KORKMAZ, Zeynep : Milli Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru, Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 47-60.

KORKUD, Selçuk : Roma'da Canonica Müzesi'nde Atatürk, Cilt IX, sayı 26, Ankara 1993, sayfa 443-447.

KÖNİ, Hasan : Yazı Devriminin Önemi Üzerine, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 493-497.

KÖNİ, Hasan : Kurtuluş Savaşı Öncesi Azınlıklar Sorununa Bir Bakış, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 479-484.

KÖSTÜKLÜ, Nuri : Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancaklarında "Kuva-yı Milliye" Fikri Üzerinde İlk Çalışmalar, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 479-485.

KÖSTÜKLÜ, Nuri : Milli Mücadele'de Denizli, Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları, Cilt V, sayı 15, Ankara 1989, sayfa 665-690.

KÖSTÜKLÜ, Nuri : Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 601-613.

KÖSTÜKLÜ, Nuri : Birinci İnönü Muharebesi ve Siyasi Sonuçları Üzerine Bazı Düşünceler, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 603-607.

KÖYMEN, M. Altay : Başkumandanlık Meydan Muharebesi ve Diğer Meydan Muharebeleri Arasındaki Yeri, Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 311-322.

Levent Sahverdi Arşivi

— L —

LEZCANO, Victor Morales : İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye : Bir İspanyol Yaklaşımı (Çeviri, M. Necati Kutlu) Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 417-422.

LEZCANO, Victor Morales : Turquia, Del Imperio a la Republica : Una Percepcion Espanda, Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 429-441.

— M - N —

MEGALOMMATİS, Mohamed Chams Ab-Dın : La Grece Entre L'europe Et Le Tiers-Monde Cilt X, Ankara 1994, sayı 29, sayfa 347-356.

MERT, Özcan : Atatürk'ün İlk Öğretmeni Şemsi Efendi, Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 331-346.

MUMCU, Ahmet : Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Lâiklik, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 513-526.

MUMCU, Ahmet : Misak-ı Milli ve Anayasamız, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 813-830.

MUMCU, Ahmet : 1924 Anayasası, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 383-399.

MUMCU, Ahmet : Türkiye'nin Akıl Çağına Geçişi, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 669-682.

MUMCU, Ahmet : Atatürkçü Düşünce Sisteminde Milli Birliğin Yeri, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 371-377.

MUNGAN, İhsan : Atatürk Türkiyesi'ni Mekanistik Yaklaşımla Yorumlama Denemesi : An Attempt To Interpret Atatürk's Turkey In Terms of The Mechanistic Approach, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 539-559.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin : Batı Anadolu'da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet : İONYA, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 569-579.

NESİM, Ali : Kıbrıs Türklerinde Atatürk İlke ve İnkılâpları, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 309-341.

Levent Şahverdi Arşivi

— O-Ö —

ORBAY, Kâzım : Atatürk'e Ait İki Hatıra, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 127-136.

ÖKTEM, Niyazi (Çev.) : Kemalist Dönemde Türkiye'de Fransızca Yayın Yapan Basına Toplu Bir Bakış, Cilt VI, sayı 17, Ankara 1986, sayfa 321-335.

ÖNDER, Mehmet : Ziya Gökalp'in Son Saatleri ve Atatürk'ün Yakın İlgisi Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 625-634.

ÖNDER, Mehmet : Atatürk'e Mektuplar, Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 91-132.

ÖNDER, Mehmet : Atatürk-Yahya Kemal Dostluğu, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 637-644.

ÖNDER, Mehmet : Müzeler ve Atatürk, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 63-73.

ÖNDER, Mehmet : Milli Mücadele'nin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı? Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 285-302.

ÖNDER, Mehmet : Atatürk'ün Almanya Gezisi, Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 561-600.

ÖZBUDUN, Ergun : Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi (çeviri), Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 167-191.

ÖZBUDUN, Ergun : Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Hukukî Niteliği, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 475-503.

ÖZBUDUN, Ergun : Siyasi Lider Olarak Atatürk, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 645-647.

ÖZBUDUN, Ergun : Atatürk ve Demokrasi, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 285-589.

ÖZBUDUN, Ergun : Atatürk ve Lâiklik, Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 429-438.

ÖZÇELİK, Ayfer : Gediz Taarruzu, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1992, sayfa581-589.

Levent Sahverdi Arşivi

ÖZERKAN, Şengül : Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Devletçilik, Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 609-625.

ÖZGÜL, Cemil : Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi, Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 137-156.

ÖZGÜNEŞ, Mehmet : Devlet Adamı Atatürk, Cilt I, sayı 1 Ankara 1984, sayfa 192-198.

ÖZKAYA, Yücel : Milli Mücadele'de Anadolu Ajansının Kuruluşu ve Faaliyetlerine Ait Bazı Belgeler, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 587-607.

ÖZKAYA, Yücel : Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 871-911.

ÖZKAYA, Yücel : Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler, Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 139-186.

ÖZKAYA, Yücel : İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 127-143.

ÖZKAYA, Yücel : Atatürk Biyografisinden Sayfalar I, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 93-153.

ÖZKAYA, Yücel : Atatürk Biyografisinden Sayfalar II, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 507-538.

ÖZKAYA, Yücel : Atatürk'ün Hukuk Alanında Getirdikleri, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 499-505.

ÖZKAYA, Yücel : İzmir Suikastı, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 67-73.

ÖZKAYA, Yücel : Kuvâ-yı Milliye, Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 451-480.

ÖZTOPRAK, İzzet : Atatürk, Çağdaşlaşma ve Dış Dünyadaki Etkileri, Cilt I, sayı 1, Ankara 1984, sayfa 288-299.

ÖZTOPRAK, İzzet : Milli Mücadele'ye Tepki : Şeyh Recep Olayı, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 237-244.

ÖZTOPRAK, İzzet : Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in İstifası Meselesi, Cilt IX, sayı 25, Ankara 1992, sayfa 95-107.

ÖZTORUN, Necdet : Atatürkçülük'te Devletin Dinamik İdeali, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 625-652.

Levent Şahverdi Arşivi

ÖZTORUN, Necdet : Atatürkçülüğü Hareketle Birlikte Yürütecek Bir Programın Esasları, Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 557-577.

ÖZTORUN, Necdet : Türk Milleti'nin En Medeni, Refah Seviyesi Yüksek Bir Millet Olarak Varlığını Yükseltmede Atatürkçülük, (Bir Sistem Yaklaşımı), Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 527-549.

ÖZSELÇUK, Nusret : 30 Ağustos Zaferi, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 663-670.

— P - R —

PEHLİVANLI, Hamit : Çanakkale Muharebeleri Sırasında Müttefiklerin Propagandası ve Karşı Propaganda, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 535-552.

PEHLİVANLI, Hamit : Askeri Polis Teşkilâtı İstihbarat Raporlarında Batı Cephesi'nde Yunan Askerî Harekâtı ve Zulmü, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 155-160.

PEHLİVANLI, Hamit : Tarih Perspektifi İçinde Pontus Olayı : Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri, Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 357-377.

RUSTOW Dankwart A. : Atatürk, Populism and Democracy, Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 141-145.

— S-Ş —

SARIKOYUNCU, Ali : Zonguldak ve Havalisinde Milli Mücadeleye Zarar Verici Faaliyetler, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 331-356.

SARIKOYUNCU, Ali : Bilecik ve Çevresinde Yunan Mezalimi Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 19-47.

SAVAŞ, Vural : Atatürkçü İdeoloji ve Çağdaş İdeolojiler, Cilt IV, sayı II, Ankara 1988, sayfa 311-343.

SAYDAM, Abdullah : Kurtuluş Savaşı'nda Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi, Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 421-434.

Levent Şahverdi Arşivi

SOFUOĞLU, Adnan : Akbaş Baskını (Olayı) ve Yankıları Cilt IX, sayı 26, Ankara 1993, sayfa 417-442.

SOFUOĞLU, Adnan : Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 211-256.

SÜSLÜ, Azmi : Çanakkale Savaşları ve Önemi, Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 303-307.

ŞEHİDOĞLU, Süreyya Hami : Kurtuluş Savaşı'nda Savaş Sanayi, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 317-324.

ŞEHİDOĞLU, Süreyya Hami : Kurtuluş Savaşı'nda Bir Vatandaşımızın Uçak Bağışı, Cilt VIII, sayı 24, Ankara 1992, sayfa 601-604.

ŞEHİDOĞLU, Süreyya Hami : Elhac Hurşit Efendi Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 55-62.

ŞEHİDOĞLU, Süreyya Hami : Kadı Hasbi Efendi, Cilt X, sayı 28, Ankara 1994, sayfa 209-210.

ŞENALP, Leman : Atatürk'de Okuma Tutkusu, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 369-377.

ŞENALP, Leman : Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Kütüphanelerin Yeri, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 507-518.

ŞIVGIN, Hale : Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri, Cilt IV, sayı II, Ankara 1988, sayfa 481-494.

ŞIVGIN, Hale : Mustafa Kemal'in İlk Savaşı: Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 187-195.

ŞİMŞİR, Bilal N. : Ankara'nın Başkent Oluşu, Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 189-222.

— T —

TANFER, Vehbi : Atatürk ve Atatürkçülük, Cilt I, sayı I, Ankara 1984, sayfa 195-198.

TANFER, Vehbi : İrtica Olayları Karşısında Atatürk, Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 307-319.

Levent Şahverdi Arşivi

TANFER, Vehbi : Türk Kurtuluş Savaşı : Kapsamı ve Yöntemi Sorunu, Cilt VII, sayı 20, Ankara 1991, sayfa 323-330.

TANFER, Vehbi : 9 Eylül 1922-24 Temmuz 1923 Tarihleri Arasında Türkiye'nin Uluslararası Alanda Hukuksal Yönden Kabulü ve İzlenen Dış Politikanın Genel Özellikleri, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 105-116.

TANSUĞ, Sabiha : Ankara Etnografya Müzesi, Cilt VI, sayı 18, Ankara 1990, sayfa 659-663.

TEVETOĞLU, Fethi : Kızılaycı Hamit Bey, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 681-690.

TEVETOĞLU, Fethi : Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı : Pof. Dr. Hulûsi Y. Hüseyin (Pektaş), Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 197-207.

TEVETOĞLU, Fethi : Atatürkle Okyar'ın Çıkardıkları Gazete : Minber, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 183-193.

TEVETOĞLU, Fethi : Atatürk-İttihat ve Terakki, Cilt V, sayı 15, Ankara 1989, sayfa 613-623.

TEVETOĞLU, Fethi : Milli Mücadele Kahramanlarından Baha Sait Bey, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 207-221.

TEVETOĞLU, Fethi : Atatürk'ün Güvendiği Bir Kişi : Dr. Rasim Ferit Talay, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 623-638.

TEZCAN, Mahmut : Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Yaklaşım, Cilt V, sayı 15 Ankara 1989, sayfa 557-594.

TOKER, Metin : Atatürk ve Barış, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 537-549.

TORUMTAY, Necip : Atatürk the Great Liberator and Founder of the Modern Turkish Republic, Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 233-257.

TOSUN, Hüseyin : İtilâf Devletleri Son Birliklerinin İstanbul'da Ayrılışları (2 Ekim 1923) Cilt IX, sayı 27, Ankara 1993, sayfa 627-652.

TUNCER, Hüner : Türk Kadınının Geçirdiği Evrimin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 163-172.

TURAL, M. Akif : Kahramanlık Kavramı ve Atatürk'ün Kişiliğinde Bu Kavramın Yeri (Trablusgarp, Çanakkale ve Sakarya'dan İzmir'in Alınışına) Cilt X, sayı 30, Ankara 1994, sayfa 695-716.

Levent Şahverdi Arşivi

TURAN, Mustafa : İstiklâl Harbi'nde "Milne Hattı", Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 567-579.

TÜFEKÇİ, Gürbüz D. : Atatürk Milliyetçiliği, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 913-919.

TÜMERDEM, Yıldız : Atatürk ve Çağdaş Türk Kadını, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 151-153.

TÜNAY, Bekir : Mustafa Kemal ve "İttihat ve Terakki" Cilt I, sayı I, Ankara 1984, sayfa 236-276.

TÜNAY, Bekir : Atatürk ve Liderlik, Cilt I, sayı 2, Ankara 1985, sayfa 555-571.

TÜNAY, Bekir : Atatürk'ün Üstün Kişiliği, Cilt I, sayı 3, Ankara 1985, sayfa 847-862.

TÜNAY, Bekir : Atatürk'ün Sevgi Felsefesi, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 163-173.

TÜNAY, Bekir : Atatürk ve Hatay, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 449-461.

TÜNAY, Bekir : Jeopolitik Tehditler Karşısında : "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh", Cilt II, sayı 6, Ankara 1986, sayfa 743-756.

TÜNAY, Bekir : Atatürk ve Cumhuriyet, Cilt III, sayı 7, Ankara 1986, sayfa 155-170.

TÜNAY, Bekir : Atatürk ve Milli Birlik, Cilt III, sayı 8, Ankara 1987, sayfa 409-419.

TÜNAY, Bekir : Atatürk'ün İnkılâpçılık İlkesi, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 671-679.

TÜNAY, Bekir : Atatürk ve Sorumluluk, Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 209-224.

TÜNAY, Muharrem : Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası, Cilt II, sayı 4, Ankara 1985, sayfa 245-256.

TÜNAY, Muharrem : Atatürk'ün Halkçılık İlkesi ve Çalışma Hayatı, Cilt II, sayı 5, Ankara 1986, sayfa 505-518.

TÜZÜN, Necat : Atatürk İnkılâplarında Lâiklik, Cilt IV, sayı 10, Ankara 1987, sayfa 27-34.

Levent Şahverdi Arşivi

— U-Ü —

UMUNÇ, Himmet : The Universal Values Of Atatürk's Educational Policy, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 33-37

ÜLKEN, Yüksel : Atatürk ve İnsan Sevgisi, Cilt III, sayı 9, Ankara 1987, sayfa 509-517.

ÜLKEN, Yüksel : Atatürk'te Eğitim - Bilim ve Teknik, Cilt IV, sayı 12, Ankara 1988, sayfa 551-556.

ÜNSAL, Hüsamettin : Lâiklik ve Atatürk'ün Lâiklik Politikası, Cilt V, sayı 15, Ankara 1989, sayfa 595-605.

— Y —

YALÇIN, Durmuş : Milli Mücadele'de İdareciler, Günümüzün ve Gelecceğin İdareciliği, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, sayfa 407-470.

YALÇIN, Semih : Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine Tayininde Osmanlı Genelkurmayının Rolü, Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 401-416.

YALÇIN, Semih : Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi, Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 333-346.

YAVUZ, Bige : 1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 273-308.

YAVUZ, Ünsal : Fransız Arşivleri Resmî Belgelerine Göre TBMM'nin Açılışının Dış Etkileri, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 195-221.

YAVUZ, Ünsal : Atatürk'te Ulusal ve Evrensel Boyutlarıyla Barış Kavramı, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 153-161.

YEŞİLÇAYIR, Neşe : Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar, Cilt IV, sayı 11, Ankara 1988, sayfa 495-501.

YILDIRIM, Hüseyin : İrade-i Milliye Gazetesi, Cilt VIII, sayı 23, Ankara 1992, sayfa 325-330.

Levent Şahverdi Arşivi

YILDIRIM, Hüseyin : Atatürk İnkılapları ve Sivas, Cilt X, sayı 29, Ankara 1994, sayfa 459-470.

YILMAZ, Mustafa : 1923-1938 İngiliz Basını'nın Genel Olarak Değerlendirilmesi Basında Çıkan Türkiye Üzerine Yazılar İndeksi, Cilt X, Sayı 28, Ankara 1994, sayfa 157-207.

— Z —

ZEYREK, Şerafettin : Amasya Mülâkatı, Cilt V, sayı 14, Ankara 1989, sayfa 467-477.

Atatürk Araştırma Merkezi : Dergimiz Çıkarken, sayı I, sayfa 1-2.

Merkez Araştırma Ekibi : Atatürk'ün Bir Hatıra Defterine Yazdıkları, Cilt I, sayı I, sayfa 286-287.

Merkez Araştırma Ekibi : Atatürk'ün Bilinmeyen Bir Notu, Cilt I, sayı 2, sayfa 349-352.

Merkez Araştırma Ekibi : Onuncu Yıl Nutku'nun Son Şekli, Cilt I, sayı 2, sayfa 505-511.

Merkez Araştırma Ekibi : Atatürk'ün 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a Gelişi, Cilt I, sayı 3, sayfa 793-798.

Merkez Araştırma Ekibi : İstanbul Meclis-i Mebusanı'nın Gizli Oturumunda Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bir Konuşması, Cilt I, sayı 3, sayfa 977-982.

Merkez Araştırma Ekibi : Kayıplar (Prof. Dr. Afet İnan 1908-1985) Cilt I, sayı 3, sayfa 983-986.

Merkez Araştırma Ekibi : Kayıplar (Gothard Jaeschke), Cilt II, sayı 4, sayfa 257-275.

Merkez Araştırma Ekibi : Atatürk'ün Türk Gençliğine Hitabı, Cilt II, sayı 5, sayfa 319-322.

Merkez Araştırma Ekibi : Kayıplar (Muslih Fer 1909-1985), Cilt II, sayı 5, sayfa 527.

Levent Şahverdi Arşivi

Merkez Araştırma Ekibi : Kayıplar (Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal 1908-1987), Cilt III, sayı 9, sayfa 695-700.

Merkez Araştırma Ekibi : Kayıplar (Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak 1904-11.XI.1990), Cilt VII, sayı 19, sayfa 161-164.

Atatürk Araştırma Merkezi : Kaybımız (Cemalettin Enginsoy, Cilt X, sayı 27, sayfa 472)

HABERLER

Haberler : Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt II, sayı 6, sayfa 763-765.

Haberler : Cilt III, sayı 7, sayfa 213-214.

Haberler : Cilt III, sayı 8, sayfa 473-474.

Haberler : Cilt IV, sayı 11, sayfa 515-514.

Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Gönderdikleri Mesaj : Cilt I, sayı I.

Cumhurbaşkanımız Kenan Evren Diyor ki, Cilt II, sayı 4, sayfa I.

Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Töreni, Cumhurbaşkanımız Kenan Evren'in Konuşması, Cil II, sayı 6, sayfa 535-536.

Suat İlhan'ın Konuşması, Cilt II, sayı 6, sayfa 536-540.

Joseph Luns'un Konuşması, Cilt II, sayı 6, sayfa 540-555.

PANEL - SEMPOZYUM

Konu : Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel İlkelerinden LAİKLİK, Cilt III, sayı 8, sayfa 219-245. Yöneten : Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK, Konuşmacılar: Prof. Dr. Turhan FEYZİOĞLU, Prof. Dr. İsmet GİRİTLİ, Prof. Dr. Bülent DAVER, Prof. Dr. Hamza EROĞLU, Ord. Prof. Dr. Reşat KAYNAR, Prof. Dr. Ahmet MUMCU, Prof Dr. Ergun ÖZBUDUN.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk Sempozyumu Açılış Töreni : Cumhurbaşkanımız Sayın Kenan EVREN'in Konuşması, Cilt IV, sayı 10, sayfa 1-4.

Suat İLHAN'ın Konuşması, sayfa 5-11.

Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK'ün Konuşması, sayfa 11-18.

Ölümünün 50. Yılında Atatürk'ü Anma Toplantısı : Cumhurbaşkanı Sayın Kenan EVREN'in Konuşması, Cilt V, sayı 13, Ankara 1988, sayfa 1-7.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Yıldırım AKBULUT'un Konuşması, sayfa 7-10.

Başbakan Sayın Turgut ÖZAL'ın Konuşması, sayfa 10-14.

Yüksek Kurum Başkanı Suat İLHAN'ın Konuşması, sayfa 15-21.

Prof. Dr. Hamza EROĞLU'nun Konuşması, sayfa 21-28.

Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK'ün Konuşması, sayfa 28-30.

Ölümünün 51. Yılında Atatürk'ü Anma Toplantısı : Cumhurbaşkanı Sayın Turgut ÖZAL'ın Konuşması, Cilt VI, sayı 16, Ankara 1989, sayfa 1-6.

Yüksek Kurum Başkanı Suat İLHAN'ın Konuşması, Cilt VI, sayı 17, Ankara 1990, sayfa 233-239.

Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN'in Konuşması, sayfa 239-244.

Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK'ün Konuşması, sayfa 242-244.

Ölümünün 52. Yılında Atatürk'ü Anma Toplantısı : Başbakan Yıldırım AKBULUT'un Konuşması, Cilt VII, sayı 19, Ankara 1990, sayfa 1-6.

Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu Açılış Töreni : Cumhurbaşkanımız Sayın Turgut ÖZAL'ın Konuşması, Cilt VIII, sayı 22, Ankara 1991, sayfa 1-4.

Başbakanımız Sayın Mesut YILMAZ'ın Konuşması, sayfa 4-6.

Suat İLHAN'ın Konuşması, sayfa 7-11.

Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK'ün Konuşması, sayfa 11-13.

Ölümünün 54. Yılında Atatürk'ü Anma Toplantısı : Cumhurbaşkanı Sayın Turgut ÖZAL'ın Konuşması, Cilt IX, sayı 25, Ankara 1992, sayfa 1-5.

Devlet Bakanı Sayın Şerif ERCAN'ın Konuşması, sayfa 6-8.

Levent Şahverdi Arşivi

ÇANAKKALE DENİZ ZAFERİNİN 80. YIL KUTLAMALARI :

BAŞBAKANIMIZ SAYIN PROF. DR. TANSU ÇİLLER'İN KONUŞMASI, Cilt X, sayı 30, sayfa 531-534.

PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL : Onsekiz Mart 1995 Çanakkale Zaferi'nin 80. Yılında Millî Birlik ve Beraberlik, sayfa 535-540.

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI İLE ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ İŞBİRLİĞİYLE DÜZENLENEN "ÇANAKKALE ZAFERİNİN 80. YILDÖNÜMÜ SEMPOZYUMU" :

ÇANAKKALE VALİSİ SAYIN HÜSNÜ TUĞLU'NUN Açış Konuşması Cilt X, sayı 30, sayfa 543-546.

PROF. DR. BAYRAM KODAMAN : Harp, Büyük Devletler, Çanakkale Muharebeleri, sayfa 547-551.

PROF. DR. SÜLEYMAN HAYRİ BOLAY : Çanakkale Savaşlarının Kazanılmasında Manevî Gücün Rolü, sayfa 553-557.

DOÇ. DR. REFİK TURAN : Tarihî Seyir ve Çanakkale'de Değişen Tarih, sayfa 559-565.

DOÇ. DR. M. ALİ ÜNAL : Çanakkale Savaşları ve Sömürgeciliğin Sonu, sayfa 567-571.

DOÇ. DR . MUSTAFA SAFRAN : Bir Kahramanın Doğuşu, Çanakkale Savaşları ve Sonuçları, sayfa 573-577.

YRD. DOÇ. DR. HÜSAMETTİN ÖZTÜRK : Çanakkale Savaşlarının Millî Mücadelemize Etkisi. sayfa 579-587

YRD. DOÇ. DR. HÜSEYİN AĞCA : Tarihte Liderlik ve Çanakkale Zaferinde Liderler, sayfa 589-597.

YRD. DOÇ. DR. ALİ YAKICI : Çanakkale Savaşları Etrafında Oluşan Menkıbelerin Türk Folkloru İçindeki Yeri, sayfa 599-608

E. TÜMG. TURHAN OLCAYTU : 18 Mart Çanakkale Zaferinin Tarihteki ve Ulusal Yaşantımızdaki Yeri, 609-661.

VEHBİ TANFER : Çanakkale Savaşlarının Tarihimizdeki Yeri ve Önemi, sayfa 663-669.

Levent Şahverdi Arşivi

KONFERANSLAR

Ord. Prof. Dr. Sulhi DÖNMEZER : Atatürk Hukuk İnkılâbı, Cilt VI, sayı 18, sayfa 665-676.

Kâmuran ARDIÇ : Atatürk ile Çağdaşlaşmak, sayfa 677-696.

Vehbi TANFER : Atatürk İle Türk Gençliği, Sayfa 697-705.

Prof. Dr. Gündüz GÖKÇE : Sanat Kurumlarının Oluşmasında Atatürk'ün Rolü, sayfa 707-713.

Mehmet ÖZGÜNEŞ : Neden ve Nasıl Bir Lâiklik, Cilt X, sayı 28, sayfa 259-268.

Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ : Tehcir Olayı ve Düşündürdükleri, sayfa 269-277.

Prof. Dr. İsmet GİRİTLİ : Lâiklik ve Köktenciliğe Dair, sayfa 279-297.

Prof. Dr. Reşat GENÇ : Türk Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti, sayfa 299-309.

Cihat AKÇAKAYALIOĞLU : Atatürk ve Atatürkçülük Konusunda Bazı Görüş ve Düşünceler, Cilt X, sayı 29, sayfa 487-496.

Prof. Dr. Sadık TURAL : Kültürel Kimlik Kavramı, Sayfa 497-501.

Prof. Dr. Reşat GENÇ : Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel İlkelerinden Lâiklik, sayfa 503-510.

Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ : Mustafa Kemal'in Anadolu'ya Gelişi ve Ankara'nın Milli Mücadele'deki Yeri, sayfa 511-525.

Levent Şahverdi Arşivi